

Fonološke i morfonološke značajke govora buzetskoga dijalekta

Klarić, Alvijana

Doctoral thesis / Doktorski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/um:nbn:hr:162:840954>

Rights / Prava: [In copyright/Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-15**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)





SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI



Zadar, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Alvijana Klarić

**FONOLOŠKE I MORFONOLOŠKE ZNAČAJKE
GOVORA BUZETSKOGA DIJALEKTA**

Doktorski rad

Mentor: prof. dr. sc. Josip Lisac, red. prof.

Zadar, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Alvijana Klarić

Naziv studijskog programa: Humanističke znanosti

Mentor: dr. sc. Josip Lisac, red. prof.

Datum obrane: 20. veljače 2023.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, filologija

II. Doktorski rad

Naslov: Fonološke i morfonološke značajke govora buzetskoga dijalekta

UDK oznaka: 811.163.42'282(497.571Buzet)

Broj stranica: 300

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 18/0/2

Broj bilježaka: 112

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 87

Broj priloga: 18

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Lina Pliško, predsjednica
2. prof. dr. sc. Mate Kapović, član
3. prof. dr. sc. Gordana Čupković, članica

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Lina Pliško, predsjednica
2. prof. dr. sc. Mate Kapović, član
3. prof. dr. sc. Gordana Čupković, članica

UNIVERSITY OF ZADAR

BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Alvijana Klarić

Name of the study programme: Humanities science

Mentor: dr. sc. Josip Lisac, red. prof.

Date of the defence: 20. 2. 2023.

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Philology

II. Doctoral dissertation

Title: The phonological and morphological features of Buzet dialect

UDC mark: 811.163.42'282(497.571Buzet)

Number of pages: 300

Number of pictures/graphical representations/tables: 18/0/2

Number of notes: 112

Number of used bibliographic units and sources: 87

Number of appendices: 18

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. prof. dr. sc. Lina Pliško, chair
2. prof. dr. sc. Mate Kapović, member
3. prof. dr. sc. Gordana Čupković, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. prof. dr. sc. Lina Pliško, chair
2. prof. dr. sc. Mate Kapović, member
3. prof. dr. sc. Gordana Čupković, member



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Alvijana Klarić**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Fonološke i morfonološke značajke govora buzetskoga dijalekta** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2022.

Jesen je prišla¹

Nové je dán, jötro se stólo!

Nébo je još vajke škuro
kókó da je Sónce zaspólo.

Máglá se zdinela
i ko trinje nan u öči finela.
Tróva je mókra i lišće na njé
móló je kémé se ne spi.

Trkinj na njivé, zélen, róvon, lèp
sadá je sôh, góbas i slép.
A kréka, katéra je bila grón púna
sadá je golá prišla pod lóna.

Zélené vinogradé bes lišća so ostóle
počéle plókat da so in ga vetré ukróle.
A boške, vélæ, lèpe, pituróné
još vajke ot běstij skrívajo fazané.
Somo jóléka mlóda, púna grón je ostóla...
Zémja téšken grónan blóte lišće –
ot stróha je ferma ostólo
Meeer – veter pišće.

Mikele Paladin

¹ Pjesma je prijavljena na literarni natječaj Di ča slaje zvoni te odabrana za tiskanje u zborniku *Kako ča zvoni va Žminje 2019.*

POPIS I KRATICE MJESNIH GOVORA

Baredine – BR

Barušići – BŠ

Brest – BS

Čiritež – ČI

Črnica – ČR

Draguć – D

Dragućska Vala – DV

Franečići – F

Grimalda – G

Hum – H

Kajini – KA

Klarići – KL

Kosoriga – KO

Kras – KR

Krbavčići – KČ

Krušvari – KŠ

Lanišće – L

Mali Mlun – MM

Marčenegla – MČ

Marinci – MA

Nugla – NU

Oslići – O

Pagubice – PG

Paladini – PA

Pračana – PČ

Prodani – PR

Račice – RA

Račički Brijeg – RB

Roč – R

Ročko Polje – RP

Salež – SA

Senj – S

Slum – SL

Sovinjska Brda – SB

Sovinjsko Polje – SP

Sveti Ivan – SI

Sveti Martin – SM

Škrbina – ŠK

Škrinjari – ŠNJ

Škuljari – ŠLJ

Štrped – ŠT

Veli Mlun – VM

Vrh – V

FONETSKA TRANSKRIPCIJA

ε – otvoreni *e*

ϱ – zatvoreni *e*

\varnothing – zatvoreni *o*

\ddot{u} – zaobljena varijanta glasa *i*

\dot{o} – centralizirani *o*

\underline{u} – otvoreni *u*

σ – otvoreni *o*

y – otvoreni *i*

\underline{u} – bilabijalni aproksimant

\acute{s} – alveopalatal

\acute{z} – alveopalatal

Sadržaj

1.	UVOD	1
1.	1. Prostiranje buzetskoga dijalekta	1
1.	2. Dosadašnja istraživanja	2
1.	3. Metodologija, ciljevi i hipoteze istraživanja.....	7
2.	FONOLOŠKE I MORFONOLOŠKE ZNAČAJKE.....	13
2.	2. 1. Zamjenica <i>kaj</i>	13
2.	2. 2. Odrazi poluglasa ($\partial < *_b, *_b$).....	16
2.	2. 3. Odrazi početnoga niza $v\partial$	29
2.	2. 4. Vokalni sustavi	32
2.	2. 4. 1. Inventar i distribucija.....	32
2.	2. 4. 2. Zaključak o vokalnim sustavima Bužeštine	76
2.	2. 4. 2. 1. Tabelarni prikazi distribucije osnovnih glasova.....	80
2.	2. 5. Zatvaranje <i>o</i> izvan akcenta	84
2.	2. 6. Odrazi prednjega nazala <i>ɛ</i>	86
2.	2. 7. Odrazi stražnjega nazala <i>ɔ</i>	90
2.	2. 7. 1. Izjednačavanje genitiva i akuzativa jednine	103
2.	2. 8. Fonem <i>l</i>	104
2.	2. 9. Odrazi jata	108
2.	2. 10. Akcentuacija.....	119
2.	2. 10. 1. Govori s oprekom po dužini	120
2.	2. 10. 1. 1. Inventar i distribucija.....	120
2.	2. 10. 2. Govori bez opreke po dužini	122
2.	2. 10. 2. 1. Distribucija	122
2.	2. 10. 2. 2. Duljenje u naglašenome predzadnjem slogu	126
2.	2. 10. 2. 3. Regresivno prenošenje naglaska.....	127
2.	2. 10. 2. 4. Progresivno pomicanje kratkoga cirkumfleksa	128
2.	2. 10. 3. Neocirkumfleks	129
2.	2. 10. 3. Naglasni tipovi	131
2.	2. 10. 3. 1. Naglasni tipovi deklinabilnih vrsta riječi.....	131
2.	2. 10. 3. 1. 1. Naglasni tip A.....	132
2.	2. 10. 3. 1. 2. Naglasni tip B	137
2.	2. 10. 3. 1. 3. Naglasni tip C	139
2.	2. 10. 3. 2. Naglasni tipovi glagola.....	140

2. 10. 3. 2. 1. Naglasni tip A.....	140
2. 10. 3. 2. 2. Naglasni tip B	142
2. 10. 3. 2. 3. Naglasni tip C	143
2. 10. 4. Zaključak o akcenatskim sustavima buzetskoga dijalekta.....	145
2. 11. Konsonantski sustav	146
2. 12. Prijelaz završnoga <i>-m</i> u <i>-n</i>	156
2. 13. Rotacizam.....	161
2. 14. Završni <i>-l</i>	163
2. 15. Pojednostavnjivanje konsonantskih skupina	179
2. 16. Odraz <i>v</i> pred glasom <i>r</i> u konsonantskoj skupini i slijedu sa slogotvorenim <i>r</i>	182
2. 17. Oblici upitne i odnosne zamjenice 'koji'.....	183
2. 18. Zamjenica 'tko'.....	184
2. 20. Odraz starojezične zamjenice <i>vəs</i>	187
2. 21. Prijedlog i prefiks 'iz' i prijedlog 's/sa'	188
2. 22. Morfonološke alternacije.....	190
2. 22. 1. <i>Analoška palatalizacija</i>	190
2. 22. 2. <i>Izostavljanje sibilizacije</i>	190
2. 22. 3. <i>Afereza</i>	191
2. 22. 4. <i>Obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata</i>	192
2. 22. 5. <i>Prijelaz v u f</i>	192
2. 23. Osobna muška imena i hipokoristici koji završavaju na <i>-o</i> i <i>-e</i>	193
2. 24. Dočetak infinitiva	193
2. 25. Oblici glagola <i>biti</i> za tvorbu kondicionala	194
2. 26. Klasifikacija govora buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja.....	195
3. ZAKLJUČAK	237
4. SAŽETAK.....	240
5. LITERATURA.....	244
6. PRILOZI.....	249
6.1. Ogledi govora	249
6. 2. Popis obavjesnika	269
6. 3. Karte	280

1. UVOD

1. 1. Prostiranje buzetskoga dijalekta

Buzetski dijalekt nevelik je dijalekt, koji se, kako mu i sam naziv govori, prostire na području oko Buzeta u sjevernoj Istri. Na jugoistoku graniči sa sjevernočakavskim ekavskim dijalektom (s govorima Lupoglava, Semića i okolice); na zapadu s ikavskim južnočakavskim govorima, a na sjeveru s notranjskim govorima, odnosno govorima slovenskoga jezika. Najistočniji je punkt buzetskoga dijalekta Lanišće, najzapadniji Rušnjak (naselje smješteno nekoliko kilometara zapadno od Maloga Mluna), najsjeverniji Brest, a najjužniji Pagubice, naselje koje graniči s ekavskim govorima pazinskoga tipa. Buzetskomu dijalektu pripada uža okolica grada Buzeta, odnosno naselja: Sveti Martin (pučko ime Draščitⁱ²), Sveti Ivan (Svēte Ivān), Strana (Stranā), Most (Mōs), Maruškići (Maruškitⁱ), Juričići (Jōričitⁱ), Marinci (Marinci) i Prodani (Prōdani). Nadalje, krećući od Marinaca prema jugu, tim dijalektom obuhvaćena su sljedeća naselja: Krušvari (Krūšvari), Račice³ (Räčice), Račički Brijeg (Räčički Brīh), Oslići (Usliči), Kosoriga (Kusurīga), Draguć (Dragùć), Dragućska Vala⁴ (Dragućska Väla) (zajedničko ime za više sela i zaselaka), Grimalda (Grimävda) te krajnji punkt Pagubice (Pägubice). Na jugozapadu obuhvaća govore Vrhuvštine te dio Sovinjštine⁵: Vrh (Vřh), Klariće (Klārići), Medveje (Medvēje), Marčeneglu (Marčenēglu), Marčeneško Polje (Marčenēšku Pōji), Paladine (Paladini), Barušiće (Barošići), Mandaleniće (Mandalienići), Negnar (Nēgnar), Ščulce (Ščulci) i Senj (Sēnj) te Bartoliće (Bártulići) i Švikariju (Švikarija), naselja koja pripadaju Sovinjskim Brdimama. Na zapadu obuhvaća Veli Mlun (Vēle Mlōn) i Mali Mlun (Mōle Mlōn) te veći dio Sovinjštine: Sovinjsko Polje (Suvinjsku Pōje), Sovinjska Brda (Suvinjska Brđa), Pračanu (Pračōna) i Krte (Kŕte), a na sjeverozapadu Štrped (Štrpēt), Perce (Pérce), Krbavčice (Krbavčicē), Kajine (Kajinē), Abrame (Obrōmē), Salež⁶ (Sálēš), Baredine (Baredinē), Žonte (Žōntē), Škuljare (Škōjare), Kontadine (Kontadinē), Ugrine (Ugrinē), Črnicu (Črnicā) i Mline (Mlinē). Potonja tri naselja

² Mnogi su buzetski toponiimi motivirani imenima, prezimenima i nadimcima stanovnika. Neki od njih jesu: Barušići, Benčići, Brnobići, Draščići (pučki naziv za Sveti Martin), Duričići, Glavići, Klarići, Kozari, Krbavčići, Krpani, Krušvari, Majcani, Marušići, Maruškići, Merlići, Oslići, Pengari, Peničići, Perci, Prodani, Rumeni, Ščulci, Škrinjari, Vidaci, Žulići i mnogi drugi. Takva je motiviranost u slavenskoj onomastici česta.

³ Ojkonim Račice Petar Šimunović dovodi u vezu s riječu raka 'pokrit jarak po kojem se dovodi voda' (v. Šimunović 1987:59).

⁴ Naselja koja su smještena u dolini gradića Draguća jesu: Krpani, Mesarići, Glavini, Bijančići i Kurelići. Sva ta naselja zajedno lokalno stanovništvo naziva Dragućska Vala, stoga će se u ovome će se radu upotrebljavati ime koje je u lokalnoj uporabi.

⁵ Ime Sovinjak Petar Šimunović dovodi u vezu s nazivom ptice sova, a vjerojatno je riječ o poimeničenome pridjevu od osobnoga imena ili nadimka. (v. Šimunović 1978: 58).

⁶ Značenje toponima Salež objašnjava Petar Šimunović u članku „Buzetska toponimija“: „Vjerojatno od salaš 'konak, mandra, stan'. Tako je u Slavoniji, Hercegovini i Dalmaciji. U bugarskom 'koliba od dasaka'“ (Šimunović 1992b: 54.)

smještena su uz samu granicu sa Slovenijom. Jugoistočno od Buzeta ovaj dijalekt obuhvaća sljedeće govore: Selca (Sè̄uka), Nuglu (Nò̄gla), Čiritež⁷ (Čiriteš) te govore Roštine i Humštine. Uz sam gradić Roč smješteno je niz sela i zaselaka pod zajedničkim imenom Ročko Polje (Róčku Póji), a to je posljednji punkt buzetskoga dijalekta s te geografske strane. Humština obuhvaća sljedeća sela i zaseoke imenom: Hum (Hùm), Brnobići (Brnobići), Kortina (Kurtina), Mikci (Míkci), Štancija (Štáncija), Buraj (Buruáj), Črnehi (Črnéhi), Klanac (Klanác), Grabri (Gruábri), Kras (Krás), Erkovčići (Erkóvčíci), Škrinjari (Škrinjari), Breg (Bríh), Benečići (Benéčići), Zubalići (Zubálići), Duričići (Dóričići), Kotli (Kótli), Mučan (Mučán), Grki (Gríki), Benčići (Benčíći), Malinci (Málinci), Kavci (Kávci), Podkrog (Potkróh), Krog (Króh), Ravnići (Rávnići), Podpećina (Potpećina), Iveči (Iviéči), Smrekavac (Smrékavac) i Ćukarija (Ćukarija). Na sjeveru obuhvaća govore Sluma (Slùm) i Bresta (Brés), a na istoku Klenovščak (Klenovščák), Prapoče (Prápoče), Podgače (Podgáče), Račju Vas (Ráčja Vás) i Lanišće (Lanišće).

1. 2. Dosadašnja istraživanja

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt prostire se u sjevernome dijelu Istre. Jedan je od šest dijalekata čakavskoga narječja prema općeprihvaćenoj klasifikaciji jezikoslovca Dalibora Brozovića. Brojni dijalektolozi isticali su posebnost buzetskih govora, ali tek im je Brozović utvrdio status dijalekta. On je, naime, 1988. godine čakavsko narječje podijelio na dijalekte uzimajući u obzir tri kriterija: odraz jata, starohrvatske suglasničke skupine št' i žd' i akcentuaciju (ali uvjetno)⁸. Buzetski su govori starosjedilački te pripadaju sjeverozapadnočakavskim govorima⁹. U prošlosti je bilo problema pri određivanju dijalektalne pripadnosti tih govora. Zbog uporabe zamjenice *kaj* ubrajalo ih se u kajkavske govore (npr. Volčić 1859, Rešetar 1891, Popović 1953) ili pak polukajkavske¹⁰ (Rac i Lovrić 2006), no istraživanja Petra Šimunovića pokazala su da je riječ o čakavskim govorima. On je, između ostalog, proučio povjesne spomenike i utvrdio da su pisani čakavskim narječjem te da se buzetski govor razlikuju od slovenskih i sloveniziranih dijalekata čićarijske zaravni. Na kraju zaključuje: „Na temelju cjelokupne analize jezičnih i izvanjezičnih pojava lako je zaključiti, nasuprot većini istraživača buzetskih govora, da u buzetskoj zavali nisu nikakvi

⁷ Prema mišljenju Petra Skoka i Petra Šimunovića, toponim Čiritež izveden je od apelativa *čret*, a znači 'močvarno područje'.

⁸ U članku „O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata“ Brozović objašnjava razloge uzimanja istih: odraz jata uzima zbog svoje specifičnosti ali i genetske važnosti; akcentuaciju zato što ima „izvanredno veliku važnost“, a odraz skupina *st/*sk' zato što se tomu kriteriju „već odavna često daje prvi rang“. Uzveši navedena tri kriterija, Brozović je nastojao uravnotežiti tradicionalne i genetske kriterije (v. Brozović 1960: 76-77).

⁹ Istarski sjeverozapadnočakavski govorovi prostiru se u sjevernoj i središnjoj Istri. O njima su u svojim radovima pisali Willem Vermeer (1982) i Janneke Kalsbeek (v. Kalsbeek 1984).

¹⁰ Autori su izveli takav zaključak jer su uzeli u obzir ponajprije leksičku razinu (analizirajući nazive zoonima, fitonima, oronima, hidronima i nazive vezane uz poljodjelstvo).

kajkavski govori, da to nisu ni slovenski govori na koje su nakalamljene čakavske crte, već da govori buzetske zavale imaju čakavsku bazu na koju su slovenski dijalekti u dugom zajedničkom supostojanju i prožimanju jako utjecali (...)" (Šimunović 1976: 44). Nakon Šimunovića, i drugi su dijalektolozi na temelju sinkronijskih i dijakronijskih istraživanja dokazali pripadnost buzetskih govora čakavskom narječju. Jedna je od njih i Nataša Vivoda koja u uvodu svoje monografije potvrđuje prisutstvo zamjenice *kaj* u tim govorima, ali navodi da "to obilježje nije dovoljan razlog za općeniti zaključak" (Vivoda 2005: 32). Također, Branimir Crljenko s pravom zaključuje da "zbog zamjenice *kaj* i adstratnih nanosa slovenizama, govori gornje Dragonje i Mirne, tj. buzetskog kraja ne mogu se smatrati ni kajkavskim, a još manje slovenskim, jer im je osnovica čakavska i jer do danas čuvaju sve bitne značajke čakavskog narječja" (Crljenko 2004: 37).

Buzetski su govori u dijalektološkoj literaturi nedovoljno zastupljeni. Podatci o pojedinim mjesnim govorima šturi su i nepotpuni, a o nekima još nema spomena. To je zamijetio i Petar Šimunović još 1976. godine, ističući: "S obzirom na izuzetno značenje ovog dijalekatskog rezervata, ovi su govori bili malo, a katkada i površno, ispitivani" (Šimunović 1976: 41). Bilo je i istraživača istarskih govorova koji su zaobilazili Buzeštinu. Jedan je od njih Aleksandar Belić koji se u više navrata tijekom više godina uputio u Istru da bi istražio njezine govore, ali buzetske je spletom okolnosti zaobišao: „Vrlo rđavo vreme (neprestane kiše), prve polovine septembra koja je bila na izmaku – nisu mi dopuštali da prema severu, između vodopade reke Mirne i Dragonje na zapadu i velikog planinskog lanca Učke na severoistoku, produžim svoja ispitivanja" (Belić 1912: 221). Među prvim je istraživačima Milan Rešetar koji je u radu iz 1891. godine dao kratki pregled istarskih govorova. Stanovnike na sjeveru Istre nazvao je Fućima, a njihov dijalekt kajkavskim. Služeći se rezultatima njegova istraživanja, Asim Peco je u knjizi *Pregled srpskohrvatskih dijalekata* takstativno naveo nekoliko fonoloških i morfoloških značajki "kajkavskih govorova u Istri". Josip Ribarić (1916) je u svojoj doktorskoj disertaciji buzetske govore smjestio u kajkavsko-čakavski prelazni dijalekt, a kao primjere toga dijalekta uzeo je govore Sluma i Draščića, koje je opisao u kratkim crtama (v. Ribarić 2002: 30–43). Navodi kako će iz praktičnih razloga taj dijalekt nazvati dijalektom Bezjaka ili Fućaka. Vezano uz to valja spomenuti zanimljivu činjenicu da stanovnici zapadne Istre sve stanovnike buzetskoga područja i Ćićarije nazivaju Ćićima, dok ostali dijelovi Istre razlikuju Bezjake ili Bazgone (stanovnici buzetskoga područja) i Ćiće (stanovnike Ćićarije). Slovenski jezikoslovac Fran Ramovš (1935) govore buzetskoga područja ubraja u slovenske s mnogobrojnim čakavskim primjesama, a Poljak Mieczysław

Małecki (1930) u čakavsko-slovensku skupinu te ih taksativno opisuje na temelju trideset i sedam jezičnih značajki. Istiće da se navedena govorna skupina može podijeliti u dva dijalekatska tipa: buzetski (koji obuhvaća okolicu Buzeta) i čićko-buzetski (koji obuhvaća južni dio Ćićarije). Ivan Popović 1953. godine uputio se u Istru da bi ispitao ikavske govore u zaleđu Poreča, Rovinja i Pule. Rezultate svojih istraživanja objavio je u članku „Naša dijalektologija u oslobođenoj Istri”, a u uvodnome je dijelu toga članka spomenuo i buzetske govore, svrstavši ih u kajkavske: „Sada smo u kajkavskoj dijalekatskoj zoni. Lepi stari gradići Buzet i Roč, pokraj kojih nas vodi put, žarišta su kajkavštine u Istri još iz Srednjeg veka” (Popović 1953: 55). Godine 1965. Tone Peruško objavio je brošuru pod naslovom „Razgovori o jeziku u Istri”, u kojoj je stanovnike Buzeštine nazvao istarskim kajkavcima. Navodi da se u Istri prostiru sva tri narječja, a što se tiče kajkavskoga, razlikuje buzetski tip i područje Ćićarije, gdje „se govori posebnim govorom kajkavskog dijalekta” (Peruško 1965: 22). U nastavku navodi da u buzetsko-čićkome kajkavskom dijalektu ima mnogo čakavskih elemenata, a smatra da je uzrok tomu ponajprije dodir kajkavaca i čakavaca te hrvatski kulturni spomenici pisani glagoljicom koji potječu iz toga kraja. To su, primjerice, glagoljski natpisi u Humu, Ročki misal, Notarski protokol iz Draguća, glagoljski spisi Šimuna Grebla iz Nugle te mnogo glagoljskih grafitima po crkvama koji potječu iz srednjega vijeka. Da su ti govori čakavski, potvrđuje analiza starijih tekstova iz 15., 16. i 17. stoljeća, u kojima je zabilježena zamjenica *ča* umjesto današnje *kaj*. U tim je tekstovima ali i dokumentima Petar Šimunović pronašao i neke druge čakavske značajke koje se više ne pojavljuju u buzetskim govorima, ali zato su sačuvane u toponimiji toga kraja (v. Šimunović 1976: 43). Nanosi slovenskih jezičnih elemenata u čakavske govore sjeverne Istre posljedica je činjenice da je Buzeština od 12. do 15. stoljeća “bio pod akvilejskom crkvenom jurisdikcijom, da je jezik crkve i administracije dugo bio slovenski” (v. Crljenko 2004: 28). Služeći se podatcima iz knjige M. Małeckoga, Tine Logar odredio je prostiranje „slovenskih govora u Istri” (v. Logar 1962: 88–97), a granicama se bavio i Branimir Crljenko u članku „Hrvatsko-slovenske jezične granice” iz 2004. godine. Jakov Mikac zabilježio je narodne pjesme iz Istre u knjizi *Istarska škrinjica*. U predgovoru je nekoliko rečenica posvetio „narječju i govoru sjeverne Istre” te istaknuo da se Ćićarija može podijeliti na sjevernu i južnu. „Prvi su čakavci¹¹, drugi kajkavci

¹¹ Među „čakavsku“ mjestima ubraja: Trstenik, Rašpor, Brgudac, Dane, Jelovice, Vodice, Vele Mune, Male Mune, Poljane. Dosadašnja su istraživanja pokazala da govorci Opatijskoga kraza koji obuhvaćaju naselja Vele Mune, Male Mune pripadaju srednjočakavskom ili ikavsko-ekavskom dijalektu, a govorci Trstenika, Rašpora, Dana, Jelovica i Vodica jugozapadnomu istarskom.

(...)"'. Među „kajkavska” sela ubraja: Slum¹², Brest, Brlavce, Črnjehe, Klenovšćak, Prapoče, Lanišće i Račju Vas.

Među istaknutim je istraživačima Pavle Ivić, čiji je kratak opis govora Draguća objavljen 1961. u *Godišnjaku Filozofskoga fakulteta u Novom Sadu* (Ivić 1961: 198–200). Potaknut jezičnom problematikom ovoga područja ali i zanimljivošću, dvije godine poslije toga posjetio je niz mjesta na Buzeštini, zabilježivši pritom vokalne sustave njihovih govora smještenih na različitim geografskim stranama. Rezultate je svojih istraživanja objedinio i objavio 1963. u članku „Paralele poljskome 'pochylenie' na srpskohrvatskom terenu”. Tim su istraživanjem bili obuhvaćeni govori sljedećih naselja: u istočnoj zoni Nugla¹³ i Blatna Vas, u zapadnoj Štrped, Mali Mlun, Veli Mlun i Pračana, u središnjoj Drašići, Sveti Ivan, Jurićići, Sveti Donat i Prodani, a u sjevernoj Brest i Slum. Taj rad čini prvi ozbiljniji pristup analizi buzetskih govora. Naime, Ivić je uočio mnoge karakteristike, o kojima se dotada nije znalo ili su bile pogrešno tumačene. Nekoliko je rečenica posvetio akcentuaciji, ali u središtu su njegove pažnje bili vokalni sustavi. Zaključio je da “se odlikuje složenošću sistema u svakom lokalnom govoru i istovremeno znatnim razlikama između tih govora” (Ivić 1963: 228). Problematicom buzetskih govora, konkretno glasovnim sustavom, bavio se i bečki slavist Josip Hamm. On je, naime, ponukan Ivićevim člankom „Paralele poljskome 'pochylenie' na srpskohrvatskom terenu” napisao članak “Neke napomene o dijakronijskim istraživanjima”, u kojemu je prozvao Ivića da ne razlikuje foneme i aafone, pa da “tako navodi ukupno njih 14 (...) različitih samoglasnika, koji se u osnovi mogu svesti na 5” (Hamm 1965: 25). Sljedeće godine (1966.) Ivić ga je demandirao u članku “Pismo redakciji”, napisavši: “mnogo šta u članku J. Hama kod čitaoca, koji nije neposredno upoznat sa problematikom srpskohrvatskih dijalekata može stvoriti pogrešnu predstavu o nivou savremene jugoslavenske dijalektologije. Da bih otklonio tu netačnu predstavu, primoran sam da ispravim netačnosti u članku J. Hama. Istovremeno ču se zadržati na nekim metodološkim principima koji se nalaze u osnovi mojih radova, koji J. Hamu, očito, nisu bili u potpunosti jasni.” (Ivić 2018: 195). Objasnjava da se u svim govorima koje je on obuhvatilo istraživanjem broj vokalnih fonema koleba između sedam i devet, dok ih je u nenaglašenome položaju nešto manje te mu, stoga, nije jasna tvrdnja J. Hamma da se taj broj može svesti na pet. Također, primjerice u govoru Nugle nije zabilježio četrnaest različitih vokala, nego devet u naglašenome i pet u nenaglašenome položaju, a Hamm ih je očito zbrojio „ne zapažajući da se (...) radi o različitim pozicijama“ (Ivić 2018: 196). Na kraju ovoga poglavlja zaključuje: „Ne bez žaljenja dužan sam primetiti

¹² Prema Petru Šimunoviću Slum znači 'sljeme' te odgovara slovenskomu liku *slom*.

¹³ Petar Šimunović navodi da je Nugla čest geografski termin, a znači 'ugao, kut'.

da se čitav sistem nesporazuma kod J. Hama može objasniti samo time da on nije dovoljno pažljivo pročitao moj rad“ (Ivić 2018: 197).

Nadalje, dijalektolog Mate Hraste u svojemu radu iz 1963. dotaknuo se jedne jezične crte – refleksa stražnjega nazala – jedne od najposebnijih jezičnih značajki buzetskoga dijalekta. U tome je članku iznio i mišljenje da su buzetski govorovi miješani, tj. čakavski govorovi koji su sekundarno poprimili slovenske osobine, kao kulturni superstrat. Kaže da je područje „u davnoj prošlosti moralo biti čisto čakavsko bez primjesa kajkavsko-slovenskih“ (Hraste 1963: 129). Petar Šimunović (1970) u članku „Dijalekatske značajke buzetske regije“ opisao je fonološki i morfološki sustav govora Bresta, Svetoga Martina, Nugle i Račica, a u članku iz 1992. transkribirao je nekoliko ogleda govora na Buzeštini (v. Šimunović 1992: 33–42). Mijo Lončarić u članku „Hrvatsko-slovenski jezični odnosi s dijalektološkim gledišta“, buzetske govore smatra čakavskima, stavljajući riječ *kajkavština* u navodnike. Obrazloženje navodi u tekstu, ističući sljedeće: „To je područje uz slovenski jezik, pa je Buzeština mogla jednostavno biti prijelazno čakavsko-slovensko jezično područje, što je normalno u prirodnom kontinuumu između dva bliskosrodna jezika. S obzirom na njihov položaj na hrvatskoj dijalektološkoj karti i na čakavske osobine, svakako ih je najbolje danas ubrajati u čakavsko narječe (...) Čini mi se da je, s obzirom na razvoj, najvjerojatnija pretpostavka da je riječ o organskim prijelaznim čakavsko-slovenskim govorima (...) Naime, ta prijelaznost rubnih slovenskih i čakavskih govora rezultira osobinama koje su inače karakteristika kajkavštine. Međutim, jasno je da ti 'kajkavski' govorovi nisu imali teritorijalnu vezu s kajkavskim područjem i pravim kajkavskim govorima“ (Lončarić 1997: 354). Isti je autor 2006. godine, u suautorstvu sa Stipom Kekezom, istražio hrvatsko-slovenske jezične dodire u Istri, nazvavši pritom buzetske govore čakavskima (Kekez i Lončarić 2006: 383–390).

Pojedine su mjesne govore opisale i Janneke Kalsbeek (govor Nugle, 1985., 1987.), Elena Grah (govor Krbavčića, 2002.), Nataša Vivoda u knjizi *Buzetski govorovi* (2005.), Alvijana Klarić (govor Pagubica, 2020.) te Iva Prodan u diplomskome radu, u kojemu je opisala fonološke značajke mjesnoga govora Prodana (Prodan 2016). Silvana Vranić dotaknula se morfonoloških i morfoloških značajki govora Pagubica, koji pripada tzv. rubnim¹⁴ govorima buzetskoga dijalekta, u članku iz 1999., a u članku iz 2013. godine navela je argumente prema kojima buzetske govore valja izdvojiti na razinu dijalekta (v. Vranić 2013). Autorica je, naime, bila ponukana dijelom literature u kojoj se spomenuti govorovi promatraju unutar istoga čakavskog dijalekta s ekavskim govorima. Značajke buzetskoga

¹⁴ Pod nazivom rubnost podrazumijeva se idiom koji sadrži jezične značajke svojstvene idiomima u dodiru.

dijalekta usporedila je s rubnim govorom Pagubica te zaključila da „ukupnost ostvaraja djelomično ili sasvim razlikovnih kriterija određuje autonomnost jednoga sustava” (Vranić 2013: 519). Fonološke značajke buzetskoga dijalekta opisao je Josip Lisac u istoimenome članku, a u knjizi *Hrvatska dijalektologija 2, Čakavsko narječe* (2009) opisao ga je na svim jezičnim razinama, kao i ostale dijalekte čakavskoga narječja. Najnovija su istraživanja proveli Alvijana Klarić, Luka Rašpolić i Armin Krivičić, koji su u svojim člancima na fonološkoj i morfonološkoj razini opisali govor Paladina (Klarić i Rašpolić 2018) i Oslića (Klarić i Krivičić 2018). Također, potonji su autori istražili morfologiju promjenjivih vrsta riječi istoga govora, a rezultate svojih istraživanja objavili su u časopisu *Croatica et Slavica Iadertina* 2020. godine. Mira Menac-Mihalić i Anita Celinić su u *Ozvučenoj čitanci iz hrvatske dijalektologije* (2002) obuhvatile i transkribirale govor Lanišća. Govor Ročkoga Polja obrađen je na leksičkoj razini, a pojmovni je rječnik izradila Mateja Pavletić 2007. godine, tadašnja studentica Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Taj se rječnik sastoji od oko 2 000 riječi, a izrađen je na temelju *Istriotskoga lingvističkog altasa* Gorana Filipija i Barbare Buršić Giudici (v. Pavletić 2007).

Valja spomenuti i radove koji se barem u jednome segmentu dotiču buzetskih govora. Naime, Mate Kapović je u svojemu kapitalnom djelu o povijesti hrvatske akcentuacije (2015) naveo mnogobrojne primjere i iz buzetskoga dijalekta, kao i Sanja Zubčić u monografiji o neocirkumfleksu u čakavskome narječju (2017). Pojedine jezične značajke u svojim su radovima obuhvatile Iva Lukežić i Silvana Vranić. Naime, Lukežić je 2001. godine napisala članak o upitno-odnosnim i neodređenim zamjenicama, u kojemu je prikazala obične nastavke, naglasak i povjesni razvoj oblika spomenutih zamjenica, a Vranić je, služeći se vlastitim terenskim istraživanjem i podatcima iz upitnika za Hrvatski jezični atlas, istražila reflekse **q* u istarskim čakavskim, pa tako i buzetskim govorima.

1. 3. Metodologija, ciljevi i hipoteze istraživanja

Tema je ovoga rada istaknuta u samu naslovu: *Fonološke i morfonološke značajke govorā buzetskoga dijalekta*. Na odabir teme uvelike je utjecala nedovoljna istraženost toga dijalekta, koji graniči sa slovenskim govorima, kao i nedostatak monografije o njemu. Dosadašnje su značajke o mnogim govorima toga dijalekta samo fragmentarno opisane, a o nekim nema ni spomena. Navedena činjenica uputila je na potrebu za što skorijim prikupljanjem dijalektne građe te njezinom analizom, stoga smo bili ponukani iscrpnije prikazati taj dijalektološki nepravedno zapostavljen kraj.

Terensko istraživanje buzetskih govora počelo je u rujnu 2016. godine te se provodilo u više navrata do 2019. godine. Tom je prilikom izrađen autorski upitnik kojim su se istražile fonološke i morfonološke značajke buzetskoga dijalekta. Obavjesnici su birani prema, u tradicionalnoj dijalektologiji, uobičajenim kriterijima: prikladni su ispitanici osobe starije životne dobi, rođene i odrasle u mjestu ispitivanja, odnosno autohtonii, izvorni govornici. Prema nekim su istraživačima idealni ispitanici neškolovane žene starije životne dobi koje nisu (dulje) boravile izvan rodnoga mjesta te čiji su roditelji i bračni drug iz istoga mjesta. Što se tiče odabira spola obavjesnikā, u literaturi nailazimo na oprečna mišljenja: naime, J. K. Chambers i Peter Trudgill (2004) osobu muškoga spola smatraju boljim ispitanikom, dok Đuro Blažeka (2007) i Željko Jozić (2007) prednost ipak daju osobi ženskoga spola, argumentirajući da žene nisu bile u vojsci ni u sličnim službama, stoga nisu bile izvrgnute takvu jezičnu utjecaju kao muškarci. Budući da je u današnje vrijeme veoma teško, gotovo i nemoguće, pronaći osobu koja bi udovoljavala navedenim kriterijima, u ovo su istraživanje uključene osobe oba spola koje su rođene i odrasle u mjestu istraživanja te koje najbolje čuvaju materinski idiom. Riječ je, dakle, o ispitanicima koji udovoljavaju relevantnim dijalektološkim kriterijima. U razgovoru s obavjesnicima u pojedinim smo segmentima zamijetili utjecaj standardnoga jezika, što je svakako posljedica utjecaja medija, ali i činjenica da se sve manje ljudi bavi primarnim djelatnostima, već se zapošljavaju u gradskim središtima. Taj je utjecaj zabilježen u spontanim razgovorima, u kojima bi ispitanici sami sebe ispravljali nakon što bi uvidjeli da su izgovorili riječ koja ne pripada njihovu idiomu. Iako je utjecaj standardnoga jezika više zamijećen kod govornikā srednje generacije, čak su i pripadnici starije generacije potvrdili da posljednjih desetljeća miješaju materinski idiom sa standardnim jezikom. Budući da je neminovno da se govori mijenjaju, iz te činjenice proizlazi potreba da se mjesni govori što prije istraže te tako sačuvaju od zaborava.

Kao polazište poslužio nam je *Leksikon naselja Hrvatske* (2004) koji sadržava popis buzetskih punktova koji će biti zahvaćeni ovim istraživanjem. Budući da nam jezično iskustvo govori da se govori buzetskoga dijalekta prostiru i u punktovima koji administrativno pripadaju općini Cerovlje, u ovaj su rad uključeni i govori naselja koji se prostiru od Krušvara do Pagubica.

U ovo su istraživanje uključeni i neki punktovi koji su ostali izvan popisa. Riječ je, naime, o mjesnome govor Škrbine – naselja u kojemu godinama nema stanovnika, ali je gospođa Marija Kajin, koja je ondje rođena, dobro sačuvala svoj materinski idiom te se njime redovito i služi. Iz istraživanja su za potrebe ovoga rada izuzeti sljedeći punktovi: Podkuk,

Sovinjak, Sirotići, Rušnjak, Livade i Gradinje. Naime, u naselju Podkuk, koje je smješteno na jugoistoku Buzeta, nema stanovnika više od četrdeset godina te su ostale samo ruševine, dok se u preostalim naseljima, koja su smještena na zapadnoj strani Maloga Mluna, govori talijanskim jezikom. Riječ je o naseljima koja se protežu od Istarskih Toplica do Oprtlja.

Preliminarnim istraživanjem utvrdili smo postojanje trinaest govornih skupina te smo iz svake skupine istražili nekolicinu reprezentativnih govora. Jezično nam je iskustvo govorilo da među govorima unutar svake skupine nema sustavnijih razlika, a to su nam potvrdili i svi izvorni obavjesnici, stoga nije bilo potrebe prikupljati građu u svakome pojedinačnom punktu Buzeštine.

Iz središnje smo skupine iznad rijeke Mirne istražili govore Svetoga Martina, Franečića, Krbavčića i Svetoga Ivana, a ispod Mirne govore naselja Marinci, Škrbine i Prodana. U južnoj smo skupini obuhvatili govore sljedećih naselja imenom: Krušvari, Račice, Račički Brijeg, Kosoriga, Oslići, Draguć, Dragućska Vala (zajedničko ime za više sela i zaselaka), Grimalda te krajnji punkt Pagubice. Na jugoistoku istraživanje smo proveli u naseljima: Čiritež, Roč, Ročko Polje, Nugla, Hum, Kras i Škrinjari, a na jugozapadu u naseljima: Vrh, Klarići, Marčenegla, Paladini i Barušići. Istomu govornom tipu pripadaju i preostali govorovi Vrhuvštine, a to su Mandalenići, Negar i Šćulci, te su oni izostavljeni iz dalnjih istraživanja. Što se tiče naselja na zapadu, kao reprezentanti uzeti su govorovi Veloga Mluna i Maloga Mluna, govor Pračane, Sovinjskoga Polja te Sovinjskih Brda. Na sjeverozapadu istraženi su govorovi sljedećih naselja: Štrped, Kajini, Krbavčići, Črnica, Salež, Škuljari i Baredine. Na sjeveru istraženi su govorovi Sluma, Bresta, a na krajnjemu istoku govor Lanišća. Na Ćićariji smještena su i naselja koja ne pripadaju buzetskomu dijalektu, stoga njihovi govorovi, naravno, nisu obuhvaćeni ovim istraživanjem: Trstenik, Dane, Jelovice, Žejane, Poljane, Brgudac, Vele Mune, Male Mune i Vodice.

Očekivane su sustavne razlike među skupinama govora, što nam govorovi jezično iskustvo, ali i dobropoznata uzrečica na Buzeštini koja glasi: „*Saka vas ima svoj glas.*” Za pojedine će se punktove u nastavku rada rabiti sljedeće kratice: Baredine (BR), Barušići (BŠ), Brest (BS), Čiritež (ČI), Črnica (ČR), Draguć (D), Dragućska Vala (DV), Franečići (F), Grimalda (G), Hum (H), Kajini (KA), Klarići (KL), Kosoriga (KO), Kras (KR), Krbavčići (KČ), Krušvari (KŠ), Lanišće (L), Mali Mlun (MM), Marčenegla (MČ), Marinci (MA), Nugla (NU), Oslići (O), Pagubice (PG), Paladini (PA), Pračana (PČ), Prodani (PR), Račice (RA), Račički Brijeg (RB), Roč (R), Ročko Polje (RP), Salež (SA), Senj (S), Slum (SL), Sovinjska

Brda (SB), Sovinjsko Polje (SP), Sveti Ivan (SI), Sveti Martin (SM), Škrbina (ŠK), Škrinjari (ŠNJ), Škuljari (ŠLJ), Štrped (ŠT), Veli Mlun (VM), Vrh (V).

Nakon što je preliminarnim istraživanjem određen opseg doktorske disertacije, nastavilo se s terenskim radom. Sa svakim je obavjesnikom proveden spontan razgovor o njemu bliskoj temi. Zamijećeno je da je većina žena odabrala temu vezanu uz nekadašnji način života i običaje povodom blagdanā, osobito Uskrsa i Božića, dok su muškarci više bili naklonjeni temama vezanima uz poljodjelstvo. Budući da je Buzeština poznata po tradicionalnome obilježavanju maškara, neki su obavjesnici rado govorili i o tome. Razgovori su snimljeni digitalnim diktafonom (*Olympus Digital Voice Recorder VN-711PC*). Također, ispitanici su sudjelovali i u izravnome ispitivanju, pri čemu je korišten već spomenuti autorski upitnik. Njime su se ispitale fonološke i morfonološke značajke svih ispitanih govora prema uobičajenim dijalektološkim kriterijima. Upitnik je sastavljen na temelju podataka iz dijalektološke literature o čakavskome narječju općenito te o buzetskim govorima. Također, jezično nas je iskustvo upućivalo i na neke jezične značajke koje se u dosadašnjoj literaturi spominju tek u naznakama ili se uopće ne spominju, pa smo Upitnikom obuhvatili i njih. Što se tiče fonološke razine, ispitano je sljedeće: oblici zamjenice *kaj*, odrazi poluglasa, vokalni sustavi, zatvaranje *o* izvan akcenta, dvojnost zamjene prednjega nazala *ɛ*, odrazi stražnjega nazala *ɔ*, odrazi fonema *ɫ*, odrazi jata, konsonantski sustavi, status fonema *ł*, odnosno (ne)provodenje delateralizacije, metateza, disimilacija, postojanje protetskih sonanata *j* i *v*, obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata, prijelaz *v* u *f* na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata, (ne)provodenje cakavizma, prijelaz završnoga *-m* u *-n*, rotacizam, odrazi završnoga *-l*, konsonantske skupine i pojednostavnjivanje konsonantskih skupina. Što se tiče naglasnoga sustava, Upitnikom je ispitano mjesto naglaska, vrsta i (ne)postojanje prednaglasnih duljina da bi se utvrdila vrsta naglasnoga sustava prema klasifikaciji Milana Moguša. Budući da je iz dosadašnje literature o buzetskim govorima poznato da se vokali ne dulje pred sonantom, Upitnikom smo ispitali tridesetak riječi kako bismo potvrdili ili opovrgnuli taj navod. S druge strane, za sjeverozapadne je čakavske govore, pa tako i za buzetske, karakteristično postojanje cirkumfleksa u određenim kategorijama, pa smo izravnim ispitivanjem utvrdili provodi li se dosljedno u svim kategorijama. Promjenjive vrste riječi koje su zabilježene u ogledima govora deklinirane su kroz sve padeže, odnosno konjugirane kroz sva lica da bi utvrdilo kojemu naglasnom tipu pripadaju. Ostale akcenatske značajke, kao i mnogobrojni primjeri za raspodjelu naglasnih jedinica, ekscerpirani su iz ogleda govorā. Od morfonoloških značajki ispitane su sljedeće: status konsonanta *v* ispred *r* u konsonantskoj

skupini i slijedu sa slogotvorenim *r*, oblici upitne i odnosne zamjenice 'koji', zamjenica 'tko', odraz skupina *jt* i *jd*, odraz starojezične neodređene zamjenice *vəs*, analoška palatalizacija, status sibilarizacije, prijedlog 's/sa', prijedlog i prefiks 'iz', dočetak infinitiva, čakavski oblici glagola 'biti' za tvorbu kondicionala te sklonidba osobnih muških imena i hipokoristika koji završavaju na *-o* i *-e*.

Dobivene smo podatke analizirali te utvrdili koje su jezične značajke tipične za buzetski dijalekt, a koje općečakavske. Materijal za analizu i mnogobrojni primjeri koji potvrđuju određenu jezičnu značajku ekscerpirani su iz Upitnika i iz ogleda govora. Svi dobiveni podatci uspoređeni su s postojećim opisima buzetskih, ali i susjednih sjevernočakavskih govora da bi se utvrdio stupanj zajedničkih jezičnih značajki, a to se osobito odnosi na rubni govor Pagubica, koji je zbog geografskoga položaja poprimio neke značajke pazinskih govora s kojima graniči. Pagubice su i u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi istaknute kao specifičnost naspram ostalih buzetskih govora (v. Vranić 2013). Za analizu su važni i govor smješteni na granici sa Slovenijom jer su u međusobnome prožimanju razvili zajedničke jezične značajke.

Što se tiče slobodnih razgovora koji su snimljeni diktafonom, oni su zabilježeni tradicionalnom hrvatskom dijalektološkom transkripcijom te priloženi na kraju ovoga rada – svaku govornu skupinu predstavlja jedan ili nekoliko ogleda. U radu se na više mjesta donose potvrde iz svih analiziranih govora. One se bilježe u kurzivu, a iza njih se u zagradama donose kratice imena naselja u čijemu je govoru taj primjer zabilježen.

Na temelju cjelokupne prikupljene građe i njezine analize svi će se istraženi buzetski govori svrstati u skupine, pri čemu će se uzeti u obzir sljedeći klasifikacijski kriteriji:

- odrazi nepostojanoga poluglasa
- vokalni sustavi: inventar i distribucija
- odrazi stražnjega nazala u korijenskim morfemima
- odrazi jata
- naglasni sustavi
- odrazi završnoga *-l*.

Naime, preliminarnim je istraživanjem utvrđeno da se buzetski govor najvećim dijelom diferenciraju upravo prema navedenim fonološkim značajkama. Što se tiče prvoga klasifikacijskoga kriterija, utvrđeno je da odraz poluglasa u kratkim slogovima ovisi o tome je

li vokal postojan ili nije. Ipak, govori ovoga se dijalekta najviše razlikuju po vokalnome sustavu, stoga je taj kriterij s potpunim pravom uzet u obzir za njihovo klasificiranje. U dijalektološkoj se literaturi kao posebnost toga dijalekta, često ističe odraz *a* na mjestu stražnjega nazala te čuvanje fonološke individualnosti jata. Budući da su naša istraživanja pokazala diferencijaciju govora upravo prema tim važnim jezičnim značajkama, neophodno ih je uzeti u obzir pri grupiranju, baš kao i odrazi finalnoga *-l*, koji u glagolskome pridjevu radnom muškoga roda jednine u jednim govorima prelazi u *v*, u drugima u bilabijalno \square , dok se u trećima reducira.

Ciljevi su ovoga rada:

- podrobno istražiti govore buzetskoga dijalekta na fonološkoj i morfonološkoj razini
- odrediti zajedničke jezične značajke svih govora
- odrediti koliko je jezičnih značajki buzetskoga dijalekta zastupljeno u rubnome govoru Pagubica
- objediniti rezultate istraživanja u obliku monografskoga prikaza
- dopuniti spoznaje
- klasificirati govore buzetskoga dijalekta u skupine
- kartografski prikazati prostiranje određenih jezičnih značajki da bi se pregledno moglo istaknuti razlike među skupinama govora
- opravdati izdvajanje buzetskih govora u zasebnu dijalektnu jedinicu
- popuniti bjelinu na dijalektološkoj karti Istre.

2. FONOLOŠKE I MORFONOLOŠKE ZNAČAJKE

2. 1. Zamjenica *kaj*

Za buzetski ili gornjomiranski dijalekt karakteristična je zamjenica *kaj* u značenju 'što', koja se pojavljuje u svim govorima u različitim likovima. Tako u najjužnijemu punktu Pagubice¹⁵ u uporabi je lik *ka*, a u sjeverozapadnom govoru Črnice *kɔj*.

U drugim dijelovima Istre zamjenica 'što' glasi *ča* i *ca*, a u nekim otočnim govorima *če* (govor Omišla i Vrbnika na Krku, neki govori na otoku Cresu, Lošinju, Susku, Unijama i Iloviku) i *čo* (npr. dobrinjska skupina na otoku Krku). Uz buzetske govore zamjenica *kaj* pojavljuje se i u ekavskim govorima Svetoga Bartola, Zamaska i Brkača u Istri, u dijelu čakavskih govora južno od Kupe, u govoru Klane i Lisca, a tipična je za sve kajkavske i slovenske idiome. U govorima buzetskoga dijalekta ostvaruju se samo oblici N i A, dok su oblici ostalih padeža identični oblicima zamjenice *ki 'tko'*: *kiēga / kiéga / kēga, kiēmu / kiēmu / kēmę, s kiēn / s kiēn / s kēn*.

Zamjenicu *kaj* zabilježili smo u sljedećim oblicima i funkcijama:

- a) upitne zamjenice (u značenju 'što'): *Kä se kùha danäs?* (PG); *Käj bìš?* (O); *Käj griēš Buzèt?* (RA); *Käj da van još o tēn puvin?* (KR); *Muděšto, ma käj ti nì dōsta?* (KR); *Šjontola mojà, ma käj cón jás is tò košćó?* (SA); *Ma käj cón jás dělat?* (BR); *Ma käj govòrite?* (L)
- b) odnosne zamjenice (u značenju 'što'): (...) *sè käj se je duālu prudàt* (DV); *Danäs je käj je.* (DV); *undà se duguvurímu käj ée kî bít za tè mäckare.* (O); *Mî smo se vädili dělat utkàt smo bilì mìkini i smo pumögli sè käj sua nás nevädili dělat.* (RA); *Smo dělali kampàna, pa nì bilò láznu, nègo sàmu unò käj je bilò fòrtu putréba.* (V); *Tù je bilò jedínu käj smo imèli u nedéja.* (V); (...) *tuàku da suàmu käj ustàne je jàgude za kòhat pónér.* (PA); *Je storila štracòde ili nòke, šugo i ɔndà käj je bilò poli dòme.* (MA); *Jás jušto ne znòn käj se je sè dělalo.* (MA); *Saki je prodája onò käj je imèu dòma.* (MA); *Prvo se je pripròvèlo sè käj je bilà potréba za onì bòt.* (PR); *Onì bòt smo sòmo slàvili i dělali käj smo sè prontòli.* (PR); (...) *smo povečèrali käj je kì imèu dòma* (PR); (...) *nìson imèla käj dat jés* (...) (ŠT); *i ɔndà je is tèma šòldø kipila käj je bilò potréba za hišo* (BR); (...) *käj je ostòlo je bilò za hišo* (BR).

¹⁵ Oblik *kaj* pojavljuje se samo u pojedinim primjerima, npr. u izvedenici *zakäj* i u pojedinim primjerima: *Mî guvòrimu na käj.*

- c) Neodređena zamjenica u značenju 'išta', 'štogod', 'bilo što' pojavljuje se u sljedećim oblicima:
- *käj / kaj / kä / kj:* (...) *stòrili kä slàtkiga, većinon frìtule.* (PG); *Nemôjte kä zamèrit* (PG); (...) *sua prišle drüge mäckare katiere sua bilë ubùčene säki käj je tei.* (DV).
 - *kéj* (karakteristično samo za slumski dijalekt): *Ràbę kēj pøomòć?*
 - *kär / kär:* *Kär céš je bęłö.* (ŠT)
 - *kagöt / kajgöt / kajgöt*
 - *dikäj:* *Se je nosilo jölike žegnat i ki je imé kakòve röže ali dikäj.* (MA); (...) *sakö lëto je šù u Tr's kòpat vrt ukùlen Trstà i dikäj zasližit.* (ŠT); *Kat so prišle kipit prašćića, ku so dòbile šòldo qd dékëga ili so dikäj pròdžle* (...) (BR).
 - *bilu käj / bìlu käj*
 - *kulikäj*
- d) Neodređena zamjenica u značenju 'nešto' glasi *nékaj / nékaj / nékaj / nékaj:* *I tú je bilö nékaj lèpiga.* (PR); *Ni trëbalo kóhat ki je nékaj ostòlqo qd drögëga dnëva* (...) (VM).
- e) G jd. zamjenice *kaj / ka* glasi *kiëga / këga / këga*, a složenica u značenju 'nečega' *nékiga / nékega*. Taj oblik pokriva značenja 'koga' i 'čega', dakle odnosi se i na živo i na neživo. U govorima koji poznaju diftonge razlika u značenju 'koga' i 'čega' samo je u dužini vokala *e*. Dužina u *kiëga* 'koga' nastala je stezanjem. Oblik *nékiga*, u kojemu se na mjestu *e* pojavljuje *i*, nastao je po uzoru na nastavke s jatom. Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā jesu: *Jedanbòt sua bilì zastànki, nî bilö telefùni, nî bilö níkega.* (O); *Utukòn san šila brageše ut mujih kòtul, ki ni bilö s kén kupit* (...) (V); *Këga si se prestròšiv?* (MM); *O këme se dëla?* 'O čemu je riječ?' (ČR)
- f) Neodređena zamjenica u značenju 'ništa' glasi *níč / nič*. To je sraslica negacije i zamjenice *ča*, a nastala je prema formuli u kojoj je poluglas ispašao jer je bio nenaglašen: **ni + ča > ničə > nič*. Kao što je vidljivo, za razliku od nekih čakavskih govora, na kraju riječi *nič* završna se afrikata *č* ne zamjenjuje frikativom *š*. U ogledima govora zabilježene su sljedeće potvrde te zamjenice: (...) *zamìsìli, stàvili vudié i sòli i drügu níč.* (KO); *Druguâcje je nègu danàska àč nìsi znuâ za níč drügu.* (DV); *U urëhe ne stàvin nič ku ne màlu marmelàde.* (NU); *Ne bin znòla nič vèć rëć.* (F); *Pòñer za qbët nismò nič.* (ŠT); *Ma vèro jàs cón jo stòvët pòd nèjenò štańòdò da izgorì, ku mi ni móglia nič bojë dát.* (SA); *Kadà se je ubilö kokòš, u dvëh dnëvah je*

môrala pôć jer ni bilo frižidéra ni nič. (BR); *Pôner so môži cêlo nûc na hârte briškolo je grâle, nič nisq spâle, a jütro zgôda sê lêpo zakantâle.* (SL); *Nič drûgo ni kôpila.* (L)

- g) U svim govorima buzetskoga dijalekta veznik 'jer' ima oblik *ač*, a nastao je preoblikom od *ča*: *za + ča > zač > ač*. Govori Pagubica i Vrha su cakavski, pa je ondje, naravno, zabilježen oblik *ac*. Iz ogleda govorâ ekscerpirali smo sljedeće primjere toga oblika zamjenice: (...) *äc sadâ se griê z vetürami i ne vîdite nijèniga* (PG); *äc je mluâda* (...); *Väjk san môra pôć š nûâ äc mî smo šlî na dvî ûre čespuñöci z Dragûcske Vâle.* (DV). Uz taj oblik, u jednakoju su mjeri u uporabi i oblici *zatu kaj, ki i zatu ki*: *Utrukòn san šila brageše ut mujih kôtul, ki ni bilo s kén kupit* (...) (V); *Nismu imeli pûnu kaj dëlat ki nismu imeli kampâne.* (V); *Je bilo za pôć tr'gat, a mat je muârala pôć u štuâla ki smo imeli muâliga tevčića* (...) (PA); (...) *ki tamu je bilo čôda čôda tèga za pubrat.* (PA); *I ôn mu je održau lêpi góvor na cimiteri zatû kaj je hodiu h mòši.* (ŠK); *Ni trëbalô kôhat ki je nékaj ostôlo od drôgëga dnëva ki je biu samón.* (VM); *Son ga prôšala râde otrôk ki in nisq imela kaj dât jes i ni mi têu pistit.* (ŠT); *Tri bôta na lëto smo imelë prôsce ki je sviňa stôrila sêdon-ösön, ànka dvanâjs prašćićo.* (BR); *Bôlé je dènes zatû ki lüdë jîmajô vitüre.* (SL). U mnogim je govorima zabilježen i oblik *zej*, a u novije se vrijeme sve više koristi i standardnojezični oblik *jer*, što je ovjerenio u slobodnim razgovorima s obavjesnicima. Oblik *zej* potvrđen je u sljedećim primjerima: *Tô ni mögav dâje zéj sua štrige stôrile tempurâl.* (R); *Za sturit putica jas duperuân šezdesièt dièk makiè, tri žute, črňakè, zéj unè bevňakè pôtle stâvin u urëhe.* (NU); *Jas ne stâvin jâbuka zéj mi pôle pride prevèć mèhku tistu, pa mi se ne spečë lipu.* (NU). Standardnojezični oblik *jer* zabilježen je u sljedećim primjerima: *Väjka je jôš nèki pumôga jer nîsu muglî unî dvuâ së.* (KO); *A ako je bilo teplô, sônce mâlu, dažâ mâlu, ni ne juâku pûnu puli nás jer tu je hùmski Krâs i undê je juâku bilâ šoša.* (KR); *Jer mi smo živëli sâmu ut kampâne.* (V); *Kâd smo prišli u vinograd si skôpa smo pruntali škörne jer je bilo fôrtu vêlu blâtu.* (PA); *Tôko da je mâma bilâ vâjki kuntênta jer smo pošlošali.* (MA); *Tu so bili dvô brâti, ali se niso složili râdi tèga jer èn je biu trdi Hrvât, a èn trdi Talijân.* (ŠK); *Imeňe smo imelë jer so bêla štëre brôta.* (ŠT); *Kadâ se je ubilô kôkôš, u dvô dni je mârala pôć jer ni bilo frižidéra ni nič.* (BR); *Jer ni lèhkô u èn česponòcé po pôtë i smo glèdale nèbô da videmô da li smo na jušte pôtë.* (SL).
- h) Prilog 'zašto' u svim govorima glasi *zakâj / zakâj*.
- i) Zamjenica *kaj* upotrebljava se i u značenju 'koji': (...) *pôčele krujít i s tén mètrun kaj smo imèle.* (KR)

Neodređena zamjenica *nič* te veznik *ač* svjedoče o tome da je buzetski dijalekt čakavski jer čakavski je svaki govor u kojem se zamjenica *ča* pojavljuje barem u jednome svojem obliku, a pripada jezičnim činjenicama najviše hijerarhijske razine, tj. alijetetima.

2. 2. Odrazi poluglasa (*ə* < **b*, **v*)

Glasovi *þ* i *þ* nastali su u doba raspada praslavenskoga jezika. Poslije su prešli u jedan poluglas – *ə* ('šwa'), nakon čega je uslijedila njegova redukcija ili vokalizacija, ovisno o tome je li se nalazio u „slabom“ ili „jakom“ položaju. Te su dvije varijante nastale još krajem praslavenske epohe, a poznate su pod nazivom slaba i jaka varijanta. „Jaka se varijanta svakog *þ* i *þ* razlikovala od slabe nesumnjivo većom energijom daha i artikulacije. To i jest razlog zašto u jakim pozicijama nije dolazilo do redukcije *þ* i *þ*, nego do njihova prijelaza u drugi vokal. Valja (...) reći i to da su se slabe varijante nalazile: a) na kraju riječi i b) u slogu koji je bio ispred jake varijante ili bilo kojeg drugog vokala. Jake su varijante bile u ostalim pozicijama, tj. u slogu ispred slabih varijanata“ (Moguš 1971a: 48). Također, bitno je istaknuti da su jake varijante bile one koje su u slogu iza sebe imale još jedan poluglas. Poluglas *ə* se u „slabim položajima“ reducirao krajem 11. stoljeća, a vokalizacija u „jakim položajima“ uslijedila je od početka 12. do kraja 13. stoljeća (v. Lukežić 2012: 145).

Bez obzira na položaj, poluglas se u nekim primjerima u tzv. „slabom“ položaju nije reducirao, nego razvio u puni vokal jer bi u protivnome nastala konsonantska skupina teška za izgovor. Primjeri vokalizacije „slaboga“ poluglasa jesu: *daska, magla, sasat, snaha, staklo, vani* i sl. Posebnost je čakavskoga narječja u odnosu na druga dva narječja u tome što se poluglas u takvu položaju vokalizirao više nego u drugim narječjima, i to ne samo u slučajevima gdje se spriječilo formiranje netipičnih konsonantskih skupina, nego i šire. Takve nepreventivne pune vokalizacije poluglasa u „slabome“ položaju zabilježene su i u govorima izvan čakavskoga narječja. Josip Lisac je, primjerice, spomenuo riječ *malin* koji se pojavljuje među moliškim Hrvatima, a ponegdje u čakavskoj blizini i prilog *kadi*¹⁶. Zbog toga možemo reći da je ta jezična značajka alteritetna. Redukcijom poluglasa narušen je praslavenski zakon otvorenih slogova, što znači da slog više nije morao završavati vokalom. U većem dijelu

¹⁶ Povijesni razvoj priloga 'gdje' tumači Iva Lukežić u knjizi Govori Klane i Studene: „U njemu je poluglas u starohrvatskome liku (...) doista bio u slabu položaju, u položaju za redukciju, koja je, uostalom i uslijedila u najvećem dijelu jezika. Na taj su se način našli u novoj inicijalnoj skupini suglasnici dotad razdvojeni poluglasom: *kadę* > **kde*. Novonastala inicijalna suglasnička skupina šumnika nije tipična po strukturi: oba su joj člana zatvoreni šumnici (prvi u skupini šumnika tipične strukture je tjesnačni, a drugi zatvorni šumnik), niti je ujednačene zvučnosti (...)“ (Lukežić 1998a: 28).

čakavskoga i u štokavskome narječju poluglas *a* se u „jakim“ položajima stopio s vokalom *a*, a u kajkavskome s vokalom *e*¹⁷.

S obzirom na odraz poluglasa, buzetske govore možemo podijeliti u jedanaest skupina:

1. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima *a*, a u dugima dvoglas *ua*
2. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima *a*, a u dugima *ɔ*
3. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, s nepostojanim *e* (kada nije naglašen), odnosno *ɛ* (kada je naglašen), a u dugima dvoglas *ua*
4. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, s nepostojanim *e*, a u dugima *ɔ*
5. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, s nepostojanim otvoreni *e* (*ɛ*), a u dugima *ɔ*
6. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, u dugima *ɔ*, u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom alterniraju primjeri s odrazom *e*, *ɛ* i *a*
7. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, u nepostojanima *o*, a u dugima *ɔ*
8. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, u nepostojanima *o*, a u dugima *ɔ*
9. skupina: govori u kojima je kontinuanta dugoga i kratkoga starohrvatskoga poluglasa u slogovima s postojanim odrazom *a* te *ɛ* u pojedinim primjerima, a u slogovima s nepostojanim odrazom *o*
10. skupina: govori u kojima je kontinuanta dugoga i kratkoga starohrvatskoga poluglasa u slogovima s postojanim odrazom *a* te *ɛ* u pojedinim primjerima, *u* u kratkim nenaglašenim slogovima s nepostojanim odrazom, a *o* u naglašenima

¹⁷ Unutar čakavskoga narječja posebnost predstavljaju govori Omišlja, Vrbnika i Dobrinja na otoku Krku, središnji i južni govori otoka Cresa te sjevernoga dijela Lošinja. Naime, u dobrinjskome govoru u kratkim je slogovima šva u jakom položaju zamijenjen vokalom *o*, a u ostalim navedenim govorima vokalom *e*, npr. *kosno*, *lozno*, *tonok*; *če*, *denes*, *lezno*, *zvena*.

11. skupina: govori u kojima je kontinuanta dugoga i kratkoga starohrvatskoga poluglasa u slogovima s postojanim odrazom *a*, a s nepostojanimima *o*

U prvu skupinu ulaze govori svi govori koji se protežu linijom Pagubice – Krušvari: **Pagubice, Grimalda, Dragućka Vala, Draguć, Oslići, Kosoriga, Račički Brijeg, Račice i Krušvari** – naselja smještena na jugu te govori **Čiriteža, Nugle, Roštine i Humštine** – naselja smještena na jugoistoku Buzeta. Navedene odraze (*a* u kratkim slogovima, a *ua* u dugima) potvrđuju sljedeći primjeri ekscerpirani iz Upitnika i ogleda govorā:

- a) prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima: *badāń*¹⁸ (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *badāń* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *bīsan*¹⁹ (D, DV, G, O, PG, RA); *bravīnac* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *bravīnac* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *mravīnac* (PG); *česān* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cesān* (PG) / *česān* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *češāj* (D, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *česāj* (DV) / *cešāj* (PG) / *češāj* (ČI, H, NU, R, RP, ŠNJ) / *česāj* (KR); *četrtāk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cetrtāk* (PG) / *četrtāk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *čūdan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cūdan* (PG) / *čōdan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *danās* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *dāns* (ČI, H, NU, R, RP, ŠNJ) / *denās* (DV) / *denās* (KR); *dāska* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *dāska* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *dāš* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *dāš* (PG) / *dāš* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *dōbar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *dōbar* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *duvāc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *duvāc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *grābar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *grābar* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *kadē* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kadē* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *käsnu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *käsnu* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *käšaj* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *käšaj* (PG) / *kašaj* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *kruātak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kruātak* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *kunāc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kunāc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *lägak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lägak* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *lagāt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lagāt* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *luāhat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *luāhat* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *lunāc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lunāc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *mačāk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *macāk* (PG) / *mačāk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *mägla* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)

¹⁸ Govori Dragućke Vale ne poznaju ovu imenicu.

¹⁹ Pridjev u značenju 'bijesan' u prvoj skupini poznaju govori Draguća, Dragućke Vale, Grimalde, Oslića, Pagubica i Račica, a odnosi se na psa i lisicu.

/ *mägla* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *mälin* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mälin* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *mälinar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mälinar* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *mäša* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *mäša* (PG) / *mäša* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *mökar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mökar* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *nöhat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nöhat* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *ösan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ösan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *papär* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *papär* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *piētäk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *petäk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *pīsäk*²⁰ (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *pisäk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *pötan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pötan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *prasäc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *prasäc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *pundëjak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pundëjak* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *ruābac* (DV, G, KO, KŠ, RB) / *ruābäc* (D, O, PG, RA) / *ruābac*²¹ (ČI, H, KR, NU, RP, ŠNJ); *samäń* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *samäń* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *staklò* (D, DV, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *steklò* (G) / *staklò* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *säńat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sáńat* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *sëdan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sëdan* (PG) / *sédan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *slīpäc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *slipäc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *smëšan* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *smiēšan* (G) / *smëšan* (PG) / *smëšan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *svetäc* (D, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sviētac* (DV, PG) / *svetäc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *šenäc* (D, KO, KŠ, O, RA, RB) / *šiēnäc* (DV, G) / *šiēnäc* (PG) / *šenäc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *tänak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tänak* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *teläc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *teläc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *trëzan* (D, RA, RB) / *trīzan* (G, KO, KŠ, O, PG) / *trizän* (DV) / *trëzan* (ŠNJ) / *trizän* (ČI, H, KR, NU, R, RP); *turäk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *turäk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *ucät* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ucät* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *ugäń* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ugäń* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *upäńak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *upäńak* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *utäc*²² (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RB) /

²⁰ Govor Pagubica ne poznaje ovaj leksem, već je u uporabi imenica *sablun*.

²¹ U govoru Roča ova se imenica koristi samo u obliku umanjenice: *rapčić*.

²² U govoru Račica imenica u značenju 'otac' glasi *uća*, kao i u mnogim buzetskim govorima.

- utāc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vanē* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vanē* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *Vazän* (KO, KŠ, PG, RA, RB) / *Vazän* (D, DV, G, O) / *Vazän* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vētar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vētar* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vrēdan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vrēdan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vuāzaj* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *uviežań* (PG) / *vuāzaj* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *žälusan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žälusan* (PG) / *žälusan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ)
- b) prijelaz *a* u *ua* u dugim slogovima: *duān* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *duān* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *luāš* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *luāš* (PG) / *luāš* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *tuās* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tuās* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vuās* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vuās* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ)

Pojedini govori u ovoj skupini poznaju i riječ u značenju 'vosak', u kojoj se *a* ostvaruje na mjestu kratkoga poluglasa: *vōsak* (G, RA, PG) / *vusäk* (O). U govoru Škrinjara ta imenica odgovara značenju *lūj*, dok ostali govori nemaju u uporabi nijedan od navedenih leksema. Odraz *a* na mjestu kratkoga poluglasa i *ua* na mjestu dugoga potvrdili su svi dosadašnji istraživači ovih govora (v. Ivić 1961: 141; 198; Kalsebeek 1987: 92-93; Vivoda 2005: 80; Klarić 2020: 97).

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā:

Drügi duān su me pejäli tāmu kāmu je bilō tō za pōć. (PG); *Bilä san va hīsi kadē nī se pugödilu (...)* (PG); (...) *je hīti jēna mřva jēs va ugāń.* (PG); *Za Vazän smo dělali krüh (...)* (PG); (...) *jūdi su huđili h mäši (...)* (PG); (...) *za prīć görika na sēdan-ösan ûr.* (DV); *Tō je na sedavnäjsti pŕviga i tuā duān zdīnemo pūsta.* (O); (...) *stāvili na kaköva däška ili takō kāj (...)* (DV); *Griēmu neděja, pundějak i turäk pak sturîmu fěšta ot mäčkar.* (O); *Ako nī bīv drügi samän blízu, säka neděja je bīv plēs.* (RA); *Mälin je bīv u Kötligh ne vōda.* (KO); *Tū městu ánska danäs kličeja fruāt ut ubjaká.* (R); *I baréta je prišla vān.* (KR).

U drugu skupinu ulazi nekoliko govora naselja koja su smještena u središnjoj zoni, odnosno u bližoj okolici Buzeta. To su naselja **Sveti Ivan** i **Škrbina**. U tim je govorima odraz kratkoga poluglasa *a*, a to potvrđuju sljedeći primjeri: *badāń*, *bravīnac*, *česāń* (ŠK) / *česāń* (SI), *češāj* (ŠK) / *češāj* (SI), *četrták*, *čōdan*, *danäs*, *däška*, *dāš*, *dōbar*, *grābar*, *käsnō* (ŠK) / *käsnō* (SI), *kōšaj*, *kōnāc*, *krōtak*, *lāgak*, *lagāt*, *lōhat*, *lonāc*, *mačāk*, *mäglä*, *mälin* (ŠK) / *mälen* (SI), *mälinar* (ŠK) / *mälenar* (SI), *mäša*, *mōkar*, *nōhat*, *ocāt*, *ogāń*, *opānak*, *otāc*, *papār*, *peták*, *pōndějak*, *pōtan*, *prasāc*, *rabāc*, *samän*, *sānat*, *smēšan*, *staklō*, *svēkar* (ŠK) / *svēkōr*

(SI), *svetāc*, *tānak*, *telāc* (ŠK) / *telāc* (SI), *torāk*, *trēzan*, *udovāc*, *Vazān*, *vōzaj*, *vētar*, *vōsak*, *vrēdan*, *žālosan* (ŠK) / *žālosan* (SI). U oba govora zabilježili smo jednu iznimku. Riječ je o brojevima *sēdun* / *sēdōn* i *ōsun* / *ōson*, u kojemu se pojavljuje odraz *u* u Škrbini odnosno *o* u Svetome Ivanu.

Odraz *o* na mjestu dugoga poluglasa zabilježen je u primjerima *dōn*, *lōš*, *vōs*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: (...) *isti dōn kāt i jās*. (ŠK); *Kadē je sedā samāń*, *mī smō klicali Škōja*. (ŠK)

Treću skupinu čine govori u kojima se poluglas u riječima s nepostojanim vokalom realizirao kao *e* kada je naglašen, odnosno *e* u nenaglašenu slogu; kao *a* u riječima s postojanim vokalom, a *ua* u dugim slogovima. Istraživanja su pokazala da tu spadaju svi jugozapadni govorci: naselje **Vrh** s okolnim govorima: **Klarići**, **Marčenegla**, **Paladini**, **Barušići**. Prema podatcima obavjesnikā iz te govorne skupine isti su odrazi zastupljeni i u ostalim govorima Vrhuvšćine: **Medveje**, **Mandalenići**, **Negnar** i **Šćulci**.

Potvrde oblika:

- prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danēs* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *dāska* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *dāš* (BŠ, KL, MČ) / *dāž* (PA) / *dāś* (V); *kāsnu* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *lōgat* (KL, MČ, V) / *lagāt* (BŠ, PA); *māgla* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *mālin* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *mālinar* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *māša* (BŠ, KL, MČ, PA) / *māša* (V); *sańat* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *staklō* (BŠ, KL, MČ, PA, V)
- prijelaz *ə* u *e* u kratkim naglašenim slogovima s nepostojanim odrazom: *čeśēj* (BŠ, KL, MČ, PA) / *ceśēj* (V); *česēń* (BŠ, KL, MČ, PA) / *ceśēń* (V); *četrtečk* (BŠ, KL, MČ, PA) / *cetrtēk* (V); *duvēc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *kunēc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *lunēc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *mačēk* (BŠ, KL, MČ, PA) / *macēk* (V); *papēr* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *petēk* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *pysēk* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *prasēc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *rabēc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *samēń* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *svetēc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *telēc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *turēk* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *ucēt* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *ugēń* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *Vazēń* (BŠ, KL, MČ, PA) / *Vazēń* (V)
- prijelaz *ə* u *e* u kratkim nenaglašenim slogovima s nepostojanim odrazom: *bēsen* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *bravinec* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *čōden* (BŠ, KL, MČ, PA) / *cōden* (V); *dōber* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *grāber* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *kāšej* (BŠ, KL, MČ, PA) / *kāšej* (V); *kruātek* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *luāhet* (BŠ, KL, MČ, V); *mōker* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *nōhet* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *pōten* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *pundējek* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *slēpec* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *smēšen* (BŠ, KL, MČ, PA) /

smęšen (V); *tānek* (BŠ, MČ, PA); *tręzen* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *vęter* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *vręden* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *żałusen* (BŠ, KL, MČ, PA)

- d) prijelaz *ə* u *ua* u dugim slogovima: *duān* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *luāš* (BŠ, KL, MČ, PA) / *luāž* (PA) / *luāś* (V); *svekuār* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *tuās* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *vuās* (BŠ, KL, MČ, PA, V)

Zabilježno je i nekoliko iznimaka: u svim se govorima leksemi *lāgak* i *vōsak* realizira s *a*, iako je poluglas nepostojan. U govoru Paladina ista je iznimka zabilježena u imenici *lāhat*, a u govoru Vrha i Klarića u pridjevima *tānak* i *żalusān*. Također, u svim se govorima ove skupine realizira odraz *u* u brojevima *sēdun* i *ōsun*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *U nāše vasē najvēć je bilō zemjorādniku.* (V); *Smo pustili za Vēli petēk, za Bojža vilija i za pr̄vi duān na sēdun dvanājstiga.* (V); *Danās mi ni krīvu da san tāmu živēla jer viđin utrokē.* (V); (...) *viňēv je dāge vān* (...) (PA); (...) *i tuāku ku prideja vēli dažji* (...) (PA); (...) *se skiješ puli ugēń.* (PA); *Eku, tuliku je bilō za ēn duān kād se je tr̄galu i nurmālnu dēlalu.* (PA).

Gовор Vrha opisala je Nataša Vivoda u knjizi *Buzetski govor*. Iako jasno ne navodi pravilo, iz primjera je vidljivo da se u riječima s nepostojanim vokalom realizirao kao *e*, a u kratkim naglašenim kao *a* (v. Vivoda 2005: 159).

Četvrtu skupinu čine govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, s kratkim nepostojanim *e*, a u dugima *ɔ*. Riječ je o govorima **Štrpeda i Kajina** – naselja koja su smještena na sjeverozapadnoj strani Buzeta.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danās, dāska, dāš, lagāt, māglā, staklō, vān*

Iznimke su zabilježene u brojevima 'sedam' i 'osam', kao i u mnogim buzetskim govorima. Naime, u Štrpedu i Kajinima ta dva broja odgovaraju značenju *sēdōm* i *ōsōm*.

- b) prijelaz *ə* u *e* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badēń, bēsen, bravinec, česēń, češēj, četrtek, čōden, dōber, grōber, kōšej, kōnēc, lōhet* (KA) / *lōket* (ŠT); *lonēc, mačēk, nōket, ocēt, ogēń, opōńek, papēr, petēk, pisēk, pōndējek, pōten, prasēc, rabēc, samēń, smęšen, svetēc, telēc, tōrek, tręzen, udōvēc, Vazēń, vōzej, vęter, vręden, żałosēn* (KA)

- c) prijelaz *ə* u *ɔ* u dugim slogovima: *dōn, lōš, slipōr, svekōr.* U odraze s *ɔ* ulaze i riječi u kojima se vokal produljio: *kōsnō, mōlēn, mōlēnar, mōša, sōńat.*

Što se tiče odraza u kratkim slogovima s nepostojanim vokalom, iznimku predstavljaju riječi *kr̄tak*, *l̄agak*, *t̄anak* i *v̄osak* u oba govora te pridjev *žal̄osan* u govoru Štrpeda, u kojima je odraz *a*, a ne *e*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *Nás je bilo s̄edom otr̄ok.* (ŠT); *Je bju čá po osom d̄on.* (ŠT); *Kát je prišla ván, smø t̄ekl̄e d̄oma māme (...)* (ŠT); *Kát je prišo tel̄ec, nánke mliká nismø iméle.* (ŠT); *Fritule i kr̄štule smø d̄elalę: fritule za Božíć i Véle pet̄ek.* (ŠT); *Smø se igr̄lę za Vazeń za j̄ja kóhana.* (ŠT).

Razlika između četvrte i pete skupine je u riječima s nepostojanim odrazom poluglasa. Naime, u govoru Štrpeda i Kajina u takvim se riječima ostvaruje neutralni *e*, a u govorima pete skupine otvoreni *e* (*ɛ*) bez obzira na mjesto naglaska. Riječ je o govorima naselja koja su smještena u užoj okolini Buzeta iznad rijeke Mirne: **Sveti Martin, Franečići i Kravčići**. Odraz *ɛ* potvrđuje i Josip Ribarić 1916. godine, opisujući govor Draščića (Svetoga Martina): „Nekadašnje poluglasove u pravilu zamjenjuje *a*, samo se u različitim formantima kao refleks pojavljuje široko *ɛ*“ (Ribarić 2002: 41). Iste je rezultate istraživanja dobila i Nataša Vivoda (v. Vivoda 2005: 55).

U svim su navedenim govorima potvrđeni isti odrazi, što dokazuju sljedeći primjeri:

- a) prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danás, dáska, dáš, lagát, máglə, stakl̄o*

U ovoj su skupini govora iznimke zabilježene u brojevima 'sedam' i 'osam', koji glase *s̄edon* i *oson*.

- b) prijelaz *ə* u *e* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *česén, češej, četrtek, čoden, d̄ober, k̄šej, k̄nec, kr̄tek, l̄het, m̄oker, ogéń, pet̄ek, pisék, pondéjek, saméń, sméšen, t̄orek, udověc, Vazeń, v̄eter, vr̄eden*
- c) prijelaz *ə* u *ɔ* u dugim slogovima: *d̄on, l̄ž, svek̄r*

U potonju skupinu ulaze i primjeri s produljenim vokalom: *k̄snø, m̄len, m̄lenar, m̄ša, s̄ňat*.

Što se tiče riječi s nepostojanim odrazom poluglasa, iznimku predstavljaju pridjevi *p̄tan, t̄nak* i *žal̄osan* te imenica *v̄osak*, u kojima se realizira *a*, a ne *e*.

U šestu skupinu ulazi govor naselja **Marinci**. To je naselje smješteno 4 km južno od Buzeta. Specifičnost ovoga je govora što se poluglas u kratkim slogovima s nepostojanim vokalom realizira u dijelu riječi kao *e*, a u dijelu riječi kao *a*. Od ispitanih četrdeset i pet riječi s nepostojanim odrazom, u dvadeset i sedam odraz je *e*, a u osamnaest *a*. S obzirom na količinu takvih riječi, teško je govoriti o iznimkama, već je prikladnije reći da je riječ o nesustavnom odrazu.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dáška, danés, dás, kásno, lagát, máglia, sánat, stakló*

Iznimke su brojevi *sédon* i *ósun* s odrazom *u*.

- b) prijelaz *ə* u *e* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badén, bésen, češej, česén, kónec, lóhet, lónec, mačék, nòket, océt, ogéń, papér, pisék, pondéjek, praséc, rabéc, samén, slipéc, svetéc, šenéc, teléc, tórek, udovéc, Vazén, vózej, žálozen*
- c) prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *bravínac, četrťák, čódan, dóbar, grábar, kóšaj, krótak, lágak, mókar, opáňak, peták, pótan, sméšan, tának, trézan, vétar, vósak, vrédan*
- d) prijelaz *ə* u *ɔ* u dugim slogovima: *dón, lóš, svekór*

U potonju skupinu ulaze i primjeri s produljenim vokalom: *mólín, mólínar, móša*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorá: *Mi smo péná čókali da pride Vazén (...)* (MA); *Smø mórali nabrat lësa za podmitit ogéń – sáki svój snöpić.* (MA); *Smø hodili h móši u nedéja na nògi.* (MA); *Ní biú problém kóko denás pój i prić.* (MA); (...) *pu zimé je biú lét dvájset dón, ánska èn mèsec.* (MA); *Se gré h móši kí móre.* (MA); *Smø iméli vélí samén pudnevé, ne punočé.* (MA). *Za Véli peták smø jéli bakalá i kapičíne u péći.* (MA).

Slično je u govoru susjednih **Prodana**, u kojima je dominantan odraz poluglasa *ɛ*, ali ima i puno primjera s odrazom *a*. Konkretno, od četrdeset i tri ispitanih riječi s nepostojanim vokalom, u dvadeset i osam pojavljuje se odraz *ɛ*, a u petnaest odraz *a*, tako da i u ovome govoru (kao i u Marincima) možemo govoriti o dvostrukome odrazu.

Potvde oblika:

- a) prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danás, dáška, dás, kásno, lagát, máglia, mólen, mólenar, sánat, stakló*

Iznimke su brojevi *sédon* i *ósun* s odrazom *o*.

- b) prijelaz *ə* u *ɛ* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badén, bazék, bésen, bravínec, česén, češej, četrťák, kóšej, kónec, jerém, lónec, mačék, nòhet, ogéń, papér, peték, pisék, pótan, praséc, rabéc, samén, sméšen, teléc, udovék, utórek, Vazén, vózej, žálozen*
- c) prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *čabár, čódan, dóbar, górák, grábar, krótak, lágak, lákat, mókar, opáňak, pondéjak, tának, vétar, vósak, vrédan*
- d) prijelaz *ə* u *ɔ* u dugim slogovima: *dón, lóš*

U potonju skupinu ulazi i primjer *móša* s produljenim vokalom.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *Mi smø šli enböt na džn na mžsa.* (PR).

U sedmu skupinu ulaze oni govorí u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, s kratkim nepostojanima *o*, a u dugima *ɔ*. Riječ je o govoru naselja **Črnice** – punkt koji je smješten na sjeverozapadnoj strani Buzeta, pokraj granice sa Slovenijom; o zapadnim buzetskim govorima, naseljima imenom: **Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjsko Polje, Sovinjska Brda** te o govoru **Senja** – naselje koje geografski pripada Vrhuvštini, a dijalektološki Sovinjštini. Bez obzira na to što je u svim navedenim govorima odraz poluglasa isti, zasebno ćemo prikazati rezultate istraživanja provedenih u zapadnim, a zasebno u sjeverozapadnim govorima jer se te dvije skupine razlikuju u mjestu naglaska u pojedinim riječima.

Potvrde oblika u govoru **Črnice**:

- prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dáš, stakló*
- prijelaz *ə* u *o* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badoń, beson, bravinoc, česón, češój, četrtok, čódon, kóšoj, kónoc, lóhot, lónoc, móčok, nóhot, ocót, ogóń, opáńok, pétok, pésok, pondéjok, pótton, prósoc, róbor, teloc, samón, sméšon, svétoc, tórok, trézon, udovóc, Vazón, vrédon, vózoy, žółoson*
- prijelaz *ə* u *ɔ* u dugim slogovima: *džn, lóš, slépór, svekór*

U potonju skupinu možemo ubrojiti i primjere u kojima je kratki slog produljen, a takvih duljenja ima najviše u govorima na sjeverozapadu (i sjeveru) dijalekta. Neki od njih jesu: *džska, kósnو, lógat, móglia, mólen, mólenar, móša, sónat*.

Iznimke od navedenih pravila zabilježene su u imenicama *góber*²³ i *véter* te pridjevima *dóber* i *móker*, u kojima je u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom *ɛ*, a ne *o*. Također, iznimka je i pridjev *lagak* s odrazom *a*.

Potvrde oblika u **zapadnim govorima** i govoru **Senja**:

- prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danás* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *dáska* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *dáš* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *lagát* (S); *mágla* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *málen* (S); *málenar* (S); *máša* (S); *sánat* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *stakló* (MM, PČ, S, SB, SP, VM)
- prijelaz *ə* u *o* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *bazók* (S); *badoń* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *bravinoc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *česón* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *češój* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *četrtók* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *čódon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *dovóc* (S, SB, SP); *grábor* (MM, S, SB, SP, VM); *górok* (S); *kášoj* (S) / *kóšoj* (MM, PČ, SB, SP, VM); *kónoc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM);

²³ U primjeru *góber* konsonant *r* je ispaо zbog disimilacije.

kr̄tok (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *l̄hot* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *lon̄c* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *mač̄ok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *n̄hot* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *oc̄ot* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *oḡoń* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *op̄ońok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *pap̄or* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *pet̄ok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *pis̄ok²⁴* (PČ); *pondējok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *pōton* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *pras̄oc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *rab̄oc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *tel̄oc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *sam̄oń* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *smęšon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *slip̄oc* (PČ) / *slip̄or* (S); *svet̄oc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *tānok* (S) / *tańok* (PČ); *tor̄ok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *tr̄ezon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *udov̄oc* (MM, PČ, VM); *Vaz̄ón* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *v̄zoz̄oj* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *vr̄edon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *żalos̄on* (MM, PČ, S, SB, SP, VM)

- c) prijelaz *ə* u *ɔ* u dugim slogovima: *d̄on* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *l̄š* (MM, PČ, S, SB, SP) / *l̄ž* (VM); *svek̄or* (S)

U zapadnim govorima Veloga Mluna, Maloga Mluna, Pračane, Sovinjskih Brda i Sovinjskoga Polja zabilježeni su primjeri *k̄sno*, *l̄gat*, *m̄lēn*, *m̄lēnar* i *m̄ša*, u kojima je kratki vokal produljen.

I u ovoj su skupini ovjerene iznimke. U govorima Veloga Mluna, Maloga Mluna, Pračane, Sovinjskoga Polja i Sovinjskih Brda to su riječi *l̄gak*, *m̄kar* i *v̄tar*, u kojima je u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom *a*, a ne *o*; u govoru Pračane imenica *gr̄abar*, a u senjskome pridjev *m̄ker* i imenica *v̄ter* s odrazom *e* te *v̄osak* s odrazom *a*. U svim je govorima ove skupine kao iznimka ovjeren pridjev *d̄ber*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *enb̄ót n̄is̄o b̄ile k̄ko dan̄aska*. (VM); *Na tri des̄etęga imamo sam̄oń*. *Dr̄oge d̄on po sam̄e je b̄ilo s̄e na ąłekah*. (VM).

Gовор Pračane istražila je Nataša Vivoda u svojoj monografiji o buzetskim govorima te je i ona potvrdila da je „poluglas u ovome govoru dosljedno prešao u *o*“ (Vivoda 2005: 201).

Osmoj skupini pripada govor **Saleža, Škuljara i Baredina** – naselja smještenih na sjeverozapadu dijalekta, također na granici sa Slovenijom. Ovi su govorovi gotovo potpuno podudarni s govorom Črnice, a razlika je u tome što se u ovima svaki *o* ostvaruje zatvoreno, pa tako i onaj koji je nastao od poluglasa u riječima s nepostojanim vokalom.

Potvrde oblike:

- a) prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dan̄as*, *d̄aś*, *m̄agla*, *stakl̄o*

²⁴ Govor Senja ne poznaje imenicu *pisok*, već se u njezinu značenju rabi *sablun*.

- b) prijelaz *a* u *o* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badón*, *béson* (SA), *bravínoc*, *cabór*, *česón*, *češój*, *četrítok* (ŠLJ) / *četrtók* (BR, SA), *čódon*, *górok*, *gróbör* (BR, SA), *kóšoj*, *kónoc*, *krótok* (BR, SA), *lóhot* (ŠLJ) / *lókot* (BR, SA), *lonóc*, *móčok*, *nókot*, *ocót*, *ogón*, *opáńok* (ŠLJ) / *opónok* (BR, SA), *papór*, *pétok*, *pésok*, *pondéjok*, *pótón*, *prasóc* (ŠLJ) / *prásoc* (BR, SA), *róboc*, *telóc*, *samoń*, *slépoc* (BR, SA) / *slepór* (ŠLJ), *sméšon*, *svétoc*, *tónok* (BR, SA), *torók*, *trézón*, *udovóc*, *Vazón*, *vósok*, *vózoy*, *vétor* (BR, SA), *vrédon*, *žólösön*
- c) prijelaz *a* u *ɔ* u dugim slogovima: *dón*, *lóš*, *svékör*, *vós*

U potonju skupinu možemo ubrojiti i primjere u kojima je nezavršni kratki slog produljen, a takvih duljenja ima najviše u govorima na sjeverozapadu i sjeveru dijalekta. Neki od njih jesu: *dókska*, *kósnø*, *lógat*, *mólen*, *mólenar*, *móša*, *sóńat*. U govoru Škuljara zabilježeno je i nekoliko iznimaka što se tiče odraza nepostojanoga poluglasa. To su: *dóbar*, *grábar*, *krótak*, *lágak*, *mókar*, *tának* i *vétar*, u kojima se na mjestu poluglasa pojavljuje *a*, a ne *o*. Nešto je manje iznimaka prisutno u saleškome i baredinskome govoru: u pridjevima *dóber* i *móker*, u kojima je odraz *ɛ*, a ne *o*, te u pridjevu *lágak* s odrazom *a*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *Tá dón je mélá mójá mát pret hišo es métlo ot gróbora (...) (SA); Soséda je šlá stóvet na ogón i óšervóla da na ogné gori néjena kós ot pršóta. (SA); Céla vós je grmélá. (SA); Sø bekárólé otroké i oné dón se níso stóréle klobasicé. (BR); I smo góre stávelé papór i česón. (BR); Je biú plés, vélá móša i tú. onibót, oni dón se je jélo štracóde es plećón. (BR); (...) ali prásoc i ako ne frútę. (BR); Se čókaló ánska óson dón da se mólo óšóšę, zatrénę. (BR); enájs púp nás je bílo u Šólezé pole móšę i smo šlé na Zréń plesát. (BR).*

U devetu skupinu ulazi samo govor **Sluma** – sjeverni punkt buzetskoga dijalekta. Ovaj se govor, uz susjedni Brest, izdvaja u odnosu na ostale po odrazu *ɛ* na mjestu kratkoga naglašenog poluglasa u pojedinim primjerima. Glas zatvoreni *o* (*o*) pojavljuje se na mjestu kratkoga nepostojanoga poluglasa, jednako kao u govoru Saleža, Škuljara i Baredina. Što se tiče odraza *a*, pojavljuje se na mjestu i dugoga i kratkoga poluglasa koji je postojan, s obzirom na to da taj govor ne poznaje glas *ɔ*, a ni diftong *ua*. Trojni je odraz zamijetio i Josip Ribarić, ali nije odredio distribuciju tih glasova, već je konstatirao da „preteže refleks u obliku vrlo širokoga *e*, u nekim je slučajevima refleks *a*, a u nekim formantima još i *o*“ (Ribarić 2002: 35).

Potvrde oblika:

- prijelaz *a* u *o* u dugim i kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dán*, *dáska*, *kásno*, *lágat* 'lagati', *lás*, *málén*, *málner*, *máša*, *sáńet*, *vájk*, *vás*

- prijelaz *ə* u *ø* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *bèdøń, bøsøn, brvinøc, čatrøk, čebør, čøsøn, čøšøl, čüdøn, gøbør, kàšøl, kònøc, kràtøk, lòñøc, màčøk, mòkør, nòhøt, òcøt, ògoń, opàñøk, pøpør, pøsøk, pøtøk, pøndøłøk, pøtøn, pràsøc, ràbøc, ràvøn, sèmøl, slèpøc, smèšøn, svètøc, tèløc, tòrøk, trèzøn, udòvøc, vètor, Vèzøm, vøsøk, vrèdøn, vužøl, žàłosøn*
- prijelaz *ə* u *ɛ* u kratkim slogovima s postojanim odrazom u pojedinim primjerima: *cvès 'cvasti', dènes, dëš, lègek, lèn, Lenišće, mègla, pèkø 'pakao', pèń 'panj', stèblø 'stablo', stèklø, stèza 'staza', tènka, vèn*

Iznimke od navedenih pravila čine pridjevi *døbar* i *tèńek*, u kojemu se na mjestu poluglasa s nepostojanim odrazom pojavljuje glas *a* odnosno *ɛ*.

Primjer ekscerpirani iz ogleda govorā: *Jës sòn pàsø sedøndesèt tøvàré dva dàn. (SL); (...) stàvøle u ógoń pèć (...) (SL); U nadølé se je šlø h màše – čüda lèdi (...) (SL); Mì smø se vajk smejalø, jegràle skrivača, na škrile i ɔš čüda tèga. (SL); Bølé je dènes zatù kì lüde jímajø vitüre (...) (SL); Jer nì lèhkø u èn česponòcé po pøtø i smø glèdalø nèbo da videmø da li smø na jušte pøtø. (SL); Dènes jakø čüda grèšéjo: paràjo da in nobèn ni ràvøn. (SL).*

U desetu skupinu ubraja se govor **Bresta**. Posebnost toga se govora očituje u odrazu *u* na mjestu kratkoga nepostojanog poluglasa. Kao ni govor susjednoga Sluma, ni ovaj govor ne poznaće glas *ɔ* ni *ua*, pa se na mjestu i kratkoga i dugoga poluglasa koji je postojan, pojavljuje *a*.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz *ə* u *a* u dugim i kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dàn, dàska, kàsnø, làš, làget, mállyn, málnyr, màša, sáńat, svékár, vás*
- b) prijelaz *ə* u *u* u kratkim nenaglašenim slogovima s nepostojanim odrazom: *bèsun, brvinøc, čebür, čèsun, čøšul, četrøtøk, čüdøn, gøbür, kàšul, klùpøk, kràtøk, kònøc, lòhøt, lònøc, màčøk, mòkør, nùhøt, òcøt, òguń, pètøk, pøsøk, pèpør 'papar', pøtøn, pràsøc, pøndøłøk, pùpøk, ràbøc, sèmøl, slèpøc 'varalica', smèšøn, tèløc, tòrøk, trèzøn, udòvøc, Vèzøm, vètør, vøsøk, vrèdøn, žàłusøn*
- c) prijelaz *ə* u *ɛ* u kratkim slogovima s postojanim odrazom u pojedinim primjerima: *dènes, dëš, lègek, mègla, stèklø, vèn*

Iznimku predstavljaju pridjevi *døbar* i *tànak* s odrazom *a*.

U posljednju, jedanaestu skupinu, ulazi govor **Lanišća** s odrazom *a* na mjestu naglašenog i nenaglašenog poluglasa koji je postojan te *o* na mjestu kratkoga nepostojanog.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz *ə* u *a* u dugim i kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dán, dáska, dás,*
denás, kásno, lagát, lás, maglás, málín, málinar, máša, sáňat, stakló
- b) prijelaz *ə* u *o* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *bravínoc, česón, češol,*
četrtok, čídon, gábor, kašol, krátok, konóc, lágok, lakot, lažlivoc, lonóc, mačok,
mókor, núhot, ocót, ogón, opáñok, papór, petók, pésok, pondélok, pótón, prasóc,
ráboc, samón, sédon, sméšon, tánok, teloc, trézon, torók, udovóc, Vazóm, vétor,
vrédon, žáloson.

Iznimke su riječi *dobar, svekar* i *vósak* s odrazom *a*.

U svim se govorima u G mn. imenica ženskoga i srednjega roda poljavljuje *a / ə / ua* na mjestu poluglasa. Također, u svim se govorima osim sjevernih (Slum, Brest) i istočnih (Lanišće) produljio kratki vokal ispred završnoga 'slaboga' poluglasa. To potvrđuju sljedeći primjeri: *dasuák / dasuák / dasák; kruáv / kruáv / króv; uvuác / uvuác / ovác* i mnogi drugi. Takvo je duljenje karakteristično za sva tri narječja (v Lukežić 2012: 60).

2. 3. Odrazi početnoga niza *və*

U buzetskome dijalektu u cjelini prijedlog *və* (< *vъ) prešao je u *u*, a takav je oblik nastao nakon redukcije poluglasa u „slabom“ položaju (u ovome slučaju na kraju riječi). Iznimku čine samo govor Pagubica i Škrinjara, u kojima se realizira čakavski odraz *va* te govor Lanišća s odrazom *v*.

Realizacija *u* na mjestu praslavenskoga *vъ alteritetna je jezična značajka jer se pojavljuje u svim trima narječjima: karakteristično je za štokavsko narječe u cjelini, za neke govore čakavskoga i kajkavskoga narječja (periferni istočni i zapadni govor). Odraz *u* u buzetskome dijalektu pojavljuje se u funkciji prijedloga i u dijelu korijena riječi, a zabilježeni su i primjeri s redukcijom te tipičan čakavski odraz *va*. „Prijelaz *w* + poluglas u *u-* jest štokavizam što dolazi i na čakavskom jugoistoku, a primjeri kao Vazam jesu čakavski rezultat, odnosno sjeverozapadni čakavski“ (Lisac 2009: 52).

Ispitani su sljedeći primjeri: 'jučer', 'odgojiti'²⁵, 'u', 'udovac', 'udovica', 'unuk', 'unuka', 'unutra', 'upaliti', 'uskoro'²⁶, 'Uskrs', 'Uskrnsni ponедjeljak', 'ustati (se)', 'uvijek'²⁷, 'uzeti'.

²⁵ U govoru Črnice na sjeverozapadu u uporabi je glagol *skýjet* u značenju 'odgojiti'.

²⁶ U nekim govorima buzetskoga dijalekta prilog 'uskoro' ne glasi *vaje*, već *dreto* (primjerice u Baredinama i Škuljarima) i *driguman* (primjerice u Malome Mlunu, Pračani i Senju).

²⁷ U mnogim govorima buzetskoga dijalekta prilog 'uvijek' ne glasi *vajk*, već *smeron*. Tako je, primjerice, u govoru Svetoga Ivana, Marinaca, Škrbine, Črnice, Saleža i Baredina. Također, u govorima na zapadu dijalekta (Velome Mlunu, Malome Mlunu, Pračani, Sovinjskim Brdima, Sovinjskome Polju i Senju) te u sjeverozapadnom govorima Štrpeda i Kajina u istome se značenju rabi riječ *selin*.

Potvrde oblika:

- $və > u$ prijedlog: *Z māma jās san hudī z Dragūćske Vāle u Ćicariju.* (DV); *Nerpŕvu smo nuāšli jenēga mužikānta i u neděja vjūtru šlī smo u māčkare sī skūp.* (O); *U neděja se je šlō h māši i kadā smo pōčeli mālu na širje, smo imēli plēs u Krūšvarih.* (RA); *Mālin je bīv u Kötlih ne vōda.* (KO); *U urēhe ne stāvin nič ku ne mālu marmelāde (...)* (NU); *Smo hudile u Pazin ne kroj.* (KR); *Kād se mōralu pōć u vinograd, sē se pōstilu cā.* (PA); *Son se ɔdgōjila u srēdne famēje.* (F); *I u Slōm smo hōdilē i h mōšē i h vēčerńe.* (F); *Za Vēli petāk smo jēli bakalā i kapičine u pēci.* (MA); *A tā drōgi je šū u grōt.* (ŠK); *Smō kantōlē cēla stazā na nōgi u Buzēt plesāt ali u Krōšvare tān i nōzēt.* (PR); *enbōt se počēlo brōt u dvanāstēn mēsece.* (VM); *Kriš je bīu u vrēte.* (S); *Smō nosilē jōjē u bitēga.* (ŠT); *Je pasāu poli nās ffōcō kī je bīvau u drōge vasē.* (SA); *Mōja māma je prōdjala ne samjē u Fontānē.* (BR); *Jās son bīla štrnājsta novica u Bardinah ot dēvet hmētē.* (BR); *U oštarijo se je hōdēlo, u nē se je sēdēlo, počivalo, pilo, ānka jēlo.* (SL)
- $və > va$ kao prijedlog (karakterističan samo za govore Pagubica i Škrinjara): *Va īstri je najlēpče.; Mōj nōnu je dēla va rūdniki.; Ôn je ut sākiga mālu nēsa dōli va tā stuāra hīš (...)* *hīti jēna mīva jēs va ugāń.*; (...) va mēstu Špitāl va austrijski vojski; (...) va nāša hīš je juāko rāt prihajāv hūmski pluvān; nikakōr va štāla
- $və > v$ kao samostalni prijedlog (karakterističan samo za govor Lanišća): *Bēš ti šlā, Marija, v Prāpoće, jūtre?; Smo šlē v štālo.; Krāvo smo kūpili, a mlykō je ostālo v Prāpoćah.*²⁸
- $və > v$ kao samostalni prijedlog samo ispred konsonanta *r* (karakteristično za sve južne i jugoistočne govore): *v Rōč* (D, DV, G, KO, O, RA, RB) / *v Rōc* (PG) / *v Rōč* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ). Navedeno potvrđuje i ime manifestacije Z armoniku v Roč²⁹ koja se održava svake godine u Roču od 1989.
- Ponekad se prijedlog može i izostaviti: „*Kāj griēš Buzēt?*“ (RA). Tu je jezičnu značajku spomenuo i Josip Lisac (v. Lisac 2009: 38), a zabilježena je i u istočnim krčkim govorima (v. Lukežić i Turk 1998: 42) te u grobničkome govoru (v. Lukežić i Zubčić 2007: 126)
- $və > u$ u dijelu korijena riječi: *udguyīt* (RA³⁰, RB) / *udgujit* (BŠ, KL, MČ, V) / *udgojīt* (MA, PR, ŠK) / *udgojet* (BR, SA, SI, VM³¹); *udovāc* (DV) / *udovyc* (BS) / *udovōc* (L)

²⁸ Primjeri su ekscerpirani iz *Ozvučene čitanke iz hrvatske dijalektologije* (v. Menac-Mihalić i Celinić 2012: 110).

²⁹ Riječ je o međunarodnome susretu svirača, na kojem se predstavlja tradicionalna istarska glazba. Održava se svake godine druge nedjelje u svibnju. Prvi je susret održan 1989. godine.

³⁰ Glagol *udgojīt* u Račicama i na Račičkome Brijegu odnosi se na čovjeka, a *zgujīt* na životinje, najčešće svinje.

/ *udovac* (SI, ŠK) / *udověc* (KA, MA, ŠT) / *udověc* (F, KČ, PR, SM) / *udovoc* (SL) / *udovóc* (ČR, MM, PČ, VM) / *udovóc* (BR, SA, ŠLJ); *udovica* (L) / *uduviča* (DV, KO) / *udovica* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *uduvica* (BS); *unük* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *ynük* (BS) / *unük* (SL) / *unök* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, KA, KL, KČ, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *unuka* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *ynuka* (BS) / *unuka* (SL) / *unöka* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, KA, KČ, KL, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *upalit* (PR) / *upalët* (SL) / *üpälyt* (BS) / *upalët* (MM, PČ, SM³²) / *upuälít* (DV³³) / *užgät* (BR, ČR³⁴, S, SA, SB, SP, ŠLJ); *ustat* (SA)

- *və* > *v* u dijelu korijena riječi pojavljuje se samo u leksemima *vniük* i *vnučka* u mjesnome govoru Lanišća.
- *və* > *va* u složenica: *väje* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *väje* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *väje* (ČR, F, KA, KČ, PR, SA, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM) / *väle* (L) / *vélē*³⁵ (BS, SL); *väjk* (DV, G, KO, KŠ, O, PG) / *väjk* (BS, F, KČ, L, MČ, NU, PR, R, SL, SM, ŠLJ) / *väjka* (BŠ, ČI, H, KL, RP, ŠNJ) / *väjki* (D, RA, RB) / *väjki* (KR, PA, V); *Vazän* (PG, RA, RB) / *Vazán* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *Vazän* (ČI, H, KR, NU, R, RP, SI, ŠK, ŠNJ) / *Vazén* (KA, MA, ŠT) / *Vazén* (BŠ, F, KČ, KL, MČ, PA, SM) / *Vazéń* (PR, V) / *Vazóm* (L) / *Vazón* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *Vazón* (BR, SA, ŠLJ) / *Vézom*³⁶ (SL) / *Vézym* (BS); *Väzmeni pundëjak* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, RA, RB); *Väzmeni pundëjak* (H, KR, ŠNJ) / *Väzmeni pondélok* (L) / *Väzmeni pondëjak* (ŠK) / *Väzmeni pondëjak* (PR) / *Väzmeni pondëjek* (MA) / *Väzmenę pondëjak* (SI) / *Väzmenę pondëjek* (F, KČ, SM) / *Väzmenę pondëjok* (BR, ČR, MM, PČ, S, SA, SB, SP, ŠLJ, VM) / *Väzmenę pondélok* (SL) / *Vazmény pündélyuk* (BS) / *Vazmiéni pundëjak* (ČI, NU, R, RP) / *Väzmeni pundëjek* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *važgät* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *važgät* (PG) / *važgät* (BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, SI, SM, ŠNJ, ŠK, ŠT, VM) / *važgät* (V); *zaväjk* (D, DV, G, PG) / *zaväjk* (BS, L, PR, SL, ŠNJ) / *zaväjki* (V)

³¹ U govoru Veloga Mluna i Saleža glagol *udgojet* odnosi se na čovjeka, a *zgojet* na životinju.

³² U govoru Svetoga Martina u uporabi je i glagol *važgät* i *upalët* u značenju 'upaliti'.

³³ U govorima Draguéske Vale u uporabi je i glagol *važgät* i *upluälít* u značenju 'upaliti'.

³⁴ U govoru Črnice uz glagol *užgät* koristi se i *znëtet* u značenju 'upaliti'.

³⁵ Oblik *vélje* u govorima Sluma i Bresta nastao je tako što se često na mjestu kratkoga naglašenog *a* pojavljuje otvoreni *e* (više o tome u poglavljaju o vokalnim sustavima).

³⁶ V. prethodnu fusnotu.

- *və > ø*: *čiéra* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *ciéra* (PG) / *čiéra* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *čéra* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *dovóc* (S, SB, SP) / *duvàc* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *duvàc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *duvèc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *duvīca* (D, G, KŠ, O, PG, RA, RB) / *duvica* (BŠ, ČI, H, KL, KR, NU, MČ, PA, R, RP, ŠNJ, V); *nük* (G, PG) / *nók* (H, KR); *nüka* (G, PG) / *nóka* (H, KR); *nútra* (BS) / *nótra* (SL) / *nòtri* (L) / *nóter* (PR) / *nótré* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *nóter* (MA, ŠK) / *nóter* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM) / *nuâtri* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, O, RA, RB) / *nuâtri* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *stät* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA) / *stát* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *ziét* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA) / *ziét* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *zét* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *zgojét* (L) / *zgojét* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA³⁷, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *zgуйт* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *zgуйт* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R³⁸, RP, ŠNJ, V) / *zgуйт* (BS).

2. 4. Vokalni sustavi

2. 4. 1. Inventar i distribucija

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt izdvaja se među drugim čakavskim dijalektima prema broju vokala. Naime, broj je vokalnih sustava izrazito velik. U tom smislu jezikoslovac Josip Lisac ističe da „(...) na čitavu novoštokavskom području ne bi bilo moguće naći toliko različitih vokalnih sustava koliko ih ima u buzetskom mikrokozmosu“ (Lisac 2009: 35). Slično, Petar Šimunović u članku iz 1970. godine tvrdi da se na cjelokupnome južnoslavenskome jezičnom teritoriju ne može naći područje koji bi bilo toliko jezično izdiferencirano. „Ova je oaza svojom raznolikošću istočnog dijela (Rošćina), južnog dijela (Draguć, Račice), središnjeg dijela (Buzet, Drašćići), sjevernog (Slum) i zapadnog (V. i M. Mlun) Istra u malom. Gotovo da nema na slavenskom jugu takva dijalekatskog prostora koji bi se isticao tolikom iznijansiranošću vokala kao ova mikroregija sjeverne Istre“ (Šimunović 1985: 67). Sve navedeno potvrđeno je i u našim istraživanjima. Name, razlike između govora toga dijalekta najbolje se očituju upravo u vokalnome sustavu. Čak i vrlo bliska naselja imaju

³⁷ U mjesnim govorima Marinci i Škrbine glagol *udgojít* odnosi se na čovjeka, a *zgojít* na domaće životinje, najčešće svinju.

³⁸ U mjesnome govoru Roča glagol *zgуйт* odnosi se na čovjeka, a *upitát* na domaće životinje.

prilično velike razlike u govoru, a rezultati istraživanja pokazat će da se naglašeni vokali bitno razlikuju od nenaglašenih te da dolazi do raznih stapanja.

Zajedničko svim buzetskim govorima jest realizacija slogotvornoga *r* bez popratnoga vokala. On se može nalaziti u početnome i medijalnome slogu te može biti naglašen i nenaglašen: *přva* / *pr̥va*, *třgat* / *tr̥gat*, *trkîn* 'kukuruz' / *trkîn*, *žřvaň* / *žr̥vaň*, *vrtět* / *vr̥tět*, *zapřla* 'zatvorila' / *zapřla* i mnogi drugi. Iznimku čine pojedini primjer *férmet* 'zaustaviti' u govorima Sluma i Bresta.

Vokalni sustav svih govora koji se protežu od Dragućke Vale do Krušvara isti je. To su govori sljedećih naselja: **Dragućka Vala** (zajedničko ime za više sela i zaselaka), **Draguć, Oslići, Kosoriga, Račički Brijeg, Račice i Krušvari**. Svi su ti govorci smješteni južno od grada Buzeta, a njihov se vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:

naglašeni		naglašeni	
i	u	i	u
ie	ua		
e ɛ ε	o	e	
a		a	

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *bäjs*, *blätu*, *čenīca*, *döma*, *gulīda*, *jäbuka*, *jäs*, *lähku*, *käj*, *kämik*, *klabük*, *kuläc*, *kurizma*, *kušära*, *mäckare*, *mälu*, *mät*, *näš*, *öra*, *pälica*, *pjöčka*, *praščića*, *Räčišćina*, *rastañila*, *starânske*, *slätku*, *stävice* 'snopovi žita', *stävit*, *sträh*, *tämu*
- kao odraz kratkoga naglašenog i nenaglašenog šva, bez obzira na to je li postojan ili nepostojan: *česän*, *česäj* (D, DV, RA, RB) / *češäj* (KO, KŠ, O), *čüdan*, *danäš* (D, KO, KŠ, O, RA, RB) / *denäš* (DV), *däskä*, *däš*, *döbar*, *duväc*, *gräbar*, *käsnu*, *käšaj*, *kunäc*, *lägak*, *lagät*, *mägla*, *mälin*, *mälinar*, *mäša*, *mökar*, *ösan*, *petäk* (RA, RB) / *piëtäk* (D, DV, KO, KŠ, O), *pötan*, *prasäc*, *pundějak*, *samäń*, *säńat*, *smęšan* (DV) / *smiēšan* (D, KO, KŠ, O, RA, RB), *staklö*, *südäc*, *tänak*, *teläc*, *turäk*, *ugäń*, *utäc*, *väje* 'uskoro', *väjk*, *Vazän* (KO, KŠ, RA, RB) / *Vazäń* (D, DV, O), *větar*, *vrědan*, *vösak* (D, DV, KO, KŠ, RA, RB) / *vusäk* (O), *žälusan*

- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala u mnogim primjerima: u korijenskim morfemima *dàga*, *gàba*, *gasènica*, *kadèja*, *òbrač*, *pàpak*, *pusàda*, *želàt*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *ne Antòña* 'Antunovo, dan sv. Antuna Padovanskog', *ne gluâva*, *ne kaköva dàska*, *ne mäkina*, *u vrèća*, *vòda nusìli*, *za ne köpa*, *za slàma*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čüjeja*, *igruâja*, *kupìvaja*, *perèja*, *skuâčeja*, *znuâja*; u tvorbenome morfemu -*nq-* u glagolima II. vrste: *bušnàt*, *upučìnat*, *vrnàt*, *zdìnat*
- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jäčmik* i *zajìk*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *i* u svim položajima: *bilà*, *bräti*, *Ćićariјa*, *gulìda*, *hìtat*, *igràli*, *jäči*, *kìflice*, *Lanìšće* (toponim), *kùpìt*, *h mäši*, *mî*, *peklì*, *platìt*, *praščìća*, *ramònika*, *rastuānìt*, *rekłì*, *skrivàča*, *šìrje*, *šlì*, *štìri*, *ugníšći*, *užìtvàli*, *vìnò*
- na mjestu dugoga jata: *blìšcàt*, *blìt*, *brìh*, *cìli*, *dvì*, *drìvu*, *gñìzdò*, *lìha* (D, KO, KŠ, O, RA, RB) / *lìhà* (DV), *lìpu*, *lìt* (G mn. imenice *lëtu*), *mìh*, *mlìkò*, *pìsàk*, *rìkà*, *mìsìt*, *sìčèn*, *slìp*, *snìh*, *srìda*, *svìt*, *tìlu*, *tìsnu*, *tìstu*, *trìzan* (D, KO, KŠ, O, RA, RB) / *trìzàn* (DV), *vrìme*, *zamìsìli* 'zamijesili', *zvìzdà*
- na mjestu nenaglašenoga jata: *bìžàt*, *divòjka*, *lipòta*, *mihûr*, *svidòžba*, *sikìra*; *dòli*, *gòri*, *nuâprit*, *spòvit*, *vìdit*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *čìrniga*, *drìugiga*, *nòviga*, *pìrviga*, *tìrdiga*, *vìliga*
- na mjestu sufiksa *-eje*: *gròjzi*, *kupìšći*, *üji*, *urdiêni*, *zdruâvji*

C) srednji *e* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *e*: *bäle*, *brekà*, *čenìca*, *čìne* 'nepodopštine', *čüje*, *dàje*, *kliče*, *mäckare*, *nedèja*, *pumòrete*, *rekłì*, *sestrà*, *telàc*, *zateplìlu*, *želèzu*, *ženà*
- na mjestu nenaglašenoga prednjeg nazala *ɛ*: *dèset*, *dvàjset*, *pàmet*, *petnàjs*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* samo u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *fèsta*, *fètica*, *frèza*, *štikadènt*, *stupidèca*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao odraz jata u kratkim naglašenim slogovima: *besëda*, *čerëšńa*, *dëlat*, *drugdë*, *grëh*, *kulënu*, *lëtu*, *mëra*, *mësec*, *mëstu*, *nedëja*, *negdë*, *nevësta*, *pundëjak*, *samlëli*, *sëh*, *sëme*, *smëšan*, *susëdi*, *svëtlu*, *tëli* 'htjeli', *ubësila*, *urëh*, *vëtar*, *vrëća*, *vrëmena*, *želëzu*; *starëji*
- na mjestu naglašenoga *e* u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *enëga*, *mujëga*

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom ε, pojavljuje se:

- kao kontinuanta *e* u kratkim naglašenim slogovima: *brëk*, *Buzëšćina*, *grës* 'grepsti', *krëka*, *kuntënti*, *menë*, *ne* (čestica), *palënta*, *plës* 'ples', *së* 'sve', *sëdan*, *snupë*, *svujë*, *tëšku*, *trëti*, *vëć*, *vëli*, *vëseli*, *vëžuvali* 'vezivali', *vulë* 'volove', *u zëmji*, *Zajërce* (ojkonim)
- na mjestu kratkoga naglašenog prednjeg nazala: *guvëdu*, *pužët*, *zët*, *zëtva*
- na mjestu *a* u glagolskome prefiksnu i u prijedlogu 'na': *nečiêt*, *nemäzat*, *nevàdila*; *ne ståvice*, *ne uknë*, *ne vòda* 'na vodi'
- u predmetku 'naj' u superlativu pridjeva (i priloga): *nermläji*, *nerpr̄vu*, *nerslabëji*
- na mjestu kratkoga jata samo u primjeru *srëća*

F) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga naglašenog *o*: *Antòńa*, *bilò*, *bòp*, *dòma*, *dubrò*, *gròjzi*, *kilòmetar*, *kòpa*, *kunòba*, *mlïkò*, *öpet*, *òrali*, *òsan*, *pòčeli*, *ròba*, *ròdbina*, *rògi*, *smòkve*, *snòp*, *svidòžba*, *špòtat se* 'rugati se', *štòmih*, *takò*, *tròzići* 'putići', *utròk*, *verzòta*, *vìnò*, *vòda*, *vòli*
- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: *klòpku*, *pòknat*, *tòča*
- kao odraz fonema l̥ samo u imenici *sònce* i antroponimu *Hòmjani* u svim govorima te u imenici *sòza* u govorima Draguća i Dragućke Vale

G) vokal *u* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *bakûn* 'komad', *Brgùdac* (ojkonim), *čùda* 'puno', *Dragùć* (ojkonim), *drüga*, *jûdi*, *jùtru*, *kapûs*, *klabùk*, *krùh*, *kùhat*, *kùpìt*, *kûri*, *Krkûš* (ojkonim), *Krùšvari* (ojkonim), *mùžika*, *pûs* 'pokladni utorak', *skùpa*, *sùšìt*, *škùija*, *trûdni* 'umorni', *ùji*, *ûr* (G mn.), *žûj*
- kao odraz stražnjega nazala u pojedinim primjerima: *gnûs*, *gòlup*, *gùska*, *lùk*, *mùški*, *nùdit*, *pàuk* (RA, RB) / *pàvuk* (D, DV, KO, KŠ, O), *subòta*, *susët*, *tüga*
- kao odraz fonema l̥ (osim u riječima *Hòmjani* i *sònce* u svim govorima te imenici *sòza* u govorima Draguća i Dragućke Vale): *bùha*, *Buzët*, *dûh* 'dugačak', *glubòk*, *Hûm*,

jäbuka, kâk, künèn, mučät, mûs, müzèn, pûn, pùnica, pûš, sùza, tûc, tûs, ubùčena, ubûc, isûc (D) / *usûc* (DV, KO, KŠ, O, RA, RB), *vûc, vûk, vûna, žûc, žût, žùtica*

- na mjestu dugoga *o*: *bûk* 'bok', *kasûn* 'sanduk za žito', *kûs* 'kost', *mûs* 'most', *nûc* 'noć', *nûs* 'nos', *pû* 'pola', *rûh* 'rog', *sûf* (D, DV, KO, KŠ, O) / *sûv* (RA, RB), *stû* 'sto', *štajûn* 'doba', *vûs* 'zaprežna kola', *zvûn* 'zvono'
- na mjestu početnoga *v* kao prijedloga, osim riječi koje počinju konsonantom *r*: *v Ròč*
- na mjestu nenaglašenoga *o*, i u prednaglasnome i u zanaglasnome položaju: *duvâc, gulîda, guvurît, hudît, kunâc, kupâli* 'kopali', *kušâra, nugâmi, nusî, prudâja, pukrît, pumôgli, puškrufîv, turâk, urât, urêh, Uslîci* (ojkonim), *uštarîja, vulê* 'volove', *zgujît; bluâgu, lähku, lâkum, Mârku, mëstu, miësu, pukrîlu, stòrilu, tâmu, umladîna, vëruvat, želëzu*

H) diftong *ie* pojavljuje se:

- kao kontinuanta dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ*: *griêda, griëmò, katiêra, makiê, šiêcät, ziêt, pedesiêt, piêta, pliêsât, pučiêtâk, riëbrò, vudiê, sviêti, Sî Sviêti* (ojkonim), *šiêcâla, zaviêzâli, žiênska; jiêtra, miësu, nečiêt, piêt, piêtâk, prijiêt, pučiêt, triêš, žiêja* (KO, KŠ, O) / *žiêjâ* (D, DV, RA, RB), *žiêdan* (KO, KŠ) / *žiêjan* (DV, O, RA, RB) / *žiêjân* (D)
- kao odraz dugoga jata samo u pridjevu *biêlu*, imenici *siênu* u svim govorima te u prilogu *nigdiêr*

I) diftong *ua* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bluâgu, druguâčje, duâli, dvuâ, gluâva, igruâja, jeduân, juâja, kruâatak, kuluâč, kvuâs, luâsi, Mesuârići* (ojkonim), *mluâdih, nuâc, nuâjdemu, nuâprit, pejuâlu, pukuâzâla, pruâlî, prusijuâli, skuâkâli, snuâjden, stuâra, suâm, škuâre,uzuât, vruâta, znuâte*
- kao odraz dugoga šva: *duân, luâš, puâse* (A mn. imenice 'pojas'), *vuâs* 'selo'
- kao odraz dugoga stražnjeg nazala: *guâs* 'gust', *kruâh* 'stijena', *luâh* 'šumarak', *nuâtri, puât, ruâka, ruâp, tuâp* 'tup', *vuâš* 'uš', vrsta neotrovne zmije', *vuâzaj, vuâzak, zuâp*

Govor **Grimalde**, također smješten na jugu, razlikuje se od opisanih govora samo po odrazu stražnjeg nazala. Naime, u prethodnim je opisanim govorima većim dijelom prešao u *a* u korijenskim morfemima, dok je u govoru Grimalde taj odraz zabilježen samo u imenici

ðbrač. U ostalim je korijenskim morfemima odraz *o* (ako je naglašen) i *u* (ako je nenaglašen). Što se tiče gramatičkih morfema, razlika je u 3. l. mn. prezenta i I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda, u kojima se na mjestu stražnjega nazala pojavljuje *u*, a u ostalim južnim govorima *a*³⁹.

Vokalni se sustav najjužnijega govora **Pagubica** sastoji od sljedećih jedinica:

naglašeni		nenaglašeni
i	u	i
ie	ua	u
e		
e	o	e
a		a

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *bären*, *cëkat*, *dòma*, *gnàt*, *käj*, *kàmu*, *mřva*, *pijän*, *räm*, *sàmu*, *takö*, *sesträ*, *spät*, *stät se*, *zòra*, *ženä*
- kao odraz kratkoga naglašenog i nenaglašenog šva, bez obzira na to je li postojan ili nepostojan: *cešäj*, *cesän*, *cùdan*, *kadë*, *käsnu*, *lägak*, *mägla*, *mäša*, *mökar*, *tänak*, *utäc*, *va 'u'*, *väjka*, *vanë*, *Vazän*, *vösak*, *vrëdan*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: u korijenskome morfemu *ðbrac*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *va tå hìś*, *za Vílja*; u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste: *buśnäť*, *nagnäť*, *pöknat*, *upucìnat*, *zdìgnat*
- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jäcmik* i *zajík*

B) vokal *i* pojavljuje se:

³⁹ Više o tome u poglavljiju o odrazima stražnjega nazala.

- kao kontinuanta *i* u svim položajima: *bilì, bòji, Bužìć, cèkali, dìm, frìtule, hìti, imèt, kìflice, nìkat, peklì, prìces, prìsli, pìvi, rubìdnica, sìruva, slì, trì, ubùli, vìdi, Vìlja, ženìli, žlìca*
- na mjestu dugoga naglašenog jata: *blìt, brìh, cìli, lìha, lìpu, lìvu, mìh, mìsìt, mlìkò, razrìdìt, slìp, snìh, svìćà, svìt, tìlu, tìsnu, tìstu, trìzan, vrìme, zvìzdà*
- na mjestu nenaglašenoga jata: *bìzàt, lipòta, mihùr, plìsñà, sikìra; dòli, göri, nuàprit, spòvit, vìdit*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *cìniga, drìgiga, kakòviga, nìjèniga, nòviga, sàkiga, slàtkiga*
- na mjestu sufiksa *-bje*: *gròjzi, kupìšći, ugñìšći, ùji, urdièni, vesièji, zdruàvji*

C) srednji *e* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *e* u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *cèkat, dubrë, glèdali, pustulè, rèka, sedavnàjs, selò, sklèda, sègaf 'lukav', spèh, teklà, vèć, vèli, verzòta 'kelj'*
- na mjestu kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: *dvàjset, guvèdu, pàmet, petnàjs, pužèt, sèdan, žèt, žètva*
- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *kujèga 'kojega', mujèga*
- na mjestu kratkoga jata u pojedinim primjerima: *besèda, crèpna, dèlat, mlèt, sème, srèća*
- na mjestu *a* u prijedlogu 'na': *ne svàte*
- na mjestu šva u imenici *steklö*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao odraz jata u kratkim naglašenim slogovima u većini riječi: *brès, crèšna, grèh, hlèp 'vrsta slatkoga kruha', klèšće, kulènu, lèpcce, lètu, mèra, mèsec, mèstu, nedèja, negdèr, nevèsta, pundèjak, sèli, smèšan, svètlu, ubèt, vètar, želèzu; pametnèji, slabèji, starèji*

E) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga naglašenog *o*: *bakalò, bòji, dòma, jòs, kakò, pòkrite, prhòrte, ròdbina, štòmih, takò, verzòta*

- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: *dòga*, *gòba*, *klòpku*, *ðgńen*, *pòknat*, *pòpak*, *tòca*, *utròba*, *vòzak*, *żelöt*
- kao odraz fonema *ʃ* u imenicama *sònce* i *sòza* te antroponimu *Hòmjani*

F) vokal *u* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *cùda* 'puno', *drùgi*, *fûži* 'vrsta domaće tjestenine', *jûdi*, *kapûs*, *krùh*, *kùhali*, *kùma*, *mùha*, *pršùt*, *tù*, *ubìli*, *ùji*, *zûj*
- kao odraz stražnjega nazala u mnogim primjerima: u korijenskim morfemima *gnûs*, *gòlup*, *gùska*, *kudèja*, *usènica* 'gusjenica', *lûh*, *lùk*, *mûš*, *mùški*, *pàuk*, *pùpojak*, *pusùda*, *rûka*, *rukàf*, *rûp*, *subòta*, *susèt*, *tûda*, *tùga*, *tûžit*, *zûp*; u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *cùjeju*, *perèju*, *skuâceju* te u gramatičkome morfemu I jd. ženskoga roda: *żenûn*
- kao odraz fonema *ʃ* (osim u imenicama *sònce* i *sòza* te antroponimu *Hòmjani*): *bùha*, *Buzèt*, *dûh*, *Hûm*, *jàbuka*, *kûk*, *kùnèn*, *mucàt*, *mûs*, *mùzèn*, *pûn*, *pùnica*, *pûš*, *tûć*, *tûs*, *ubûć*, *usûć*, *vûć*, *vûna*, *źûc*, *źût*, *źùtica*
- na mjestu dugoga *o*: *bûk* 'bok', *kasûn* 'sanduk za žito', *kûs* 'kost', *mûs* 'most', *nûć* 'noć', *nûs* 'nos', *pû* 'pola', *rûh* 'rog', *sûf* 'sol', *stû* 'sto', *štajûn* 'doba', *vûs* 'zaprežna kola', *zvûn* 'zvono'
- na mjestu nenaglašenoga *o*, u prednaglasnome i u zanaglasnome položaju: *dubrë*, *guvòri*, *hudîli*, *kufcë*, *kuläci*, *lužî* 'ložio', *mâlu*, *prusîli*, *pugòdilu*, *pukrîli*, *pustulë*, *sturît*, *undâ*, *zustât*; *kulîku*, *mäkinun*, *nusîlu*, *têšku*

G) diftong *ie* pojavljuje se:

- kao kontinuanta dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ*: *ciêra*, *griê*, *imiê* 'imao', *kiêga*, *kukušiê* (G jd. imenice *kòkuš*), *pliês*, *pliêsat*, *puciêtàk*, s *Puliê*, *riêp*, *svujiê* *żeniê* (A jd.), *zieli*, *źiênska*; *jiêtra*, *miêsu*, *naciêt*, *piêt*, *piêtàk*, *prijiêt*, *puciêt*, *triês*, *źiêjâ*, *źiêdan*
- kao odraz dugoga jata samo u pridjevu *biêlu*, imenici *siêenu* te prilogu *nigdiêr*

H) diftong *ua* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a*: *duâ* 'dao', *dvuâ*, *jeduân*, *juâja*, *kruâtak*, *luâhat*, *mijuâr*, *mluâdi*, *pukuâzäla*, *skuâceju*, *stuâvjäla*, *stuâra*, *znuân*
- kao odraz dugoga šva: *duân*, *luâś*

- kao odraz dugoga stražnjeg nazala: *guâs* 'gust', *guâš* 'uš', vrsta neotrovne zmije', *kruâh* 'stijena', *kuāpät se* 'kupati se', *muākä* 'brašno', *muāt̄it*, *nuâtri*, *puât* 'put', *pusuâd̄it*, *tuâz̄it* se

Iz pregleda je vidljivo da se vokalni sustav **Pagubica**, koje su smještene na krajnjemu jugu dijalekta, razlikuje od prethodno opisanih južnih govora po sljedećim glasovima:

- u vokalnome sustavu ovoga govora ne postoji otvoreni *e* (ε)
- odraz kratkoga stražnjeg nazala u korijenskim morfemima podudaran je s govorom susjedne Grimalde: dakle, odraz *a* zabilježen je samo u imenici *ðbrac*, dok se u ostalim riječima realizira glas *o* pod naglaskom, a *u* izvan naglaska
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga ne realizira se *u*, nego *va* – odraz tipičan za sjevernočakavske govore pazinskoga tipa, s kojima graniče.

Vokalni je sustav govorā **Čiriteža, Nugle, Roštine i Humštine** jednak, a sastoji se od sljedećih vokala:

naglašeni	nenaglašeni
-----------	-------------

i	u	i	u
ie	ua		
e	o		
e	o		
ε	.		
a		a	

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svadje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *brhān*, *cōkera*, *glāvna*, *jās*, *lārgu* 'daleko', *māma*, *māñe*, *marmelāda*, *māslu*, *pālica*, *paladič*, *takāt*, *tempurāl*, *ubjakā*, *zamōtanu*, *zavīt*
- kao odraz kratkoga naglašenog i nenaglašenog šva, bez obzira na to je li postojan ili nepostojan: *česān*, *danās*, *dāska*, *dažjā*, *dōbar*, *petāk*, *sāñat*, *Vazān*, *vētar*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: u korijenskim morfemima *dāga*, *gāba*, *gasēnica*, *kadēja*, *makā*, *mat̄it*, *negrāt*, *ðbrač*, *pāpak*, *pusāda*,

pusadit; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *gunit vòda, na èna pàlica, preplàvat vòda, stàvija jàbuka, u kòhiña, zavit u štruça, zièla mèra*; u tvorbenome morfemu *-no-* u glagolima II. vrste: *šcipnat, upuèinat, zdlinat, bušnàt*

- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jàčmik* i *zajík*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *i* u svim položajima: *bisàge, bit, brižnu, gunit, hiša, hitit, iman, jìgla, mi, nič, nusila, paladić 'kolac', rabila, rikàm, ružić 'rogač', pàtili, rikamàlu, stàvit, stòrile, štire, strige, tri, upàrin, usukàli, vadila 'učila', vidin, zàvile*
- na mjestu dugoga naglašenoga jata: *blít, brih, brís, cív, dvi, lípu, mih, líha, puvín 'ispričam', slíp, smí* (3. l. jd. glagola 'smjeti'), *snih, srída, svít, tilu, tisnu, tistu, vríme*
- na mjestu jata u prednaglasnome položaju: *bížat, blišćát, cidít, divójka, gñizdò, mihòr, misít, mlikò, pisák, rikà, sičén, sikira, spòvit, svićà, trizán*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *črniga, kàkiga, nòviga, puznàtiga, sàkiga, sèdmiga, svétiga*
- na mjestu sufiksa *-uje*: *grójzi, kupišći, urdiéni, vójji 'ulje', zdruávji*

C) srednji *e* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *e*, osim u glagolskome prefiksnu 'na': *brekà, centimétre, jenà, kliče, maje, počele, strige, trde, vezala, ženili*
- na mjestu nenaglašenoga prednjega nazala *ɛ*: *dvájset, pàmet, petnàjs*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* samo u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *barèta, fréza, kalcète, kulégica, kurèt, šégav, štérna, štivaléte 'gornji dio čarapa', vèru 'uistinu'*
- na mjestu prednaglasnoga *a* u pojedinim primjerima: *jerám, kregòj*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao odraz jata u kratkim naglašenim slogovima: *čluvék, dèlan, jès, lèpče, lètina, lès, mèra, mèstu, mèšala, nedèt 'nadjenuti iglu', ranèje, samlèt, trèbalu, umèsin, undè, uréhi, zréže; nuvèji, pametnèji*
- na mjestu jata u zanaglasnome položaju (osim u govoru Škrinjara, u kojem je odraz *i*): *dòlé, gorę, nuàpręt, spòvęt, vidęt*

- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *enéga*, *unéga*

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao kontinuanta *e* u kratkim naglašenim slogovima: *bilɛ̄*, *blɛ̄k* 'zakrpa', *brɛ̄k*, *črňakɛ̄* 'žutanjke', *ɛn* 'jedan', *mɛ̄hku*, *mɛ̄jeni*, *nɛ̄kaj*, *pečɛ̄n*, *pɛ̄ć* 'peći', *plɛ̄la*, *prɛ̄la*, *prɛ̄slica*, *prevɛ̄ć*, *stučɛ̄n*, *tɛ̄šku*, *unɛ̄ bevňakɛ̄*, *vɛ̄ć* 'više', *vɛ̄li*, *z vrɛ̄lin*
- na mjestu kratkoga naglašenog prednjeg nazala *ɛ*: *guvɛ̄du*, *žɛ̄t*, *žɛ̄tva*
- na mjestu *a* u glagolskome prefiksnu 'na' i prijedlogu 'na': *nebɔ̄s*, *nečiɛ̄t*, *nedɛ̄t* 'nadjenuti iglu', *negnàt*, *nemázat*, *neměstu*, *nepùnilu*, *neribán*, *nevádit*; *ne dɛ̄set kilòmetri*, *ne kráji*, *ne Kràs*, *ne kroj*, *ne kóp*, *ne níva*, *ne pudzìmak*⁴⁰, *ne ruáki* 'na ruci', *ne tlò*, *ne vreteno*
- u predmetku 'naj' u superlativu pridjeva (i priloga): *nerboje*, *nervɛ̄ć*, *nerzàt* 'naposljetku'
- na mjestu kratkoga jata samo u imenici *sréća*

F) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga naglašenog *o*: *bilo*, *boška*, *dòdan*, *dòma*, *dubrò*, *górnka* 'vruća', *kakòve*, *kón*, *kóš*, *kroj*, *mlikò*, *mògav*, *mòran*, *nòga*, *òku*, *oš* 'još', *pečenò*, *pòbrale*, *pòčela*, *Ròč*, *ròžice*, *slòžene*, *stòrile*, *takò*, *vinò*, *vòda*, *vretenò*
- kao odraz kratkoga naglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: *klòpku*, *tòča*
- kao odraz fonema *ļ* samo u imenici *sònce* i antroponimu *Hòmjani*

G) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *u*: *uglajen*, *umèsin*, *usukàlu*
- kao odraz naglašenoga i nenaglašenoga kratkoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: u korijenskim morfemima *gòlup*, *gùska*, *mùš*, *mùški*, *pàvuk*, *subòta*, *tùga*, *tùžit*; u gramatičkome morfemu 3. l. množine prezenta: *znuáju*, *pereju*
- kao odraz fonema *ļ* (osim u imenici *sònce* i antroponimu *Hòmjani*): *buhà*, *Buzèt*, *dùh*, *Hùm*, *isùć*, *kunèn*, *jàbuku*, *kùk*, *mučàt*, *mùs*, *pùn*, *pùš*, *suzà*, *tùć*, *ubùć*, *viùć*, *vùk*, *vùna*, *žùć*, *žùt*, *žùtica*

⁴⁰ Potonja četiri primjera preuzeta su iz članka Petra Šimunovića „Ogledi govora na Buzeštini“ (v. Šimunović 1992: 38).

- na mjestu dugoga *o*: *bük* 'bok', *kasún* 'sanduk za žito', *kús* 'kost', *mús* 'most', *núć* 'noć', *nús* 'nos', *pú* 'pola', *rúh* 'rog', *stú* 'sto', *štajún* 'doba', *tú* 'to', *vúš* 'zaprežna kola', *zgún* 'zvono'
- na mjestu početnoga *v* kao prijedloga, osim riječi koje počinju konsonantom *r* (*Róč*) i u imenicama *unók*, *unóka*
- na mjestu nenaglašenoga *o*, i to u prednaglasnome i u zanaglasnome položaju: *dubrá*, *kuńá*, *makuvnáča*, *pukusílu*, *puplávala*, *pupravili*, *putica*, *sturít*, *ubět*, *uná*, *uré*, *uzdulá*, *vulá*; *brižnu* 'jadno', *górk*, *ímamu*, *jáku*, *kókuši*, *méhku*, *Piér*, *přvu*, *rádu*, *sóčnu*, *támu*, *žálus*
- na mjestu kratkoga naglašenog *u* samo u pojedinim primjerima u novijim riječima i primljenicama: *gušt*, *rúdnik*, *rúm*, *skúcat* 'štucati', *škafúni*, *štrúca*

H) centralizirani *o*, koji se bilježi znakom ő, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *l*: *cókale*, *cóker*, *čebóv* 'crveni luk', *čóda*, *čóf*, *jódi*, *krbón*, *króh*, *kóhiňa*, *kóp*, *lój*, *nódit*, *Nógl*, *plóh*, *prascó* (D jd.), *pósti* 'maskirane osobe', *róha*, *škója*, *šóša*, *tó*, *uskóbla*, *vóra*, *žój*, *žór*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *kópit*, *móhá*, *róbidnica*
- na mjestu kratkoga naglašenoga stražnjeg nalaza u primjeru *góngos*

I) diftong *ie* pojavljuje se:

- kao kontinuanta dugoga *e*: *čiéra*, *diék*, *držié*, *grié*, *katíéra*, *makié* (G jd. imenice *maká*), *miév* 'hrast', *piéć* 'peć', *piéta*, *pliés*, *pusiéban*, *puviéžen*, *riép*, *sestrié*, *siédma*, *šeždesiét*, *usandesiét*, *vudíe*, *vujskié*, *ziéli*, *žiénska*
- kao kontinuanta dugoga prednjeg nazala ę; *miésu*, *nečiét*, *piét*, *prijiét*, *pučiét*, *triés*
- kao odraz dugoga jata samo u pridjevu *biélu*, imenici *siénu* te prilogu *nigdiér*

J) diftong *ua* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bevňuák*, *bluág*, *črňuák* ('žutanjak'; NU), *duáv*, *duperuán* 'rabim, upotrebljavam', *dvuá*, *fruát*, *gluáva*, *juája*, *juáku*, *kruáatak*, *kukušjuár* 'jastreb', *kvuás*, *luási*, *mijuár*, *nuášav*, *prusijuáli*, *rastuánín*, *ruábac*, *ruábi*, *rukuáv*, *snuáć*, *sruán*, *sruáp*, *stuávja*, *škuáre*, *truáva*, *ubjuák*, *ultuár*, *vruát*, *znuáte*, *zuáda*, *žuáv*
- kao odraz dugoga šva: *duán*, *dasuák*, *uvuác*, *vuás*

- kao odraz dugoga stražnjeg nazala: *buān* 'budem', *buā* 'bude', *guās* 'gust', *kruāh* 'stijena', *puāt*, *ruāka*, *ruāp*, *rukuāv*, *tuāda* 'tuda', *vuāš* 'uš', vrsta neotrovne zmije', *vuāzak*, *zuāp*

U ovoj je skupini dosada istražen samo govor Nugle, kojim su se bavili Pavle Ivić (1963), Petar Šimunović (1970), Janneke Kalsbeek (1985 i 1987) i Nataša Vivoda (2005). U interpretaciji vokalnih sustava istraživači se nisu složili samo u vezi sa zatvorenim *e*. Naime, Ivićeva i Vivodina istraživanja pokazala su da se taj glas pojavljuje na mjestu kratkoga naglašenog jata (v. Ivić 1963: 229 i Vivoda 2005: 81), a Šimunović i Kalsbeek zabilježili su da kratki jat prelazi u neutralni *e* (v. Kalsbeek 1985: 314; Šimunović 1970: 39). Kao što je vidljivo iz opisa, naša su istraživanja podudarna s Ivićevim i Vivodinim.

Govori Vrhuvštine, odnosno naselja imenom **Vrh**, **Klarići**, **Medveje**, **Marčenegla**, **Marčeneško Polje**, **Paladini**, **Barušići**, **Mandalenići**, **Negnar** i **Šćulci** imaju sljedeći vokalni sustav:

naglašeni	nenaglašeni
i	e
ie	ua
ɛ	
e ɔ o	
ɛ	
a	a

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *badniće*, *Bójza viljija* (V), *dvanájs*, *jás*, *kadá*, *káj*, *kampána*, *klubasicَا*, *kráve*, *mát*, *prudajáli*, *pubrát*, *rakija*, *naji* 'najede', *ne rámeni*, *sáka*, *sámu*, *stórlila*, *šíla* (V), *trǵat*, *znála*
- kao odraz kratkoga postojanog šva: *dáška*, *dáš*, *kásnu*, *mágla*, *málín*, *málinar*, *máša*, *sáňat*, *staklö*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: u korijenskim morfemima *maká*, *matit*, *dága*, *gába*, *pusáda*, *pusadít*, *želát* / *želát* (V); u

gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *drétu ne báčva, ne fréza, ne létrika, ne Pepelníca, pruntát dikáj za marénda, u mákiňa, za Bojža vilíja*; u gramatičkome morfemu 3. l. množine prezenta: *peréja, prideja*; u tvorbenome morfemu -nq- u glagolima II. vrste: *šćipnat / šćipnat* (V), *zdinat*

- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jàčmik / jácmik* (V) i *zajík*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *i* u svim položajima: *bávit, britvica, finiv, hći, jíme* 'ime', *kurizma, lišča, mákiňa, Pepelníca, prudajáli, riváli, skrit, stórlila, si 'sví', strić, šít / šít* (V), *štiri, vídin, zdrávi, zimá, žnídarica / žnídarica* (V)
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *črniga, dvanájstiga, nòviga, pušténiga, stuáriga, véseliga*
- na mjestu sufiksa -*uje*: *grójzi, kupišći / kupišći* (V), *úji, ugníšći / ugníšći* (V), *urdieńi, veséji, zdruávji*

C) otvoreni *i*, koji se bilježi znakom *y*, pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga jata: *byžát, blyšcát, dyvójka, dòly, gnyzdò, góry, lypóta, myhòr, mysít, mlykó, nuápryt, pysék, ryká, syčén, sydět, sykéra, spóvyt, ucydit, vidyt*

D) srednji *e* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *e*: *brentíć, brhániče, jágude* 'bobice grožđa', *kráve, náše* (V), *peját, petehá, peték, pócer* 'poslige', *škörné, ustáne, uženila* (V)
- na mjestu nenaglašenoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim vokalom: *čódén / códén* (V), *dóber, gráber, luáket, móker, pótén, pundéjek, sméšen / sméšen* (V), *trézen, vététer, vréden*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* samo u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *bragéše / brageše* (V), *féšta / féshta* (V), *fréza, kalcéte* 'kratke čarape', *létrika, maštaléta* 'čaša' / *maštaléta* (V), *srdéla, štíkadént* 'čačkalica' / *štikadént* (V), *stupidéca* 'glupost' / *stupidéca* (V)

E) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ę*, pojavljuje se:

- kao odraz dugoga i kratkoga naglašenog jata: *čluvěk / cluvěk* (V), *crékva, črépňa / crépňa* (V), *dělat, ceréšňa* (V) / *čréšňa, gréh, kadě, lěha, lěpu, lěšníak / lěšníak* (V), *létina, lětu, lěvu, měra, měh, měšat / měšat* (V), *mlět, neděja, plěšňa / plěšňa* (V),

putrèba, razrèdnat, rèšit / rëšit (V), *rèzat, slèp, snèh, spuvèdat, srèda, tèh, tèstu, trèbalu, trèzen, vèra, vrème, zènica, zvèzda, zivèla* (V)

- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *enèga, mojèga*

F) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao kontinuanta *e* u kratkim naglašenim slogovima: *hècerè* (D jd. imenice *hèci*), *hlustè* (A jd. imenice *hlòs* 'ogrozd, peteljke bez zrna'), *mačkatèla* 'sorta grožđa', *près, pusèn* 'posvuda', *sè* 'sve', *spèć, svujè, šetèmber, šlè, tèšku, utrukè* (A mn. imenice *utròk*), *vèć, vèli*
- na mjestu naglašenoga *šva* u kratkim slogovima s nepostojanim vokalom: *češèj / cešèj* (V), *česèn / cešèn* (V), *duvèc, kunèc, petèk, samèn, turèk, ugèn, Vazèn* te u prilogu *danès*
- na mjestu kratkoga naglašenog prednjeg nazala: *guvèdu, pužèt / pužèt* (V), *žèlu / žèlu* (V), *žètva / žètva* (V)
- na mjestu *a* u glagolskome prefiksnu i u prijedlogu 'na': *nèbòs, nečièt, nemàzat, nerìban; nè buàčva, nè kràji, nè nìvi, nè ruàki, nè Vrhè*
- u predmetku 'naj' u superlativu pridjeva (i priloga): *nemèstu, nerprìvu*
- na mjestu kratkoga jata samo u primjeru *srèća*

G) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga naglašenog *o*: *bilò, Bògu, boje, bòt, dažnò, dnò, dòma, dòsta, jaketòn, kapòt, kòtula, mój, móremu, nabòt* 'odjednom', *nòsimu, òblak, òbračaj, pòć, pukòjni, pòner* 'poslije', *pòtni, stòrila, teplò, utrukòn, vinògrad, vòli*
- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u pojednim primjerima: *klopku, tòča / tòča* (V), *utròba* te u svršenome prezantu glagola 'biti': *bòn, bòš, buà, bòmu, bòte, bòja*
- kao odraz fonema *ļ* samo u imenici *sònce* i antroponimu *Hòmjani*

H) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *u* u većini primjera: *ujès, umideèca* 'vlažnost', *ušukàla* (V) 'odnosi se na vunu'

- kao odraz naglašenoga i nenaglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: *gòlup*, *gùska*, *kùkuj*, *mùš* / *mùś* (V), *mùški* / *mùški* (V), *rukuàv*, *subòta*, *susèt*, *tùga*, *tužít* / *tužít* (V)
- kao odraz fonema *l* (osim u imenici *sònce* i antroponimu *Hòmjani*): *bùha*, *Buzèt*, *dùh*, *glubòk*, *Hùm*, *jàbuka*, *kùk*, *kunèn*, *mučàt* / *mucàt* (V), *mùs*, *muzèn*, *pùn*, *pùnica*, *pùš* / *puś* (V), *sùza*, *tùć*, *tùs*, *ubùć*, *vùć*, *vùk*, *vùna*, *žùć* / *żùc* (V), *žùt* / *żùt* (V), *žùtica* / *żùtica* (V)
- na mjestu dugoga *o*: *bùk* 'bok', *kasùn* 'sanduk za žito', *kiùs* 'kost', *mùs* 'most', *nuć* 'noć', *nùs* 'nos', *rùh* 'rog', *stù* 'sto', *štajùn* 'doba' / *štajùn* (V), *tù* 'to', *vùs* 'zaprežna kola', *zvùn* 'zvono'
- na mjestu završnoga *-l* na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi u pojedinim primjerima (*ol* > *ov* > *u*): *dù* 'dol', *fačù* 'marama', *gù* 'gol', *pù* 'pola', *pustù* 'cipela', *sù* 'sol', *vù* 'vol'
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga
- na mjestu nenaglašenoga *o*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *hudít*, 'jedino', *kunòba*, *kurizma*, *kurumàč*, *nusít*, *pubràt*, *pumòć*, *pupít*, *pustíli* 'postili', *sturít*, *svijè*, *ustàne*; *blàtu*, *bròzu*, *črnu*, *imamu*, *jedìnu*, *kurumàčun* / *kurumàcun* (V), *laznu*, *òblačnu*, *pumàlun*, *štàbelu* / *štàbelu* (V), *tràhture*, *ustàlu*, *znàlu*
- na mjestu naglašenoga *u* u pojedinim talijanizmima: *fùrbu* 'lukav'
- na mjestu nenaglašenoga šva u broju *sèdun*

I) centralizirani *o*, koji se bilježi znakom ő, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *l*: *čòda*, *čòvalu*, *drògi*, *jòdi*, *jòra*, *jòtru*, *kròh*, *kòhat*, *lòj*, *luncò* (D jd.), *mòha*, *nabróšene*, *pršòt*, *pudnevò*, *pumòs*, *sigòru*, *skòpa*, *trbòh*, *tròdni* 'umorni', *tòka* 'tu', *tòra*, *žòj* / *żòj* (V)
- na mjestu stražnjega nazala u imenici *gñòs* i glagolu *nòdit*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *kòpit*, *pòstít*, *pòstílu*, *zbòdili*

J) diftong *ie* pojavljuje se:

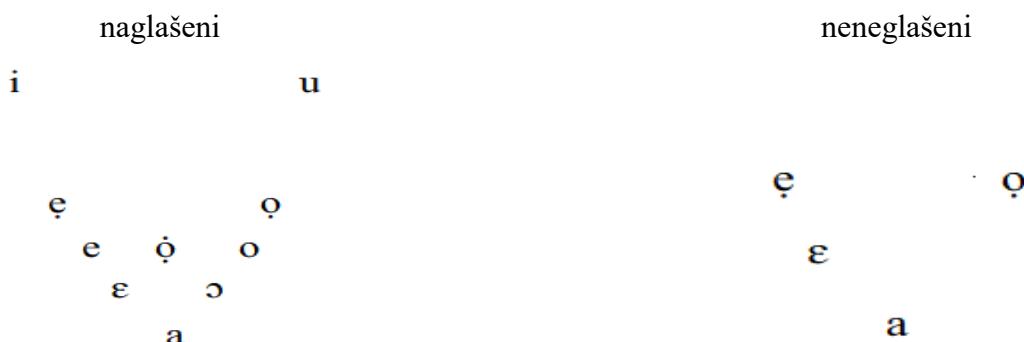
- kao kontinuanta dugoga *e*: *grié*, *katiere*, *piéti* 'peti', *raskrgiévali*, *siédmì*, *strampuntièvat* 'grubim šavovima spajati dijelove tkanine pri šivanju' (V), *uvcié*, *ziét*, *ziénska* (V)

- kao odraz dugoga prednjeg nazala *ɛ*: *miɛsu, nečiɛt / neciɛt* (V), *prijiɛt, pučiɛt / pučiɛt* (V), *triɛs, žiējen / žiējen* (V), *žiēja / žiēja* (V)
- kao odraz dugoga jata samo u pridjevu *biɛlu* i imenici *siɛnu* u svim govorima ove skupine te u prilogu *nigdiɛr* u govoru Paladina

K) diftong *ua* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bruàli, dvuà, frezuà* 'obrađivati zemlju motokultivatorom', *gluàvna, kruàtek, luàhet, mijuàr, mluàdi, nuàć, puznuàn, rukuàv, škuàre, ultuàr, znuà*
- kao odraz dugoga šva: *duàn, luàš, svekuàr*
- kao odraz dugoga stražnjeg nazala: *guàs* 'gust', *kuàda* 'kuda', *kruàh* 'stijena', *luàh* 'šumarak', *nuàtri, puàt* 'put', *ruàp, ruàka, tuàda* 'tuda', *tuàp* 'tup', *vuàš* 'uš', vrsta neotrovne zmije', *vuàzej, vuàzek, zuàp*

Vokalni sustav **Svetoga Martina, Franečića i Krbavčića** sastoji se od sljedećih vokala:



Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *baràka, bogàt, dòma, kàj, màma, mojà, pàra, pàtèna, rikamàle, šàla* 'sala za ples', *šjòrpa, trinàjs, vajkè, žlìca, žnídar*
- kao odraz kratkoga postojanog šva: *danàs, dàska, dàš, lagàt, màgla, sòñat, staklò*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva u nekoliko riječi: *vòsak, pòtan* i *žáløsan*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: u korijenskim morfemima samo u imenici *dàga* 'daska na bačvi'; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *šlè u šàla* 'otišli u salu za

ples', šu u vōjska, u bōška, u ēna cōra, zēu rimōnēka; u tvorbenome morfemu -nq- u glagolima II. vrste: pōknat

- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jačmēn* i *zajik*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *i* u naglašenome položaju, osim na posljednjemu i jedinome kratkom slogu, u kojemu prelazi u zatvoren i: *bivan* 'stanujem', *bogatija*, *borovina*, *klicalo*, *kopišće*, *mladiće*, *mocit*, *niva*, *odgojila*, *prišo*, *sipat*, *storila*, *skrile*, *zajik*
- na mjestu jata u prednaglasnome položaju: *bižat*, *bliščat*, *cidit*, *gnizdō*, *ličile*, *lipota*, *mihōr*, *misit*, *mlikō*, *pisēk*, *plišnā*, *rikā*, *sičēn*, *sidēt*, *sikēra*
- na mjestu nenaglašenoga *i* na početku riječi: *igrēvala*, *imēle*, *imēne* 'imanje'
- na mjestu nenaglašenoga *i* samo u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *bōlesti*, *čentežimo*, *dibōtō*, *limōn*, *mištrić* 'vrsta igre, u kojoj se pogađa kamenčić', *mūžika*, *običaj*, *pirōn*, *pomidōr*, *rāzlike*, *rikamāle*, *šijāpra*, *štīmōlē*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u mnogim primjerima: *kipiū*, *ribidnēca*, *sližit*, *zgibiū*

C) vokal *e* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *e*: *čēra*, *igrēvala*, *plēs*, *pržōner* 'zatvorenik', *rēp*, *sēdma*, *svēten* 'svetom', *šezdesēt*, *zēlep* 'uzeli', *žēnska*
- na mjestu dugoga prednjeg nazala *ē*: *jētra*, *mēsō*, *načēt*, *pēt*, *petēk*, *počēt*, *prijēt*, *žeja*, *žējen*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* samo u novijim riječima, pojedinim talijanizmima i toponimima: *čentežimo*, *fameja*, *fešta*, *frēza*, *karocēla*, *mēdēgon* 'liječnicima' (ali *kontēnta*), *pēna* 'jedva'; *Franēčeće*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ē*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga jata, i kratkoga i dugoga: *bēu*, *besēda*, *blēt*, *brēh*, *brēs*, *cēu*, *crēkva*, *čerēšna*, *čovēk*, *dēkla*, *dēlat*, *grēh*, *jēs*, *kadē*, *klešća*, *kolēno*, *krēs*, *lēpo*, *lēto*, *lēvo*, *mēh*, *mēra*, *mēsec*, *mēsto*, *mēšat*, *mlēt*, *nēdeja*, *nēvēsta*, *pondējek*, *razrēdnat*, *rēšet*, *sēme*, *sēno*, *slēp*, *smēron*, *smēšen*, *snēh*, *spovēdat*, *srēda*, *svēća*, *svēt*, *svētlo*, *tēsno*, *tēsto*, *vērvat*, *vēter*, *vrēme*, *zavrēlo*, *zvēzda*, *želēzo*; *debolēje*, *pamētnēje*, *slabje*
- na mjestu jata u zanaglasnome položaju: *dōlē*, *gorē*, *nōpret*, *spōvet*, *vidēt*

- na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *črnęga*, *ēnęga*, *mojęga*, *mŕtvęga*, *nōvęga*
- na mjestu nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi: *bęli* 'bili', *h mèdęge*, *hòdę*, *u Istrę*, *kasęńeca*, *łastavęce*, *màlen*, *màłenar*, *mògle*, *mòške*, *mòžgęne*, *oženilę*, *ręcę*, *sęromàšćęna*, *štómęh*
- na mjestu sufiksa *-ęje*: *gróję*, *kopiśćę*, *óję*, *ordéńę*, *pérję*, *vesévję*, *zdróvję*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *onę*, *pékłę*, *potokę*, *prascę*, *sę 'svi'*, *ślę*, *zgojęt*
- na mjestu zanaglasnoga *u*: *Hvàla Bòge*, *h mèdęge*, *u Svétén Martíne*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mér*, *sékéra*, *sér*, *štérę* (ali *kumpir*)

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao kontinuanta *e* u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *àndęu*, *bàren*, *bręk*, *Buzęt*, *čenica*, *kokošę*, *màckare*, *mòremo*, *nékaj*, *nóter*, *pensàu*, *ręć*, *ręcę*, *rójendan*, *teklą*, *tëškɔ*, *teucà*, *váje*, *vélę*, *żenà*, *źlice*
- na mjestu kratkoga prednjeg nazala *ę*: *dvójset*, *govédo*, *pómęt*, *petnájs*, *požęt*, *żęt*, *żętva*, *żętveńak*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva, bez obzira na (ne)naglašenost: *česén*, *češęj*, *čöden*, *dóber*, *kóšej*, *krótek*, *lóhet*, *koneć*, *móker*, *ogéń*, *petek*, *pondęjek*, *saméń*, *smęšen*, *torék*, *udowęc*, *Vazén*, *véter*, *vręden*. Iznimku čine samo imenica *gràbar* i pridjev *żałosan*, u kojima je rezultat nepostojanoga šva *a*, a ne *ɛ* te broj *sédęn* s odrazom *o*.
- na mjestu kratkoga jata samo u primjeru *sręća*
- na mjestu dugoga *e* u primjeru *ręp*

F) zatvoreni *o*, koji se bilježi znakom *ɔ*, pojavljuje se:

- na mjestu svakoga kratkog *o*, bez obzira na (ne)naglašenost: *bakòn*, *bóję*, *bólana*, *borovina*, *gološ* 'lakom', *mój*, *nóga*, *nosiu*, *nóter*, *orát*, *oréh*, *otprłę*, *otrokà*, *pitom*, *pjóćke*, *pokójne*, *pómögle*, *rékɔ*, *stakłɔ*, *taków*, *tombola*
- na mjestu dugoga *o* u većini primjera: *kasòn* 'sanduk za žito', *kós* 'kost', *mós* 'most', *nóć* 'noć', *nós* 'nos', *štajón* 'doba', *vós* 'zaprežna kola', *zgóń* 'zvono'
- kao odraz stražnjega nazala u većini primjera: u korijenskim morfemima: *góba*, *golòp*, *gós*, *klópkɔ*, *kodęja*, *móka*, *móške*, *mós*, *nóter*, *posódą*, *posódit* 'posudit', *póvek* 'pauk', *rób*, *róka*, *tóča*, *tódęn* 'tuda', *vógej* 'ugljen', *vózęj*, *vózek*, *vóš* 'uš', vrsta neotrovne zmije',

znojjo, *zop*, *želot*; u gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s košćo*, *z žensko*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *pitajo*, *pljćaj*

- kao odraz fonema *l* samo u imenicama *jóboka* i *soncé* i antroponimu *Hómjanę*
- na mjestu nenaglašenoga šva u broju *sédon*
- na mjestu naglašenoga završnoga -ov: *polę Franéčićo*, *snopićo* (G mn. -ov > o)

G) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu prednaglasnoga *u*: *ubós*, *umru* 'umro', *umésę*, *urók*
- kao odraz fonema *l* (osim u imenicama *jóboka* i *soncé* i antroponimu *Hómjanę*): *búha*, *Buzét*, *dúg*, *Húm*, *kúk*, *kunén*, *mučát*, *mús*, *qbúć*, *pún*, *púš*, *súza*, *túć*, *usúć*, *vúć*, *vúk*, *vúna*, *žúć*, *žút*, *žútica*
- na mjestu dugoga *o* u pojedinim primjerima: *muć* 'moć', *rúh* 'rog', *stu* 'sto', *tú* 'to', *sú* 'sol'
- na mjestu završnoga *-l* na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi u pojedinim primjerima (*ol* > *ov* > *u*): *dú* 'dol', *fačú* 'marama', *gú* 'gol', *kutú* 'kotao', *pakú* 'pakao', *pú* 'pola', *pustú* 'cipela', *sú* 'sol', *šú* 'išao', *vú* 'vol'
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga: *u Svétén Martíne*
- na mjestu naglašenoga *u* u pojedinim primjerima: *društvo*, *múglo*, *múžika*, *púpe*, *šúgo*, *tekuće*
- na mjestu nenaglašenoga *u* u pojedinim talijanizmima: *fritula*, *króštula*, *šumagan*
- na mjestu naglašenoga završnoga -ov: *kru* 'krov', *pokru* 'poklopac'

H) centralizirani *o*, koji se bilježi znakom *ö*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenog *u*, osim onoga koji je nastao od *l*: *córa* 'tava', *čódén*, *jóha*, *jóde*, *króh*, *kóhat*, *móha*, *obójcena*, *obóta*, *pažóu*, *skópa*, *trebóh*, *tó*, *unók*, *vóho*, *žój*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gnóś*, *lók*, *nódet*

I) vokal *ɔ* ostvaruje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bróla*, *dvó*, *jóko*, *móndola*, *mlóda*, *nóć*, *nóšle*, *oltór*, *stóvjat*, *sjórpia*, *štróć* (G mn. imenice *štróca*), *tóvóř*, *vróta*
- kao odraz dugoga šva: *dón*, *lóš*, *svekóř*, *vóř*
- kao rezultat duljenja naglaska u nezavršnim slogovima: *bogóta*, *bróta*, *dóška*, *držóle*, *igróle*, *jóboka*, *kantóle*, *kósnó*, *klóle*, *króva*, *lóčně*, *lógalia*, *mólo*, *móša*, *ozdróvet*, *póla*,

paròla, pensòle, plesòle, pogròbet, popejòle, poslòla, rivòle, sòmø, spòla, stòvèla, škòtule, štròca, znòla

Vokalni su sustav Svetoga Martina istražili i opisali Josip Ribarić (1916), Pavle Ivić (1963), Petar Šimunović (1970) i Nataša Vivoda (2005.). Uspoređujući naša istraživanja s istraživanjima spomenutih jezikoslovaca, najviše je podudarnosti s rezultatima Pavla Ivića. Jedina razlika između njegova i našega istraživanja tiče se otvorenoga *e*, koji je u Ivićevu istraživanju, između ostalog, rezultat i dugoga prednjega nazala, dok su naša istraživanja pokazala da je realizirao kao neutralni *e* (v. Ivić 1963: 234). Što se tiče Šimunovića, on u svojemu istraživanju nije zabilježio glas zatvoreni *o*, dok za neutralni *e* piše da se pojavljuje na mjestu nenaglašenoga *e*. Prema Ivićevu i našemu istraživanju na tom se mjestu redovito realizira otvoreni *e*. Također, istraživanja Josipa Ribarića i Nataše Vivoda pokazala su da je dio vokalnoga sustava govora Svetoga Martina glas otvoreni *o*. Ribarić ga bilježi u primjerima *noga* i *voda*, a Vivoda piše da se pojavljuje na mjestu stražnjega nazala. Ivićeva i naša istraživanja pokazala su da se u većini primjera na mjestu stražnjega nazala realizira *o*.

Vokalni sustav **Svetoga Ivana, Selaca i Strane** gotovo je podudaran s vokalnim sustavom Svetoga Martina, Franečića i Krbavčića, s jedinom razlikom što je u svetoivanskoj skupini odraz nepostojanoga šva *a*, a ne *e*: *česáj, česán, čódan, dòbar, kòšaj, kònac, lòhat, mókar, ogán, peták, pondéjak, samáń, sméšan, tòrák, Vazán, vëtar, vrédan*. Tu činjenicu potvrđuje i Pavle Ivić: „Vokalizam (...) Sv. Ivana (SI) u prostoru između Pro i Dr pokazuje isti sistem, ali je refleks kratkoga poluglasa ovde ipak *a*“ (Ivić 1963: 234).

Vokalni sustav **Štrpeda i Kajina** također je gotovo podudaran sa sustavom Svetoga Martina, Franečića i Krbavčića. Važnija razlika tiče se odraza poluglasa u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: u Svetome Martinu i spomenutim okolnim naseljima odraz je otvoreni *e*, a u Štrpedu i Kajinima srednji *e*.

Vokalni sustav govora **Marinci** sastoji se od sljedećih vokala:



Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *brát, čapát, hörta, igrát, klobásica, lática, màčkare, màń, máslo, nabrát, prascá, sáka, sestrá, skriváča, stazá, trinájs, zádňa, zornica*
- kao odraz kratkoga postojanog šva: *dáska, dás, kásno, lagát, màgla, màlin, málinar, máša, stakló*
- na mjestu kratkoga nepostojanog šva u mnogim primjerima: *čódan, dóbar, grábar, kóšaj, krótak, lágak, mókar, peták, pótan, sméšan, vétar, vósak, vrédan*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala: u korijenskim morfemima samo u imenicama *óbrač i želát*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *nósila pôšta, šlá po vôda, u škóla, za jôha, za Vilija*; u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste: *bišnát, šćipnat, opočínat, zdinat*
- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jáčmén i zajík*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *i* u svim položajima, osim na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *bilé, bravolíli 'natjecali se', brižna, címiter, čistila, dikáj, dobré, igračke, igróli, kipiú, kórito, kunfín, miza, nič, onolíko, partizáni, pázit, pinca, pit, prić, sín, stojí, storíla, škalín, u hiši, vinó, Vrajčíć (hidronim), zaledít, zašíla, zornica*
- na mjestu jata u prednaglasnome položaju: *bižát, cidít, gnízdro, lipóta, mihór, misít, mlíkó, pisek, plišná, riká, sičén, sidét, sikéra*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *črniga, drögimi, drögiga, éniga, krváviga, lèpiga, nobéniga 'nikoga', nòviga, nígoviga, pedesétiga, pétiga, pokójniga, véseliga*
- na mjestu sufiksa *-eje*: *grójzi, kopišći, óji, ordéni, pérji, vesévji, zdróvji, zéji*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u mnogim primjerima: *bišnát, bitéga, drigóčje, kipiú, kipévat, lipíú, pistila, ribidnica, zgibíú*
- na mjestu zanaglasnoga *u*: *dát mojémi bárbeli ni nubénimi drögimi, grén sini* (D jd.), *svojémi otróki* (D jd.)

C) vokal *e* pojavljuje se:

- kao kontinuanta kratkoga i dugoga *e* u naglašenim i nenaglašenim slogovima: *brék*, *kolédvat*, *pancèta*, *rečén*, *teklò*, *téško*, *véli*; *čéra*, *devéta*, *gré*, *katéra*, *lét* (G mn. imenice *léto*), *pedesét*, *plès*, *rép*, *sédma*, *svéti*, *šés*, *šeždesét*, *zéli*, *žénska*
- na mjestu prednjega nazala *ɛ*: *déset*, *dvájset*, *govédo*, *jétra*, *méso*, *načét*, *pámět*, *pét*, *peták*, *petnájs*, *plesát*, *prijét*, *počét*, *požét*, *sédun*, *très*, *žéja*, *žéjan*, *žét*, *žétva*, *žetveňák*
- na mjestu naglašenoga *e* u talijanizmima: *alméno* 'barem', *čestéla* 'pletena košarica za kruh', *féšta*, *fréško*, *kunténta*, *manéštra*, *moléte*, *péna* 'jedva', *pénzija*, *véro* 'uistinu'
- na mjestu kratkoga nepostojanog šva u mnogim primjerima: *česén*, *češej*, *konéč*, *lóhet*, *ogéń*, *pondéjek*, *pópek*, *saméń*, *törék*, *udovéć*, *Vazén*, *žolosen*
- na mjestu jata samo u imenici *sréća*
- na mjestu *a* u prijedlogu 'na': *ne nögi*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *e*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga jata, i kratkoga i dugoga: *béu*, *beséda*, *blét*, *bréh*, *brës*, *céu*, *crékvica*, *Cvétnica*, *čeréšňa*, *človék*, *délat*, *gréh*, *kadé*, *klešća*, *koléno*, *kréš*, *lépa*, *lës*, *léto*, *lévo*, *méh*, *méra*, *mësec*, *mësto*, *mëšat*, *mlét*, *nedéja*, *nevësta*, *Némci*, *obéšit*, *obét*, *pondéjek*, *razrédnat*, *séh*, *séme*, *séno*, *slép*, *sméšan*, *snéh*, *sméla*, *spovédat*, *sréda*, *soséť*, *svéća*, *svéť*, *svéťlo*, *télo*, *téšno*, *tésto*, *trébala*, *umrët*, *vané*, *vérvat*, *vétar*, *vréme*, *zgoréť*, *zvézda*, *želézo*; *pametnéji*, *staréji*
- na mjestu zanaglasnoga jata: *dôle*, *góre*, *nöpreť*, *spövet*, *videt*
- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *enéga*, *mojémi*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *bén* 'bih', *mojé*, *prascé*, *sé* 'svi', *snopé*, *šlé*, *zgojéť*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mér*, *sikéra*, *sér*, *štéri*

E) neutralni *o* pojavljuje se:

- na mjestu zanaglasnoga *o*: *alméno* 'barem', *hodílo*, *kolíko*, *lákom*, *nájco*, *môrejo*, *mrsilo*, *nójdejo*, *nóno*, *pitom*, *rébro*, *sméron*, *šónolo*
- na mjestu naglašenoga završnoga *-ov*: *ot Vidáco dō Jóričíćo*, *zójco* (G mn.)

F) zatvoreni *o*, koji se bilježi znakom *o*, pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga naglašenog *o*: *bōje, Bōjža, bōlani, kakōva, kandōt, kapōt, Kōmōšćica* (ojkonim), *mōj, mōs, ne nōgi, nōk, nōvo, pōć, pōgrep, pōner, pōp, portōn, pōšta, potōk, pržōn, rōjen, rōže, smōkva, staklō, svōj, štacijōn, vōda*
- na mjestu prednaglasnoga *o*: *kolēdat, kōncā, kōrito, kōrizma, lōvāc, nōsilo, ostōlo, oženila, pōdmitit* (odnosi se na vatru), *pōzabit, pōvāli, rōdiū, snopić, udovēc*
- na mjestu dugoga *o* u pojednim primjerima: *kōs 'kost', mōs 'most', nōć 'noć', nōs 'nos', štajōn 'doba', vōs 'zaprežna kola', zgōn 'zvono'*
- na mjestu stražnjega nazala u većini primjera u korijenskim morfemima: *dōga, gōba, gōlop, gōšenica, gōs, klōpko, kōdeja, mōkā, pōpek, pōvek, pōsōda, rōp, rōka, rōkōv, sōsēt, tōča, utrōba, vōš, vōzej, znojō, zōp*
- kao odraz fonema /s/ samo u imenici *sōnce*

G) vokal ***u*** pojavljuje se:

- na mjestu prednaglasnoga *u*: *ubit, umēsto, umrla, utrōba*
- na mjestu naglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim korijenskim morfemima: *gūska, lūk, mūš, mūški i tūžit se*
- kao odraz fonema /l/ (osim u imenici *sōnce*): *būha, Buzēt, dūh, Hūm, Hūmjani, jōbuka, kūk, kunēn, mučāt, mūs, pūn, pūš, sūza, tūć, vūć, vūka, žūč, žūt, žūtica*
- na mjestu dugoga *o* u pojedinim primjerima: *mūć 'moć', rūh 'rog', stū 'sto', sū 'sol', tū 'to'*
- na mjestu završnoga *-l* na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi u pojedinim primjerima (*ol > ov > u*): *dū 'dol', fačū 'marama', gū 'gol', kutū 'kotao', pakū 'pakao', pū 'pola', pustū 'cipela', sū 'sol', šū 'išao', vū 'vol'*
- na mjestu nenaglašenoga šva u broju *sēdun*
- na mjestu početnoga *v* kao prijedloga: *u pēći, u Škrbīni, u živōtu*
- na mjestu naglašenoga *u* u novijim riječima i posuđenicama: *būro, cūndre 'rese', frūštik, gūma, jušto, mūžika, pūpa, rūdnik, rūm, štruća, šūgo*
- na mjestu završnoga naglašenoga *-ov*: *krū 'krov', pokrū 'poklopac'*
- na mjestu nenaglašenoga *u* u tuđici *kōnšumālo*

H) centralizirani *o*, koji se bilježi znakom *ö*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *ł*: *Cójń* (ojkonim), *drójgi*, *jódi*, *jóha*, *jólika*, *jóra*, *Jórićići*, *jótro*, *Komójścica* (ojkonim), *krójh*, *kóhat*, *Mlójn*, *móha*, *qbót*, *pažóy*, *póslójšali*, *pršót*, *tó*, *unók*, *skópa*, *skóza*, *sóho*, *škója*, *żój*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gńós*, *lók*, *nódit*

I) vokal *ɔ* ostvaruje se:

- na mjestu dugoga *a*: *blógo*, *dóli*, *dómjća*, *drigójče*, *držólo*, *dvó*, *Frnójža* (ojkonim), *glóva*, *glóvno*, *grója*, *grót*, *jója*, *jóko*, *kvarnór*, *móli*, *mijór*, *nójde*, *sóma*, *stóra*, *stróh*, *stróšno*, *stvóri*, *šóntolo*, *škóre*, *štójcade* 'vrsta domaće tjestenine', *ubjók*, *zbróli*, *znón*, *vróta*
- kao odraz dugoga šva: *dón*, *lóš*, *svekór*, *vóš*
- na mjestu produljenoga naglašenoga nezavršnog sloga: *dóška*, *jóbuka*, *igróli*, *kantóli*, *króve*, *kóko*, *kósno*, *móša*, *mlója*, *nópręt*, *paróli*, *póla*, *plókat*, *pródójvat*, *rabijóli*, *sóńat*, *štímóli*

Govor susjedne Škrbine ima gotovo isti vokalni sustav s ponešto razlika u detaljima. Glavna je razlika odraz kratkoga šva koji u svim položajima daje *a*, bez obzira na (ne)postojanost. Druga se razlika odnosi na odraz stražnjega nazala u pojedinim leksemima. Naime, za razliku od govora Marinci, u kojima se u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste dosljedno realizira *a* na mjestu *q*, u govoru Škrbine zabilježeno je i dva primjera s *i*. To su *nagnít* i *šćípnit*. Također, razlika je u imenicama u značenju 'gljiva' i 'muž' jer u ovome govoru glase *gába* i *móš*, a ne *góba* i *muš*. Distribucija ostalih je vokala posve ista. Vokalni sustav govora Prodana razlikuje se od Marinaca i Škrbine samo u nekoliko elemenata. Važna razlika odnosi se na glas otvoreni *e* koji je dio vokalnoga inventara govora Prodana, a pojavljuje se na mjestu *e* u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima te na mjestu kratkoga prednjeg nazala. Isti je glas zabilježen na mjestu *a* u glagolskome prefiksu i prijedlogu 'na': *ne bóki*, *ne kóluc*, *ne krójji*, *ne sáki*, *ne špici*; *negrít*, *nevádila*, *nepróvja* te na mjestu dugoga *e* u imenici *rép*. Druga razlika odnosi se na povećan broj primjera s odrazom *a* u korijenskim morfemima na mjestu stražnjega nazala.

Vokalni sustav govora Maloga Mluna sastoji se od sljedećih vokala:

naglašeni

nenaglašeni



Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *blágoslōv*, *brazdā*, *brsján*, *držát*, *frmát*, *gnát*, *krgát*, *krvav*, *mrás*, *qná*, *qrát*, *otroká*, *prát*, *prěša*, *ráca* 'patka', *rám*, *rójena*, *sadít*, *stát*, *stazá*, *věla*, *vóda*, *vráh*, *zapŕta*
- kao odraz kratkoga postojanog šva: *danás*, *dáška*, *dáš*, *mágla*, *stakló*
- kao odraz kratkoga nepostojanog šva u nekoliko riječi: *krótak*, *lágak*, *tának*, *větar*, *vósak*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala: u korijenskim morfemima samo u imenicama *kasévněca* i *óbrač*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *u štańčda*, *u tókalarija*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *i* u naglašenome položaju: *bíu*, *čeníca*, *čísta*, *grmí*, *ímamo*, *kriš*, *nič*, *níva*, *osína* 'osa', *paladič*, *pištrín* 'kamen muljače', *pólívat*, *pontína*, *ribat*, *sípat*, *stískat*, *tič*, *terína*, *udovíca*, *zalívale*, *zdíne*
- na mjestu jata u prednaglasnome položaju: *bížát*, *blišćát*, *cídlt*, *cipít* (odnosi se na voćke), *gnízdro*, *mihór*, *misít*, *mlikó*, *nóprit*, *pisók*, *plišná*, *riká*, *rišít*, *sičén*, *sidét*, *sikéra*, *slipór*
- na mjestu naglašenoga jata u izrazu *pásja víra*
- kao odraz naglašenoga stražnjega nazala u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste: *dahnít*, *maknít*, *nagnít*, *stegnít*, *vrnít*

C) vokal *e* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *e*: *brénta*, *čéra*, *grémo*, *lét*, *mét*, *plés*, *sédma*, *stréslę*, *zéle*, *zét*, *žénska*

- na mjestu dugoga prednjeg nazala *e*: *jétra, mésø, načét, pét, petòk, počét, prijet, trés, žéjon*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *bajonéta* 'mač', *fréza*, *intiméla* 'navlaka za jastuk', *létrika*, *péza*, *srdéla*, *škatoléta* 'konzerva', *škérce* 'šala', *štikadént*, *šušpé*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga jata, i kratkoga i dugoga: *béu, beséda, blet, bolét, bréh, brés, cédalo, céu, crékva, čerépna, čeréšna, človék, črnét, dělat, děver, dléto, drévo, dvé, goré, gréh, kadé, kléšće, kóléno, krés, léha, lén, lés, lešnak, léto, lévo, měh, méra, měsec, město, měšat, mlét, mréža, naletét, nedéja, nevěsta, nidér, nigdě, ovréh* 'orah', *pondéjok, rědak, rěka, sěh, sémę, sénca* 'sjena', *sěno, skrbět, slép, směh, směšon, sněh, sosé, sréda, stěna, strélęca, svéća, svět, světlo, tělo, těsto, tět, trébaló, trézon, trpět, sěć, smrdět, svédar* 'svrdlo', *svět, umrět, věrat, věter, vrémę, vrtět, zvězda, želézo, živěle* (u korijenskim morfemima); *pamětnéje, slaběje, stárje* (u gramatičkim morfemima)
- na mjestu jata u zanaglasnome položaju: *dôle, góre, nőpret, spóvet, vidět*
- na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *črněga, desetěga, drögęga, eněga, mojěga, nōvěga, ósmęga*
- na mjestu nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *bělę* 'bijeli', *fábręka* 'tvornica', *finęle* 'završili', *gręhe*, *mójęha, majóleká, málęn, málęnar, mavręca, móške, nosile, očistęt, pójałęca, ramónęka, róbidnęca, sákę, siromášcena, strélęca, šoldę, štěre, tícę, u dvanájstę, u vojskę, vělę, viděn*
- na mjestu sufiksa *-uje*: *grójze, kopišče, óje, orděńe, pérje, vesěvje, zdržvje*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *krově* 'krovovi', *oně, otrokę, poběrat, popę, postolę, prascę, sę* 'svi', *šlę, zgojět*
- kao odraz nenaglašenoga stražnjega nazala u tvorbenome morfemu *-no-* u glagolima II. vrste: *būšnet, opočinęt, poknęt, ścipnet, zdinęt*
- na mjestu zanaglasnoga *u*: *mojémę zété* (D jd.)
- na mjestu *i* ispred *r*: *mér, sér, štěre*

E) otvorení *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao kontinuanta *e* u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *bakéta* 'štap', *baréta* 'kapa', *Buzét, brék, čép, grés, iméle, króšné, lájže, maštaléta* 'čaša', *měsec, něbo*,

nōter, stēčē, špōrte 'krletke preše za masline', *špēh, srēbrō, tēškō, trebōh, prēja, sē* 'sve', *spletenē, trēte, vēle*

- na mjestu kratkoga prednjeg nazala *e*: *dvājsēt, gōvēdō, jačmēn, pāmet, petnājs, požēt, sēdon, žēt, žētva*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva samo u primjerima *dōber, grāber i mōker*
- na mjestu kratkoga jata samo u primjeru *srēća*
- na mjestu kratkog *e* u pojedinim talijanizmima: *bičeklēta*
- na mjestu dugoga *e* u imenici *rēp*
- na mjestu *a* u prefiksnu 'na' u primjeru *nebōu, nepuñelō*

F) neutralni *o* pojavljuje se:

- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva, bez obzira na (ne)naglašenost: *čēsōn, čēšōj, čōdon, kōšoj, kōnōc, lōhot, očōt, ogōń, pōndējok, petōk, pōton, samōń, sēdon, smēšon, tōrōk, udōvōc, Vazōn, vrēdon, žāloson, žējon*. Izminku čine riječi *krōtak, lāgak, tānak, vētar, vōsak* s odrazom *a* te *dōber, grāber i mōker*, u kojima je rezultat nepostojanoga šva *e*.

G) zatvoreni *o*, koji se bilježi znakom *o*, pojavljuje se:

- na mjestu svakoga kratkoga *o*, bez obzira na (ne)naglašenost, osim onoga koji je podrijetlom od šva: *bōlana, bōsa, bakōn, drōp, kandōt, kōkōš, kōnōp, lōjtra, ólekē, orāt, pōp, prlōh, špōtat sē, štōmēh, tratōr, vōja, zgōda* 'rano', *zōra; člōvēk, hlobok* 'dubok', *krbōn, lākōm, nōstiū*
- na mjestu dugoga *o* u većini primjera: *kasōn* 'sanduk za žito', *kōs* 'kost', *mōs* 'most', *nōć* 'noć', *nōs* 'nos', *stajōn* 'doba', *vōs* 'zaprežna kola', *zgōn* 'zvono'
- kao odraz stražnjega nazala u većini primjera: u korijenskim morfemima: *dōga, gōba, gōlōp, gōs* 'gust', *klōpkō, lōh, mōkā, mōškē, mōš, mōtēt, nōter, pōknēt, posōda, posōdit, pōvōk, rōp, rōka, rōkōv, sōbōta, sōsēt, tōča, tōdēn, tōžit, vōš, vōzōj, zōp, želōt*; u gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s kōšćō, z ženō*; u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *čōjejo, perējo, pitajo, ribajo, znōjo*; u svršenome glagolu 'biti': *bōn, bōš, bō, bōmo, bōte, bōjo*
- kao odraz fonema *ļ* samo u imenicama *jōbōka i sōnce*
- na mjestu naglašenoga završnoga *-ov*: *ot dēset tōletrō, ot tēh tićō* (G mn.)

H) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu prednaglasnoga *u*: *računāt, ugrōbēt, umrēt*
- kao odraz fonema *ļ* (osim u imenicama *jōbōka* i *sōnce*): *būha, Buzēt, dūh, Hūm, Hūmjanē, isūć, kūk, kunēn, mučāt, mūs, muzēn, obūć, piūn, piūš, sūza, tūć, tūs, vuć, vūk, vūna, žūć, žūt, žūtica*
- na mjestu stražnjega nazala u pojedinim primjerima: *gūska, lūk, pūp, tūga*
- na mjestu dugoga *o* u pojedinim primjerima: *mūć 'moć', rūh 'rog', stū 'sto', tū 'to'*
- na mjestu završnoga *-l* na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi u pojedinim primjerima (*ol > ov > u*): *dū 'dol', fačū 'marama', gū 'gol', kutū 'kotao', pakū 'pakao', pū 'pola', pustū 'cipela', sū 'sol', šū 'išao', tupū 'topola', vu 'vol'*
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga i u imenicama *udovōc, udovica, unōk, unōka*
- na mjestu kratkoga *u* u novijim riječima i talijanizmima: *barūfa, bušnit, cūćolō 'šećer zamotan u komad krpe što se stavlja djeci u usta da sisaju', furbo 'lukav', fūšto 'limena bačva', jušto, pūpica, rūba, štūf 'dosadan', trūbas, tūba 'cijev', verdūra 'povrće'*
- na mjestu završnoga *-ov*: *kru 'krov', pokru 'poklopac'*

I) vokal *ø* pojavljuje se:

- na mjestu naglašenog *u*, osim onoga koji je nastao od *ļ*: *cōra, čōdet, čōt, dōša, jōde, jōha, jōtro, klebōk, krōh, kōhat, kōpjēn, kōšćarica, kōtena 'dunja', lepōh, lōč, lōj, lōna, Mlōn, mōfa, mōha, plōća, plōh, pršōt, rōha 'plahta', skōpa, škōja, šōškat, trebōh, tō, unōk, zgōbjen, vōho, vōra, vōsta, žōj*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gnōs, lōk, nōdēt*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *drōgōčje, dōrat 'trajati', kōpiū, kōšin 'jastuk', pōhāleca, pōstīle, rōbidnēca, slōžit, spōstīt, šćōrok, zgōbiū*
- na mjestu prednaglasnoga *o* u primjeru *lōžiū*

J) vokal *ɔ* ostvaruje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bōrka, blōgo, brōlo, dvō, glōs, glōva, grōja, jōje, mōla, mijōr, nōć, nōglo, otōr, pokvōren, pōs, plōća, pokvōren, prōh, prōlo, prōšat 'pitati', prōzno, sōde, snōć, srōn, škōre, špōh, štańōda, štracōde 'vrsta domaće tjestenine', tōt 'lopov', vrōta, znōjō, žōjfa*
- kao odraz dugoga šva: *dōn, lōš, svekōr, vōs*

- na mjestu produljenoga naglašenoga nezavršnog sloga: *bɔčva*, *blɔtɔ*, *Bračɔna* (ime potoka), *fɔša*, *grɔbjε*, *grɔna*, *jɔbɔka*, *jɔhat*, *jɔma*, *kɔsnɔ*, *kɔpjica*, *kɔsnɔ*, *kɔšoj*, *krɔva*, *lɔčna*, *lɔgat*, *lɔhot*, *mɔčka*, *mɔlɛn*, *mɔša*, *mɔzat*, *nevɔdva* 'navika', *ostɔłɔ*, *pɔłeca*, *poprɔvɛt*, *pozdrɔvɛt*, *pɔzɛt*, *prepɔjalɛ*, *rɔme*, *rɔna*, *rɔšpa*, *sɔje* 'čadja', *sɔmɔ*, *sɔnat*, *stɔvɛt*, *stɔmɔńa*, *tɔšća*, *vɔdɛt* 'učiti', *vrɔnka* 'vrana', *zɔmen*, *żɔńe*, *zgrɔbɛt*

Govor susjednoga **Veloga Mluna** ima gotovo podudaran vokalni sustav. Značajnija je razlika zabilježena na mjestu stražnjega nazala samo u tvorbenome morfemu glagola II. vrste, na čijemu se mjestu ostvaruje *a*. Vokalni sustav **Pračane**, **Sovinjskih Brda**, **Sovinjskoga Polja** i **Senja** posve je podudaran s vokalnim sustavom Veloga Mluna.

Vokalni se sustav govora **Črnice** sastoji od sljedećih vokala:

naglašeni	nenaglašeni
-----------	-------------



Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *dát*, *dělala*, *dvanájs*, *golida*, *hiša*, *máma*, *mětla*, *móraš*, *ɔbrás*, *spóhat*, *svíňa* 'svinja ženskoga spola'
- kao odraz postojanoga šva: *danás*, *dáš*, *stakló*

B) vokal *i* pojavljuje:

- kao kontinuanta *i* u naglašenome položaju, osim na posljednjemu i jedinome kratkom slogu, u kojem prelazi u *e*: *Bardíne* (ojkonim), *čistɔ*, *kamín*, *míza*, *mladić*, *níman*, *nosiła*, *novica*, *obrisat*, *olíta*, *pokríle*, *posipalo*, *rastrígrle*, *sító*, *složíle*, *svíňa*, *žító*, *žnídarica*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *kipít*, *ribidnęca*, *sližít*, *zgibít*

C) vokal *e* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga naglašenog *e*: *čéra, grémo, pedesét, péta, plés, rastégnęle, sédma, svéte, šés, szedzesét, vezálo, zét, ženska*
- na mjestu dugoga prednjeg nazala *ɛ*: *jétra, mëso, načét, pétok*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* samo u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *fameja, fešta, fréza, krdénča* 'kuhinjski ormar', *pancéta, srdéla, szervélo* 'služilo', *štérna, štévor* 'porez na zemlju', *véro* 'uistinu'

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- na mjestu jata u svim položajima: *bëson, bëu, bëbn̄k, bëžat, blët, cëdalęca, cëdët, cëu, crékva, čaręšńa, č(l)ovék, črépná, dòłę, gńezdo, góre, górela, gréh, grmélia, jës, krës, lëha, lëpo, lëto, lëvo, mëh, mëra, mësto, mëšat, mlët, obësélé, pësok, pònđejok, razrëdët, rëka, rëpa, rëzat, sëh, sëno, slëp, smëron, smëšon, smët* 'smjeti', *snëh, svët, svëtlo, tëlo, tësno, tësto, trëzon, vërvat, vëter, vrëdon, vrëme, vrtëla, zvëzda, želézo* (u naglašenome položaju); *blešćát, dòłę, góre, lëpóta, nòprët, sëdët, sekéra, spòvët, vidët* (u nenaglašenome položaju)
- na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *cëlega, črnëga, drògëga, enëga, nòvëga, pr'vëga, svëtëga*
- na mjestu nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *cëdalęca, jòdë, kròvë, mòlen, mòlenar, mësët, mótet, kapela* 'razumjela', *mòvrëca, nòdët, ólekä, pázet, posòdët, rëšet, seromàšćëna, staréje, stòrële, u kòrtë, vélë, vòcë* 'oči', *vrajžje, vòlëka, zèle*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *mójë, peklë, prascë, së 'svi', sëdët, skojët* 'odgojiti' i 'uzgojiti', *shë, zgøjët*
- na mjestu prednaglasnoga *e* u pojedinim primjerima: *bësëda, brékä, nëdejëa, pepëu, reklå, sëstrå, želézo, ženä*
- na mjestu zanaglasnoga *u*: *Hój Bògë! Čòvékë ne ròbë vërvat.*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mér* 'mir', *sér* 'sir', *sekéra, štérë*
- kao odraz stražnjega nazala u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste: *bùšnet, razrëdnët, šćipnet, zdinët*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u primjeru *pëhòlęca*
- na mjestu naglašenoga *e* u broju *sédon*

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao kontinuanta *e* u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *brék, dəbə́u, dəvet, ičmén, kaště́u, lě́ć, ražně́, spě́ć, špě́h, vesě́u; blečíć* 'zakrpa', *férjú* 'fenjer', *lementát* 'žaliti se', *póner, škórše* 'oskoruše', *váje* (osim u primjerima *běsěda, bréká, něděja, pěpě́u, rěklá, sěstrá, želézo* i *žená*)
- na mjestu kratkoga prednjeg nazala: *góvědo, pětnájs, pómět, požět, žět, žětva*
- na mjestu sufiksa *-ěje*: *grójzjé, kopišće, óje, orděńe, pérje, zdržvje, vesěvje*
- kao odraz nenaglašenoga nepostojanog šva u primjerima *dóber* i *věter*
- na mjestu jata samo u imenici *sřěća*

F) vokal *o* pojavljuje se:

- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva, bez obzira na (ne)naglašenost: *česón, češój, čódon, kóšój, kónoc, krótok, lóhot, móčok, ogóń, pétok, pondějok, pótton, sédon, sméšon, tánok, udovóc, Vazón, vrédon, žółoson*
- na mjestu zanaglasnoga *o*: *cědilo, lěvo, měso, město, žółoson, želézo*
- kao odraz stražnjega nazala u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *u hišo, stávěu jakéto, za jóho, zéu měro, na mizo, za potrébo*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čójejo, perejo, znójo*; u svršenome prezantu glagola 'biti': *bón, boś, bò, bomo, boste, bójo*
- na mjestu kratkoga naglašenog *o* u imenici *kón*

G) zatvoreni *o*, koji se bilježi znakom *ø*, ostvaruje se:

- na mjestu svakoga naglašenoga *o*, osim onoga koji je podrijetlom od šva: *bakón, bósa, bót, dnó, dróp, fjóco* 'dijete kojemu smo bili kumovi na krštenju', *góvoro* 'govorio', *hódo* 'hodao', *kóso* 'kosio', *króve, mój, mólo* 'molio', *nóno, nótře, óko, óson, ótka, pójc, pokójna, prlóh, róba, smókvę, spójvet, špótat*
- na mjestu prednaglasnoga *o*: *gójila, kókóš, móčilé, opójok, oltór, orát, oréh, pokójne, pomójc, posót* 'posvuda', *potréba, prodát, tórok*
- na mjestu dugoga *o* u većini primjera: *kasón* 'sanduk za žito', *kós* 'kost', *nóć* 'noć', *mós* 'most', *nós* 'nos', *róh* 'rog', *štajón* 'doba', *vós* 'zaprężna kola', *zgón* 'zvono'
- kao odraz stražnjega nazala u većini primjera u korijenskim morfemima: *góba, dóga, gólop, gós, klópko, kóděja, kosénęca, móka, móš, móške, mótet, obróč, pópopok, posóda, posódet, róka, rókóv, róp, sobóta, soséť, tóča, tót, tóžet, vóš, zóp, želódoc, želót*
- kao odraz fonema *l* u riječima *jóboka, sónce, sóza* i *Hómjane*

- na mjestu naglašenoga završnoga -ov: *dvanájs prašćíčo, enájs centimetro, pùnq mladičo* (G mn.)

H) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu prednaglasnoga *u*: *ubilę, umęsęle*
- kao odraz fonema *ł* (osim imenicama *jóboka, sónce i sóza* te antroponimu *Hómjanę*): *búha, Buzét, dúh, Hùm, kùk, kunén, mučát, mùs, muzén, pùn, piúš, sùć, tùs, vùk, vùna, žùč, žùt, žútica*
- na mjestu dugoga *o* u pojedinim primjerima: *stù 'sto', tù 'to', ukùlen 'okolo'*
- na mjestu završnoga *-l* na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi u pojedinim primjerima (*ol > ov > u*): *dù 'dol', fačù 'marama', gù 'gol', kutù 'kotao', pakù 'pakao', pù 'pola', pustù 'cipela', sù 'sol', šù 'išao', tupù 'topola', vù 'vol'*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gùska* i *pùp*
- na mjestu naglašenoga *u* samo u pojedinim primjerima (najčešće novijim riječima): *riùdnik*
- na mjestu početnoga *v* kao prijedloga i u imenicama *udovòc* i *unòk*
- na mjestu završnoga naglašenoga -ov: *kru' 'krov', pokru' 'poklopac'*

I) glas *ø* se pojavljuje:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *ł*: *còk, còker, còt, drògo, Dòhova, jòde, jòha, jòtro, kròh, kòhala, lòžníak, móha, pršòt, pòč, ròha, sigòro, unòk, žòj*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gnòs, lòk, nòdet* i *vòzoy 'uzao'*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *kòpèvajo*

J) Glas *ɔ* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bebñòk, Blòš, domòcé, bròzda, dòla, dvò, glòva, gròbra, istrijònske, jòko, jòpno, jòrom, jòvet, kòlòr, kròtka, móndola, mós 'mast', móuta, móvręca 'duga', nòglo, pasòu, pòr, pòuca, pipòč 'pušač', plòto 'platio', pròle, pròšau, prinòšala, prodòjala, ròste, ròkòv, smròt, sròn, stòro, škòre, špòralo, štracòde 'vrsta domaće tjestenine', štańòda 'bakreni kotao', tòrma 'moljac', tòšća, tròva, vròta, zapòle, znò, zdròvję, žòjfa*
- kao refleks dugoga šva: *dòn, lòš, vòs*
- kao rezultat duljenja naglaska u nezavršnim slogovima: *dodòlo, dòska, dlòka, gròbet, interešòla, jòboka, kalòle, kònova, kanòvòca 'kuhinjska krpa', kòsno, kòšoj, na kròjë 'na kraju', kròla, kròva, kręćòla, lòčna, lògat, lòhot, lòkom, móčka, móglia, mólen, mólenar,*

mōlo, mōša, nōša, navōdēt, navōdva, nōzot 'opet', oſtōlo, pōmet, pensōlē, plōto, prōdōlo, rōboc, rivōla 'stigla', Šōlež (ojkonim), sōmo, sōnat, slōmo, stōvēlo, stōza, šōntōla 'kuma na krštenju', tōk 'takav', zōmen, žōlos, žōloſon

Vokalni sustav govora **Saleža** – naselja koje je također smješteno na sjeverozapadnoj strani grada Buzeta gotovo je potpuno podudaran sa sustavom susjedne Črnice. Ipak, zabilježeno je nekoliko važnih razlika: saleški govor ne poznaje neutralni *o*, čak i u zanaglasnome položaju, već se i tada ostvaruje zatvoreno, mada je u tom slučaju blago zatvoren. Na mjestu sufiksa *-eje* u govoru Črnice ostvaruje se otvoreni *e*, a u saleškome zatvoren *e*: *grōjzje, kopišće, ḥje, ordēnē, pērje, zdrōvje, vēsēvje*. Posljednja se razlika tiče glasa zatvorenoga *e* (*ɛ*), koji se u govoru Črnice u pojedinim primjerima pojavljuje u prednaglasnome položaju na mjestu glasa *e* (*rēklā, sēstrā, tēklā, žēnā*). Govoru Saleža ta jezična značajka nije poznata, već se tu, kao i na mjestu svakoga nenaglašenoga *e*, ostvaruje otvoreni *e* (*ɛ*). Vokalni sustav Baredina podudaran je sa susjednim saleškim, samo što se u ovome otvoreni *e* pojavljuje i na mjestu *a* u glagolskome prefiksnu i prijedlogu 'na': *nečēlo, nērēzalō; ne krdēnčō, ne lētō, ne mēsō, ne samjē*. Vokalni sustav **Škuljara** posve je podudaran sa saleškim.

Vokalni se sustav govora **Sluma** sastoji se od sljedećih vokala:



Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a* svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *blāgo, brāzda, dvā, fāntē 'mladići', grāt, hlāt, jāje, jākō, krāv* (G mn. imenice *krāva*), *nāšlē, otār 'oltar', plāča, rābē, rāste, škāre, trāva, vrāta, zdrāvle, zēdār*
- na mjestu kratkoga naglašenog *a* u mnogim primjerima: *bābēca, grābēt, kān 'kamo', kantālō, kāšnē, krāj, krāva, lāčnē, māčkare, pāša, peļālē, plākalē, rāda, sāka, slabō, vādēt 'učiti', zādñē, žālos*

- na mjestu *a* u nenaglašenome položaju: *grajānę, kādar, līpa, oštarija, rakija, skōpa*
- kao odraz dugoga šva: *dān, lāš, vās*
- kao odraz kratkoga postojanog šva: *dāska, kāsno, mālen, mālner, māša, vājka*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva u pridjevu *dōbar* i imenici *svakār*
- na mjestu prednaglasnoga *e*: *basēda, čanica, časpōdān, čatr̄tōk, dabēla, davēta* 'deveta', *klapālo, latījo, madēzija, madvēt, nadēla, navēsta, padasēt, pałāle, patnājs, svakār, škarcēt* 'saliti se', *vasēlē, vasēv, zaleńe, žalēzo, žalōt, žalōdoc*

B) vokal *i* pojavljuje:

- kao kontinuanta *i* u naglašenome položaju, osim na posljednjemu i jedinome kratkom slogu, u kojem prelazi u *ɛ*: *bilę, biškop, čipalę, fino* 'završio', *hitat, hiša, kamin, krömplił, līpa, mīrnę, nič, nigdér* 'nikad', *oprōstilę, oštarija, pastir, pilo, počivalo, piskalę, pridejo, skrivalę, spilę, storilę, sviňa, šiba, škrilę, tić, tri, udovica, vikalę, vina, zapirat, zbirat, zima*
- na mjestu nenaglašenoga *i*⁴¹ samo u novijim riječima, pojedinim talijanizmima i toponimima: *lētrika, Mērika, pāmtin, počētki, simbōl, televizija, vijūlice, vitūra, znāči*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u primjeru *kiplēvajo*

C) vokal *e* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga naglašenog *e*: *bērma, cvētjen, čēra, dēblo, drvēne, grēda, grēš, jegrēvalę, katēra, klēt, lēt, mēt* 'med', *naređela, ovce, peć* 'peć', *pēta, plēsalę, rēp, šēs, zōcēn, zēt, zēmalę, zlēžeję, žēnska*
- na mjestu dugoga prednjeg nazala *ɛ*: *jētra, mēso, načēt, pēt, pētōk, počēt, trēs, žējne*
- na mjestu vokala *e* i prednjega nazala *ɛ* pod starim naglaskom: *gledat, mētra, nēbo, nobēn, tēžlę, vēć, vēla* 'velika', *žbēla; dēset, gōvēdo, sēdon, žētva*
- na mjestu naglašenoga *e* u pojedinim talijanizmima: *fameja, fešte, kafē, kontēnte, štērna*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- na mjestu jata u svim položajima: *basēda, bēson, bēv, bēžet, blešćēt, blēt, brēh, brēja, brēs, cēv, crēkva, člōvēk, črēpna, črēšna, dē* 'gdje', *dēlet, dēver, dēvōjka, dōle, doževēle, dvē, gōrē, grēh, grēšeję, klēšća, kōlēnō, krēs, lēk, lēpo, lēpota, lēska, lēto, lēvo, mēh, mēra, mēsoc, mēsto, mlēkō, mlēt, nadēla, nadēt, nāprēt, navēsta, Nēmcē, obēh, osvetlilię,*

⁴¹ I se pojavljuje i na mjestu prednaglasnoga *i* u primjeru *zidić*, analogijom prema imenici *zid*.

plěsna, plěva, potrpěle, rěka, sěčen, sědělo, sěkera, sěme, sěno, směšon, smrěkva, slěp, slěpar, sněh, spovět, srěda, svěča, svědok, svět, světlíć 'krijesnica', světlo, těme, těsno, těsto, trěba, věrvet, věsilø, větor, videla, zapřet, zavrët, žalézø, žlèp

- na mjestu nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *bránęt, čegóv, dōstę, gládet, govoręt, grábęt, hódęt, jávet, jegrálę, kóset, kręčałę, mǎlen, h màše, mèdeh, měłar, naložęt, nęgdér 'nigdje', na pàše, pěstilę, posódet, u Slüme, smejalę, na světę, škrbęt, tóžęt, trpęt, umęsęt, upałęt, na zidę, zgojęt*
- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *bólęga, črnęga, drügęga, enęga, läręga, nònęga*
- na mjestu nenaglašenoga *u*: *brátę 'bratu', lędi* (A mn.), *pěhalęca, rębidnęce, šęgamàn 'ručnik', trébęh 'trbuh', zbędilę*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *osę 'svi', ślę*
- na mjestu zanaglasnoga *u*: *u hlàdę, h mèdęge, témę sósędę* (D jd.)
- na mjestu *i* ispred *r*: *mér, sekéra, sér, séręsče, stéré, té*

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- na mjestu *e* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime: *brěka, čělę, děbev, èno, pěć, pělęt 'voziti', počěsęt 'počešljati', prět 'prati', rěć, rěčęs, rěkla, sěstra, spěkľę, těčen, těbe, těkla, těvca, ožěnęt, žěna*
- na mjestu naglašenoga *a* u pojedinim primjerima: *bogět, brět 'brati' i 'brat', cě 'dalje', dět 'dati', dvějsęt, dlěn 'dlan', gět 'poskok', grěn 'gram', jěs 'ja', kěj (ali zakaj), klět 'klati', magěrę 'makar', měn 'manje', možěkěnt 'glazbenik', mlěs 'mlaz', mrěs 'mraz', něj 'naj', něn 'nama', něš 'naš' (ali náša), pěs 'pasti', pěžo 'grah', pjěn 'pijan', plešć 'plašt', rěvět 'stići', slědok 'sladak', slět 'slati', spět 'spavati', stěr (ali stára), stět 'stati', škarčět 'šaliti se', škartět 'odbaciti', štraměc 'madrac', těn 'tamo', tkět 'tkati', zdřev 'zdrav' (ali zdráva), znět 'znati'*
- na mjestu kratkoga naglašenog šva u pojedinim primjerima: *bědōń 'badanj', cvěs 'cvasti', čěbor 'čabar', děněs, děš, děžlá, lěhkę, lěn, Lenišče, lěš, měgla, pěkō 'pakao', pěń 'panj', sěda 'sada', stěblę 'stablo', stěklo, stěza 'staza', těnka 'tanka', vělé 'uskoro', věn, Vězom*
- na mjestu nenaglašenoga *a* u završnome zatvorenom slogu: *běžęt, bršlęn, dělet 'raditi', dělev 'radio', dihet, držęt, fěrmęt, glědet, klicęt 'zvati', klopęk, křgęt 'krcati, tovariti', lagęt 'lagati', müčęt 'šutjeti', namazęt, na nívęh 'na njivama', óret, plakęt, plęset, počěsęt 'počešljati', pōslev 'poslao', sānet, šęgęv 'lukav', špěndęt (< špendat) 'potrošiti', věrvęt 'vjerovati', zěhet 'zijevati', zidęt 'zidati'*

- kao kontinuanta *e* u zanaglasnome položaju: *balôte, dèbëv, dvájsët, gràblë, hišë, hodíle, jáje, na hárte, nòge, pàše* (N mn. imenice *pàša*), *póñer, usúčenø*
- na mjestu sufiksa *-uje*: *gròzlé, kopišcé, óje, ordéne, vasélë, zdrávlé*

F) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu *o* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime: *člòvék, dòbët, dòbrø, góvorët, hòdët, kòza, mója, mólet, naložët, ócöt, óca, ógoń, óna, otròkë, pòć, pomògle, pòpon, postóle, ròsa, vojska*
- na mjestu kratkoga naglašenog *o* u imenici *kóń*

G) zatvoreni *o*, koji se bilježi znakom *ø*, ostvaruje se:

- na mjestu svakoga *o*, i naglašenoga i nenaglašenoga, osim onoga koji je nastao prenošenjem s ultime: *balôte, bòl, bròmbòl* 'biljka trnina', *cësto, dògòtkë* 'događaji', *góse* 'ose', *kòlikò, lòntrìna* 'vjeronauk', *nájcò, názot, nòsejo, onákò, otrávìalo, otròk, pomòć, pòýer, pòp, posót* 'posvuda', *ròjen, skòpàle, sòbøn, zgòda* 'rano', *zgòdilò* 'dogodilo'
- kao odraz nepostojanoga šva u većini primjera, bez obzira na (ne)naglašenost: *bèdøń, bësøn, brvinòc, čatròk, cëbòr, cësøn, cëšòl, cüdøn, gábor* 'grab', *kàšøl, kònøc, kràtòk, lákòt, lònøc, máčòk, mókòr, nòhòt, ócöt, ógoń, opáñòk, pëpor, pësòk, pétòk, pondéłòk, pòtøn, pràsòc, ràbòc, ràvøn, sémøl, slépòc, smëšøn, svétòc, tòròk, télòc, trézøn, udòvòc, vëtor, Vézøm, vòsòk, vrëdøn, žáløsøn*
- kao odraz stražnjega nazala u većini primjera: u korijenskim morfemima: *dòga, góba, gólop, gòs, kòdélá, lòh, gosénëca, kòpat* 'kupati se', *kròh* 'stijena', *mòka, móš, móške, mótët, pàvòk, pòpòk, posòda, posòdët, pòt, ròka, ròkàv, ròp, sòsët, tòča, tòžet, tròbòc, vòš, vòzòk, zòp, žalòdòc, žalòt*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *jéno vùro, mášo, na hrànø, na lòntrìno, na pàšo, na patròlø, pòlë crékvo, u glàvø, u kolònø, u oštarijò, u trávø, u vojskø, vèlo, stàrø lípo, svòjø crékvo*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *kantájo, slikajø, snimajø, škrkadájo*; u svršenome glagolu 'biti': *bòn, bòš, bò, bòmø, bòstë, bòjø*
- kao odraz fonema *ł* pridjevu *globòk* i imenici *jabòka*
- na mjestu dugoga *o* u primjerima *kasòn* 'sanduk za žito' i *štajòn* 'doba'
- na mjestu vokala *u* samo u primjerima *čòda* 'puno', *kòhet* 'kuhati' i *kròh* 'kruh'

- na mjestu završnoga *-l* u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine u mnogim primjerima: *jémø* 'imao', *múgo* 'mogao', *nášø* 'našao', *pújø* 'pojeo', *rékø* 'rekao', *séđø* 'sjedio', *vídø* 'udio'

H) vokal ***u*** pojavljuje se:

- na mjestu *u* na počerku riječi: *ukrèv*, *umrèt*, *umrìla*
- kao odraz fonema *l̥* (osim u pridjevu *globočk* i imenici *jábøka*): *bùha*, *Buzèt*, *dùh*, *Hùm*, *Hùmlànè*, *kùk*, *kùnen*, *mùčet*, *mùs*, *mùzen*, *pùn*, *pùš*, *sùć*, *sùnce*, *sùza*, *tùklë*, *tùs*, *vùć*, *vùk*, *vùna*, *žùć*, *žùt*, *žùtica*
- na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim naglaskom: *dùbø* 'dobio', *dùk* 'dokle', *govùro*, *gùnø*, *gùrø*, *hùdø*, *kùpø*, *kùsø*, *lužø*, *mùgø*, *mùlø* 'molio', *mùre*, *nùsø*, *pújø* 'pojeo', *pùlé*, *razùmø*, *šù* 'išao', *ùkø* 'oko', *vùzø*, *zgùrø* 'izgorio'
- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u primjerima *gùska*, *pùp* i *tùga*
- na mjestu dugoga *o* u većini primjera: *kùlø* 'kotač', *kùs* 'kost', *mùć* 'moć', *mùre* 'more', *mùs* 'most', *nùć* 'noć', *nùs* 'nos', *pù* 'pola', *rùh* 'rog', *stù* 'sto', *sù* 'sol', *tù* 'to', *vù* 'vol', *vùs* 'zaprežna kola', *zatù* 'zato', *zgùn* 'zvono'
- na mjestu završnoga *-l* na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi u pojedinim primjerima (*ol* > *ov* > *u*): *dù* 'dol', *fačù* 'marama', *gù* 'gol', *kébø* 'kabao', *kùtø* 'kotao', *méžù* 'čaša', *pékø* 'pakao', *péžø* 'grah', *pù* 'pola', *pùstø* 'cipela', *sù* 'sol', *vù* 'vol'
- na mjestu naglašenog *u* u pojedinim primjerima (najčešće novijim riječima): *rùdnik*
- na mjestu početnoga *vø* kao prijedloga i u imenicama *udòvoc* i *unùk*
- na mjestu završnoga naglašenoga *-ov*: *kru* 'krov', *pòkru* 'poklopac'

I) glas *ü* se pojavljuje:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *l̥*: *drníüle*, *drüge*, *jütro*, *lüj*, *lüc*, *müha*, *obütø*, *sküpa*, *Slüm*, *šküla*, *tü*, *türëste*, *usüčenø*, *vüra*, *žüł*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gnüs*, *lük* (odnosi se na mladi luk) i *nüdet*

Vokalni se sustav govora **Bresta** sastoji se od sljedećih vokala:

naglašeni

nenaglašeni

i u y ȳ

e
 e o
 ε
 a

ε
 a

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a* svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *bràzda*, *bršlàn*, *držát*, *glàva*, *guspudàra*, *jàpnù*, *krvàv* 'crven', *pyjàn*, *sràn*, *škàre*, *tùvàr*, *ytàr* 'oltar', *vràta*
- na mjestu kratkoga naglašenog *a* u mnogim primjerima: *bàšta* 'samar, magareće drveno sedlo', *ćáća*, *kàj*
- na mjestu *a* u nenaglašenome položaju: *kalàt* 'cijepati', *palènta*, *sàda*, *škrgatèl* 'cvrčak', *takòv*
- kao odraz dugoga šva: *dàn*, *làš*, *vàs*
- kao odraz kratkoga postojanoga šva: *dàska*, *kàsnù*, *màlyn*, *màlnyr*, *màša*, *sàńat*, *vàjk*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva u pridjevima *dòbar* i *tànak* te imenici *svakàr* 'suprugov otac'
- kao odraz prednjega nazala samo u imenici *jačmén* 'ječam, vrsta žitarice'
- na mjestu prednaglasnoga *e*: *basèda*, *čanica*, *nadé́la*, *navèsta*, *papèv*, *vasèv*, *żalèzù*, *żalòt*
- na mjestu prednaglasnoga *i* u primjeru *čagòv* 'čiji'

B) vokal *i* pojavljuje:

- kao kontinuanta *i* u naglašenome položaju, osim na posljednjemu i jedinome kratkom slogu, u kojem prelazi u *e*: *bily*, *črjìv*, *jìmate*, *križa*, *krýmpìlá*, *píjuh* 'jastreb kokošar', *skrivaly*, *ydùvica*, *vinù*, *zìma*, *žítù*

C) otvoreni *i*, koji se bilježi znakom *y*, pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga jata: *byvnák*, *byžét*, *blyścát*, *dóly*, *góry*, *lypòta*, *myhùr*, *mlykò*, *nápryt*, *slypàr* 'prevarant', *spòvyt*, *vidyt*
- na mjestu nenaglašenoga *i*, *i* u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *frmynànt* 'šibica', *màlyn*, *mèdyh*, *nydér* 'nigdje', *pyjàn*, *ypàlyt*, *ytprìly* 'otvorili', *zàmy* 'uzmi'

- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *črnyga*, *énnya*, *nóvyga*, *sákymu*
- kao odraz stražnjega nazala u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste: *búšnyt*, *čípnyt*, *púčnyt*

D) vokal *e* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga naglašenog *e*: *bérma*, *čéra*, *déblu*, *grèda*, *gréš*, *pés* 'šaka', *péta*, *plés*, *rébru*, *rép*, *sédma*, *urdéńe* 'alat', *vazmény* 'uskrnsni', *zély*, *zét*, *žénska*
- na mjestu dugoga prednjeg nazala *ę*: *jétra*, *mésu*, *načét*, *pét*, *pétuk*, *púčét*, *tréš*, *ujéť* 'primiti, prihvatići', *žéja*, *žéduň*
- na mjestu vokala *e* i prednjega nazala *ę* pod starim naglaskom: *brék*, *cvék* 'čavao', *téšku*, *vély*; *dését*, *gúvédú*, *séduň*, *žétvéňak*

E) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ę*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga jata, i kratkoga i dugoga: *baséda*, *béšun*, *bév*, *bléť*, *bréh*, *bréš*, *cév*, *crékvá*, *člúvěk*, *črépňa*, *čréšňa*, *dé* 'gdje', *déť* 'djed', *délyt*, *gréh*, *kléšća*, *kréš*, *kuléňu*, *léha*, *létu*, *lévú*, *méh*, *méra*, *mésyt*, *méstu*, *mésuc*, *mléť*, *pésuk*, *plésňa*, *pýndéľuk*, *razrédnýt*, *réka*, *réšyt*, *séčen*, *sédyt*, *sémę*, *sénu*, *sméšun*, *slép*, *smrdéť*, *snéh*, *sréda*, *svéća*, *svéť*, *svétlú*, *télu*, *tésnú*, *téštú*, *téť* 'htjeti', *trézun*, *trpéť*, *uréh*, *vérat*, *vétyr*, *vréme*, *zvézda*, *žaléžu*; *pamétnéjy*, *slabéjy*, *staréjy*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *bén*, *béš*, *zgujéť*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mér* 'mir', *sykéra* 'sjekira', *sér* 'sir', *séryšćy* 'sirište', *štéry*, *tér*

F) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- na mjestu *e* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime: *bréka* 'psa', *čéšyn*, *čéšyúł*, *énu*, *ménę*, *pépýr* 'papar', *prněsla*, *réc*, *rékla*, *séstra*, *spéć*, *sémýúł*, *téć*, *tékla*, *tévca*, *uzényv*, *žéna*
- kao kontinuanta *e* u zanaglasnome položaju: *báren*, *búhe*, *déběv*, *dvéjset*, *feráv*, *kísev*, *pláče*, *škáre*
- kao kontinuanta prednjega nazala *ę* u nenaglašenome položaju: *jezik*, *pámět*, *pětnájs*
- na mjestu kratkoga naglašenog *a* u pojedinim primjerima: *byžét* 'bježati', *bréť* 'brat', *dvanéjs* 'dvanaest', *dvéjset* 'dvadeset', *grén* 'gram', *kypév* 'kopao', *néš* 'naš', *pensév* 'mislio', *pév* 'pao', *pijén* 'pijan', *stér* 'star', *sküpět* 'iskopati', *škartéť* 'odbaciti', *štyméť* 'cijeniti', *tén* 'tamo', *štraméć* 'madrac', *ukrév* 'ukrao', *uréť* 'orati', *ystév* 'ostao'

- na mjestu sufiksa *-je*: *grójze, kupyšće, ugníšće, yrdeńe, zdrávle*
- na mjestu kratkoga naglašenog šva u pojedinim primjerima: *čébur* 'čabar', *děnes*, *děš*, *lègek, mègla, stékly, stéza, vélε* 'uskoro', *vén, Vézum*
- na mjestu nenaglašenoga *a* u završnome zatvorenom slogu: *dělew, držev, jimeš* 'imaš', *klicev, kuhet, lágét, měšet, óret, prášev, žbélér* 'pčelar'

G) vokal ***o*** pojavljuje se:

- na mjestu svakoga naglašenog *o*: *bòh, dòbrù, kònca, kòń, kròvy, mlykò, mója, nòga, nòsyv, óguń, óret, pòpa, pùtòk, sòva, šòldy, vòda, vòguń, zglòdat, zòra*
- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u većini primjera: u korijenskim morfemima: *dòga, góba, góš* 'uš', vrsta neotrovne zmije', *kòpat* (se), *kròh* 'stijena', *lòh, móka, móš, nòtra, pòknyt, pòt* 'put', *pùsòda, pùsòdyt, ròp, ròka, tòča, tòzyt, tròbýc, ȳbroč, ȳtròba, zòp, žalòt*; u naglašenome korijenskome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *žníón*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bòn, bòš, bò, bòmù, bòte, bòjù*

H) vokal ***u*** pojavljuje se:

- na mjestu svakoga naglašenog *u*: *čùdùn, čùv, krùh, kùhet, kùm, lùdy, mùha, prùt, štùf* 'umoran', *trbùh, tù, zgùbyt, žùl*
- na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim akcentom: *bùlí, mùre, nùhùt, pùlé*
- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u nekolicini primjera u korijenskim morfemima: *ću, gñús, gùska, klùpùk, lùk, nùdyt, pùp, pùpùk, rùgat se, tùga* i *žalùduc*
- kao odraz naglašenoga fonema *ļ*: *bùha, dùh, Hùm, Hùmlany, kùk, kùnen, mùs, mùzen, pùn, pùš, sùć, sùnce, sùza, tùć, ȳbuć, vuć, vuķ, vùna, žùć, žùt, žùtica*
- na mjestu dugoga *o*: *kasiùn* 'sanduk za žito', *kùs* 'kost', *mùć* 'moć', *mùs* 'most', *nùć* 'noć', *nùs* 'nos', *pù* 'pola', *rùh* 'rog', *stù* 'sto', *sù* 'sol', *štajùn* 'doba', *vù* 'vol', *vùs* 'zaprežna kola', *zgùn* 'zvono'
- na mjestu završnoga *-l* na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi u pojedinim primjerima (*ol > ov > u*): *dù* 'dol', *fačù* 'marama', *kabù* 'kabao', *kutù* 'kotao', *pékù* 'pakao', *pažù* 'grah', *pù* 'pola', *pùstù* 'cipela', *sù* 'sol', *šù* 'išao', *vù* 'vol'
- na mjestu početnoga *v* kao prijedloga, u složenici *ypàlyt* i imenicama *ȳdòvyc* i *ȳnùk*
- na mjestu završnoga naglašenoga *-ov*: *kriù* 'krov', *pokruù* 'poklopac'

I) otvoreni ***u***, koji se bilježi znakom *ü*, pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *u*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *umrēt*; *sinu*
- na mjestu nenaglašenoga *o*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *gүvēdү*, *lakүm*, *lēvү*, *mēstү*, *tүvär*, *yrēh*, *utrōky*
- kao odraz nenaglašenoga nepostojanog šva: *bēsүn*, *čatrtuk*, *čēbүr*, *čüdүn*, *gabүr*, *kāšüł*, *krätuk*, *klüpük*, *lähüt*, *lönyc*, *mäçük*, *mökür*, *öcüt*, *ögүn*, *ösүn*, *pësük*, *pëtük*, *pötün*, *präsüc*, *pündelüł*, *püpük*, *räbүc*, *sédүn*, *smëšүn*, *törük*, *trëzүn*, *üdövүc*, *Vëzүm*, *vëtүr*, *vösük*, *vrëdүn*, *žälüsүn*
- kao odraz nenaglašenoga fonema *l*: *Byzët*, *dübök*, *dübina*, *jäbuka*, *müçät*
- kao odraz nenaglašenoga stražnjeg nazala: u korijenskim morfemima: *gölüp*, *gusënyca*, *küdeľa*, *pävük*, *rükäv*, *sübota*, *süsët*; u nenaglašenome gramatičkom morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *mlädu* *ženü*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čüjü*, *përu*, *skäčü*, *znajü*

Vokalni se sustav govora **Lanišća** sastoji se od sljedećih vokala:



Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga i dugoga *a* svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *brazdä*, *bršlän*, *držät*, *frmät*, *glavä*, *gnät*, *gospodarä*, *jäs*, *lakom*, *kanäv*, *mät*, *mräs*, *orät*, *otär* 'oltar', *plovän*, *präva*, *prodät*, *räm*, *sadä*, *skopät*, *srän*, *star*, *stät*, *škäre*, *tašća*, *travä*, *vodä*, *vräta*
- kao odraz naglašenog i nenaglašenog šva koji je postojan: *dän*, *dänska*, *däš*, *käsnö*, *lagät*, *läš*, *maglä*, *mälin*, *mälinar*, *mäša*, *säñat*, *staklö*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva u primjeru *döbar*, *svakär* i *vösak*
- na mjestu početnoga *v* u prilozima *väjk*, *väle* i *važgät*
- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jačmén* i *zajik*

B) vokal *i* pojavljuje:

- kao kontinuanta i svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *bàbin pàs* 'duga', *bìv*, *Bòjži*, *cikàla*, *čenica*, *čigòv*, *črviva*, *gospodarica*, *grmi*, *hiša*, *hitila*, *istina*, *išćen*, *kamin*, *kì*, *klicav*, *klopčić*, *košćica*, *križà*, *krompiłá*, *lasi*, *lùdi*, *màlin*, *mižòv*, *nič*, *nigdér*, *nikakòr*, *ognišće*, *pijan*, *pismò*, *plativ*, *pùnica*, *sàki*, *sin*, *svińe*, *strnišće*, *štòmih*, *telica*, *tić*, *udovica*, *vidin*, *vinò*, *vošćenica*, *šiba*, *žito*
- na mjestu stražnjega nazala u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste: *biüsnít*, *negnít*, *počinit*, *strdnit*, *šćipnit*, *zdignit*, *zdahnit*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *črniga*, *màliga*, *nòviga*

C) neutralni *e* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga *e*, naglašenoga i nenaglašenoga, gdje mu je prema etimologiji mjesto: *brék*, *tëško*, *vèli*; *brekà*, *čenica*, *làgle*, *reklà*, *selò*, *sestrà*, *teklà*, *ženà*
- na mjestu kratkoga prednjeg nazala *ę*: *dvajset*, *govèdo*, *pàmet*, *petnàjst*, *požèt*, *żèt*, *żètva*
- na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ę*: *čèra*, *deblò*, *grèda*, *jètra*, *lèt*, *mèdih*, *mèso*, *mèt*, *nečèt*, *pèt*, *pèta*, *petòk*, *plès*, *počèt*, *prijet*, *rèp*, *sèdma*, *très*, *zèt*, *żèja*, *żèjon*, *żènska*
- na mjestu sufiksa *-ęje*: *gròzlé*, *kopišće*, *ognišće*, *ordéne*, *pérje*, *strnišće*, *vesèvle*, *zdràvle*
- na mjestu naglašenoga *e* u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *freza*, *srdèla*, *šušpèt*
- na mjestu *a* u prijedlogu i prefiksu 'na': *ne kràj selà*, *ne ròkè*, *ne utarè* 'na oltaru', *nečet*, *negnít* 'agnutti', *netàknen* 'nadjenuti iglu'
- na mjestu kratkoga jata samo u primjeru *sreća*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ę*, pojavljuje se:

- kao odraz naglašenoga jata: *besèda*, *bèv*, *blèt*, *bolèt*, *brèh*, *brës*, *cèv*, *crèkva*, *cerèšna*, *človèk*, *crèpna*, *crnèt*, *dè*, *dèlat*, *dèt* 'djed', *grèh*, *klešće*, *kodèla*, *kolèno*, *krës*, *lèha*, *lës*, *lëšnak*, *lèto*, *lèvo*, *mèh*, *mèra*, *mësec*, *mësto*, *mlèt*, *nedèla*, *nevèsta*, *orèh*, *plëšna*, *pondélok*, *povèdav*, *sèkov*, *sème*, *sèno*, *smèšon*, *slèp*, *snèh*, *srèda*, *svèt*, *svètlo*, *tèlo*, *tësno*, *tèsto*, *tèt*, *trèzon*, *trpèt*, *smrdèt*, *škrbèt*, *vanè*, *vèrvat*, *vètor*, *vrème*, *zvèzda*, *želèzo*; *pametnèji*
- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *enęga*, *mojęga*, *tęga*

- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome slogu u nekolicini primjera: *bén*, *cydét*, *dém*, *hodé*, *kosjé* 'kosište', *krové*, *mysét*, *motét*, *oblaké*, *očalé*, *otroké*, *posadét*, *posodét*, *prascé*, *ryšét*, *ne röké*, *sé* 'svi', *sydét*, *svecé*, *šlé*, *tožét*, *zamé se*, *zgojet*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mér* 'mir', *sykéra*, *sér* 'sir', *štéri*

E) otvoreni *i*, koji se bilježi znakom y, pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga jata: *byžát*, *blyšćát*, *cydét*, *gnyzdó*, *lypóta*, *myhúr*, *mysét*, *myšát*, *mlykó*, *pysók*, *ryká*, *ryšét*, *syčén*, *sydét*, *sykéra*, *slypit* 'varati', *spóvyt*, *svyčá*, *svydóky*, *zrydét*

F) neutralni *o* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *bóp*, *bosá*, *človék*, *dobró*, *govorív*, *japnó*, *konóba*, *końá*, *mlykó*, *mojá*, *orát*, *ocá*, *rebro*, *seló*, *skopát*, *spatačók* 'djelić', *sová*, *stakló*, *stomáňa*, *udovica*, *vúho*
- na mjestu dugoga *o* samo u primjerima *kasón* 'sanduk za žito', *štajón* 'doba'
- na mjestu stražnjega nazala u mnogim primjerima: *dóga*, *golóp*, *goséniča*, *klopko*, *kodéľa*, *moká*, *motét*, *otróba*, *popát*, *posóda*, *posodét*, *roká*, *rokav*, *sobóta*, *sosét*, *tóča*, *tožét*, *želót*; u gramatičkome morfemu A i I jd. ženskoga roda: *nógo*; z žénsko; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čüjo*, *skáčo*, *znájo*; u svršenome prezantu glagola 'biti': *bón*, *bóš*, *bómo*, *bóte*, *bójo*
- na mjestu kratkoga nepostojanog šva: *bravínoc*, *česón*, *češól*, *četrtók*, *čüdon*, *gábor*, *kášol*, *konóč*, *krátok*, *lágok*, *lákot*, *lažlívoc*, *lonóč*, *mačók*, *mókor*, *núhot*, *opáňok*, *pondéľok*, *póton*, *prasóč*, *ráboc*, *sédon*, *sméšon*, *tánok*, *torók*, *trézon*, *ocót*, *ogóń*, *petók*, *pysók*, *samoń*, *sédon*, *telóč*, *udovóc*, *Vazóm*, *vétor*, *vrédon*, *žáloson*

G) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *u* svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *brátu*, *udrit*, *udór* 'miris', *uméť* 'umijeti'
- kao odraz fonema *l* u svim primjerima: *búha*, *Buzét*, *dúh*, *gútat*, *isúć*, *Húm*, *Húmlani*, *jábuka*, *kúk*, *kúneš*, *mučát*, *mús*, *muzén*, *obúć*, *pún*, *púnica*, *púš*, *súnce*, *súza*, *tuć*, *vúč*, *vúna*, *žúč*, *žút*, *žútica*
- na mjestu naglašenoga *u* u pojedinim primjerima: *búbregi*, *júgno*, *kúcat* 'štucati', *Semogúći*, *stúci* 'istuci', *úlé*
- na mjestu početnoga *vá* kao prijedloga i u imenicama *udovóc* i *udovica*

- na mjestu dugoga *o* u većini primjera: *küs* 'kost', *müs* 'most', *nüć* 'noć', *nüs* 'nos', *pü* 'pola', *rüh* 'rog', *stü* 'sto', *süv* 'sol', *tü* 'to', *vüs* 'zaprežna kola', *zgün* 'zvono'
- na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim akcentom u pojedinim primjerima: *büle*, *nühot*
- na mjestu kratkoga naglašenog *u* samo u pojedinim primjerima (najčešće novijim riječima): *rüdnik*
- na mjestu naglašenoga stražnjeg nazala u mnogim primjerima: *düp*, *guba* 'gljiva', *güska*, *güs*, *kukoł*, *lüh*, *müs*, *müske*, *obrúč*, *pavuk*, *püpat*, *püpopok* 'pupak' i 'popoljak', *püt*, *rügat se*, *rüp*, *tüda*, *tüga*, *tüp*, *üš*, *vüzol*, *vüzok*, *züp*

H) vokal *ü* pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *l*: *čüt*, *drügi*, *krüh*, *kiüšcerica*, *lüdi*, *krbüñ*, *kühat*, *müha*, *pršüt*, *trbüh*, *tü*, *vnük*, *vüho*, *vüra*, *vüsta*, *žüll*, *žün*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gnüs*, *lük*, *nüdit*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u primjerima *büsnët*, *küpiv*, *pühàvnica*, *püstít*, *zgübët*

2. 4. 2. Zaključak o vokalnim sustavima Buzeštine

Iz pregleda vokalnih sustava mogu se izvesti sljedeći zaključci: svim je govorima zajednički glas *e*, zbog kojega se i buzetski dijalekt svrstava u zaseban sustav čakavskoga narječja. Taj je glas zadržao fonološku individualnost te se u svim govorima pojavljuje na mjestu kratkoga jata. Što se pak dugoga jata tiče, u većini se govora na njegovu mjestu, također, pojavljuje glas *ɛ* (svi osim južnih i jugoistočnih govorova, u kojima je odraz *i*). Jat u nenaglašenome položaju u dijelu govora prelazi u *ɛ*, u drugome dijelu u *i*, a u trećemu dijelu u otvoreni *i* (*y*). Zatvoreni *e* pojavljuje se i na mjestu naglašenoga *e* u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji, osim u najjužnijem govoru Pagubica. Što se tiče nenaglašenoga *e* u spomenutoj kategoriji, tri su odraza, kao i u nenaglašenome jatu: *i*⁴², *y* i *ɛ*. U črniškome govoru u nenaglašenome položaju zabilježena su neka kolebanja vezana uz prednaglasni *e*. Naime, na tome se mjestu ostvaruje otvoreni *e*, kao i u ostalim sjeverozapadnim govorima, ali u nekolicini je primjera odraz *ɛ*: *bęseda*, *brękā*, *nędęja*, *pępęu*, *rekłā*, *sęstrą*, *żelęzo*, *żeną*. Glas *ɛ* posebnost je buzetskoga dijalekta, ali se pojavljuje i u sjevernočakavskim ekavskim govorima Boljunštine – susjednome području buzetskoga dijalekta s jugoistočne strane.

⁴² I u relacijskim morfemima zamjeničke deklinacije ovjereni su i u nekim drugim čakavskim govorima: Studena, Klana, Lisac i Rupa, rubnim gorskokotarskim kajkavskim zapadnoga tipa (govori Lokava, Skrada, Vrata, Broda na Kupi, Delnica, Gerova, Čabra i Prezida) te u kajkavskim plješivičko-prigorskim govorima (v. Lukežić 1998a: 141).

U literaturi se otvoreni *e* (ε) često ističe kao posebnost buzetskoga dijalekta. Naša su istraživanja pokazala da se zaista pojavljuje u tom dijalektu, i to u većini govora, ali ne i svima. Naime, najjužniji govor Pagubica, središnji govor smješteni ispod rijeke Mirne (Marinci i Škrbina) te govor Lanišća na istoku ne poznaju taj glas. Što se pak distribucije tiče, u središnjim, zapadnim i sjeverozapadnim govorima ono se pojavljuje kao kontinuanta *e* i ϱ u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima, a u južnim, jugoistočnim i jugozapadnim samo u naglašenima. Posebno su zanimljivi sjeverni govor Sluma i Bresta, u kojima se ε realizira na mjestu *e* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime; na mjestu kratkoga naglašenog *a* i kratkoga naglašenog *šva* u pojedinim primjerima te na mjestu nenaglašenoga *a* u završnome zatvorenom slogu. Dodatna zanimljivost slumskoga i breškoga govora očituje se u vokalnome ograničenju navedenoga glasa jer on se ne može realizirati u prednaglasnome položaju, već tada prelazi u *a*: *basēda*, *čanīca*, *časpōdān*, *čatr̄tok*, *madežīja*, *madvēt*, *nadēla*, *žalēzō* i dr.

Zajedničko gotovo svim je buzetskim govorima da se na mjestu sufiksa *-bje* ne pojavljuje neutralni *e*, nego *i* (južni, jugoistočni, jugozapadni govor te govor smješteni ispod rijeke Mirne: Marinci, Škrbina i Prodani), zatvoreni *e* (većina središnjih i sjeverozapadnih govora, svi zapadni govor te govor Sluma) te otvoreni *e* (govori Črnice i Bresta). Izminku čini samo Lanišće na krajnjemu istoku, u čijemu se govoru ostvaruje srednji *e* na mjestu slijeda *-bje*.

Glas *u* realizira se na mjestu fonema *l* u većini primjera te u iznimnim slučajevima na mjestu kratkoga naglašenog *u* u pojedinim talijanizmima i riječima novijega podrijetla. U ostalim je slučajevima na gotovo cijelome području kratkonaglašeni *u* prešao u \square (u većini govora) i *ü* (u manjemu dijelu govora). Glas \varnothing centralizirani je glas koji nije ni visok ni nizak, ni prednji ni stražnji. Pri njegovu izgovoru položaj jezika je na pola puta između *o* i *e*, a usne su mu zaobljene⁴³. Glas *ü* visoki je glas, smješten na vrhu vokalnoga trokuta, a karakterističan je za slumski govor te govor Lanišća na krajnjemu istoku. Što se tiče Ćićarije, taj je glas zabilježen samo u Lanišću, dok nam jezično iskustvo govorci da nije poznat i okolnim mjestima koji pripadaju buzetskomu dijalektu. To potvrđuje i Mieczysław Małecki, koji navodi da pojava *u* > *ü* ili \varnothing nije prisutna u nekoliko čičkih sela: Brest, Klenovšćak, Podgaće (v. Małecki 2002: 75). Josip Ribarić taj glas naziva „mutno *u* povučeno unatrag“ i konstatira da je takav izgovor vrlo star jer se ne proteže na *u* nastalo iz *l* ili \varnothing (v. Ribarić 2002: 29). Izdvajaju se govor Bresta te svi južni, kojima glasovi \varnothing ni *ü* nisu dio vokalnoga inventara. Iva Lukežić smatra da bi glas *ü* i druge nove jedinice otvorene artikulacije moglo biti rezultat

⁴³ Na usmenome tumačenju svesrdno zahvaljujemo dr. sc. Davidu Mandiću.

„kasnijega razvoja i teritorijalno-povijesnoga jezičnoga dodira sa susjednom slovenskom kajkavštinom“ (Lukežić 2021: 786).

U literaturi o buzetskim govorima često se spominje prijelaz dugoga *o* u *u*, što su potvrdila i naša istraživanja, a to dokazuju sljedeći primjeri: *kasún / kasûn* 'sanduk za žito', *kús / kûs* 'kost', *mús / mûs* 'most', *nuć / nûć* 'noć', *nús / nûs* 'nos', *pú / pû* 'pola', *rúh / rûh* 'rog', *stú / stû* 'sto', *tú / tû* 'to', *ukûlen / ukûlin* 'okolo', *vûs / vûs* 'zaprężna kola'. Naime, u svim je govorima zabilježena ta jezična značajka, samo što se u pojedinim pojavljuje i nekoliko primjera s odstupanjima, no u takvim je primjerima riječ o analogiji prema drugim padežnim oblicima, u kojima je *o* kratak: *rúh - ròga*, *vûs - vòza*; *zgùn - zgòna*. Spomenute riječi pripadaju naglasnome tipu C (pomični tip) te imaju dugi *o* samo u jednosložnim oblicima, odnosno u nominativu i akuzativu. Prijelaz dugoga *o* u *u* karakteristika je i nekih gorskokotarskih govora, primjerice Delnica (v. Barac-Grum 1993: 65).

Govori središnje, zapadne, sjeverozapadne skupine te slumski govor razlikuju se od južnih, jugoistočnih, jugozapadnih te govora Bresta što se tiče postojanja glasa zatvorenoga *o* (*o*). Geografski gledano s južne strane, Prodani su prvi govor, u kojemu se taj glas pojavljuje. No, njegova distribucija nije jednaka u svim govorima. Naime, u većini taj je glas kontinuanta svakoga kratkoga naglašenog i nenaglašenoga *o*. Iznimku čine samo govor Črnice (na sjeverozapadu), Marinci i Škrbine (središnji govor ispod rijeke Mirne), u kojima se zanaglasni *o* ostvaruje kao srednji glas.

Budući da su pojedini opisivači buzetskih govora zabilježili i glasovnu pojavu vezanu uz zatvoreni *e* ispred konsonanta *r* (*mér, sekéra / sikéra, sér, štér / štéri / štéry, téř*), Upitnikom za terensko istraživanje istražili smo i ovu jezičnu značajku, te utvrdili da je karakteristična za sve središnje, zapadne, sjeverozapadne, sjeverne i istočne govore, dok je južni, jugoistočni i jugozapadni ne poznaju.

Za mnoge je govore, osim sjevernih i istočnih (Slum, Brest, Lanišće), karakteristično zatvaranje i diftongiranje, ali rezultat nije uvijek isti. Naime, dugi *a* prelazi u *ɔ* u svim središnjim, zapadnim i sjeverozapadnim, a u diftong *ua*⁴⁴ u svim južnim, jugoistočnim i jugozapadnim govorima. Također, potonje tri skupine poznaju i dvoglas *ie*, koji se pojavljuje na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ*. U svim ostalim govorima rezultat ovih dvaju glasova jest srednji *e*. Glas *ɔ* u govorima središnje, zapadne i sjeverozapadne skupine nastao je i kao rezultat duljenja nezavršnoga sloga: *môša, mlôja, pôla, plôkat, prôdôvat* i mnogi drugi.

⁴⁴ Diftong *ua* potječe u konačnici od dugog *a*, ali nije nastao direktno od njega. Budući da počinje zaobljenim glasom (*u*), vjerojatnije je da je nastao od nekog zaobljenog monoftonga, (otvorenoga *o*), pa je vjerojatno da se dugi *a* najprije zatvorio i zaobio u dugi *ɔ*, a onda se diftongizirao na razne načine u raznim govorima. (dr. sc. David Mandić, personal communicaticon).

Od posebnosti u distribuciji pojedinih glasova možemo izdvojiti sljedeće:

1. U Slumu i Brestu se srednji *e* realizira pod starim naglaskom, a *u* na mjestu *o* pod starim silaznim naglaskom.
2. U Slumu se srednji *o* pojavljuje se na mjestu *o* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime, što dokazuju sljedeći primjeri: *čłovęk*, *dóbęt*, *dóbro*, *góvoręt*, *hódęt*, *kóza*.
3. Samo se u Brestu na mjestu nenaglašenoga *i* pojavljuje otvoreni *i* (y), dok je u govorima Vrhuvštine i Lanišća taj glas kontinuanta nenaglašenoga jata.
4. U svim središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim, sjevernim i istočnim govorima na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu ostvaruje se *ɛ*.
5. U svim središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernome govoru Sluma zatvoreni *e* pojavljuje se kao kontinuanta nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi, te na mjestu zanaglasnoga *u*.
6. U pojedinim se govorima otvoreni *e* pojavljuje na mjestu *a* u glagolskome prefiksnu i u prijedlogu 'na' te u predmetku 'naj' u superlativu pridjeva (i priloga)
7. U svim središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim govorima na mjestu završnoga *-ov* realizira se *u*: *krù* 'krov'
8. U pojedinim se govorima na mjestu prednaglasnoga *u* realizira *ü*, a u pojedinim *i*. Iznimku čine južni govori, u kojima je prednaglasni *u* neizmijenjen.

Distribucija većine je vokala slobodna. Izdvajaju se dvoglassi *ie*, *ua*, zatvoreni glas *ɔ*, tzv. mukli *u*, *ø* te *ɛ* koji ne mogu stajati na početku riječi. Za pojedine vokalne realizacije bitan je njihov položaj unutar riječi, pa se jedni vokali mogu ostvarivati samo u dugim slogovima (*ie*, *ua*, *ɔ*), a drugi samo u kratkima. U južnim, jugoistočnim i jugozapadnim govorima dvoglass *ua* zajednički je odraz dugoga *a*, dugoga *ø* i dugoga šva, a u središnjim, zapadnim i sjeverozapadnim glas *ɔ* odraz je dugoga *a* i dugoga šva.

Iz svega proizlazi da se vokalni sustavi buzetskih govora mogu podijeliti u dvije skupine: prvu bi činili južni, jugoistočni i jugozapadni govor, a drugu središnji, zapadni i sjeverozapadni.

Radi preglednosti ove jezične značajke, ali i važnosti, u dalnjem tekstu donosimo tablični prikaz glasova i njihove distribucije.

GLAS	PG	D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB	ČI, H, KR, R, RP, ŠNJ	BŠ, KL, MČ, PA, V	MA, ŠK	PR	F, KČ, SI, SM	BR, ČR, KA, SA, ŠT, ŠLJ	SL	BS	L
<i>i</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>y</i>	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+

<i>u</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>ü</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+
<i>ö</i>	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-
<i>ÿ</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
<i>e</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>ɛ</i>	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-
<i>e</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>o</i>	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
<i>ø</i>	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-
<i>a</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>ie</i>	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
<i>ua</i>	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
<i>ɔ</i>	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-

Tablica 1.: Prikaz glasova u buzetskome dijalektu

Legenda:

+= postoji glas

-= ne postoji glas

2. 4. 2. 1. Tabelarni prikazi distribucije osnovnih glasova

S obzirom na složenost vokalnih sustava buzetskih govora, u tablicama će se prikazati odrazi osnovnih glasova u naglašenim i nenaglašenim slogovima. Pritom se neće uzeti u obzir nesustavni odrazi, odnosno oni koji se pojavljuju u samo pojedinim primjerima.

Pagubice				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ua</i>	<i>a</i>	<i>e</i>
<i>e</i>	<i>e</i>	<i>ie</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>

Grimalda, Dragućka Vala, Draguć, Oslići, Kosoriga, Račice, Račički Brijeg, Krušvari				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ua</i>	<i>a</i>	<i>e</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ie</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>

Čritež, Nugla, Roč, Ročko Polje, Hum, Kras, Škrinjari				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ua</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ie</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	ø	ø	<i>u / ø</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>

Vrh, Klarići, Marčenegla, Paladini, Barušići				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ua</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ie</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	ø	<i>u</i>	<i>u / ø</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>

Sveti Ivan, Sveti Martin, Franečići, Krbavčići, Štrped, Kajjini				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni

<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>	<i>ø / i</i>	<i>e</i>
<i>o</i>	<i>ø</i>	<i>u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>

Marinci, Škrbina				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>	<i>u / i</i>	<i>i</i>
<i>o</i>	<i>ø</i>	<i>u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>

Prodani				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>	<i>u / i</i>	<i>i</i>
<i>o</i>	<i>ø</i>	<i>u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>

Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjsko Polje, Savinjska Brda, Senj				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>	<i>u / ø</i>	<i>e</i>

<i>o</i>	<i>ø</i>	<i>u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>
----------	----------	----------	----------	----------

Črnica				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>e</i>	<i>ɛ / e</i>	<i>ɛ</i>
<i>u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>	<i>u / i</i>	<i>ɛ</i>
<i>o</i>	<i>ø</i>	<i>ø / u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>

Salež, Baredine, Škuljari				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>u</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>	<i>u / i</i>	<i>ɛ</i>
<i>o</i>	<i>ø</i>	<i>u / ø</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>

Slum				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>a</i>	<i>a / ε</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>e / ε</i>	<i>e</i>	<i>a</i>	<i>ɛ</i>
<i>u</i>	<i>ü</i>	<i>ü</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>o</i>	<i>ø / o / u</i>	<i>u / ø</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>

Brest				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>y</i>	<i>y</i>

<i>a</i>	<i>a / ε</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>e / ε</i>	<i>e</i>	<i>a</i>	<i>ε</i>
<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o / u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>

Lanišće				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	<i>ü</i>	<i>ü</i>	<i>u / ü</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>o</i>	<i>o</i>

2. 5. Zatvaranje *o* izvan akcenta

U mnogim se čakavskim govorima kratki vokal *o* zatvara izvan akcenta tako što prelazi u *u*. Riječ je o alteritetnoj jezičnoj značajci jer je potvrđena u svim sustavima narječjima hrvatskoga jezika. Dijalektolozi Lina Pliško i David Mandić u knjizi o govorima općine Ližnjan objašnjavaju mogući uzrok te pojave: „Zatvaranje samoglasnika može se promatrati kao neki vid redukcije ili slabljenja, budući da je za zatvoreniji glas potreban manji otpor pri artikulaciji“ (Pliško i Mandić 2011: 68). Prema podatcima iz literature o pojedinim istarskim govorima ili skupinama govora uočljivo je da je puno češće zatvaranje ispred akcenta, a rijetko iza. To nije slučaj i u buzetskom dijalektu jer se u većini govora zatvara svako *o* izvan akcenta: u nekim tako što prelazi u *u*, a u drugima u zatvoreni *o* (*ø*), a u govoru Bresta u otvoreni *u* (*ü*). Iznimku čini samo govor Lanišća na krajnjem istoku, u kojem se *o* ne zatvara ni u kojem položaju. Stoga, s obzirom na tu jezičnu značajku, buzetske govore možemo podijeliti u četiri skupine:

1. skupina: govori u kojima svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*
2. skupina: govori u kojima svaki *o* izvan akcenta prelazi *ü*
3. skupina: govori u kojima svaki *o* izvan akcenta prelazi u *ø*
4. skupina: govori u kojima prednaglasni *o* prelazi u *ø*

U prvu skupinu ulaze govorovi sviju punktova smještenih na jugu, jugoistoku i jugozapadu dijalekta. To su naselja imenom: Pagubice, Grimalda, Dragućska Vala, Draguć,

Oslići, Kosoriga, Račički Brijeg, Račice i Krušvari; Čiritež, Nugla, Roč, Ročko Polje, Hum, Kras i Škrinjari; Vrh, Klarići, Marčenegla, Paladini i Barušići.

U drugu skupinu ulazi samo sjeverni govor Bresta, u kojem svaki *o* i *u* nenaglašenome položaju prelaze u *y*.

Treća je skupina najmnogobronija te u nju ulaze govorovi naselja koja su smještena u užoj okolini grada Buzeta iznad rijeke Mirne (Sveti Ivan, Sveti Martin, Franečići, Krbavčići), govorovi na zapadu (Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjsko Polje, Sovinjska Brda i Senj), govorovi Štrpeda, Kajina, Saleža, Baredina i Škuljara na sjeverozapadu te govor Sluma na sjeveru.

U četvrtoj se skupini, kako je već spomenuto, zatvara samo prednaglasni *o* tako što prelazi u *ø*, a ta je skupina najmalobrojnija. Tu se ubrajaju govorovi naselja Marinci, Škrbine i Prodana, koji su smješteni u užoj okolini Buzeta ispod rijeke Mirne, te govor Črnice na sjeverozapadu.

Tu smo jezičnu značajku ovjerili u mnogobrojnim primjerima ekscerpiranih iz ogleda govorā.

Potvrde oblika:

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā prve skupine: *Môj mûš je pugòdi*. (PG); (...) *su jôj ubùli pustulè i pukrìli z lancunòn*. (PG); (...) *dòma imèli Bužìć da nîsmu ubìli kukušiê* (...) (PG); *Tò je jèna pàlica i undà se sturì jèna škùja*. (DV); *Z nugàmi se je hudìlu pu tîn pàlicami*. (DV); *Unà je bilà ubùčena u čìnu* (...) (O); *U turàk smo suplì i fèstali du kàsnu*. (O); *Tàmu se nuàjdemu sì skùp i undà se duguvurìmu kàj cé kî bìt za tè mäckare*. (O); *je pùna vëla sàla umladìne* (...) (RA); *Mujà pukòjna mât je ubèsila u èna kušàra i pud griède* (...) (KO); *Nî bilò tèga kułiku smo tèli*. (KO); *Fruàt je ubrnàv kuńà* (...) (R); *Kòń se je utupìv, a fruàt je pàv*. (R); *Za sturit dubrà putica, makà mòra bit gòrka* (...) (NU); *Mì nîsmu tuliku pàtili da ni vudiè, ali za bluàgu smo mòrali dòsta lìrgu gunit vòda* (...) (KR); *Môj nònu Bèpu Škrinár rojèn je poli Škrinari* (ŠNJ); *Zàdne lètu pr've vujskiè je bìv levàn, kuàku bìmu mi rekli* (...) (ŠNJ); *Ućà je bìv u kunòbi i je ruštuluàv z bàčvami* (...) (PA); (...) *ènu màlu se je narézalu pancète, ènu màlu pršòta, kàka klubasica ku se je nuàšla jòš*. (PA); *Eku, tuliku je bilò za èn duàn kàd se je trìgalu i nurmàlnu dèlalu*. (PA)

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā druge skupine: *Čùda mësa se je pujèlu*. (BS); *Kàsnu je ruđila*. (BS); *Kułiku blàga jìmeš?* (BS).

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā treće skupine: *Son se odgojila u srđnē famēje. Ni bilō bogatije. (F); Smo storile pèt lēt talānske škole i ondà vijamēnto, se je tū klicalo. (F); (...) smo ih pomogle obuć, ali sōmo mōške so šlē u māčkare. (F); Kōko otrōk znōn da so se nosile z brēntame u tokalarija. (VM); Tū so bile od konopa spletenē. (VM); Kaj je ostōlo od ōja, ne znōn. (VM); Kāt se je rodiu so ga rivōlē krstit. (ŠT); Najmlāja sestrā se je rodila u ènen prostōre (...) (ŠT); (...) sako lēto je šu u Trs kopat vrt ukulen (...) (ŠT); (...) oprostite, jās Van tū ne mōren pozabit jer mi je bilō jōko potréba. (ŠT); Ku si jōje pogodiu, si dobiu centežimo i jōje. Smo imēle dobrā rōka za pogodit. (ŠT); Ímate glaš vina za popit? (SA); Ki znō koliko lēt je tū stōro? (SA); Ku ni imēla svīna dōsta mlēka, se je dodžlo. (BR); One vēle se je prodžlo. (BR); U oštarijo se je hodelo (...) (SL); (...) i bilō je jāko lēpo (...) (SL); Da bì lipa mōgla govòret, cūda bi tēga mōgla reć, cūda zgodovin. (SL)*

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā četvrte skupine: *Smō mōrali nabrat lēsa za podmitit ogén – saki svōj snopić. (MA); (...) saki je dobiu jōj onoliko koliko je snopićo nabrāu za Vazén. (MA); Obēt smo pomogli si dikaj prontat. (MA); I korizma se je držala – ki vēć, ki mān. (MA); (...) teklo po cesti vaje zdulin do èniga potokā. (MA); Mi smo znali lēpo se obuć i kolèdvat ukulin hiš. (MA); Bēn reklā za mojega nōneta (...) (ŠK); on je umru prije nēgo son se jās rodila. (ŠK); A s tēn drōgin brāton se niso složili. (ŠK); A tā pokojni bārba Mudešto je biu lovac. (ŠK); Tā igracka je bilā ànka ot mojeh sestri (...) (ŠK); (...) tō smō imēli ognišći (...) (PR); Kadā je trkin počeu dēlat glōve, kadā se storiu zrńe (...) (PR).*

2. 6. Odrazi prednjega nazala *ɛ*

Praslavenski prednji nosni vokal *ɛ* nastao je monoftongizacijom diftonških skupina *em, *en, *im, *in. Budući da je postojala tendencija za otvorenim slogovima, logično je da se konsonant *n* slio u novi fonem – *ɛ*. U hrvatskome je jeziku taj fonem postojao do kraja 10. ili do sredine 11. stoljeća. Najprije je u 10. stoljeću izgubio elemente nazalnosti, pa se izjednačio s *e*. Na temelju spomenika pisanih oblom glagoljicom Iva Lukežić zaključuje da čuvanje prednjega nazala doseže sve do sredine 11. stoljeća. Ono u čemu se čakavsko narječeje izdvaja u odnosu na ostala dva narječja jest to što je taj nazaliza palatala *j*, *ž* i *č* zamijenjen vokalom *a*, a u štokavskome i kajkavskome u svim pozicijama vokalom *e*. Iz toga proizlazi da je prijelaz *ɛ* u *a* iza palatala alijetetna jezična činjenica, a prijelaz u *e* alteritetna. Ipak, u štokavskome narječju Josip Lisac je odraz *a* spomenuo u nekoliko primjera u nekim govorima zapadnoga dijalekta (Imotskoj krajini, Bekiji, Klisu i Mratovu), što je posljedica bliskosti štokavaca s čakavcima, a Silvana Vranić je u dijalektološkoj literaturi pronašla primjere *jačmen* i *žalodec* u nekim kajkavskim govorima te primjer *zajat* u dijelu štokavskih govora (v.

Vranić 2005: 177). Također, Iva Lukežić potvrdila je da su „u zap. KAJ. sačuvani primjeri *jačmen*, *žalec*, *žalac*, *žalica*, a u zap. ŠTOK. u svim govorima primjer *žalac*“ (Lukežić 2012: 132).

Prijelaz prednjega nazala u *a* Milan Moguš (Moguš 1977: 35) i Dalibor Brozović (Brozović i Ivić 1988: 83) s pravom navode kao jednu od najznačajnijih crta čakavskoga vokalnog sustava jer se ta pojava vezuje već uz začetke čakavskoga narječja te pokazuje njegovu genetsku individualnost. Iva Lukežić tu pojavu svrstava u mlađe opčeslavensko razdoblje, koje je trajalo od 7. do 8. stoljeća. Do opisa susačkoga govora toj se pojavi nije posvećivala velika pozornost, a neki je jezikoslovci nisu ni spomenuli. Istraživači susačkoga govora (Josip Hamm, Mate Hraste i Petar Guberina) su na temelju jezične analize tekstova zaključili da je prijelaz *ɛ* u *a* stariji. No, u današnjoj se čakavštini *a* iza palatala može posvjedočiti u svega nekoliko primjera jer je s vremenom analogijom prešao u *e*. Iva Lukežić je utvrdila da se „veći broj primjera sa starijim odrazom očuvao u otočkim govorima, a u većini se ostalih suvremenih čakavskih govora obično sačuvao tek po primjer ili dva“ (Lukežić 1998: 32). U većini se istarskih govora sačuvao samo iza *j* u primjerima tipa *jazik* odnosno *zajik* (nastao metatezom od *jazik*), *najat* i *zajat*. No, i primjera s odrazom *e* ima ograničen broj zbog toga što riječi kojima je dio slijeda bio *je*, *že* i *če* nema puno. Bez obzira na njihov ograničen broj, ne umanjuje se vrijednost svakoga sačuvanog primjera zato što svjedoče o posebnosti te jezične značajke u čakavskome narječju.

Kao i u drugim govorima u Istri, u najvećemu se dijelu buzetskoga dijalekta *a* ostvaruje samo u riječima u značenju 'ječam', 'ječmenac na oku' i 'jezik'. Što se tiče imenice 'jezik', iznimku čine govori Sluma i Bresta s odrazom *ɛ* te govori Črnice i Škuljara, u kojima se na mjestu prednjega nazala pojavio *i*. U Slumu, kao i u Brestu, na mjestu prednjega nazala pojavljuje se *ɛ*, ali on nije rezultat odraza, već fonetske promjene, u kojoj se na mjestu kratkoga naglašenog *a* u mnogim primjerima pojavljuje *ɛ*. Također, broj 'petnaest' glasi *patnajs* jer svaki prednaglasni *e* i *ɛ* prelaze u *a*.

U većini se buzetskih govora pojavljuje odraz *e* i *ɛ* na mjestu kratkoga prednjeg nazala te *e* i *ie* na mjestu dugoga. To potvrđuje i Josip Lisac u knjizi o čakavskome narječju, u poglavlju o buzetskome dijalektu, gdje piše: „Nazal *ɛ* podudara se s refleksom *e*, a uglavnom je riječ o otvorenom *e* ili sličnom glasu“ (Lisac 2009: 36). Iznimke su govori Marinci i Škrbine jer oni ne poznaju glas otvoreni *e*. Također, u većini središnjih govorova, u svim zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim govorima iznimke su zabilježene u imenicama

'mjesec' i 'zec', u kojima se na mjestu prednjega nazala pojavljuju sljedeći glasovi: *o* (u svim zapadnim govorima te sjeverozapadnoj Črnici), *ø* (u slumskome govoru te u sjeverozapadnim govorima, osim Črnice) i otvoreni *u* (u govoru Bresta). Potvrde oblika za imenice 'mjesec' i 'zec' u navedenim govorima jesu: *m̄esoc* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *m̄esøc* (BR, SA, SL, ŠLJ) / *m̄esyc* (BS); *z̄joc* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *zaj̄oc* (SL) / *zaj̄uc* (BS) / *z̄j̄oc* (BR, SA, ŠLJ).

Potvrde oblika:

jäčmik 'ječam' i 'ječmenac na oku' (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *jäcmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (PG) / *jačmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠNJ) / *jačmik* 'ječam' (MA, ŠK) / *jacmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (V) / *jačmek* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (BR, F, KA, KČ, S, SB, SI, SP) / *jačmēn* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (L) / *jačmēn* 'ječmenac na oku' (MA, ŠK) / *jačmēn* 'ječam' (BS, SL) / *jačmēn* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (MM, PČ, SA, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *jēčom* 'jačmenac na oku' (SL) / *jēčum* 'ječmenac na oku' (BS) / *ičmēn* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (ČR); *jezik* (BS) / *jizik* (ČR, ŠLJ) / *zajik* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, O, RA, RB) / *zajik* (BR, BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *z̄jek* (SL). Oblik *jezik* u govoru Bresta zabilježio je i M. Małecki (v. Małecki 2002: 74), a *z̄jek* Nataša Vivoda u govoru Sluma. Ona je utvrdila da u tom govoru nema drukčijega refleksa ni iza glasova *j*, *ž* i *č* (v. Vivoda 2005: 115). Primjere u značenju 'jezik' i 'ječam' naveo je i M. Małecki kao jedine tragove tipičnoga čakavskoga prijelaza na gotovo cijelome buzetskom području (v. Małecki 2002: 74). Kao jezičnu crtu buzetskih govora navodi ih i Petar Šimunović u članku „Takozvana buzetska kajkavština“ (v. Šimunović 1976: 42), Josip Lisac (v. Lisac 2001: 14 i 2009: 36) i Iva Lukežić (v. Lukežić 2012: 240).

Potvrde oblika:

ɛ > e: *d̄eset* (PG) / *d̄eset* (L, MA, ŠK) / *d̄eset* (BS, SL); *dv̄ajset* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *dv̄ajset* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, V); *govēdo* (L) / *guvēdu* (PG) / *guyvēdu* (BS) / *govēdo* (MA, ŠK) / *govēdø* (SL); *jētra* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *m̄sec* (PG, G, D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *m̄sec* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RR, ŠK, ŠNJ, V); *m̄eso* (ČR, L, MA, PR, ŠK) / *m̄esø* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠT, ŠLJ, VM) / *m̄esu* (BS); *načēt* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, S, SA, SB, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *nečēt* (L) / *nečēt* (BS, PR, SI); *p̄met* (D, DV, G, KO, KŠ,

O, PG, RA, RB) / *pámet* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, ŠK, V); *pét* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *peták* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *peték* (MA) / *peték* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *petok* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *petók* (L) / *petók* (BR, SA, SL, ŠLJ) / *petýk* (BS); *petnájs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *petnájs* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, ŠK, V); *pocét* (L) / *pocét* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SA, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *pucét* (BS); *požét* (L) / *požét* (MA, ŠK) / *pužét* (PG); *prijet*⁴⁵ (BR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM) / *ujét* (SL) / *ujét* (BS); *sédan* (PG) / *sédon* (L) / *sédon* (SL) / *sédyn* (BS) / *sédun* (MA, ŠK); *très* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *zájec* (PG, G, D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *zájec* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RR, ŠK, ŠNJ, V); *žeja* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, PR, S, SA, SB, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT) / *žeja* (ČI, MM, NU, PČ, R, RP, SI, VM); *zét* (L, MA, ŠK) / *zět* (PG); *zédyn* (BS) / *zéjan* (ŠK) / *zéjen* (MA) / *zéjen* (F, KA, KČ, PR, SI, SM, ŠT) / *zéjon* (ČR, L, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *zéjon* (BR, SA, SL, ŠLJ); *zéta* (BS, L, MA, SL, ŠK) / *zěta* (PG); *zeteňák* (MA) / *zéteňák* (BS).

$\epsilon > \varepsilon$: *děset* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *děset* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *děset* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *dvájset* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠT, ŠLJ, VM) / *dvájste* (ČR) / *dvejset* (BS, SL); *guvědu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *guvědu* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *govědo* (ČR, PR) / *govědø* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *pámet* (BS, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SL, SM, SP, ŠT, VM) / *pómet* (BR, ČR, SA, ŠLJ); *peták* (SI) / *peték* (KA, ŠT) / *peték* (F, KČ, PR, SM); *petnájs* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SA, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *požét* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pužét* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *pužét* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *pužét* (V) / *pužéet* (BS); *sédan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sédan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *sédon* (ČR, MM, PČ, PR, S, SB, SP, VM) / *sédom* (KA, ŠT) / *sédon* (BR, F, KČ, SA, SM, ŠLJ) / *sédun* (BŠ, KL, MČ, PA, SI, V); *zéet* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *zéet* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *zéet* (V); *zéetva* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *zéetva* (BR, BŠ,

⁴⁵ Glagol *prijet* ne poznaju sjeverozapadni govorci Škuljara i Črnice. U njima glagol 'primiti, prihvati' glasi *primet*.

ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *žetva* (V); *žeterňak* (G) / *žetveňak* (SM).

e > ie: *jiétra* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *jiétra* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *miésu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *miesu* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *načiet* (BŠ, KL, MČ, PA) / *naciét* (V) / *naciét* (PG) / *nečiet* (D, DV, G, O, KO, KŠ, RA, RB) / *nečiet* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *piét* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, O, RA, RB) / *piét* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *pietičk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *prijet* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *prijét* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *pučiet* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *puciét* (PG) / *pučiet* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *puciét* (V); *triēs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *triès* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *žiēja* (D, G, O) / *žiējā* (DV, KO, KŠ, RA, RB) / *žiējā* (PG) / *žiēja* (BŠ, H, KL, KR, MČ, PA, ŠNJ) / *žiēja* (V); *žiēdan* (G) / *žiēdan* (PG) / *žiējan* (D) / *žiējan* (DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žiējan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *žiējen* (BŠ, KL, MČ, PA) / *žiējen* (V)

Iz pregleda je vidljivo da se samo u četiri govora mjesec 'srpanj' pojavljuje u značenju *žetveňak*, u kojem se na mjestu prednjega nazala pojavljuje *e* odnosno *ɛ*. U većini govora taj leksem ne postoji, već odgovara značenju *luj* (D, DV, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lój* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *luj* (L, SL).

U mnogim se čakavskim govorima pojavljuju glagoli *najat* u značenju 'najmiti', *najet* u značenju 'zaraziti' te *zajat* u značenju 'pognati na pašu', no u buzetskim govorima nije ovijeren nijedan od navedenih glagola. Glagol u značenju 'pognati na pašu' ima oblik *gnàt* / *gnát*, a glagol 'zaraziti' talijanskoga je podrijetla, te glasi *infetàt* / *infetát*.

Prema tumačenju Petra Šimunovića, glas *e* i u toponimu *Buzet* nastao je od prednjega nazala (< Pinguentu) (v. Šimunović 1991: 368).

2. 7. Odrazi stražnjega nazala *ø*

Stražnji nalaz *ø* bio je sastavnim dijelom praslavenskoga vokalnoga sustava, a nastao je od diftonških skupina **an* i **am* krajem praslavenskoga razdoblja. Time je nastao otvoren slog koji završava stražnjim nazalom. U mnogim čakavskim govorima njegova zamjena nije jednoznačna, već dvojaka ili čak trojaka. Tu se ubrajaju i svi buzetski govori jer ni u jednome taj nazal ne prelazi u samo jedan glas. Služeći se dosadašnjom literaturom, ali i vlastitim

terenskim istraživanjem, Silvana Vranić u članku iz 2013. godine donosi rezultate istraživanja iz nekoliko govora Buzeštine, navodeći po nekoliko primjera za svaki govor. Njezina istraživanja također pokazuju da zamjena stražnjega nazala nije jednoznačna, već se na njegovu mjestu javljaju čak četiri vokala: *u*, *o*, *a* i zatvoreni *o* (ø). Također, ista je autorica 2017. godine istražila reflekse *ø* u istarskim čakavskim govorima koji su zastupljeni u dijalektološkim atlasima, te je zaključila da je dvojak, pa čak i trojak odraz, karakterističan i za mnoge druge istarske govore. Što se tiče refleksa *a* u istarskim govorima (u bilo kojoj kategoriji), autorica ga je, uz buzetske govore, ovjerila u nekim boljunkima te u ekavskome rubnom govoru Kaldira (v. Vranić 2017: 293).

U literaturi se posebno ističe zamjena *ø* s *a*, što Dalibor Brozović smatra posve iznimnim razvojem među hrvatskim dijalektima (v. Brozović i Ivić 1988: 88). S pravom ističe tu fonološku značajku zato što ostvaraj *a* razlikuje buzetski dijalekt u odnosu na ostalih pet dijalekata čakavskoga narječja. Iva Lukežić navodi da bi to trebala biti starija pojava, iz vremena kada je artikulacija stražnjega nazala zahvaćala i *a* zbog toga što je na kraju prahrvatskoga i u početku starohrvatskoga razdoblja stražnji nazal imao artikulaciju suženu na prostor između srednjega i visokoga stražnjeg vokala, pa je zato bilo nemoguće da se artikulira u *a*, koji je smješten na samome dnu vokalnoga trokuta (v. Lukežić 1996a: 228). Da je to starija fonološka pojava ističe i Mate Hraste te dodaje da je riječ o izvornoj čakavskoj značajci toga kraja. Kao dokaz navodi ekonime Sativanac i Satlovreč koji su zabilježeni u Istarskome razvodu. (v. Hraste 1963). Odraz *a* u sufikušu *-nø-* infinitivne osnove glagola II. vrste zastupljen je u makedonskim, bugarskim i dijelu slovenskih govora. Proučavajući Istarski razvod, Mate Hraste je na temelju ojkonima Sativanac i Satlovreč zaključio da je refleks *a* nekada bio razvijen na širemu području Istre, a ne samo na Buzeštini. Njegovu posebnost potvrđuje i Kalsbeek u članku o govoru Nugle, napisavši da „po refleksu nazala zadnjeg reda govori buzetske zone zauzimaju posebno mjesto među istarskim sjeverozapadnočakavskim govorima (...)“ (Kalsbeek 1987: 92). Naime, općehrvatskomu razvoju, za razliku od buzetskih govora, pripada refleks *u*, a u nekim govorima *o*, bilo redovito, bilo sporadično. Janneke Kalsbeek je u nekoliko svojih radova pisala o sjeverozapadnočakavskim istarskim govorima i istaknula da se, između ostalog, upravo po refleksu stražnjega nazala razlikuju od drugih čakavskih govora. Ipak, toj se jezičnoj značajki u buzetskim govorima najviše posvetio Mate Hraste, istraživši je u više od dvadeset govora (v. Hraste 1963: 129-134).

Naša su istraživanja pokazala da se u buzetskome dijalektu, ovisno o kategoriji, na mjestu *ø* pojavljuje čak sedam vokala: *u*, *o*, *ø*, *a*, *i*, *ɔ* u onim govorima u kojima se *a* prefonologizirao te *ua* u onima u kojima se diftongizirao.

Upitnikom su ispitani sljedeći leksemi: 'dub' (*dǫbъ), 'duga, najduža daska na bačvi' (*dǫga), 'gljiva' (*gǫba), 'gnjus' (*gnǫsъ), 'golub' (*golǫbъ), 'gusjenica' (*gǫsěnica), 'guska' (*gǫsъ), 'gust' (*gostъ), 'guž' (*qǫzъ), 'klupko' (*klǫbъk-), 'kuća' (*kot'a), 'kudjelja' (*koděla), 'kukolj' (*kokołъ), 'kupati' (*kopati), 'kupina' (*kopina), 'kus' (*kɔsъ), 'lug, šumarak' (*lǫgъ), 'luk' (*lǫkъ), 'muški' (*mǫžьskъjъ), 'muž' (*mǫžъ), 'obruč' (*obrǫčъ), 'pauk' (*paqkъ), 'perut' (*perotъ), 'posuda' (*posoda), 'popoljak' (*pɔpъ), 'pupak' (*pɔpъkъ), 'put' (*pɔtъ), 'rub' (*robъ), 'rubac' (*robъcъ), 'ruka' (*rɔka), 'rukav' (*rɔkavъ), 'subota' (*sɔbota), 'sumnja' (*sɔmъňa), 'susjed' (*sosědъ), 'tisuća' (*tysot'i), 'tuča' (*tɔča), 'tuga' (*tɔga), 'tup' (*tɔpъ), 'ugljen' (*qglъ), 'usnica' (*trɔbъcъ), 'uzak' (*qzъkъ), 'uzao' (*qzlъ), 'zub' (*zqbъ), 'želudac' (*želqd-); 'budeš' (*bɔdešъ), 'mutiti' (*mɔtiti), 'nudit' (*nɔditi), 'posuditi' (*posɔditi), 'puknuti' (*pɔknɔti), 'rugati (se)' (*rɔgati sę), 'tužiti' (*tɔžiti); 'unutra' (*vъ nɔtrъ); u sufiksima i gramatičkim nastavcima: u glagolima II. vrste, nastavku A i I jd. ženskoga roda te u 3. l. mn. prezenta. Također, odraz glasa *ø dolazi u starom nastavku 1. l. jd. prezenta: *ću*. Rezultati istraživanja pokazali su različite odraze u svim govornim skupinama, a ponekad čak i u govorima iste skupine, stoga ih, zbog preglednosti, donosimo zasebno.

U govoru **Pagubica** odrazi su sljedeći:

- ø > a*: u korijenskome morfemu samo u imenici *öbrac*; u tvorbenome morfemu *-nɔ-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *buśnät*, *nagnät*, *upucinat*, *uścipnat*, *zdignat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *ćemo zèt žlica*; *Pandišpàńa smo peklì va selë*; *Unà je väjk stuāvjàla na jenà sklèda na ugñišći*; *Ôn je ut sàkiga mälu nësa dòli va tà stuâra hiš je lužî vëli ugän i je hìti jëna mřva jës va ugän*.
- ø > ua*: *guâs*, *guâś*, *kruâh* 'stijena', *kuāpât* (se), *muākà*, *muātìt*, *nuâtri*, *puât*, *pusuâdít*, *tuâp*, *tuâzít* se, *vuâzaj*
- ø > u*: *ću*, *gnûs*, *gòlup*, *gùska*, *kuděja*, *lûh*, *lùk*, *mûš*, *mùški*, *nûdit*, *päuk*, *pùpat*, *pùpujak*, *pusüda*, *rûka*, *rukuâf*, *rûp*, *suböta*, *susët*, *tûda*, *tûga*, *tûžít*, *usënicà*, *zûp*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta te u naglašenome i nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *cìujeju*, *kupùvaju*, *perëju*, *skuâceju*, *znuâju*; *ś nûn*, *z mäkinun*, *źlicun*

- d) $\varnothing > o$: *döga, göba, klöpku, ögñen, pöknat, pöpak, töca, tröbac, utröba, vözak, želöt*

U govoru **Grimalde** odrazi su sljedeći:

- a) $\varnothing > a$: u korijenskome morfemu samo u imenici *öbrač*; u tvorbenome morfemu -*nq*- infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnät, negnät, upučinat, uščipnat, zdignat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *na kaköva däkska, tvujä nöga*
- b) $\varnothing > ua$: *guâs, guâš, luâh, muâkä, muâtit, nuâtri, pusuâdit, puât, ruâka, ruâp, tuâp, tuâžit, vuâzaj, zuâp*; u naglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s kušćuân, z ženuân*
- c) $\varnothing > u$: *ću, gnûs, gölup, güska, gusënica, kudëja, küpat (se), lük, mûš, müški, nüdit, pävuk⁴⁶, pûp, pupät, pusüda, rukuâf, suböta, susët, tûga*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta te u nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *čüju, kupüju, përu, skuâču, znuâju; z mäkiün*
- d) $\varnothing > o$: *döga, göba, klöpku, pöknat, pöpak 'pupak', töca, tröbac, želöt*

U govorima **Dragućke Vale** odrazi su sljedeći:

- a) $\varnothing > a$: u korijenskome morfemu u imenicama: *däga, gäba, gasënica, kadëja, öbrač, päpак 'pupak', pusäda, saböta, träbac, želät*; u tvorbenome morfemu -*nq*- infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnät, negnät, upučinat, uščipnat, vrnät, zdinat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *duâli ruâka, imëla je jöš prèslica i vüna, na gluâva, u nedëja*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *z mäma, je sòpa z ramönika*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čüjeja, igruâja, kupüvaja, perëja, skuâčeja, znuâja*
- b) $\varnothing > ua$: *guâs, kruâh, luâh, muâkä, muâtit, nuâtri, pusuâdit, puât, ruâka, ruâp, tuâda, tuâp, vuâš, vuâzaj, zuâp*; u naglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *š nuâ, z ženuâ*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *buân, buâš, buâ, buâmu, buâte, buâju*
- c) $\varnothing > u$: *ću, gnûs, gölup, güska, küpat (se), lük, mûš, müški, nüdit, pävuk, pûp, rukuâf, susët, tûžit (se)*
- d) $\varnothing > o$: *klöpku, pöknat, töca*

⁴⁶ U riječi 'pauk' konsonant *v* se umetnuo da bi se izbjegao zjivev ili hijat.

Razlika u odrazu stražnjega nazala u govoru Draguća i Dragućke Vale je samo u imenicama u značenju 'popoljak' i 'subota' te u svršenome prezentu glagola 'biti', u kojemu je odraz *u*: *büden*, *büdeš*, *büde*, *büdemu*, *büdete*, *büdeja*. Naime, 'popoljak' u govoru Draguća ima odraz *a* i odgovara značenju *päpk* (jednako kao i 'pupak'), a u Dragućkoj Vali glasi *püp*. Imenica 'subota' u Draguću ima odraz *u*, a u Dragućkoj Vali *a*. Također, govor Draguća ne poznaje riječi *luâh* 'šumarak' i *tuâda* 'tuda'. Svi su ostali leksemi posve podudarni.

Govor **Račica** i **Račičkoga Brijega** imaju sljedeće odraze:

- a) $\varrho > a$: u korijenskome morfemu: *däga*, *gäba*, *gasènica*, *kadëja*, *öbrač*, *päpk* 'pupak', *päpcic* 'popoljak', *pusäda*, *želät*; u tvorbenome morfemu -*nq-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnät*, *negrnät* 'agnuti', *pöknat*, *upucinat*, *ušcipnat*, *zdinat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *imëli špîna*, *krgät mäkina*, *perëju rùba*, *vòda smo nusili*, *zdinat na gluavà tå gulida*, *za släma za ne köpa*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s susëda*, *z stuâra šträca smo čistili*
- b) $\varrho > ua$: *guâs* 'gust', *kruâh*, *luâh* 'šumarak', *muâkä*, *muâtit*, *nuâtri*, *pusuâdit* 'posuditi', *puât*⁴⁷, *ruâka*, *ruâp*, *tuâdi*, *tuâp*, *vuâš*, *vuâzaj*, *vuâzak*, *zuâp*; u naglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s košcuâ*, *z ženuâ*
- c) $\varrho > u$: *ću*, *gnûs*, *gölup*, *güska*, *küpat (se)*, *lük* (odnosi se na mladi, uskrnsni luk), *mûš*, *mûški*, *nûdit*, *pävuk*, *rukuâv*, *suböta*, *susët*, *tûga*, *tûzit* te u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čüjeju*, *igruâju*, *kupuvaju*, *perëju*, *skuâčeju*, *znuâju*
- d) odraz *o* zabilježen je u samo četiri leksemima: *klöpku*, *pöknat*, *töča*, *tröbac*

Govor **Kosorige** potpuno je podudaran s govorima Račica i Račičkoga Brijega što se tiče odraza stražnjega nazala.

Govor **Oslića** razlikuje se od govora Račica i Račičkoga Brijega u nastavku 3. l. mn. prezenta, gdje se u Oslićima pojavljuje nastavak *-a*: *skuâčeja*, *sturija*, *znuâja*. Što se tiče leksičkih morfema, zabilježene su samo tri razlike: glagol 'puknuti' glasi *püknat*, imenica 'pupak' glasi *pupäk*, a u glagolu 'posuditi' na mjestu stražnjega nazala pojavljuje se dvoglas *ua*: *pusuâdit*.

Govor **Krušvara** potpuno je podudaran s govorom Oslića što se tiče odraza stražnjega nazala.

⁴⁷ Uz riječ *puât* u govorima Račica i Račičkoga Brijega u uporabi je i riječ *stâza*.

U jugoistočnim se govorima odrazi u većini leksema podudaraju. Riječ je o govorima **Čiriteža**, **Nugle**, **Roča**⁴⁸, **Ročkoga Polja**, **Huma**, **Krasa** i **Škrinjara**. U njima su istovjetni sljedeći leksemi s nekadašnjim stražnjim nazalom:

- a) $\varrho > a$: u korijenskome morfemu: *dága*, *gába*, *gaséńica*, *kadéja*, *maká*, *matit*, *óbrač*, *pápak* 'pupak', *pusáda*, *pusadít*, *trábac*, *želát*, *želádac* (H, KR, ŠNJ); u sufiku -*nq-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnát*, *negrnát*, *póknat*, *šcípnat*, *upučinat*, *zdahnát*, *zdiňnat* (ČI, NU) / *zdignat* (H, KR, R, RP, ŠNJ); u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *drží svéta kníiga*, *gunit vóda*, *jás dělan putíca ut uréhi*, *je pruširiv hiša*, *je šáv va Mérika*, *mája san si spléla*, *na éna pállica*, *nikakòr va štala*, *póčev kópevat zémja*, *samléli maká ut ružiči*, *smo iméli štérna*, *u éna škója*, *za urehnáča*, *zavít u štrúca*, *ziét méra*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *biságe s kníiga*, *z vréla vuduá se ga móra upárit*
- b) $\varrho > ua$: *guás*, *kuáda* 'kuda', *kruáh*, *luáh* (H, KR, ŠNJ), *nuátri*, *puát*, *ruáp*, *ruáka*, *tuáda*, *vuáš*, *vuázaj*, *vuázak*, *zuáp*; u naglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s kušćuá*, *ženuá*, *z vréla vuduá se ga móra upárit*, *za nuguaá*; u svršenome prezantu glagola 'biti': *buán*, *buáš*, *buá*, *buámu*, *buáte*, *buáju*
- c) $\varrho > u$: *ćun*, *gólpup*, *gúska*, *kupát (sε)*, *múš*, *múški*, *páuk* (H, ŠNJ) / *pávuk* (NU, R, RP), *rukuaáv*, *subóta*, *suséť*, *túga*, *tužít* (H, KR, ŠNJ) / *tužít* (ČI, NU, R, RP); u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *kličeju*, *kupiévaju*, *peréju*, *prídeju*, *skuáčeju*, *stáviju*, *zmóčiju*, *znuáju*
- d) $\varrho > \dot{\varphi}$: *gnó̄s*, *nódit*
- e) $\varrho > o$: *klópku*, *tóča*, *tróba*, *póknat*

Govor **Škrinjara** na Humštini razlikuje se od ostalih opisanih jugoistočnih govora u dva leksema: riječ *dóga* u značenju 'najduža daska na bačvi' realizira se s *o*, a *kudéja* s *u*, dok je u ostalim jugoistočnim govorima u obje riječi odraz *a*. Također, imenica 'želudac' u humskim govorima glasi *želádac*, dok je u ročkim govorima u tom značenju zabilježen talijanizam *štómih*. Govorima Humštine poznat je leksem *luáh* s odrazom *ua*, dok u ročkima i čiriteškome taj leksem nije u uporabi, već se umjesto njega rabi *bóškica*.

⁴⁸ Prema tumačenju jezikoslovca Petra Šimunovića, glas *o* u toponimu Roč također je nastao od stražnjega nazala (< Rontius) (v. Šimunović 1991: 368).

U jugozapadnim se govorima odrazi stražnjega nazala u većini leksema podudaraju. Riječ je o govorima **Vrha**, **Klarića**, **Marčanegle**, **Paladina** i **Barušića**. U njima su odrazi sljedeći:

- a) $\varnothing > a$: u korijenskome morfemu: *dága, gába, kadéja, kasévnica, maká, matít, óbrač / óbrac* (V), *pápek* 'pupak', *pusáda, pusádit, trábac, želát / želat* (V); u sufiksu -*nq-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnát / bušnat* (V), *negrnát, pòknat, šcípnat / scípnat* (V), *upučínat, zdahnát, zdínat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *délali kampána, jedínu káj smo iméli u nedéja, kád se délalu na kampána, mát je muárala pòć u štuála, nè véra, píva tóra smo nabruáli, tå vúna son ušukála, za kurizma*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *smo délali z makińa, šù je z máma u gruát*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *kupiévaja, peréja, prideja, skuáčeja / skuáceja* (V), *znuája*
- b) $\varnothing > ua$: *guás, kuáda* 'kuda', *kruáh, luáh, nuátri, puát, ruáp, ruáka, tuáda, tuáp, vuás / vuás* (V), *vuázej, vuázek, zuáp*; u naglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s krampjačuán, ženuá*; u svršenome prezantu glagola 'biti': *buán, buás / buás* (V), *buá, buámu, buáte, buáju*
- c) $\varnothing > u$: *gólup, gúska, kùkuj, kupát (se), müš / müs* (V), *múški / müški* (V), *rukuáv, subóta, susét, túga, tužít / tužít* (V)
- d) $\varnothing > \dot{o}$: *gnós, nódit*
- e) $\varnothing > o$: *ónon⁴⁹, klópku, tóča / toca* (V), *pòknat, utróba*

U govorima **Svetoga Martina**, **Franečića** i **Krbavčića** odrazi su sljedeći:

- a) $\varnothing > a$: u leksičkim morfemima samo u imenicama *dága* i *kaséñeca*; u tvorbenome morfemu -*nq-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *pòknat, šcípnat, zdínat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *igrévalę tómbola, Íman vóhō za múžika, oná je šlá u bóška, smo storile fešta, smo šlé u škóla, u šála, vríh éna pońáva, zéu rimóneka*
- b) $\varnothing > \dot{o}$: *góba, golób, góś, klópko, kódeja, króh, lóh, móká, móške, mótet, móš, nótter, obróč, pòknat, pòpek, posóda, posodéjt, pòvěk, róp, róka, rókóv, sôbota, sôsét, tóča, tóden, tóžet, tróbec, vógej, vózzej, vózek, vóš, zóp, želót*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *peréjo, skóčo, znojjo*; u naglašenome i nenaglašenome gramatičkome

⁴⁹ Završni -*n* u glagolu *ónon* analogija je prema drugim glagolima u 1. l. jednine prezanta.

morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s kōšćō*, *z žēnskō*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bōn*, *bōš*, *bō*, *bōmō*, *bōte*, *bōjo*

- c) $\varnothing > u$: *gūska*, *kūpat* (*se*)
- d) $\varnothing > \dot{\varnothing}$: *gnōs*, *lōk*, *nōdēt*

U usporedbi govora Svetoga Martina i susjednoga **Svetoga Ivana** zamijećene su četiri razlike, a sve se odnose na korijenske morfeme: naime, u imenicama *gāba*, *kadēja* i *želāt* zabilježen je odraz *a*, za razliku od Svetoga Martina, u kojem se u sve tri riječi pojavljuje \varnothing . Također, imenica *pāuk* sadrži odraz *u*, a u svetomarinskom \varnothing . Ostali su leksemi u svim kategorijama posve podudarni.

Gvor **Štrpeda** razlikuje se od govora Svetoga Martina u samo dvije kategorije: prva se odnosi na tvorbeni morfem glagola II. vrste, u kojem se u štrpedskome ostvaruje *i* (kada je naglašen) i *e* (kada je nenaglašen, jer svaki zanaglasni *i* prelazi u zatvoreni *e*). Što se tiče korijenskih morfema, razlika je zabilježena samo u imenici 'najduža daska na bačvi', koja u svetomartinskome gvoru ima odraz *a* (*dāga*), a u štrpedskome \varnothing (*dōga*). Odrazi u gvoru **Kajina** podudarni su sa susjednim gvorom Štrpeda.

U gvoru **Škrbine** odrazi su sljedeći:

- a) $\varnothing > a$: u korijenskome morfemu: *gāba*, *matit*, *ōbrač*, *posadēt*, *želāt*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *dōli*, *lātica*, *māma je šlā sāka šetimāna*, *nōjdejo pōšta*, *na mōša u Črnicā*, *nōsila pōšta*, *pō vōda*, *u grōja*, *u škōla*
- b) $\varnothing > \dot{\varnothing}$: *ćon*, *dōga*, *golōp*, *gosēnica*, *gōs*, *klōpko*, *kodēja*, *krōh*, *lōh*, *mōkā*, *mōš*, *nōter*, *pōknat*, *posōda*, *pōpek*, *pōvek*, *rōp*, *rōka*, *rōkōv*, *sobōta*, *sosēt*, *tōča*, *trōbac*, *utrōba*, *vōzej*, *vōzak*, *vōš*, *zōb*; u naglašenome gramatičkom morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s tōn pōšton*, *ž nīgōvo ženō*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bōm*, *bōš*, *bō*, *bōmō*, *bōte*, *bōjo*
- c) $\varnothing > o$: u nenaglašenome gramatičkom morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *z jōho*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *perejō*, *skōčo*, *vidijo*, *znōjo*
- d) $\varnothing > u$: *gūska*, *mūški*, *tužit*
- e) $\varnothing > \dot{\varnothing}$: *gnōs*, *lōk*, *nōdit*
- f) $\varnothing > i$: u tvorbenome morfemu -*nō-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bišnit*, *nagnit*, *opōčinit*, *šćipnit*, *zdinít*

Gовор сусједнога села **Marinci** готово је потпуно подударан са сусједном Škrbinom што се тиче и те језичне знаčајке. Наиме, прва и значайнја је разлика забиљежена само у творбеноме морфему *-nɔ-* infinitивне основе глагола II. врсте, у којему се на мјесту страžnjега назала остварује *a*, а не *i*. Друга је разлика vezана уз лексем *gɔba*, с одразом *o*, а не *a*. Сви су остали испитани лексеми поште подударни.

У говору **Prodana** најбројнији је одраз *o*, као и у Škrbini i Marincima. Уз *o*,javljaju се одрази *a*, *u* и *ɔ*, а distribucija им је слjедећа:

- a) *o > a*: у кориженскоме морфему: *d̄aga, ḡaba, kadeja, kas̄enica, mat̄it, óbrač, posadet, želat*; у творбеноме морфему *-nɔ-* infinitivне основе глагола II. врсте: *bišnat, opočinat, p̄oknat, šcipnat, zdinat*; у граматичкоме морфему A jd. именика и замјеница јенскога рода које označују што neživo: *nan je st̄ori b̄čva, pažou se k̄ha kao za jōha, rōjena za s̄aka stv̄or, sm̄o šl̄e enb̄ot na d̄on na m̄ša, za jōzina je bilà frit̄da, za Vilija uj̄otro je bilo črno kaf̄e*
- b) *o > ɔ*: *ćon, ḡolop, ḡos, kl̄opko, kr̄oh, m̄okā, m̄oš, m̄oski, n̄oter, p̄oknat, p̄opek 'pupak' i 'popoljak', pos̄oda, r̄oka, r̄ok̄v, r̄op, sob̄ota, sos̄et, t̄oča, t̄op, tr̄obec, utr̄oba, v̄oš, v̄ozej, v̄ozak, z̄op*; у наглашеноме граматичкоме морфему I jd. именика и замјеница јенскога рода: *z en̄o k̄ošćo, z žen̄o*; у svršenоме презенту глагола 'бити': *b̄on, b̄oš, b̄o, b̄omo, b̄ote, b̄ojo*
- c) *o > o*: у ненаглашеноме граматичком морфему I jd. именика и замјеница јенскога рода: *z jōho*; у граматичкоме морфему 3. l. mn. prezenta: *ćojejo, skočejo*
- d) *o > u*: *gūska, kūkaj, kūpat (se), pāuk, tūga, tūp, tūžit*
- e) *o > ɔ*: *gn̄os, l̄oh, l̄ok, n̄odit*

У говору **Veloga Mluna** одрази су слjедећи:

- a) *o > o*: *ćon, d̄oga, dr̄op, ḡoba, ḡolob, ḡos, kl̄opko, kr̄oh, l̄oh, m̄okā, m̄oš, m̄otet, n̄oter, p̄oknat, pos̄oda, pos̄odit, p̄ovćić, p̄ovok, r̄op, r̄oka, r̄ok̄v, sos̄et, t̄oča, t̄oden, tr̄oboc, v̄oš, v̄ozok, v̄ozoj, z̄ob, žel̄od*; у наглашеноме и ненаглашеноме граматичкоме морфему I jd. именика и замјеница јенскога рода: *z vrelo vodo*; у граматичкоме морфему 3. l. mn. prezenta: *ćojejo, perējo, skočejo, znjjo*; у svršеноме презенту глагола 'бити': *b̄on, b̄oš, b̄o, b̄omo, b̄ote, b̄ojo*
- b) *o > a*: у кориженским морфемима *kas̄evn̄eca* и *óbrač*; у граматичкоме морфему A jd. именика и замјеница јенскога рода које označују што neživo: *Sm̄o im̄el̄e ànka*

toklarija., so iměļe córa na mánegę; u tvorbenome morfemu -nq- infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnát, nagnát, opočinat, poknat, šcipnat, zdinat*

- c) q > u: *guska, muške, pup, tuga, tužit*
- d) q > ó: *gnós, lók, nódet*

Govor susjednoga **Maloga Mluna** gotovo je istovjetan s govorom Veloga Mluna. Zabilježene su samo dvije razlike što se tiče odraza stražnjega nazala. U korijenskome morfemu razlika je samo u pridjevu *móške*, u kojemu se pojavljuje odraz q, kao i u gotovo svim korijenskim morfemima. Dosadašnji su istraživači buzetskih govora naglašavali da je glavna razlika između govora tih dvaju susjednih naselja odraz stražnjega nazala u sufiksnu -nq- infinitivne osnove glagola II. vrste, jer u Velome Mlunu je odraz a, a u Malome Mlunu i, kada je naglašen, odnosno e, kada nije naglašen. To potvrđuju i naša istraživanja, a dokazuju sljedeći primjeri: *bóšnet, nagnít, opočinet, poknet, zdinet*.

Što se tiče ove jezične značajke, govorci **Pračane, Senja, Sovinjskoga Brda i Sovinjskih Polja** potpuno su podudarni s govorom Maloga Mluna. Od šezdesetak riječi koje smo ispitali terenskim Upitnikom, u govoru ovih naselja nije zabilježena nijedna razlika.

U govoru **Saleža** odrazi su sljedeći:

- a) q > q: *ćon, dōga, drōp, góba, golōp, gós, klópok, kódeja, króh, lóh, móka, móš, móške, mótet, nótre, obróč, opójok 'pauk', oséneca, pópopok, posóda, posódet, róp, róka, rókóv, soséet, tóča, tóden, tóžet, tróboc, vóš, vózok, vozój, zóp, želót*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *ćon ti dát, ánska jéno kós, kóhalé smó répo, arbéto, jás ćon mójo kós, klicat sosédo, mlódo žénsko, pot néjeno stáńdo, skóhat éno maneštro, tojó nógo, za potrébo, zéu tó kós*; u naglašenome i nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *káj ćon jás es tó kóšcój?*, es mětló, es žénskó, pret hišó, za potrébó; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čójejo, kipévajó, peréjo, skóčejo, znójjo*; u svršenome prezantu glagola 'biti': *bón, bóš, bó, bóm, bósté, bójó*
- b) q > u: *guska*
- c) q > ó: *gnós, lók, nódet*

Odraz i pojavljuje se samo u sufiksnu -nq- infinitivne osnove glagola II. vrste kada je pod naglaskom: *nagnít*. S druge strane, kada nije naglašen, tada prelazi u e, kako je i opisano u vokalnome sustavu: *bušet, izdinet, počinjet, šcipnet*. Odraz i u pojedinim buzetskim

govorima, pa tako i sjeverozapadnim, Hraste pripisuje „utjecaju slovenskoga jezika u Rakitovcu, Podgori i Movražu“ (Hraste 1963: 134).

Govor **Baredina** potpuno je podudaran s govorom Saleža što se tiče i ove jezične značajke, a u **Črnici** smo zabilježili svega nekoliko razlika: imenica 'želudac' u govoru Črnice glasi *želđoc*, a u saleškome je talijanskoga podrijetla, te glasi *štómih* (odnosi se na ljude), odnosno *čmár* (odnosi se na životinje). Odraz *o* na mjestu stražnjega nazala u črniškome govoru potvrđuje i Mate Hraste (v. Hraste 1963: 130).

Govor **Škuljara** razlikuje se od susjednoga saleškoga govora u samo tri riječi: imenica 'muž' i pridjev 'muški' u ovome govoru imaju odraz *u*: *muš*, *muške*, a 'uš' odgovara značenju *kōča*, a ne *vōš*.

U sjevernome govoru **Sluma** odrazi su sljedeći:

- o > o* u korijenskim morfemima: *ćon*, *dōga*, *gōba*, *golōp*, *gōs*, *gosēnēca*, *kodēla*, *kłopōk*, *kōpat* 'kupati', *krōh*, *lōh*, *mōka*, *mōš*, *mōške*, *mōtēt*, *nōtra*, *ōbroč*, *pāvok*, *pōknēt*, *pōpōk* 'pupak', *posōda*, *posōdet*, *pōt*, *rōka*, *rōkāv*, *rōp*, *sosēt*, *tōča*, *tōp*, *tōžet*, *trōba*, *trōbōc*, *vōš*, *vōzok*, *zōp*, *żalōdōc*, *żalōt*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *briškōlo* *jegrāle*, *jēno vūro*, *mašo*, *naređela rakijo*, *na hrāno*, *na lontrino*, *na pašo*, *na patrōlo*, *osē mi* u Slümē jāko štimāmo *nāšo lipo*, *u glāvo*, *u kolōno*, *u oštarijo*, *u trāvo*, *u vojsko*, *velo*, *stāro lipo*, *svōjo crēkvo*; u naglašenome i nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *z bāčvo*, *s košćō*, *z narānčō*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *grēšejo*, *kantājo*, *parājo*, *pridējo*, *slīkājo*, *snimājo*, *škrkadājo*, *znājo*; u svršenome prezantu glagola 'biti': *bōn*, *bōš*, *bō*, *bōmō*, *bōste*, *bōjo*
- o > u: gūska, pūp* 'popoljak', *tūga*, *vūzōl*
- o > ū: gňūs, lük, nūdēt*
- o > e (< i) u sufiksnu -nō- infinitivne osnove glagola II. vrste: bušnēt, čipnēt* 'uštipnuti', *nagnēt, počinēt, pōknēt, zdinēt* 'dignuti'

Odraz *o* u slumskome govoru potvrđuje i Mate Hraste: „U Slumu na Krasu je refleks *o* redovno zatvoreno *o* (...)“ (Hraste 1963: 130).

U sjevernome govoru **Bresta**⁵⁰ odrazi su sljedeći:

⁵⁰ Imenica 'uzao' u ovome govoru glasi *vežyj*, nastala analogijom prema glagolu *veževat*

- a) $\varrho > o$ u naglašenim korijenskim morfemima: *dòga, góba, gòs, góš* 'uš, vrsta neotrovne zmije', *kòpat* 'kupati', *kròh, lòh, móka, móš, móšky, mótyt, pùsòda, pùsòdyt, pót, ròka, ròp, tòča, tòp, tožét, tròba, tròbuc, ȳbròč, vòzuk, zòp, žalòt*; u naglašenome gramatičkom morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *Hòdy š nón damú.*; u svršenome prezantu glagola 'biti': *bòn, bòš, bò, bòmú, bòte, bòjú*
- b) $\varrho > y$ u nenaglašenim korijenskim morfemima: *gòlyp, gùsénycá, kùdèlá, pàvýk, rùkàv, sùbòta, sùsét*; u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *skáčy, znájy, pérü*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *na másy, sós na rymónygu* 'svirati na harmoniku', *vìdyn vásy hižy*; u nenaglašenome gramatičkom morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *Grén z mašinyn u Tr's*
- c) $\varrho > u$ u pojedinim naglašenim korijenskim morfemima: *ću, gñús, gùska, klùpýk* 'klupko', *lük, nùdyt, nùtra, pùp* 'popoljak', *pùpuk* 'pupak', *rùgat, tùga, žalùduc*
- d) $\varrho > e$ u naglašenome sufiksnu - $n\varrho$ - infinitivne osnove glagola II. vrste: *nagnéť*
- e) $\varrho > y$ (< i) u nenaglašenome sufiksnu - $n\varrho$ - infinitivne osnove glagola II. vrste: *bišnyt, čipnyt* 'uštipnuti', *pùčinyt, pòknyt, zdínyt* 'dignuti'

U istočnome govoru Lanišća⁵¹ odrazi su sljedeći:

- a) $\varrho > o$: *dòga, gosénica, klòpko, kodéla, mokà, motéť, otroba, popát, posòda, posodéť, rokà, rokàv, sobòta, sosét, tòča, tožéť, želòt*; u svršenome prezantu glagola 'biti': *bòn, bòš, bò, bòmo, bòte, bojo*; u gramatičkome morfemu A i I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *Jà ću pòč na pòšto., zazidáv hišo, (...) da bémó nášle krávo, s košcò, nògo, z žénsko*; u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *číjo, skáčo, znájo*
- b) $\varrho > u$: *ću, dùp, golùp, gùba* 'gljiva', *gùska, gùs, kùkol, lùh, müš, müški, obrúč, pàvuk, pùpat, pùpok* 'pupak' i 'popoljak', *pùt, rùgat, rùp, tùda, tùga, tùp, üš, vùzok, zùp*
- c) $\varrho > ü$: *gnüs, lük, nüdit, vüzoł*
- d) $\varrho > i$ u sufiksnu - $n\varrho$ - infinitivne osnove glagola II. vrste: *bišnit, negnit, počinit, šćipnit, zdignit, zdahnit*

Odraz stražnjega nazala u buzetskome dijalektu istraživali su svi dosadašnji istraživači toga dijalekta. Jedan je od njih i Mate Hraste, koji je toj jezičnoj značajci posvetio cijeli članak iz 1963. godine. Uspoređujući naša istraživanja s njegovim, uočili smo samo jednu nepodudarnost vezanu uz govor Pračane. Naime, Hraste je u tim govorima zabilježio *a* kao odraz stražnjega nazala, dok su naša istraživanja pokazala da se taj odraz pojavljuje samo na

⁵¹ Terenskim je Upitnikom ispitana i glagol 'puknuti', ali on u govoru Lanišća glasi *pòčit*.

mjestu tvorbenoga morfema *-nɔ-* infinitivne osnove glagolima II. vrste, dok se u svim ostalim leksemima redovito pojavljuje *ɔ*, kao i ostalim zapadnim govorima.

Analizirajući odraze u svim istraženim govorima, možemo donijeti sljedeće zaključke:

1. u korijenskim morfemima odraz *a* najčešći je u jugoistočnim i jugozapadnim te južnim govorima koji se protežu od Dragućke Vale do Krušvara. To ne znači da je ujedno taj odraz dominantan, nego da se pojavljuje češće negoli u ostalim govorima ovoga dijalekta. U navedenim je govorima zabilježeno od deset do trinaest leksema s tim odrazom, a nešto manje u središnjemu govoru Prodana, na kojega je vjerojatno imao utjecaj susjedni govor Krušvara. U ostalim je govorima veoma rijedak ili se uopće ne pojavljuje. Tako je u sjeverozapadnim govorima te sjevernome Slumu. Također, u Grimaldi i Pagubicama – govorima koji su smješteni na krajnjemu jugu – zabilježen je samo jedan takav leksem. Naime, u spomenutim je govorima dominantan odraz *u*, kao i središnjemu istarskom poddijalektu ekavskoga čakavskog dijalekta, s kojim graniče. U svim južnim, jugoistočnim i jugozapadnim govorima, na mjestu dugoga stražnjega nazala pojavljuje se diftong *ua*. Odraz *ɔ* dominantan je u svim središnjim, sjeverozapadnim i sjevernom govoru Sluma, *o* u Brestu i Lanišću, a *u* u već spomenutim Grimaldi i Pagubicama. U jugoistočnima i jugozapadnima najčešći su odrazi *a* i *u*, koji se pojavljuju u podjednakoj mjeri.

2. u tvorbenome morfemu -nɔ- infinitivne osnove glagola II. vrste u najvećemu je broju govora odraz *a*, osim u zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim, u kojima se na tome mjestu redovito pojavljuje *i* (kada je naglašen) odnosno *ɛ* (kada nije naglašen). To je zamjetio i Pavle Ivić još 1963., i zaključio da su i ti govorci nekada imali *a* na mjestu *ɔ* u spomenutim glagolima, ali su pod utjecajem susjednih slovenskih govorova poslije prešli u glagole IV. vrste (v. Ivić 1963: 134). Odraz *a* na mjestu *-nɔ-* u istarskim je govorima zabilježila Silvana Vranić – u naseljima imenom: Bartol, Brkač, Zamask, Kaldir, Lupoglav, Semić, Brest, Vranja, Dolenja Vas, Lesišćina, Paz, Boljun i Trviž (v. Vranić 2013: 524). Što se tiče ostalih narječja hrvatskoga jezika, Mira Menac-Mihalić i Anita Celinić ovjerile su ga u sjevernim kajkavskim govorima oko Ivance i Krapine, na kalničkome području, plješevičkome prigorju te na području Jastrebarskoga i Ozlja. Izvan granica Hrvatske, pojavljuje se i u makedonskim, bugarskim i u dijelu slovenskih govorova. Odraz *-ni-* prema Andersenovu tumačenju iz 1999. godine potječe od kasnopraslavenskog **-ny-* (< **-nū-*).

3. u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo slična je situacija kao i u tvorbenome morfemu infinitivne osnove glagola II. vrste.

Naime, samo se u sjeverozapadnim i sjevernome govoru Sluma pojavljuje odraz *ø*, u Brestu *u*, u Lanišću *o*, dok je u svima ostalima zabilježen odraz *a*. Na taj se način nominativ i akuzativ u većini govora izjednačuju. Toj su jezičnoj crti pažnju posvećivali i drugi dijalektolozi, navodeći ju kao posebnost buzetskoga dijalekta u odnosu na druge čakavske govore. Jedan je od njih Tone Peruško koji ju je u brošuri „Razgovori o jeziku u Istri“ nazvao „neobičnom osobinom, sličnom makedonskom“, a objasnio ju je sljedećim primjerom: „Kada se npr. netko vrati iz Pule gdje je bio prvi put, reći će: Vidiu san Pula, a ne:... Pulu.“ Iako nije znao protumačiti „zašto i kako je nastala“, izdvojio ju je kao „jedno interesantno otkriće koje je povezano s makedonskim jezikom.“ (v. Peruško 1965: 20-21). Prije Peruška, tu je jezičnu značajku uočio Małecki, koji je istaknuo: „Izjednačavanje nominativa i akuzativa jednine ženskoga roda spada, uz razvoj poluglasa, u isključive osobine buzetskog tipa“ (Małecki 2002: 78). Uzrok ovoj jezičnoj pojavi Šimunović i Ivić tumače kao ostatak refleksa stražnjega nazala koji u buzetskome dijalektu prelazi u vokal *a* (v. Šimunović 1970: 44; Ivić 1963: 133). U dalnjem tekstu Ivić navodi: „Nama je jasno da je ta pojava stara, i da je nastala tako što je glas *ø* bio otvoren pa je od njega dobiven glas *a*“ (Ivić 1963: 133). Slično tumači i Asim Peco, referirajući se na Milana Rešetara: „Tu je *ø* > *a*. Otuda formalni oblički sinkretizam (...) jer nom i akuz. sing. im. ž. r. imaju isti oblik (...)“ (Peco 1980: 127). Josip Ribarić i Nataša Vivoda tu pojavu tumače kao posljedicu analogije. Vivoda u poglavljiju o govoru Račica konstatira sljedeće: „(...) stoga je zaključak da se radi izričito o analogiji jer jezik teži k pojednostavljenju i želi sve imenice sklanjati na isti način“ (Vivoda 2005: 148).

2. 7. 1. Izjednačavanje genitiva i akuzativa jednine

U buzetskome se dijalektu razvila opreka po živosti u jednini imenica ženskoga roda. Naime, u G jednine spomenutih imenica koje označuju što živo nastavak se podudara s A jednine imenica koje pripadaju naglasnomu tipu A. Ta se dva padeža razlikuju samo po dužini posljednjega sloga, ali, naravno, samo ako je naglasak na nastavku (jer u ovome su se dijalektu izgubile zanaglasne duljine). Ako je naglasak na osnovi, tada i ta razlika nestaje. To bi, na primjer, značilo da bi rečenica *Moran klicat susède.* odgovarala značenjima 'Moram zvati susjedu.' i 'Moram zvati susjede.' U takvome slučaju razlika se može razaznati samo ako se uz imenicu pojavi zamjenica u službi atributa. Naime, zamjenica *mojié, svojié* označuje jedninu, a *mojé, svojé* množinu. Dakle, u jednini pojavljuje se diftong (u govorima koji ga imaju u sustavu), a razlog je taj što je nastavak G jednine ženskoga roda izvorno dug. U govorima koji nemaju diftonge u svojemu sustavu, na mjestu dugoga *e* pojavljuje se srednji *e* (kako je opisano u vokalnim sustavima), pa bi u takvim govorima spomenuta rečenica glasila:

*Mòran klicat svojé sóséde.*⁵² U množini pojavljuje se kratki *e* koji se, kada je naglašen, odražava se kao otvoreni *e* (ë) (osim u Pagubicama i govorima ispod rijeke Mirne koji ne poznaju taj glas). Podudarnost nastavka G jednine i NA množine u cijeloj čakavsko-slovenskoj skupini primjetio je i M. Małecki: „Jednaki nastavak susrećemo i u nominativu množine ženskoga roda, pretpostavljam da se oba padeža razlikuju samo po vrsti oksitone intonacije, tj. u genitivu ', u nominativu ", pa prema tome sestré gen. jd., ali sestrë nom. mn.; ako naglasak nije na završnom slogu, onda i ta razlika nestaje“ (Małecki 2002: 78). Slično je konstatirao i Ribarić: „Iz sintakse valja spomenuti pojavu vrlo značajnu za bezjački dijalekt Buzeštine, koja dosada nije nigdje zabilježena u hrvatskosrpskoj dijalektološkoj literaturi. U Draščićima i cijeloj Buzeštini stari se ak. sg. izražava genitivom ne samo kad označuje živa bića muškoga roda, nego i ženskoga“ (Ribarić 2002: 42).

Iz ogleda govorā escerpirali smo sljedeće primjere za tu jezičnu značajku: *Ôn si je ūzbra kûme, a ne svujiē ženiē.* (PG); (...) *nîsmu ubîli kukušiê* (...) (PG); *Mâma je imêla kôkôšê za jôha.* (MA); *Bârba se je oženiü za tête Bêpe is Côňa.* (ŠK); *Ku ti nôjdejo pôšta, cêjo ubit mâme i câce i cêjo zgorêt cêle Vidâce.* (ŠK); *Jâs iman nêvêste tôko dobrê.* (PR); Na isti se način sklanja i imenica *pupa* u značenju 'lutka' koja se antropomorfizirala, odnosno poprimila je gramatičku značajku živosti: *Jâ sôn storîla tê pûpe. I mi brižne smô se igrôle vanê. Je prišo moj bârba, mi je zêü tê pûpe i hitiü u grôja.* (ŠK)

2. 8. Fonem /

U opčeslavenskome je jeziku fonem **l* stajao uz *v* ili *z*, a nakon njihove redukcije postao je slogotvorni element (l), a mogao je stajati samo između dva konsonanta, i to uvijek u sredini riječi. Čuao se do kraja 13. stoljeća, a onda je u najvećemu dijelu hrvatskoga jezika počeo prelaziti u *u*. Uz slogotvorno *r*, u povijesnom je razdoblju, najduže čuao neizmijenjeni status. U takvu se obliku, uz sekvencije *al*, *li*, *el*, *e* i *o*, zadržao u nekim govorima na otoku Krku: omišalskim, dobrinjskim i vrbničkim. Primjerice, neizmijenjeno je potvrđeno u Garici, Kampelju i Risiki, naseljima na istočnome dijelu. Što se tiče ostalih dijelova Krka, u pojedinim se primjerima sačuao na jugu i jugozapadu Krka: Jurandvoru, Batomlju, Puntu i Staroj Baški (v. Lukežić 1996a: 233 i 2012: 175). Također, u nekim govorima na Cresu i Lošinju potvrđeni su odrazi *al* i *el*. Takav razvoj predstavlja posebnost u odnosu na sve druge čakavske govore, ali i u odnosu na hrvatske idiome uopće. Zanimljiv je i lastovski dijalekt s odrazom *o* (kao u dobrinjskome govorom tipu). U većini kajkavskih govora samoglasno *l* redovito je dalo *o* sa sekvencijom *ø*, a u čakavskim i štokavskim *u*, ali u

⁵² Donosimo primjer iz naselja Marinci.

prizrensko-južnomoravskome dijalektu torlačkoga narječja Josip Lisac spomenuo je primjere s odrazom *lu*, na primjer *sluza* i *slunce*.

Ispitane su sljedeće riječi: 'buha', 'Buzet'⁵³, 'dug' u značenju 'dugačak', 'dubina', 'duboko', 'gutat', 'Hum', 'Humljani', 'jabuka', 'kuk', 'kunem', 'musti', 'muzem', 'obući (se)', 'pun', 'punica', 'puž', 'sunce', 'suza', 'svući (se)', 'šutjeti', 'tući (se)', 'tust', 'vući', 'vuk', 'vuna', 'žuč', 'žut' i 'žutica'.

Rezultati istraživanja pokazali su da u svim buzetskim govorima naglašeni i nenaglašeni fonem *l* prelazi u vokal *u*, što odgovara općehrvatskomu razvoju. Iznimke predstavljaju antroponim 'Humljani' te imenice 'jabuka', 'sunce' i 'suza' u pojedinim govorima, u kojima se na mjestu *l* pojavljuje *o* ili *ø*.

Fonem *l* zamijenjen je vokalom *u* u imenici 'sunce' samo u sjevernim (Slum, Brest) i istočnome govoru (Lanišće), dok je u svima ostalima potvrđen odraz *o*: *sönce* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, RA, RB) / *sönci* (O) / *sönce* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *sönce* (MA, ŠK) / *sónce* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM). Oblik *söza* zabilježen je u južnim govorima Draguća, Dragućke Vale i Pagubica, a *sóza* u sjeverozapadnome govoru Črnice te govoru Prodana. U svim je ostalim govorima potvrđen odraz *u*. Leksem 'jabuka' u sjeverozapadnim govorima Črnice, Saleža, Baredina i Škuljara glasi *jɔbɔka*, a u govoru Štrpeda *jɔbɔkɔ*. U Slumu odraz je također *o*, ali s obzirom na to da taj govor ne poznaje glas *ɔ*, spomenuti leksem glasi *jábɔka*. U ostalim se buzetskim govorima u toj imenici ostvaruje vokal *u*, a u Brestu otvoreni *u* (*y*). Što se tiče antroponima 'Humljani', odraz *u* pojavljuje se u sjevernim (Slum, Brest), istočnim (Lanišće), središnjim ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina, Prodani) te u zapadnim govorima (Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Senj, Sovinjska Brda, Sovinjsko Polje). U ostalim se govorima na mjestu *l* pojavljuje *o*.

Potvrde oblika:

bùha (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *búha* (BR, BS, BŠ, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *buhà* (ČI, NU, R, RP); *Buzët* (PG) / *Buzët* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *Buzét* (L, MA, SL, ŠK) / *Buzét* (BS) / *Buzét* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *dûh* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG,

⁵³ Oblik *Blzet* potvrđen je i u Istarskome razvodu, i to prema podatcima Petra Šimunovića, čak sedamnaest puta (v. Šimunović 1992a: 44).

RA, RB) / *dūh* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *Hūm* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *Hūm* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *kūk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kūk* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *kūnēn* (PG) / *kūnēn* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *kūnen* (L) / *kunēn* (MA, ŠK) / *kunēn* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *kūnen* (BS, SL); *mučāt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *mučāt* (PG) / *mučāt* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *mučāt* (BS) / *mucāt* (V) / *mūčet* (SL); *mūs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mūs* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *mūzēn* (PG) / *mūzēn* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *muzēn* (L, MA, ŠK) / *muzēn* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SP, SM, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *mūzen* (BS, SL); *ubūć* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ubūć* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *ybūć* (BS) / *obić* (L) / *obić* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pūn* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pūn* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *pūnica* (G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pūnica*⁵⁴ (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, PA, R, RP) / *pūneca* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SP, SM, ŠLJ, VM); *pūš* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *pūš* (PG) / *pūš* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT) / *pūš* (V) / *pūž* (SM, PA, VM); *usūć* (DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *isūć* (D) / *sūć* (BS, ČR, SL, ŠLJ, ŠNJ) / *isūć* (BR, ČI, H, L, MA, MM, NU, PČ, R, RP, S, SA, SB, SI, SP, ŠK, V, VM) / *usūć* (BŠ, F, KA, KČ, KL, KR, MČ, PA, PR, SM, ŠT); *tūć* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tūć* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *tūs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tūs*⁵⁵ (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MA, MČ, MM, NU, PČ, R, RP, S, SA, SB, SI, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ); *vūć* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vūć* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S,

⁵⁴ U govorima Dragućske Vale, Nugle, Škrinjara, Vrha, Štrpeda, Sluma i Bresta se u ovome značenju rabi imenica *tašća*, a u Draguću, Marincima, Prodanima i Škrbini *svekra*, bez obzira na to odnosi li se na supruginu ili suprugovu majku.

⁵⁵ Govorima Paladina, Vrha, Prodana, Veloga Mluna, Štrpeda, Sluma, Bresta i Lanišća ovaj leksem nije poznat.

SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *vûk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vûk* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *vûna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vûna* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *žûč* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žûc* (PG) / *žûč* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *žûc* (V); *žût* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žût* (PG) / *žût* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *žût* (V); *žûtica*⁵⁶ (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žûtica* (PG) / *žûtica* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *žûtica* (V). Terenskim su Upitnikom ispitane i riječi 'gutati', 'dubina' i 'dubok'. Glagol 'gutati' samo u govoru Pagubica i Lanišća glasi *gûtat*, dok u svima ostalima odgovara značenju *pužirat* i *požerat*. U riječima u značenju 'dubina' i 'dubok' u uporabi su riječi *glubòk* / *glubòk* / *glòbòk* / *hlubòk* / *hlòbòk*, koje su nastale od stražnjega nazala. Iznimku čine samo govorovi Vrha i Bresta, u kojima se pojavljuje odraz *u* (u Vrhu) i *u* (u Brestu) na mjestu *l* u obje riječi (*dubukò* (V) / *dûbòk* (BS) i *dubîna* / *dûbîna*) te govor Oslića s odrazom *u* u imenici *dubîna*.

Iz ogleda govorâ ekscerpirali smo sljedeće primjere: *Je bilò pûnu lèpcce nègu danàs* (...) (PG); *Unà je bilà ubùčena u črnu, imèla je dûgi brhàn i na gluáva rògi. Imèla je jòš prèslaica i vûna.* (O); *Je bilà Humšćina, èn bakùn Vrhûvšćine, Buzèšcina, nàš kràj – Ràcišcina.* (RA); *Kàj grëš v Buzèt?* (RA); (...) *urëhe stučén u bevñakè i uni snih pumëšan z urëhi* (...) (NU); *Diki stàviju ànka jabuka.* (NU); *Se uskòbla vûna* (...) (KR); (...) *za màje su bilè dûge jìgli* (...) (KR); *A ako je bilò teplò, sònce màlu, dažjà màlu, ni ne juàku pûnu puli nàs jer tû je humski Kràs i undë je juàku bilà šòša.* (KR); (...) *trëbalu je pumiš ène kràve* (...) (PA); *Magàri pudnevò kadë je sònce je znàlu bit fòrtu teplò* (...) (PA); (...) *sòn shà šližít qđ trinàjs lët za bit lèpo obùčena i obòta.* (F); *Nan je dàu da vidimo kòko se tuçé.* (MA); *Mì smò znàli lèpo se obùc i kolèdvat ukùlin hiš.* (MA); *Mì smò reklë gròt, a ne Buzèt.* (ŠK); *I se je peklò trkin i se je tüklo orëhe i jabuka.* (PR); *Jàs sòn spòla u vèlé, dûge zikvë i sòn držòla zikva da ni bi kì šù spàt.* (ŠT); *Sòmò štrükolo qđ jòbok smò peklë.* (ŠT); *Pòner za obët nismò nič, négo pòner za vècëra smò stükle bakalà i lazañòte.* (ŠT); *Nas je poslòla h mòše tò, u gròt u Buzèt.* (ŠT); *Sà je grànceda, žûta, pûna tòrm.* (SA); *Nas je bilò pûno i je bilò pûno mladićo.* (BR);

⁵⁶ U govoru Škrinjara ovaj leksem odgovara značenju *jetika*.

Već bote smo se tukle, objake hitale, ma ànka štemale. (SL); Ni mi šlo u glavu zakaj nas je majestrovica z usúčeno šibu pù metra dugo pu obeh nòh pu dvà kràja po kvarnár bote tukla. Kako je tu moglo bit da nàs je pop u crèkvę stavò da pù vüre pu škùlah da klačim? Kako tu da so nàše na osé tu vajka mučale (...) (SL).

Iz pregleda je vidljivo da fonem *l* gotovo u svim riječima prelazi u vokal *u*, a samo je u pokojem primjeru zamijenjen vokalom *o* odnosno *ø*. To su potvrdili i svi dosadašnji istraživači buzetskih govora, koji su se u svojim radovima dotaknuli te jezične značajke. Jedan je od njih i Mieczysław Małecki koji navodi da je u cijeloj čakavsko-slovenskoj skupini *l* prešlo u *u* (v. Małecki 2002: 77), a od recentnijih istraživača tu su jezičnu crtu u svojim radovima obuhvatili: Petar Šimunović (1992: 36); Nataša Vivoda (2005); Josip Lisac (2009: 36); Silvana Vranić (2013: 530); Alvijana Klarić i Luka Rašpolić (2018: 311) te Alvijana Klarić i Armin Krivičić (2018: 291).

2. 9. Odrazi jata

Fonem *e* razvio se krajem općeslavenskoga razdoblja, a nastao je od dugog **e*. Isprva je bio nalik glasu *a* (nalazio se između vokala *e* i *a*) postavši novim fonemom *ê*, a u 12. stoljeću počinje njegova eliminacija iz sustava koja traje do kraja 14. stoljeća. Njegova je artikulacija sužena između *e* i *i*. Posebnost je buzetskoga dijalekta u odnosu na ostale čakavske u tome što je zadržao fonološku individualnost, a takav je odraz karakterističan i za neke susjedne sjeveročakavske boljunske govore, primjerice za govor Semića. U ostalim je dijalektima prešao u jedan od susjednih prednjih vokala (*i*, *e* ili diftong *ie*), po čemu su se i razvili ovi refleksi: ikavski, ekavski, jekavski i dvojni ikavsko-ekavski.

Jat neizmijenjene artikulacije čuva se u većini dijalekata kajkavskoga narječja, a što se tiče štokavskoga narječja, Josip Lisac spomenuo je da se pojavljuje u dijelu Gradišta kod Županje, u okolini Našica, u Dušnoku i Baćinu u Madžarskoj, u znatnu dijelu sjeverozapadne Srbije, u Rekašu i u Banatskoj Crnoj Gori u Rumunjskoj (v. Lisac 2003: 19).

Sudbina je jata u buzetskim govorima višestruko zanimljiva, zato što (uz to što je zadržao fonološku individualnost) njegov odraz u većini govora ovisi o naglašenosti odnosno nenaglašenosti.

S obzirom na to, govore buzetskoga dijalekta možemo podijeliti u pet skupina:

1. govori u kojemu se na mjestu kratkoga naglašenog jata pojavljuje zatvoreni *e* (*ø*), a na mjestu dugoga i onoga izvan naglaska vokal *i*

2. govori u kojemu se na mjestu kratkoga naglašenog i zanaglasnoga jata pojavljuje zatvoreni *e* (e), na mjestu dugoga i prednaglasnoga vokal *i*
3. govori u kojemu je svaki naglašeni jat sačuvan kao zatvoreni *e* (e), a svaki jat u nenaglašenu položaju prelazi u otvoren i (y)
4. govori u kojemu je svaki naglašeni i zanaglasni jat sačuvan kao zatvoreni *e* (e), a jat u prednaglasnome položaju prelazi u *i*
5. govori u kojima je kontinuant jata u svim položajima zatvoreni *e* (e)

U prvu skupinu ulaze svi **južni govorovi** (Pagubice, Grimalda, Dragućska Vala, Draguć, Oslići, Kosoriga, Račički Brijeg, Račice i Krušvari) te govor **Škinjara** na jugoistoku.

Potvrde oblika:

- a) *e* na mjestu kratkoga naglašenog jata: *besèda* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *besèda* (ŠNJ); *crèkva* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *crékva* (ŠNJ); *cluvèk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cluvèk* (PG) / *cluvèk* (ŠNJ); *čerèšna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cerèšna* (PG) / *črešna* (ŠNJ); *črèpna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *crépna* (ŠNJ); *dèlat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *délat* (ŠNJ); *krès* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *krës* (ŠNJ); *kulènu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kulénu* (ŠNJ); *lètu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lètu* (ŠNJ); *lèvu* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *levu* (ŠNJ); *mèra* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *méra* (ŠNJ); *mèsec* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mësec* (ŠNJ); *mèstu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mëstu* (ŠNJ); *mlèt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *mlét* (ŠNJ); *nedèja* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nedéja* (ŠNJ); *nevèsta* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nevësta* (ŠNJ); *plèšna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *plëšna* (PG) / *plèšna* (ŠNJ); *pundèjak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pundéjak* (ŠNJ); *rèshit* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *rëshit* (PG) / *rësit* (ŠNJ); *sèc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sëc* (ŠNJ); *sème* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sëme* (ŠNJ); *srèda* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *srëda* (ŠNJ); *svètlu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *svëtlu* (ŠNJ); *vèrvat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vërvat* (ŠNJ); *želèzu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žèlezù* (PG) / *želézu* (ŠNJ) (u korijenskim morfemima); *pametnèji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pametneji* (ŠNJ); *slabèji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *slabéji* (ŠNJ); *starèji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *staréji* (ŠNJ) (u gramatičkim morfemima)

b) *i* na mjestu dugoga naglašenog jata: *bîsan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *bîsan* (ŠNJ); *blîšcât* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *blîšcât* (PG); *blît* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *blît* (ŠNJ); *brîh* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG) / *brîh* (ŠNJ); *cîdît* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *gnîzđò* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *lîha* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lîhâ* (DV) / *lîha* (ŠNJ); *mîh* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mîh* (ŠNJ); *mîsît* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *mlîkô* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *pîsâk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *rîkâ* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *slîp* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *slîp* (ŠNJ); *snîh* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *snîh* (ŠNJ); *srîda* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *srîda* (ŠNJ); *svîcâ* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *svît* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *svît* (ŠNJ); *tîlu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tîlu* (ŠNJ); *tîsnu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tîsnu* (ŠNJ); *tîstu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tîstu* (ŠNJ); *vrîme* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vrîme* (ŠNJ); *zvîzdâ* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)

c) *i* na mjestu jata izvan naglaska:

- u prednaglasnome položaju: *bižât* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *bižât* (PG) / *bižât* (ŠNJ); *blišcât* (ŠNJ); *cidít* (ŠNJ); *divôjka* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB); *gnîzđó* (ŠNJ); *lipòta* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lipòta* (ŠNJ); *misít* (ŠNJ); *mlîkô* (ŠNJ); *pîsâk* (ŠNJ); *rîkâ* (ŠNJ); *sikîra* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sikîra* (ŠNJ); *svîcâ* (ŠNJ); *zvîzdâ* (ŠNJ)
- u zanaglasnome položaju: *döli* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *döli* (ŠNJ); *gòri* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *gòri* (ŠNJ); *nuâprit* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *nuâprit* (ŠNJ); *spòvit* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *spòvit* (ŠNJ); *vîdit* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *vîdit* (ŠNJ)

Zabilježeno je i nekoliko iznimki u naglašenim slogovima. Riječ je o leksemima *brës* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *brës* (ŠNJ); *grëh* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *grëh* (ŠNJ); *klëšća* (DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *klëšće* (D) / *klëšće* (PG) / *klëšće* (ŠNJ); *mësat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *mësat* (PG) / *mësat* (ŠNJ); *razrëdnat* (ŠNJ); *smëšan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *smëšan* (PG) / *smëšan* (ŠNJ), u kojima se na mjestu dugoga jata umjesto *i* pojavljuje zatvoreni *e*. Također, u govoru Pagubica zabilježeni su sljedeći ekavizmi: *besèda*, *crëpna*, *dëlat*, *mlët*, *sëme*, *srëća*.

U ovoj se skupini izdvajaju govorci Dragućke Vale, u kojima se u pojedinim primjerima u dugim slogovima ostvaruje diftong *ei*: *creîkva*, *greîh*, *kreîs*, *leîvu*, *neîh* 'negdje', *sleîpi* i *teîi*

'htio'. Prema istraživanjima Josipa Lisca i Ive Lukežić, taj je odraz poznat i govoru Delnica, u kojem se gotovo redovito ostvaruje (v. Lukežić 2012: 146), a Silvana Vranić zabilježila ga je i u govoru Lisca (Vranić 1995: 41). Također, u svim je govorima ove skupine ovjeren dvoglas *ie* na mjestu jata u riječima *biēlu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *biēlu* (ŠNJ) i *siēnu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *siēnu* (ŠNJ). Također, samo u govorima Račica i Račičkoga Brijega u imenici 'brijeg' realizira se diftong *ie*, a u svim drugima *i*. U prilogu 'negdje' također je zabilježen dvoglas *ie* u pojedinim govorima: *nigdiēr* (G, PG, D, O, KO, KŠ, RA, RB) / *nigdiēr* (ŠNJ).

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *līpu cīla kumpanīja pa smo se kadē sēli* i *ćakulāli*, a *drūgu nī tēga*. (PG); *Je bilō pūno lēpce nēgo danās (...)* (PG); *Negdēr* je *bilā sirumāscina*, a *nēki su premōgli*, pa su *pruntāli mālu bōji ubēt*. (PG); *San bilā mluāda i jā i jōš tū jeduān susēt*. (PG); *Je rēka da cēmo cīlu lētu imēt vēc, a ne māne*. (PG); *I undā smo dēlali nēke pālice (...)* (DV); *Vājk san mōra pōc š nūā āč mī smo šlī na dvī ūre čespunōči* z *Dragūcske Vāle za prič gōrika* na *sēdan-ōsan ūr*. (DV); *Jā san imēj negdēr dēset līt (...)* (DV); (...) u *nedēja* *vjūtru šlī smo u māckare sī skūp (...)* (O); *Šiēcāla je okuli pūsti pa sua dēlali cīne š nūn (...)* (O); *Sāt sua udrūženi cīla tā slōšcina, cīli kōmun skūp*. (O); *Griēmu nedēja, pundējak i turāk pak sturīmu fēšta ot māckar. Uvō lētu smo u turāk soplī vāje du punōči*. (O); *Nan je bilō līpu. Mī smo se vādili dēlat utkāt smo bilī mīkini i smo pumōgli sē kāj so nās nevādili dēlat*. U *nedēja* se je *šlō h māsi (...)* (RA); *Kī je mōgav, si je puškrufīv mālu da se māne kūri i imēli smo sāka nedēja dōsta vrēmena*. (RA); *Tō je šlō nuāprit*. (RA); (...) sāka *nedēja* je *bīv plēs*. Ako je *bīv kāk samān negdē drugdē*, undā se *puštīvalu unī samān kāt je bīv u Rāčički Briēh*, u *Prōdani ili Sī Sviēte, Usliči, Dragūc*. Ud *sēh krāji sua prišli i kantāli*. (RA); *Tē mluāde divōjke skūpa i tē starēje žiēnske sua bilē kī sua nan pomōgle zdīnat na gluāvā tā golīda (...)* (RA); *Tō se zōralu i sijuālu i pōner drūgu lētu u šiēstin mēseci (...)* (KO); (...) undā se *zdīnalu gōri i stāvili ne stāvice*. (KO); *Pumōgli sua rōdbina i susēdi* i undā su *jeduān drūgimu šlī*. (KO); (...) *bilō kāmu i pōći smo līpu stāvili u vrēča i pejāli u mālin*. (KO); *I tō smo samlēli sē skūpa za sēmi sēmulami*. (KO); *I takō ti je šlō tō nuāprit*. (KO); *Rastañīla san tīstu i stāvila nuātri jābuk ali urēhi*. (KO); *Ut tiē makiē kāj smo samlēli ne vōda (nī bilō biēlu), zamīsili, stāvili vudiē i sōli i drūgo nūč*. (KO); *Mujā pokōjna māt je ubēsila u ēna kušāra (...)* (KO); *Nī bilō tēga kulīku smo tēli*. (KO).

Drugu skupinu čini većina **jugoistočnih** govora (Čiritež, Nugla, Roč, Ročko Polje, Hum i Kras), izuzevši punkt Škrinjari koji pripada prvoj skupini.

Potvrde oblika:

- a) *e* na mjestu kratkoga naglašenog jata: *besēda, crēkva, čluvēk, črēpna, črēšna, dēlat, krēs, kulēnu, lētu, lēvu, mēra, mēsec, mēstu, mlēt, nedēja, nevēsta, plēšna, pundejek, rēsit, sēć, sēme, srēda, svētlu, vērvat, vētar, želēzu* (u korijenskim morfemima); *pametnēji, slabēji, starēji* (ČI, H, KR) / *starjji*⁵⁷ (NU, R, RP) (u gramatičkim morfemima).
- b) *i* na mjestu dugoga naglašenog jata: *bisan, blit, brih, cīv, līha, mih, slīp, snih, srida, svit, tīlu, tīsnu, tīsttu, vrime*
- c) *i* u prednaglasnome položaju: *bižāt, blišcāt, cidīt, divōjka, gñizdō, lipota* (ČI, H, KR) / *liputā* (NU, R, RP), *misit, mlikō, pisāk, rikā, sikira, svićā, zvizdā*
- d) *ē* u zanaglasnome položaju: *dōle, góre, nuāprēt, spōvēt, viđet*

Kao i u govorima prve skupine, i u ovima je ovjeren dvoglas *ie* na mjestu jata u riječima *biēlu* i *siēnu*. Također, i u ovoj su skupini zabilježene iznimke u riječima *brēs, grēh, klēšće, mēsat, razrēdnat, smēšan, umēsit*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *Puli Rušnak fruāt ni mógav nuāprēt zéj je pupalāvala Mirna.* (R); *Tū mēstu ànka danàs kličeu fruāt ut ubjakà.* (R); *Jās dēlan putica ut uréhi.* (NU); (...) *makà mòra bit górkka, ne smî bit mîzla* (...) (NU); (...) *nériban ènu málù limùna i umēsin tistu.* (NU); (...) *uréhe mòran samlēt i upárit z vrèlin mlikòn.* (NU); *uni snih pumēšan z uréhi* (...) (NU); *Se mòra samlēt i z vrèla vuduà se ga mòra upárit i stávit nuátri sè kaku i za urehnáča.* (NU); *Ružić ima èn pusieban guštu, ali kiga pjáži za jes* (...) (NU); (...) *pa mi se ne spečē lipu.* *Stávin sàmu uréhe.* *Mi se lēpče spečē* (...) (NU); *Tū smo mòrale za sebè zièt mēra.* (KR); (...) *undà smo se tū počele krujít i s tēn mētrun kaj smo imēle.* (KR); (...) *lipu zamótanu góre.* (NU); *Iman dvi rôhi rikamàne.* (NU); *Se je mòralu imèt èn špičas ut lësa sturenò lipu uglajenu.* (KR); *Véru san ànke kupàla, mëšala kumpir, suàdila, sè ne nívi.* (KR); *Ako je bilà letina, je prišlu.* (KR).

Treću skupinu čine govorci **Vrhuvštine** (Vrh, Klarići, Marčenegla, Paladini i Barušići), **Bresta** na sjeveru i **Lanišća** na istoku.

Potvrde oblika:

⁵⁷ U pridjevu *starjji* očekivalo bi se *stareji* (< *starēji), ali ovakav oblik mogao je nastati analogijom prema primjeru *mlaji* i sl. Ovaj primjer ne možemo tumčiti kao gubitak jata jer on tu nije mogao nestati nikakvim pravilom. Ponajprije, bio je naglašen, a drugo, pojavljuje se sustavno u ostalim primjerima.

- a) e na mjestu naglašenog jata (i kratkoga i dugoga): *basēda* (BS) / *besēda* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *blēd* (PA) / *blēt* (BS, BŠ, KL, L, MČ, V); *brēh* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *cēv* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *brēs* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *človēk* (L) / *čluvēk* (BŠ, KL, MČ, PA) / *čluvēk* (BS) / *cluvēk* (V); *crēkva* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *čerēšna* (BŠ, KL, L, MČ, PA) / *cerēšna* (V) / *črešna* (BS); *črēpna* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA) / *crēpna* (V); *dēlyt 'dijeliti'* (BS); *dēlat* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *grēh* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *klešće* (BŠ, KL, L, MČ, PA) / *klēšće* (V) / *klēšće* (BS); *krēs* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *kolēno* (L) / *kulēnu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *kylēnu* (BS); *lēha* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *lēs* (L); *lēto* (L) / *lētu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *lētu* (BS); *lēvo* (L) / *lēvu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *lēvū* (BS); *mēh* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *mēra* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *mēsec* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V) / *mēsuc* (BS); *mēsyt* (BS); *mēsto* (L) / *mēstu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *mēstū* (BS); *mēsat* (BŠ, KL, MČ, PA) / *mēsat* (V) / *mēšet* (BS); *mlēt* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *nadēla* (BS) / *nedēja* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *nedēla* (L); *navēsta* (BS) / *nevēsta* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *pēsuk* (BS); *plēšna* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA) / *plēšna* (V); *pondēlok* (L) / *pundējek* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *pündēluk* (BS); *rēka* (BS); *rēsit* (BŠ, KL, MČ, PA) / *rēsit* (V) / *rēšyt* (BS); *sēdyt* (BS); *sēčen* (BS); *sēme* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V) / *sēme* (BS); *sēno* (L) / *sēnu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *sēnū* (BS); *slēp* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *smēšen* (BŠ, KL, MČ, PA) / *smēšen* (V) *smēšon* (L) / *smēšun* (BS); *snēh* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *spūvēt* (BS); *srēda* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *svēća* (BS, BŠ, KL, MČ, PA, V); *svēt* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *svētlo* (L) / *svētlu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *svētlū* (BS); *tēlo* (L) / *tēlu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *tēlū* (BS); *tēsno* (L) / *tēsnu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *tēsnū* (BS); *tēsto* (L) / *tēstu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *tēstū* (BS); *trēzen* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *trēzon* (L) / *trēzyn* (BS); *vēter* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *vētor* (L) / *vētūr* (BS); *vrēme* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V) / *vrēmē* (BS); *zvēzda* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *žalēzu* (BS) / *želēzo* (L) / *želēzu* (BŠ, KL, MČ, PA) / *želēzu* (V) (u korijenskim morfemima); *pamēteji* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V) / *pamētejy* (BS); *slabēji* (BŠ, KL, L, MČ, PA) / *slabējy* (BS); *starēji* (BŠ, KL, L, MČ, PA) / *starējy* (BS)
- d) y na mjestu jata izvan naglaska:
- u prednaglasnome položaju: *byžāt* (BŠ, KL, L, MČ, PA) / *byžāt* (V) / *byžēt* (BS); *blyščāt* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA) / *blyścāt* (V); *cyđit* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *cydēt* (BS, L); *dyvōjka* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *gnyzdō* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *lypōta* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *myhōr* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *myhūr* (L) /

- myhūr* (BS); *mysét* (L); *myšát* (L); *mlykó* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *pysék* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *pysók* (L); *ryká* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *ryšét* (L); *syčén* (L) / *syčén* (BŠ, KL, MČ, PA) / *sycén* (V); *sydět* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *sykira* (BŠ, MČ, V) / *sykéra* (BS, L); *svyčá* (L)
- u zanaglasnome položaju: *doly* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *gory* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *nápryt* (BS, L) / *nuápryt* (BŠ, KL, MČ, V) / *nuápryd* (PA); *spóvyt* (BŠ, KL, L, MČ, V) / *spóvyd* (PA); *vidyt* (BS, BŠ, KL, L, PA, V)

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *smo mlykó prudajáli.* (V); *Jás son bilá dyvojka dōma.* (V); *Nísmu iméli púno káj dělat* kí nísmu iméli kampáne. I káj je uná iméla *putréba* (...) (V); (...) *stòrila kuáku son vidyla i son se nevádila.* (V); (...) *sámu unó káj je bilo fórtu putréba.* (V); *Jer mi smo živéli sámu ut kampáne.* (V); *Tú je móralu bit sáka nedéja* (...) (V); *Smo bili dôsta nastrójeni nevéra* (...) (V); *Dolyka imamu èn vinograd* (...) (PA); *Prišlé sua nan pumóć ud sèh kráji* (...) (PA); *Ní čóda trít, ma senáku tréba pubrát cá.* (PA); *I tuáku pumálun smo zmléli céla tà fréza* (...) (PA); *Blátu sè pusén, takóva je bilá létina, nínamu káj.* (PA); (...) *létu je bilo dažnò i vréme ní šlò na ruáka za trte, ma fórši ce bit dikáj senuáku.* (PA); (...) *lèpu stàt da céš bili kadé brez rukavića ili dikáj stuát.* (PA); (...) *smo bili pòtni ud tèh brentiči, ma kàd grié sònce zuad bréh, se skiješ puli ugéní.* (PA); (...) *se ní glédalni ni subóta ni nedéja* (...) (PA).

Četvrta je skupina najbrojnija te ju čine svi **središnji** (Sveti Martin, Franečići, Krbavčići, Sveti Ivan, Marinci, Škrbina, Prodani) i **zapadni** govor (Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjska Brda, Sovinjsko Polje, Senj) te sjeverozapadni govor **Štrpeda i Kajina**.

Potvrde oblika:

- ε na mjestu naglašenog jata (i kratkoga i dugoga): *beséda* (MA, ŠK) / *beséda* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *bléd* (SM, VM) / *blét* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SP, ŠK, ŠT); *bréh* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *brës* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *céu* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *človék* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *crékva* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *crépńa* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *ceréšńa* (MA, ŠK) / *ceréšńa* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *dělat* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *gréh* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM);

SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *klešće* (MA, ŠK) / *klešće* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *kręs* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *kolęno* (MA, ŠK, PR) / *kolęno* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *lęha* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *lęto* (MA, PR, ŠK) / *lęto* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *lęvo* (MA, PR, ŠK) / *lęvə* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *męh* (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *męra* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *męsec* (MA, ŠK) / *męsec* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *męsto* (MA, PR, ŠK) / *męsto* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *młet* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *męsat* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *nędęja* (MA, ŠK) / *nędęja* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *nevěsta* (MA, ŠK) / *nevěsta* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *plešňa* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *pondęjak* (SI, ŠK) / *pondęjak* (KA, MA, ŠT) / *pondęjak* (F, KČ, PR, SM) / *pondęjok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *ręśit* (MA, PR, ŠK) / *ręśet* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *sęme* (MA, ŠK) / *sęme* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *slęp* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *smęsan* (SI, ŠK) / *smęsen* (KA, MA, ŠT) / *smęsen* (F, KČ, PR, SM) / *smęson* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *snęh* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *sręda* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *svęća* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *svętlo* (MA, PR, ŠK) / *svętlo* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *tęlo* (MA, PR, ŠK) / *tęlo* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *tęsno* (MA, PR, ŠK) / *tęsno* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *tęsto* (MA, PR, ŠK) / *tęsto* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *tręzan* (SI, ŠK) / *tręzen* (KA, MA, ŠT) / *tręzen* (F, KČ, PR, SM) / *tręzon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *vętar* (SI, ŠK) / *vęter* (MA) / *vęter* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SM, SP, ŠT, VM); *vręme* (MA, ŠK) / *vręme* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *zvęzda* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *żelęzo* (MA, ŠK) / *żelęzo* (PR) / *żelęzə* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM) (u korijenskim morfemima); *pametnęji* (MA, PR, ŠK) / *pametnęje* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *slabęji* (MA, PR, ŠK) / *slabęje* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI,

SM, SP, ŠT, VM); *staréji* (MA, PR, ŠK) / *staréjē* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM)

- b) *i* na mjestu prednaglasnoga: *bižát* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *bliščát* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *cídít* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *gnízdro* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *lipóta* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *mihór* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *misít* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *mlikó* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *pisák* (SI, ŠK) / *pisék* (MA) / *pisék* (F, KA, KČ, PR, SM, ŠT) / *pisók* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *riká* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *sičén* (MA, ŠK) / *sičén* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *sidét* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *sikéra* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM)
- c) *ę* na mjestu zanaglasnoga jata: *dólę* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *górę* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *nópręt* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SP, ŠK, ŠT) / *nópręd* (SM, VM); *spóvęt* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SP, ŠK, ŠT) / *spóvęd* (SM, VM); *vidęt* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM)

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *Smø stɔrile pét lét talánske škóle (...)* (F); *Káj se je müglo se je jélo.* (F); *U Světěn Martíne sáka neděja u vèer smø pleslę.* (F); *Nan je bělo lěpo.* (F); (...) *smø se licile dōma.* (F); *Onà se licila, kada je pòla, onà je šlá u boška kadé je belá børovina (...)* (F); (...) *vřh èna poñáva i onà pára góre.* (F); *Smø mórali nabrat lësa za podmitit ogéń (...)* (MA); *Póner je biu obét.* (MA); (...) *bùro dómjco, máslo ili mlikó (...)* (MA); *Dé sò bili bolani ali stári, ne.* (MA); *Jás júšto ne znón káj se je sè délalo.* (MA); *Smø hodili h móši u neděja na nögi.* (MA); (...) *se označi gránice du kadé móraš hitat i du kadé se stojí.* (MA); *I tòko smø se igròli cele jóre i jóre vané.* (MA); *Smø šlé vaje góre u jólike (...)* (MA); *Spøda körita kadé se bløgo (...)* (MA); *Préko sèh škalini se je hodilo.* (MA); *Góre na Ríki je bilá procésija (...)* (MA); (...) *ni se oženila na vrème (...)* (MA); *Za Növo léto lěpo je biló.* (MA); *I ónda sò se štimjli si sosédi.* (MA); (...) *mi je rićine pistila kát je trébala umréť.* (ŠK); (...) *ma da je človék.* (ŠK); (...) *prnëso dōma ih obèsit.* (ŠK); *A já son, kát je biló lěto, ku ní biló vodé góre u Škrbini (...)* (ŠK); *Tu je biló éno město i son prneslá ànka nín.* (ŠK); *Je trébalo pasát mós.* *Kadé je sedà samàní, mi smø klícali Škója.* (ŠK); *I mi brižne smø se igròle vané.* (ŠK); *Tà igračka je bila ànka od mojeh sestri (...)* (ŠK); *Enbót na mèsec in je nesla*

čestèle hrâne. (ŠK); Prije škole, kât so prišli Němci (...) (ŠK); Onibòt smø bivali poli Vidâco něko vrëme. (ŠK); Níson smëla dát ni mojëmi bärbeti (...) (ŠK); (...) céjo zgorët cële Vidâce. (ŠK); I jás ot strôha, kât són vidëla té Némce, mi je pòla lática z mlikòn i són pocëla plòkat (...) (ŠK); Prvo se je pripròvelo së kaj je bilà potrëba za oni bòt. (PR); (...) za obët manëštra (...) (PR); (...) pečén put črepna i z màslinovin òjin obejen (...) (PR); Sàt éu Van povèdat (...) (PR); (...) a pòner kât se tu zmëša máló moké. Umësto vòde se stòvi vinò bëlo. (PR); (...) máló vòde i zamisilo da nì prevèć trdo (...) (PR); (...) ne kraji je biù čof da vëse dòle. (PR); Jás iman neveste tòko dobré. (PR); (...) pòner zriban limòn i cökera i kvòsa i umisit (...) (PR); Ni trèbalo kòhat (...) (VM); Na tu se je mlëlo. Se je mòralo vrtët ukulen. (VM); So bïle dvé bòcve. (VM); (...) dok so videle da grë òje vân (...) (VM); Bràt najstaréje je dvajëstega lëta ròjen. (ŠT); Mi smø ževéle së sköpa. (ŠT); Së je bëlo tolíko mësta, nič véc. (ŠT); (...) a sëh pët smø spòlë u tén prostòrë i mât i oćà. (ŠT); Tu je tvójà kade spis. (ŠT); Kadà je prislo proleće (...) (ŠT); Jer je čoda nín oni bòt šù na inkant – cëlo iméne. (ŠT); Ot blòga smø iméle dvé kròve (...) (ŠT); Po dvàiset lítro mlikà ànka vajë do góre ko smø télè prodàt. (ŠT); Ànka po dëset pinc je màma umisila (...) (ŠT); (...) nisan iméla kaj dát jes i nì mi tèu pistit. (ŠT); U jòhë je bëla cëla kókoshá (...) (ŠT); Jás vèren u Bòga (ŠT).

Peta skupina, odnosno ona u kojoj je kontinuant jata uvijek zatvoreni *e* (e), je malobrojna. Čine ju samo govor **Sluma** na sjeveru te sjeverozapadni govor, smješteni pokraj granice sa Slovenijom. To su: **Črnica, Salež, Baredine i Škuljari**. U navedenim govorima, dakle, odraz je jata uvijek isti bez obzira na to nalazi se pod naglaskom ili izvan njega te je li kratak ili dug.

Potvrde oblika:

- a) e na mjestu naglašenog jata (kratkoga i dugoga): *basëda* (SL) / *besëda* (BR, SA, ŠLJ) / *bëson* (ČR) / *bëson* (BR, SA, SL, ŠLJ); *bëu* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *bëv* (SL); *bëžat* (ČR) / *bëžet* (SL); *brëh* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *blët* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *brës* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *cëdët* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *cëu* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *cëv* (SL); *crékva* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *čarëšna* (ČR, ŠLJ) / *čerëšna* (BR, SA) / *črëšna* (SL); *črepna* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *človëk* (BR, ČR, SA) / *človëk* (SL) / *čovëk* (ŠLJ); *dëlat* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *dëlet* (SL); *gnézdo* (ČR) / *gnézdø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *grëh* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *klëšca* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *kolëno* (ČR) / *kolënø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *krës* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *lëha* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *lëto* (ČR) / *lëto* (BR, SA, SL, ŠLJ); *lëvo* (ČR) / *lëvø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *mëh* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *mëra* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *mësoc* (ČR) / *mësøc* (BR, SA, SL, ŠLJ); *mëset* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *mësto* (ČR) / *mësto* (BR, SA, SL, ŠLJ); *mësat* (BR, ČR,

SA, ŠLJ) / *męšet* (SL); *mlęko* (ČR) / *mlękɔ* (BR, SA, SL, ŠLJ); *mlęt* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *nadęła* (SL) / *nędęja* (BR, SA, ŠLJ) / *nędęja* (ČR); *navęsta* (SL) / *nęvęsta* (BR, SA, ŠLJ) / *nęvęsta* (ČR); *pęsok* (ČR) / *pęsok* (BR, SA, SL, ŠLJ); *plęśna* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *pondęjok* (ČR) / *pondęjok* (BR, SA, ŠLJ) / *pondęłok* (SL); *ręka* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *ręsęt* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *sęcęn* (BR, ČR, SA, SL); *sędęt* (SL); *sęno* (ČR) / *sęno* (BR, SA, SL, ŠLJ); *sęme* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *slęp* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *smęson* (ČR) / *smęson* (BR, SA, SL, ŠLJ); *snęh* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *spovęt* (BR, SA); *sręda* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *svęća* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *svęt* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *svętlo* (ČR) / *svętlo* (BR, SA, SL, ŠLJ); *tęlo* (ČR) / *telo* (BR, SA, SL, ŠLJ); *tęsno* (ČR) / *tęsno* (BR, SA, SL, ŠLJ); *tęsto* (ČR) / *tęstwo* (BR, SA, SL, ŠLJ); *tręzon* (ČR) / *tręzon* (BR, SA, SL, ŠLJ); *vęrat* (SA, ŠLJ) / *vęrvat* (BR, ČR) / *vęrvet* (SL); *vęter* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *vętor* (SL); *vręmę* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *zvęzda* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *żalęzqo* (SL) / *żelęzqo* (BR, SA, ŠLJ) / *żelęzo* (ČR) (u korijenskim morfeima); *pamętnęje* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *slabęje* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *staręje* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ) (u gramatičkim morfemima)

- b) ę na mjestu nenaglašenoga jata: *bęžat* (BR, SA, ŠLJ); *bleścąt* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *bleścęt* (SL); *lepota* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *męhōr* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *mehür* (SL); *sęcęn* (ŠLJ); *sędęt* (BR, ČR, SA, ŠLJ); *sękera* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *spovęt* (ČR, SL, ŠLJ)

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: (...) *sę sęh vasah pret hišo u körtę kóhalę u štańdah* (...) (SA); *onąkqo qd cęlega prşota ståvęq pod jakęqo.* (SA); *Ki zną kóliko lęt je tu stɔrɔ?* (SA); (...) *kös je vrę gorenla.* *Soseda* je šlä stɔvęt na ogoní (...) (SA); *Jas son ti dɔla za potrébo.* (SA); *Cela vɔs je grmela.* (SA); *I smo góre ståvęle papór i česón.* (BR); *Štracɔdę smo umęselę i ku je prišo nékę ot nōše famęje* (...) (BR); (...) *tökqo smo hranile dō èn mésoc.* (BR); (...) *ne kràj lęta so ti zèle kóliko je biu vrędon* (...) (BR); *Smq obęsele mèsq ne rigjɔč i kalɔlę döle* vaje dō vodę. (BR); *Kat je prišla móha kà se vrtęla ukulen, ona je pala nötter.* (BR); *U oştarijo se je hodęlo, u né se je sedęlo, počivalo, pilo, ànka jelo.* (SL); *U oştarije se je čüda vína spilo, pravęc pravęlo i nasmejalo.* (SL); (...) *kaj so potrpęle.* (SL); *Kadar je oştarića na patrólo ki je yesilq na zidę.* (SL); *Pońer so móži cęlo nuc na hárte briškolo jegralę* (...) (SL); *Móžę so hodęle zidet ukulę po svęte* (...) (SL); (...) *kravę ànka u dvę čręde.* (SL); *U nadęle se je ślō h màše* (...) (SL); *Lępo je jémęt, ali bit clovek* (...) (SL); *Staręje pastirę so sedęle* (...) (SL); *Snęga, vętra i zime potrpęle i čüda straha dożevęle.* (SL); *Lipa je nejlépča lipa na svęte, nejvęća i nejširja.* (SL); *Zatü nén sàkq lęto z cvętjen röde i za čaj nès ponöde.*

(SL); *Videla je òna bombardira e Sl uma (...)* (SL); (...) ma  anka *osv etlile* i kuj pi pic  *ostrigle* da je ne bi v e e *v etre d ole hitel *. (SL).

Sudbinu jata u pojedinim je buzetskim govorima istraživalo nekoliko dijalektologa. To su: Josip Ribarić (1916), Mieczys aw Ma ecki (1930), Pavle Ivić (1963), Nataša Vivoda (2005), Josip Lisac (1999, 2001, 2009), Iva Lukežić (1996a: 231), Silvana Vranić (2013), Alvijana Klarić i Armin Krivičić (2018.), Alvijana Klarić i Luka Rašpolić (2018.) te Alvijana Klarić (2020.). Naša su istraživanja potpuno podudarna s istraživanjima navedenih dijalektologa. Primjerice, Josip Lisac je 1999. godine u članku o izoglosama reflesa jata u hrvatskim organskim idiomima obrazložio dvostruki odraz u govoru Nugle i Veloga Mluna: „Recimo u Nugli na istoku buzetske zone imamo  luv ek 'čovjek' i bri  'brijeg'; bri  je od dugoga jata, pa je zato ikavsko. U Velikom Mlumu na zapadu dijalekta zabilježeno je br eh i zvizd ; u primjeru zvizd  refleks jata je nenaglašen“ (Lisac 1999-2000: 24). Uspoređujući naša i dosadašnja istraživanja uočili smo samo jednu razliku. Riječ je o govoru Bresta pokraj Sluma, za koji su M. Me ecki i I. Lukežić zabilježili ikavski jat u svim položajima, dok je Pavle Ivić 1963. godine zabilježio *e* na mjestu naglašenoga jata, a otvoreni *i* na mjestu nenaglašenoga, što su pokazala i naša istraživanja.

Iz svega navedenoga proizlazi zaključak da je u svim buzetskim govorima jat zadržao neizmijenjenu artikulaciju pod kratkim naglaskom. Također, većini je buzetskih govora zajedničko da prednaglasni jat prelazi u *i* odnosno *y*, osim u sjeverozapadnim govorima i sjevernome govoru Sluma, u kojima je u svakome položaju zadržao neizmijenjenu artikulaciju. U južnim i jugoistočnim govorima na mjestu dugoga jata realizirao se *i*, a samo u dvije riječi (*bielu* i *sienu*) dvoglas *ie*. U svim središnjim, zapadnim i jugoistočnim govorima te štrpedskome odraz nenaglašenoga jata ovisi o tome nalazi li se u prednaglasnome ili zanaglasnome položaju.  to se tiče iznimaka, u pojedinim se segmentima izdvajaju i govor Dragu ske Vale, u kojima je zabilježena sporadična pojave prelaska dugoga jata u *ei*. Taj dvoglas kao refleks jata zabilježen je u knjizi Josipa Lisca među goranskim kajkavcima (v. Lisac: 1999-2000: 22). U najju nijemu govoru Pagubica u nekoliko je riječi zabilježen srednji *e* na mjestu kratkoga jata. To je zamijetila i dijalektologinja Silvana Vranić (Vranić 2013: 529).

2. 10. Akcentuacija

Buzetski su govori u glavnini govoribez opreke po dužini, što je poznato i iz dosadašnje dijalektološke literature. Na to je upozorio Pavle Ivić još 1963. godine u članku

„Paralele poljskome 'pochylenie' na srpskohrvatskom terenu“, napisavši: „ovde su likvidirane sve kvantitetske i intonacione opozicije“ (Ivić 1963: 227). Isto je potvrdila i Janneke Kalsbeek istražujući govor Nugle 1987. godine: „Koliko nam je poznato, u većem su dijelu 'Bužeštine' izgubljene sve tonske i kvantitetske opozicije“ (Kalsbeek 1987: 92). No, svi govorovi na jugu dijalekta imaju opreku po dužini, sa sačuvanim prednaglasnim duljinama. Stoga, govore ovoga dijalekta ponajprije možemo podijeliti na dvije glavne skupine:

1. govorovi bez opreke po dužini
2. govorovi s oprekom po dužini

2. 10. 1. Govori s oprekom po dužini

2. 10. 1. 1. Inventar i distribucija

Akcenski sustav svih južnih govorova (Pagubice, Grimalda, Dragućka Vala, Draguć, Oslići, Kosoriga, Račički Brijeg, Račice, Krušvari) čine dva akcenta: kratkosilazni i dugosilazni te nenaglašena duljina i kračina. Dakle, u ovim govorima ne postoji opreka po intonaciji jer se akut nije sačuvao, pa naglašeni vokali mogu biti samo silazni. Primjeri u kojima je akut prešao u dugosilazni akcent jesu: *Bôjži / Bôjži* (< Bôjži), *čûvan / cûvan* (< čûvan), *devîeti* (< devěti), *dîm* (< dîm), *divôjka* (< divôjka), *domâći* (< domâči), *gospodâr* (< gospodâr), *jeduân* (< jedâñ), *kjûč / kjûc* (< kljûč), *krâj* (< krâj), *lancûn* (< lancûn), *letîn* (< letîn), *mluâdi* (< mlâdi), *nôš / nôś* (< nôž), *ôsmi* (< ôsmi) *pečûrva / pecûrva* (< pečûrva), *piêti* (< pěti), *pîšen / pîšen* (< píšen), *pluâćan* (< plâćan), *pokôjni* (< pokójni), *pûn* (< pûn), *pût* (< pût), *riêbra⁵⁸* (< rěbra), *sîr* (< sîr), *stârca* (< stârca), *stujîn* (< stujîn), *sûša / sûša* (< sûša), *žiênska / žiênska* (< žênska), *žûj / žûj* (< žûlј) i mnogi drugi.

Staro je mjesto naglaska dobro očuvano, što potvrđuju sljedeći primjeri: *bilä, bilö, bruâzdä, dubrö, guspuduârâ, guvuriît, huđit, jenä, kadä, kadë, kakö, kukušiê* (G jd.), *kuläc, kumpîrâ, kuncä, kuńä, po lîhë, lûnä, lûpîli, lužî 'ložio', muâkä, menë / menë, mlîkö, muglî, mujä, pekłi, piëtkä, platiît, pliêsäli, prnesłi, prudât, puçiêtäk / puciêtäk, pruâscî, pukuâzäla, va putukë / u putukë, puzuâbît, rekłi, sadä, va selë / u selë, sesträ, skuâkâli, sturît, suplî, sùšit, svujiê ženiê / svujiê ženiê, šiēcât / šiēcât, špehâ / špehâ, turâk, ugñä, undä, utäc, užîvâli / užîvâli, Vazän, Vazmä, vînö, vudiê* (G jd.), *zamîsili, zaviêzât, zvîzdä, ženä / ženä*.

Oba se naglaska mogu ostvariti na početnome, središnjemu i završnome slogu u riječi na svim vokalima.

Potvrde oblike:

⁵⁸ Primjer *riêbra* je jako zanimljiv jer pokazuje dužinu inače tipičnu za slovenske kajkavske govore i rubne čakavske i štokavske govore (v. Kapović 2015: 383 – 384).

Pagubice

- naglasak na početnome slogu: *cěkat, dòma, frítule, glèdali, kíflíce, z màkinun, mřva, přvi, ròdbine, z üjen, Vazàn, vècer, Vilija; Bôjži, juâja, jûdi, lîpu, miêsa, môralu, prišla, stuâra*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *cukeràncići, hudìli, kulìku, kumpanìja, pasutìce, rivàla, sirumàšćina, ugñišći, uženìli, verzòta, vetùrami*
- naglasak na završnome slogu: *bakalò, bilà, bili, dubrè, Bužìc, jenà, kadà, kadè, kakò, kulàc, menè, nismò, peklì, prneslì, pustulè, reklà, sadà, va selè, sestrà, špehà, takò, ugàń, unà, undà, utàc, uženìt, zustät; bakûn, jeduân, kapûs, kukušiê, lancunô, lužî, s Puliê, svujiê, ženiê*

Dragućka Vala

- naglasak na početnome slogu: *ìgre, kàmik, prëskve, smòkve, škùja, tìte; bluâgu, tôndi, trûdni, tûka, žiênska*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *centìmetri, igräli, nugàmi, praščića, pustìla, tuvàri; igruâja, pukôjna*
- naglasak na završnome slogu: *kadà, kakò, menè, undà, utrukì, zemj ; bulîn, pedesi t, sturî*

Oslići

- naglasak na početnome slogu: *màčkare, prëslica, pòčeli, v st, v na; čîne, hîza, nuâšli*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *kunòbi, kurìzma, ned ja, rešetu, sastâli; kati ra, starînske, udrûženi*
- naglasak na završnome slogu: *guvurìt, jen , klabùk, na lic , pletenà, reklì, turàk, suplì, svuj , undà, pu vasâh; kumûn, špacakamîn*

Račice

- naglasak na početnome slogu: * prali, zd nat; jûdi, kûri, špîna*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *kantâli, ramònika, teplìli, umladìne, u tar ji; buletîni 'ulaznice', div jke*
- naglasak na završnome slogu: *kakò, sadà, samà , vra  k, ne zemj ; bakûn, pu krufîv*

Kosoriga

- naglasak na početnome slogu: *h tat, m kina, m lin, m sec,  rali, st vice, š mule; ši stin*
- naglasak na unutarnjemu slogu: * en ca, kulìku, pukôjna, st vilu; peju lu, siju li*

- naglasak na završnome slogu: *judī*, *menē*, *peklī*, *snupē*, *undā*, *vulē*; *kuluāč*, s *pakjunarōn*, *vudie*

Zabilježeni su i primjeri s analoškim prenošenjem naglaska: *dàska*, *gluâva*, *griêda*, *griêmu*, *mâgla*, *mluâda*, *nôga*, *piêta*, *rûka* / *ruâka*, *sôva*, *vôda*, *zôra*. Ovdje nije riječ o pravome prenošenju, kao primjerice u jugozapadnome istarskom dijalektu, nego o analoškome prema oblicima s izvornim naglaskom na osnovi.

Sačuvane su prednaglasne duljine, dok su zanaglasne izgubljene. Prednaglasne se duljine u većini slučajeva ostvaruju ispred kratkosilaznoga naglaska, što potvrđuju sljedeći primjeri: *bîlît*, *bîvât*, *blîdët*, *bruâdâ*, *bruânût*, *brûsût*, *bûdît*, *cîdît*, *cîpît*, *čûvât*, *çûtût*, *dîlît*, *dubîvât*, *dukluâtît*, *guâsît*, *gnîlît*, *gûbît*, *gûlît*, *hluâdît*, *hruânâ*, *hruânît*, *izbîjât*, *juâdît* (*se*), *juâpnô*, *juâvût*, *kuâzât*, *kîhnût*, *kîpût*, *kluâtît*, *krîlô*, *krîvût* (*se*), *krîzât* *se*, *kukurîkât*, *kûpût*, *kûrît*, *kvuârît* (*se*), *lîcît* (*se*), *lîvât*, *lîzât*, *lûpîli*, *muâhât*, *mîrût*, *mîsît*, *mîsât*, *mlîkô*, *mluâtît*, *nabîjât*, *nabrûsît*, *nadulîvât*, *namuâmît*, *navîjât*, *puâlît*, *pîlît*, *pîsât*, *pîsmô*, *pîtât*, *pliêsât*, *pluâcât*, *pluâtît*, *puçîvât*, *pudmîtît*, *pupruâvîlât*, *pruâlî*, *prehluâdît* *se*, *prekrižît* *se*, *prîtît*, *prupûšcât*, *pruâznît*, *puciêtâk*, *pûhât*, *pukuâzât*, *pumuâgât* 'ministrirati', *pûšcât*, *pukuâzâla*, *puzdruâvîlât*, *ruâbît*, *rûgât* *se*, *skrîvât* (*se*), *skuâkât*, *skuâkâli*, *slûzît*, *sprebîjât*, *stuâvjàla*, *suâdît*, *sûsît*, *šiêcât* *se*, *šiêcâla*, *škûrît*, *ubîjât*, *ublîvât*, *uzîvâli*, *viêzât*, *vînô*, *zamîsli*, *zaviêzât*, *zbûdît* (*se*), *zîbât*, *zmîsîlât* (*se*), *žmîrît*, *žûtît*. U manjem broju primjera prednaglasne se dužine ostvaruju i ispred dugosilaznoga naglaska: *glâviê*, *tâjî* (3. l. jednine muškoga roda).

Naglasni sustav svih južnih govora prema klasifikaciji Milana Moguša pripada starom dvoakcenatskom sustavu (v. Moguš 1977: 56 i Moguš 1971b: 7–12).

2. 10. 2. Govori bez opreke po dužini

2. 10. 2. 1. Distribucija

Naglasak se može ostvariti na početnome, unutrašnjemu i završnome slogu u riječi na svim vokalima.

Potvrde oblike:

Roč

- naglasak na početnome slogu: *jôden*, *kličeju*, *mêstu*, *škôja*, *vôda*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *bisâge*, *katiera*, *rabilâ*
- naglasak na završnome slogu: *kuńâ*, *nusîv*, *rakah*, *sturenâ*, *tempurâl*, *ut ubjakâ*

Nugla

- naglasak na početnome slogu: *côker*, *côda*, *gûstu*, *iman*, *jôdi*, *kôhiâna*, *mâslu*, *mêjene*, *mrzla*, *prvu*, *sôhe*, *strûca*, *trde*

- naglasak na unutarnjemu slogu: *limùna, makuvnáča, marmeláda, pusièban, puviéženi, ružíci, umèsin, umrzne, upàrit*
- naglasak na završnome slogu: *bevñaké, bilò, dubrò, duperuàn, makà, makié, mlikò, muglà, pečenò, spečé, stučén, sturít, šezdesiét, z vuduà*

Kras

- naglasak na početnome slogu: *bluàgu, brižnu, còkale, jìgla, ne kráji, piéta, plèla, pònti, skòpa, tèšku, vòda*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *kalcéte, pustéje, rikamàlu, škafuni, tulíku*
- naglasak na završnome slogu: *bilò, dažjà, krujít, kumpír, kurèt, paladič, prišlò, rukavé, sestré, sturenò, takò, teplò, undé, uno, vretenò, vudie, vujskie*

Škrinjari

- naglasak na početnome slogu: *bòrnu, kráve, kuàku, lòkva, móčiv, pliešejo, tuàku, vréme, zémja*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *faméje, hranila, Humšćina, karaméle, kópevála, vetüre*
- naglasak na završnome slogu: *devestú, guspoduár, reklí, rojèn, utruki, vujskie, ot zemjé*

Vrh

- naglasak na početnome slogu: *jòdi, kuàku, óbicaj, sèdun, stuàriga, vidyla, zíènska, žnídarica*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *dyvòjka, kampáña, Pepelnica, pulòver, putréba, strampuntiévala*
- naglasak na završnome slogu: *hceré, mlykò, peték, pòstít, undà, utrokòn, uvcie, u vasé*

Paladini

- naglasak na početnome slogu: *z buàčvami, dòlyka, jòtru, màgla, muàliga, nuàsla, nuàtri, óblačnu, pòtni, sièdma, škòrné, štuàla, tuàku, tròtat*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *katiérin, klubasica, kunòbi, magàri, malvašija, pancéta, raskrgièvali, sigòru, šetèmber, vinògrad, zbòdili*
- naglasak na završnome slogu: *dažnò, kadà, kadé, kasùn, luncò, petehà, pudnevò, teplò, ugèń, zimà*

Franečići

- naglasak na početnome slogu: *còra, cáća, nòge, nòter, ròjendanè, šijàpre, škòtolè, škríle, tòmbola, žènske*

- naglasak na unutarnjemu slogu: *bogatiјe, borovina, karocela, ozdrjavela, počele, pokojne, poňava, tekuće, treboha*
- naglasak na završnome slogu: *belo, kadà, kadé, obuć, onà, šližit, vojske*

Marinci

- naglasak na početnome slogu: *jolike, muzika, oja, pince, poslušni, røka, žegnat*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *dikajina, drigacje, katéra, kolesterol, nosilo, onoliko, pokojni, prodaja*
- naglasak na završnome slogu: *bakala, bilo, dobri, dobiu, kadé, kokosé (G jd.), nabrat, ogén, onda, plesat, potok, na Riki, stoji, teklo, Vazén*

Škrbina

- naglasak na početnome slogu: *braton, črniga, čáca, igračke, petiga, pošta, u rudniki, skóza 'izlika', umrla*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *devete, na cimiteri, mojega, oboli, setimana*
- naglasak na završnome slogu: *človek, konca, mliko, prascà, rodiu, sezdesét, vinò*

Prodani

- naglasak na početnome slogu: *čodit, fritule, gløva, grøbili, koko, lastavice, na nebi, nötter, običaji, smo, štrukje, zriban*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *cimiter, friteda, gojili, z molëtami, večera, zelenava*
- naglasak na završnome slogu: *bilà, kadà, klaboke, klobasic, mojà, plesat, prascà, umisit, unòk*

Veli Mlun

- naglasak na početnome slogu: *krøšne, kopyene, lójtra, na manegę, mugo, olék, selin*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *drebélé, drigacje, nosile, počelo, posoda, stanjda, tokalarija, ukulen, zaprta*
- naglasak na završnome slogu: *u badné, otróka, pištrin, počme, sadà, samón, spletene*

Senj

- naglasak na početnome slogu: *dølale, grøta, mølo, prøvace, prvega, vøla, viñela 'izvadila'*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *kampøna, kontente, zaknatøle*
- naglasak na završnome slogu: *po dnevø, govorit, jodi, u vasø*

Štrped

- naglasak na početnome slogu: *bistra, kohéna, lóčne, møylen, riga, støros, šejen, števor, vøren,zikva*

- naglasak na unutarnjemu slogu: *dōmōćo*, *enēga*, *imēne*, *katēre*, *limōne*, *narānče*, *pršēmolō*, *salōta*, *sēromāščēna*, *ubilē*, *umr̄la*
- naglasak na završnome slogu: *brekōn*, *enā*, *greblō*, *kadā*, *kadē*, *kokōšā*, *ot kokošē*, *mačkōn*, *mlikā*, *mojā*, *na nogāh*, *očā*, *pēklē*, *petēk*, *petehā*, *prascā*, *reklā*, *sestrā*, *ot srkā*, *teklē*, *tēlēc*, *Vazēn*, *veselē*, *vinō*

Salež

- naglasak na početnome slogu: *dōber*, *ot grōbra*, *kōko*, *u kōrtē*, *mērlēn*, *mētla*, *za prōcse*, *šmirkovoc*, *žejon*, *žūta*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *arbēto*, *u brōncinēh*, *famejo*, *interešōla*, *kōlikō*, *manēstro*, *onōkō*, *potrēbo*, *sigōro*, *u štańōdah*
- naglasak na završnome slogu: *kadā*, *kōšcō*, *kričāt*, *kumpīr*, *lementāt se 'žaliti se'*, *mojā*, *ńegā*, *na ogōn*, *onā*, *za otrōkē*, *popit*, *reklo*, *sadā*, *štajōn*, *u vasāh*, *u vasē*

Baredine

- naglasak na početnome slogu: *Dōhōva*, *ēna*, *frūtē 'voće'*, *kōnōva*, *lōžnāk*, *mlēkō*, *mlēka*, *mīvēce*, *mōha*, *ot ȳlek*, *prōsōc*, *sōmo*, *stōvēla*, *sviňa*, *škūro*, *vōde* (G jd.), *vrōckē*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *dindijōte* 'purane', *durāla*, *gōlīda*, *istrijōnske*, *kokošē* (A mn.), *krdēnčō*, *nōvica*, *ošokōlo*, *potrēba*, *storile*
- naglasak na završnome slogu: *česōn*, *kokoš* (A jd.), *kōlōr*, *lōnōc*, *pēpēu*, *pipōč* 'pušač', *ęs plećōn*, *ražnē*, *rekle*, *sestrā*, *spehōn*

Slum

- naglasak na početnome slogu: *bilē*, *bile*, *člōvēk*, *dēnes*, *ēno*, *hōdet*, *jēmet*, *kādar*, *kākō*, *kōńe*, *kōset*, *mlēkō*, *mōgra*, *mōja*, *za mōje*, *očā*, *oǵoń*, *óna*, *plēsalō*, *na pōdē*, *s pōpon*, *prāsca*, *pršō* 'došao', *rēčēš*, *rēkla*, *rōjen*, *skrivalē*, *spēklē*, *stāvālē*, *tākō*, *tēga*, *na vāsē*, *zidēt*, *na zidē*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *govōret*, *kokošē*, *krōmpiliā*, *onākō*, *oštarija*, *otrōkē*, *počivalō*, *pomōgle*, *u ublākē*, *uzidalē*
- naglasak na završnome slogu: *damū*, *davētstū*, *lēdi*, *nēkadā*, *z oćēn*, *onakōv*, *padesēt*

Lanišće

- naglasak na početnome slogu: *gāzdarica*, *hitat*, *istina*, *mēsec*, *nāšli*, *prāva*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *cikāla*, *četiri*, *gospodarica*, *kōpili*, *pokojni*, *ožēnen*
- naglasak na završnome slogu: *boškarin*, *juštāt* 'dogovoriti cijenu', *otāc*, *prodāt*, *selō*, *večerās*

U svim središnjim, zapadnim, istočnim, jugoistočnim, jugozapadnim govorima te u sjeverozapadnim Kajinima i Štrpedu dobro se čuva staro mjesto naglaska, dok su u ostalim

sjeverozapadnim govorima te sjevernim govorima Sluma i Bresta zabilježena regresivna povlačenja, što je utjecaj slovenskih govora.

Čuvanje staroga mjesta naglaska potvrđuju mnogobrojni primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *bilā* (PR), *bilē* (VM), *člověk* (ŠK), *dažji* (PA), *dažnō* (PA), *dubrā* (KR) / *dobrā* (ŠT), *držat* (L), *goyorit* (S), *greblō* (ŠT), *gunit* (KR), *hcerē* (D jd.; V), *hlustē* (PA), *hranit* (S), *igrat* (ŠK), *jena* (KR), *kadā* (ŠNJ), *kadē* (PA), *kipit* 'kupiti' (PR), *klabókē* (A mn.; PR), *klubasic* (PA), *ne koluc* (PR), *koncā* (ŠK), *krujít* (KR), *kuńā* (R), *lovac* (ŠK), *u luncō* (PA), *makā* (NU), *mēnē* (ŠT), *mlikō* (KR), *z mlikón* (NU), *mocít* (F), *ut mujih* (V), *na nogāh* (ŠT), *ot négā* (ŠT), *oćā* (ŠT), *ondā* (L), *otrók* (ŠT), *otrókē mojē* (ŠT), *otrókā* (VM), *petehā* (PA) / *petehā* (ŠT), *peklē* (ŠT), *peték* (V), *prascá* (PR), *póstit* (PA), *u rakah* (R), *reklá* (ŠT), *pō samjē* (VM), *selō* (L), *sestrá* (ŠK) / *sestrá* (ŠT), *speklá* (ŠT), *ot srkā* (ŠT), *pō stazē* (PR), *stečē* (VM), *stojí* (MA), *sturít* (NU), *tvojá* (ŠT), *ut ubjaká* (R), *unē* (PA), *uvcié* (V), *vanē* (PR), *u vasē* (MA), *Vazén* (ŠT), *vinō* (ŠK), *ne Vrhē* (V), *vretenō* (KR), *ni vudie* (KR), *vujskié* (ŠNJ), *pu zimē* (MA), *ženō* (ŠK) i mnogi drugi.

2. 10. 2. 2. Duljenje u naglašenome predzadnjem slogu

U središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim govorima zabilježeno je duljenje u naglašenome predzadnjem slogu. Ta je naglasna pojava karakteristična za obližnje slovenske govore, stoga je logično da se ne pojavljuje u istočnim, južnim, jugoistočnim i jugozapadnim buzetskim. Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā jesu: *bjčve* (PR, VM), *bjšta* 'samar, magareće sedlo' (ČR, SI, SM), *bljto* (BR, ŠLJ), *bogjta* (KA, MM, PČ), *brjt* 'brati' (VM), *bráta⁵⁹* (SL), *brjta* (ŠT), *djli* (ŠK), *dlbjko* (BR), *dlána* (SL), *držbla* (ŠT), *gjber* (SM), *igrjli* (MA) / *igrjle* (ŠT), *joma* (MM), *kjsno* (ČR), *kantjli* (MA, PR) / *kantjle* (F), *kjšej* (SM), *kljle* (ŠT), *na krjji* (MA, PR) / *po krjje* (VM), *krjla* (BR), *ot krjve* (BR), *ljčne* (S, ŠT), *mjčka* (MM), *mjlo* (MA, PR) / *mjlq* (BR, S, ŠT), *h mjsi* (MA, PR) / *h mjsq* (BR, F), *mrjza* (F), *náša⁶⁰* (SL), *u njše* (PR), *ostjlo* (VM), *pjla* (F, ŠK), *parjli* (ŠK), *pjmet* (BR, ČR, SA, ŠLJ), *pensjle* (BR, ŠT), *pljčen* (ŠK), *pobrjla* (F), *popejjle* (F), *posljla* (ŠT), *prontjla* (MA, PR), *rjme* (PR), *rivjle* (BR, ŠT), *sljma* (F), *u Šjležę* (BR), *sjmo* (PR) / *sjmq* (F, ŠT, VM), *srjka* (ŠLJ), *stára⁶¹* (SL), *stjvela* (BR, F) / *stjvęu* (SA), *za svjte* (PR), *stjla* (BR), *stjmjli* (MA) / *stjmjle* (ŠT), *strjca 'krpa'* (ČR, MM, SM), *vrjna* (F), *zaknatjle* (S), *zjme* (PR), *zdrjva* (F), *znjla* (F, ŠT). Takvo je duljenje dosljedno u penultimi, a sporadično je na prvome slogu, vjerojatno analogijom prema prezentskim oblicima: *ljgat* (BR), *pljkat* (ŠK), *stjvet* (SA, ŠT) /

⁵⁹ U primjeru *bráta* u govoru Sluma vidljivo je da je došlo do duljenja odraza staroga akuta jer N jd. imenice 'brat' glasi *brēt*, a u ostalim se oblicima pojavljuje vokal *a*. (više o tome v. poglavje o vokalnim sustavima).

⁶⁰ V. prethodnu fusnotu.

⁶¹ Isto.

stòvili (PR) / *stòvèlo* (VM) te u prilogu *kɔn* u govoru Baredina, analogijom prema *kɔmo*. Nekoliko je primjera zabilježeno i u mjesnome govoru Paladina: *buàčva* i *štuàla*, vjerojatno po uzoru na susjedni zapadni govor Senja.

2. 10. 2. 3. Regresivno prenošenje naglaska

Za sjeverne (Slum, Brest) i krajnje sjeverozapadne govore (Črnica, Salež, Škuljari i Baredine) karakteristično je regresivno prenošenje naglaska. U sjeverozapadnim se dosljedno prenosi na prednaglasne duljine te s kratkoga otvorenoga završnoga sloga na kračinu, ali uz puno iznimaka, a u sjevernim zabilježena su oba prenošenja uključujući i prenošenje sa zatvorenoga završnog sloga u pojedinim primjerima.

Primjeri prenošenja u krajnjim sjeverozapadnim govorima:

- a) sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *čìvat*, *hrònet*, *jòrom*, *lòžet* 'lukšijati, prati u lukšiji', *mòčok*, *mèset*, *mlòtët*, *mlékø*, *mléka*, *pìsat*, *plòtët*, *polívalë*, *rastègnële*, *razrèdnëlo*, *ròka*, *šòšet*, *umèselë*, *vinò*, *zalìvalë*, *zavòjalò*, *zvèzda*
- b) s otvorenoga završnog sloga na kračinu: *mògla*, *mòjo*, *ònò*, *pròsce*, *ròpca*

Primjeri prenošenja u sjevernome govoru Sluma:

- a) sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *béžet* 'bježati', *bràzda*, *dèblø*, *glàva*, *gnèzdø*, *gospòdàra*, *jápnò*, *križa*, *kròmpìlá*, *mlékø*, *mòka*, *otpràvìalò*, *pètka*, *počétki*, *počìvalò*, *plèsalò*, *posàdet* 'posaditi', *posòdet* 'posuditi', *prodàjale*, *pripròvìale*, *ràboc*, *ròka*, *skàkalò*, *skrìvalë*, *srèda*, *stàvìalë*, *umèset*, *uzìdalë*, *vìkalò*, *vinò*, *zìdet* 'zidati', *zléžejø* (3. l. mn. glagola *izleći*), *zvèzda*
- b) sa završnoga otvorenog sloga na kračinu: *bìla*, *bùsa*, *dàska*, *dòbro*, *kìrnca*, *kòńa*, *kròvè*, *mègla*, *mògla*, *mòja*, *nòga*, *ògña*, *ònàko*, *otròkè* (N mn.), *otròke* (A mn.), *na pòdë* 'na podu', *pomògle*, *pràsca*, *rèkla*, *za sèbe*, *sèda* 'sada', *sèstra*, *spèkle*, *stèklo* 'staklo', *tèga*, *tèkla*, *na vásè* 'na selu', *žèna*
- c) sa završnoga zatvorenoga sloga: *clòvèk*, *dènes*, *govòret*, *hòdet*, *jèmet* 'imati', *kòset*, *ògoń*, *s pòpon*, *pràsoc*, *ròdet*

Primjeri prenošenja u sjevernome govoru Bresta:

- a) sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *bràzda*, *dèblù*, *glàva*, *grèda*, *gùspùdàra*, *krùmpìlá*, *lèha*, *màčuk*, *mèšet*, *pèsuk*, *pèta*, *pétuk*, *pusàdyt*, *pusòdyt*, *ràse* 'raste', *razrèdnyt*, *rèbrù*, *rèka*, *rèšyt*, *ròka*, *sèčen*, *sèdyt*, *tràva*, *ymèsyt*, *vinù*, *zvèzda*
- b) sa završnoga otvorenog sloga na kračinu: *brèka*, *kròvý*, *mòja*, *ògña*, *na òknù*, *pòpa*, *rèkla*, *sàda*, *sèmìla*, *sèstra*, *stèklu*, *tèkla*, *žèna*

- c) sa završnoga zatvorenoga sloga: *č̄ebur*, *č̄esun*, *č̄ešul'*, *četrtuk*, *d̄enes*, *l̄aget*, *očut*, *oguń*, *p̄epur*, *pr̄asyc*, *s̄emul'*, *t̄oruk*, *t̄ožyt*, *zd̄ehnyt*, *zgl̄odat*, *zḡubyt*, *V̄ezum*

2. 10. 2. 4. Progresivno pomicanje kratkoga cirkumfleksa

Za središnje, sjeverozapadne i sjeverne buzetske govore značajno je progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa u pojedinim primjerima. U ostalim je govorima zabilježeno svega nekoliko primjera. Da se to pomicanje ne provodi dosljedno, primijetio je i Pavle Ivić još 1963. godine, zabilježivši tri primjera u govoru Sluma: *gospút*, *kokušε* i *golop*. Referirajući se na povlačenje naglaska s krajnjega sloga te na progresivno pomicanje cirkumfleksa, zaključuje: „Oba fenomena odgovaraju stanju u slovenačkom jeziku i nije slučajno što se pojavljuju baš u arei najjačeg kontakta sa slovenačkim jezikom, lingvističkog i geografskog. U ostalim mestima nalazimo samo poneki primer za jednu ili drugu promenu, rasprostranjenu leksičkim ili morfološkim putem“ (Ivić 1963: 228). Istraživanja su pokazala da je progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa u nekolicini primjera izazvalo duljenje vokala, što se očituje samo u vokalnoj boji jer su kvantitativne opreke izgubljene. To je, primjerice, vidljivo u riječima u kojemu se na naglašenome mjestu realizira *ɔ* (u govorima u kojima je dugi *a* dao taj glas); u govorima u kojima je dugi *o* dao *u*; dugi *e > e* (za razliku od kratkoga koji je otvoreni) i sl.

Potvrde oblika⁶²:

Slum: *d̄omà*, *damù*⁶³, *govòr*, *kokuš*, *korák*, *gospút*, *obè*, *oblàk*, *obrùč*, *papèla*, *prhûrte*, *prodàlę*, *ukùlen*, *vasév*, *zapòvët*

Brest: *d̄umà*, *guspút*, *guyvòr*, *kukuš*, *kukušε*, *kurák*, *prhùt*, *prydàly*, *prukléta*, *ubè*, *ublak*, *ubrùč*, *ukùlyn*, *prydàly*, *zapòvët*

Črnica, Škuljari: *damù*, *d̄evér*, *golop*, *gospót*, *govòr*, *kokòš*, *koròk*, *koròka*, *jòdi* (A mn.), *obè*, *oblòk*, *obròč*, *okùlen*, *prodòlę*, *prókleta*

Baredine, Salež: *d̄omà*, *golop*, *gospót*, *govòr*, *kokòša*, *koròk*, *na nebè*, *oblòk*, *obròč*, *okùlen*, *pepèla*, *prodòlę*, *prókleta*, *spovët*, *veséu*

Franečići, Kravčići: *d̄evér*, *golop*, *gospót*, *govòr*, *koròk*, *ne nebè*, *oblòk*, *obròč*, *prodòlę*, *prókleta*, *spovët*, *ukùlen*, *veséu*

Sveti Ivan, Sveti Martin, Štrped, Kajini: *golop*, *gospót*, *govòr*, *koròk*, *ne nebè*, *oblòk*, *obròč*, *prodòlę*, *prókleta*, *spovët*, *ukùlen*, *veséu*

⁶² Polazi se od sustava u kojem je broj primjera najveći.

⁶³ Razlika između *d̄omà* i *damù* je u tome što je *d̄omà* prilog mjesta, a *damù* prilog smjera: *Č̄era smø bilę d̄omà*; *Grémø damù*. Potonji je oblik nastao od riječi *domov*, pri čemu je završno *-ov* prešlo u *u*, što je karakteristično za mnoge buzetske govore.

Marinci, Škrbina: *gospót, govòr, körök, oblòk, obròč, prođòlę, prokléta, spovét, ukùlen, veséu*

Prodani: *gospót, govòr, körök, oblòk, obròč, prođòlę, prokléta, spovét, ukùlen, veséu*

Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjsko Polje: *gospót, govòr, jódę* (A mn.), *s kosó, z nogó, prođòlę, prokléta, ukùlen, veséu*

Senj, Sovinjska Brda: *gospót, govòr, s kosó, z nogó, pepéla, prođòlę, ukùlen*

Vrh, Paladini, Klarići, Marčenegla, Barušići: *guspút, guvòr, pruduáli, ukùlin*

Ročko Polje: *guspút, pruduáli*

Čiritež, Roč, Nugla, Hum, Kras, Škrinjari: *guspút, pepéla, pruduáli, ukùlin*

Lanišće: *domá, goliúp, oblák, obriúč*

Pagubice, Grimalda, Dragućka Vala, Draguć, Račice, Račički Brijeg, Kosoriga, Oslići,

Krušvari: *guspót⁶⁴*

2. 10. 3. Neocirkumfleks

Za sjeverozapadnočakavске⁶⁵ govore karakteristično je postojanje neocirkumfleksa, odnosno duljenje naglašenoga vokala u slogu ispred sloga u kojem se pokratila duljina. Taj je naglasak nastao od praslavenskoga akuta, a ostvaruje se samo u riječima s naglaskom fiksiranim na osnovi, odnosno onima koje pripadaju naglasnomu tipu A. Upravo se po neocirkumfleksu ovi govori razlikuju od svih drugih čakavskih, ali i štokavskih. Pojavljuje se u *e*-prezentu i u određenim oblicima pridjeva tipa *stari* i *mali*. Zabilježen je u svim istraženim buzetskim govorima u pojedinim glagolima i pridjevima, ali ne u istoj mjeri ni u istim primjerima.

Potvrde oblika:

Pagubice: *juâše, kuâpje, kuâšje, luâje, pluâce, rîžen⁶⁶; muâli, stuâri*

Grimalda, Dragućka Vala, Draguć, Račice, Račički Brijeg, Kosoriga, Oslići, Krušvari: *juâše, kuâpje, kuâšje, liégnen, luâje, muâže, puâden, pluâče, priênen, rîžen, siêden, tuâknen; muâli, pijuâni, stuâri*

Čiritež, Nugla, Roč, Ročko Polje: *juâše, kuâpje, kuâšje, luâje, liégnen, muâžen, puâden, pluâče, rîžen, siêden, tuâknen; muâli, stuâri*

⁶⁴ Posebnost južnih govorova jest u činjenici da primjer *guspót* sadrži kratkosilazni, a ne dugosilazni naglasak, što bi bilo očekivano u progresivnome pomicanju kratkoga cirkumfleksa. Mate Kapović smatra da je u tome primjeru riječ o akcenatskoj posuđenici od sjevernijega *guspút* jer bi se inače očekivalo *guspót* (prof. dr. sc. Mate Kapović, personal communicaticon).

⁶⁵ „Obuhvaćaju prostor Istre, Hrvatskoga primorja (Kastavština, grad Rijeku i okolna mjesta do područja oko Novog Vinodolskog), dio otoka Krka, Cres, sjeverni dio Lošinja sve do zračne luke Lošinj-Novi.“ (Vranić 1999: 49).

⁶⁶ Neocirkumfleks se pojavljuje u svim glagolima ovoga tipa.

Hum, Kras, Škrinjari: *juāše, kuāpje, kuāšje, luāje, liēgnen, muāžen, pluāče, rižen, siēden, tuāknen; muāli, ruāni, stuāri*

Vrh: *buān, juāše, kuāpje, kuāšje, luāje, muāže, puāden, pluāče, tuāknen; muāli, ruāni, stuāri*

Paladini, Barušići, Klarići, Marčenegla: *buān, juāše, kuāpje, kuāšje, luāje, muāže, puāden, pluāče, tuāknen; muāli, ruāni, stuāri*

Sveti Ivan, Sveti Martin, Franečići, Krbavčići, Štrped, Kajini: *jōše, kōpjε, kōšje, lōje, lēgnen, mōžen, pōden, plōče, tōknen; bogōtε, mōlε, pjōnε, rogōtε, stōrε*

Prodani: *jōše, kōpjε, kōšje, lōje, lēgnen, mōžen, pōden, plōče, tōknen; bogōti, mōli, pjōni, rogōti, stōri*

Marinci, Škrbina: *jōše, kōpjε, kōšje, lōje, lēgnen, mōžen, pōden, plōče, tōknen; bogōti, mōli, pjōni, rogōti, stōri*

Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjska Brda, Sovinjsko Polje, Senj: *jōše, kōpjε, kōšje, lōje, lēžen, mōžen, pōden, plōče, sēden, tōknen; bogōtε, mōlε, pjōnε, stōrε*

Črnica, Salež, Baredine, Škuljari: *jōše, kōpjε, kōšje, lōje, lēgnen, mōžen, pōden, plōče, sēden, tōknen; bogōtε, mōlε, stōrε*

Slum: *lēžen; stārε (ali stēr)*

Brest: *lēžen; stāry (ali stēr)*

Navedeni primjeri pokazuju da je neocirkumfleks zastavljen u svim govorima buzetskoga dijalekta, po čemu se i svrstavaju među sjeverozapadne čakavske, kako to navode J. Kalsbeek (1983; 1987), W. Vermeer (1982), S. Zubčić (2017) i drugi. Naime, Vermeer je u radu „On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocirkumflex in adjectives and *e*-presents“ podijelio čakavske govore na tri skupine, pri čemu je kao jedini klasifikacijski kriterij uzeo ostvarivanje neocirkumfleksa u prezantu nekih glagola i u određenome liku nekih pridjeva. Prvu skupinu čine sjeverozapadni čakavski govorovi, među koje ubraja „sjeverne istarske“, a to su govorovi koji pripadaju buzetskom ili gornjomiranskomu dijalektu prema klasifikaciji Dalibora Brozovića. Budući da se u literaturi glagoli s neocirkumfleksom određuju na više načina, među kojima su neki dvojni, jedan od ciljeva knjige Sanje Zubčić Neocirkumfleks u čakavskom narječju jest njegovo preciziranje. Iz gore navedenih primjera vidljivo je da je neocirkumfleks u svim buzetskim govorima zabilježen u prezantima glagola 'jahati', 'kpati', 'kašljati', 'lajati' i 'plakati', odnosno u *e*-prezentima koji pripadaju n. t. *a* s osnovom na sonant, u kategoriji *je*-prezenti n. t. *a*. te u određenim pridjevima 'mali' i 'stari'. To su potvrđila i istraživanja Sanje Zubčić, koja u svojoj knjizi donosi primjere iz govora Erkovčića, Pračane, Nugle, Krbavčića i Ročkoga Polja (v. Zubčić 2019: 107–108). Što se tiče određenoga oblika pridjeva, vidljivo je da je

rasprostranjenost neocirkumfleksa u toj kategoriji znatno manja negoli u prezentu glagola. U svim se govorima pojavljuje u primjerima 'mali' i 'stari', koji se u literaturi često navode kao potvrde njegova ostvarivanja. Uz ova dva u pojedinim su govorima ovjereni i pridjevi 'bogati', 'pijani', 'rani' i 'rogati'. Svi navedeni primjeri pripadaju naglasnomu tipu *a*, s naglaskom fiksiranim na osnovi. Zubčić je utvrdila da se u mnogim sjeverozapadnim čakavskim govorima u toj kategoriji pojavljuju i oni primjeri koji pripadaju naglasnomu tipu *b* (Zubčić 2019: 132), no takvi nisu zabilježeni u buzetskim govorima. Budući da se samo u južnim govorima pojavljuje opreka po kvantiteti, prisutnost neocirkumfleksa u ostalim govorima utvrđeno je prema duljenju vokala. U takvim se govorima može ustanoviti samo u onim primjerima u kojima se razlikuje realizacija dugih i kratkih vokala. Zato se u govoru Lanića njegov ostvaraj nije mogao utvrditi jer, za razliku od ostalih govora, u ovome se ne razlikuju dugi i kratki *a* te dugi i kratki *e*. U južnim, jugoistočnim i jugozapadnim govorima na mjestu dugoga *e* ostvaruje se diftong *ie*, a u središnjim, zapadnim i sjeverozapadnim vrijedi sljedeća formula: kratki *e* > otvoreni *e*; dugi *e* > *e*; dugi *a* > *ɔ*. U Slumu i Brestu dugi *a* je dao *a*, ali kratki u mnogim primjerima prelazi u otvoreni *e*. Tako je u opreci *stér – stari* jasno vidljivo da se u određenome obliku ostvaruje neocirkumfleks. Također, u jugozapadnim se govorima razlikuje dugi i kratki odraz jata. Naime, kratki je zadržao fonološku individualnost, a dugi je prešao u *i*. Stoga, u prezentu *rižen* u odnosu na infinitiv *rēzat* jasno je duljenje naglašenoga vokala.

2. 10. 3. Naglasni tipovi

U suvremenim se govorima odražavaju tri općeslavenska naglasna tipa: *a*, *b* i *c*. Ti tipovi podrazumijevaju vrstu i distribuciju naglaska u morfološkim paradigmama promjenjivih vrsta riječi. Naglasnomu tipu *a* pripadaju leksemi sa stalnim mjestom naglaska na vokalu osnove; tipu *b* sa stalnim mjestom naglaska na nastavku u imenicama i pridjevima, a tip *c* pomični je tip, u kojemu mjesto naglaska alternira na osnovi i na nastavku.

2. 10. 3. 1. Naglasni tipovi deklinabilnih vrsta riječi

Posebnost buzetskih govora u odnosu na druge u Istri vidljiva je i u deklinaciji imenica. Iako se u ovome radu nećemo baviti morfolojijom, pri obradbi naglasnih tipova važno je spomenuti da nastavci imenica ovise o naglasnome tipu kojemu imenica pripada. To je zamijetila i dijalektologinja Janneke Kalsbeek opisujući govor Nugle (Kalsbeek 1987: 96), a najnovija istraživanja na tu temu proveli su Alvijana Klarić i Armin Krivičić (Klarić i Krivičić 2019: 443–458). Rezultati istraživanja pokazali su da u L jednine muškoga roda

alterniraju tri nastavka: *-i*, *-e* i *-u*. Nastavak *-i* pojavljuje se u imenicama koje pripadaju naglasnomu tipu A; nastavak *-e* imenice koje pripadaju naglasnomu tipu B, a *-u* naglasnomu tipu C. Taj je nastavak naglašen u imenica koje označuju što neživo. U srednjemu rodu također su zastupljena tri nastavka u L: *-u* (imenice koje pripadaju naglasnomu tipu A), *-e* (imenice koje pripadaju naglasnomu tipu B); *-i* (imenice koje pripadaju naglasnomu tipu C). Što se tiče *e*-vrste, u D i L jednine pojavljuju se nastavci *-i* i *-e*. Naime, imenice koje pripadaju naglasnomu tipu A imaju nastavak *-i*, a one koje pripadaju naglasnim tipovima B i C imaju nastavak *-e*. Posebnost južnih, jugoistočnih i jugozapadnih govora jest ovisnost nastavka N i A množine o naglasnome tipu kojemu imenica pripada: one koje pripadaju naglasnomu tipu A imaju nastavak *-e*, a nastavak *-i* one koje pripadaju naglasnim tipovima B i C.

2. 10. 3. 1. 1. Naglasni tip A

Pagubice: *bakûn* 'komad', *Bužić*, *cukeränciće*, *duân*, *fritule*, *fûže* (A mn.), *hiš* (A jd.), *va hiši*, *hlëbe*, *jûdi*, *juâja*, *juaj*, *kapûs*, *kiflice*, *krüh*, *kûma*, *kûme* (A jd.), *kumpanija*, *lëtu*, *z mäkinun*, *h mäsi*, *miësa*, *mřva*, *mûs*, *pandišpäña*, *pasutice*, *va pliês*, *prîces*, *rödbina*, *rödbine* (G jd.), *sirumäšćina*, *na sklëda*, *susët*, *susëda*, *sväte*, *ubët*, *na ugñišći*, *na üji*, *z üjen*, *vècer*, *verzòta*, *z vetùrami*, *Vilija* 'Badnjak', *źlicun*; *böji* 'bolji', *Bôjzi*, *cîla*, *debëf*, *mluâda*, *slätkiga*, *stuâra* (A jd.), *pûn*, *vëli*, *vèci*, *zëlenu*; *cëkali*, *çakulâli*, *dëlali*, *dëlalu*, *finili*, *glëdali*, *jëli*, *kühali*, *môralu*, *prîsla*, *pukrili*, *rivâla*, *sëli*, *ubìli*, *ubùli*, *zëmali*; *kakòviga*, *kî*, *këga*, *nëki*, *nïc*, *nijëniga*, *ut sâkiga*, *tëga*; *přvi*, *drügi*, *drügiga*, *drüga*

Dragućka Vala: *bäle* 'boće', *bluâgu*, *Brgùdac*, *bulîn*, *duân*, *dëla*, *z Dragùćke Vâle*, *grôjzi*, *kämik*, *krëke*, *preko Krkûža*, *u Krùšvare*, *îgre*, *îgri* (G mn.), *lît* (G mn. imenice *lëtu*), *z mäma*, *pâlica*, *pâlice*, *pâlicami*, *pjöčka*, *pjöčki*, *prašćića*, *prëskve*, *na Röč*, *smòkve*, *strâh*, *u škôli*, *škiuja*, *u škiuja*, *trkîn*, *tëte*, *na tuvâri*, *s tuvârun*, *üre*, *ûr*, *vècer*, *ziênska* (poimen. pridj.); *düplu*, *jäči*, *kuntënti*, *mäña*, *nerdäji*, *pukôjna*, *tôndi* 'okrugli', *trûdni*, *vëseli*; *dëlali*, *frmäli* 'zaustavili', *hudîlu*, *igrâli*, *imëli*, *kantâli*, *kliçala*, *kupâli*, *môralu*, *pâsli*, *prîšli*, *skuâkâli*, *störi*; *kî*, *nëki*, *nëkimu*, *nïc*, *säki*, *së 'sve'*, *sëga*, *tò*; *drügi*, *drügiga*, *drügimu*, *drügih*

Oslići: *na Antòńa*, *brhän* 'haljina', *bübrih*, *u Cerôvje*, *cîne* 'gluposti', *podvale*', *duân*, *Dragùćka Vâla*, *u dòmi* 'u domu', *ot drîva*, *fëšta*, *du hîze*, *na hrbâti*, *juâja*, *kamîn*, *K pani*, *kunöbi*, *kumûn*, *kurîzma*, *lëtu*, *mäckare*, *mäckar*, *mälin*, *mësec*, *mrâs*, *mûha⁶⁷*, *mûžika*, *mužikânta*, *u nedëja*, *pâlica*, *pijât*, *pikerîn*, *prëslica*, *pundëjak*, *pûsta* (A jd. imenice *pûs*), *pûsti*, *röba*, *sîta* (A mn. imenice *sîtu* 'sito'), *slôšćina*, *špacakamîne* 'dimnjačare', *štrâca*, *trbùh*,

⁶⁷ Imenica *mûha*, iako u svim padežima ima fiksiran naglasak na osnovi, u N množine ima nastavak *-i*, kao imenice koje pripadaju naglasnim tipovima B i C.

Uslíči, vúna, z zvónima, žvejarín; cíla, cíli, u čínu, dígi, mačkaráni, mluádi, ubùčena, starínske (N mn.); fěstali, gambijálu, hítali, nuášli, pòbrli, príšle, puzdrávili, stávili, šíēcäla; kaköva, katiéra, náše, sáki; drúge, přvi, přviga, sedavnájsti

Račice: *bájs, bakún 'komad', blátu (N jd.), bráti, buletíne 'ulaznice', v Buzét, divójke, Dragùć, u Krüšvarih, guľda, júdi, ut kráji, h mäši, mužikánti, neděja, u neděja, plès, u Prödani, ut Prödanu, ramónika, slöšcina, špína, tröziči 'puteljci', umladíne (G jd.), u uštaríji, žiénske; mückini, púna, staréje, šírje; huďili, kantáli, klícali 'zvali', nevádili, öprali, pòčeli, puškrufív, vädili 'učili'; sáka, sè, sèga, sèh, tö; drúgi*

Kosoriga: *báčve, bót, bòti, čeníca, duán, fěste, fětica, jábuk, juáj (G mn.), kòpa 'stog sijena ili slame', ne kòpa, jùtru, krùh, u kušára, kvuásun, mäkina, ne mäkina, mälin, pu mëseci, müški, ne prnát, puáse (A mn. imenice puás 'pojas'), rödbina, slàma, sìpi 'srpovi', stávice, ne stávice, susèdi, sèmulami, tìstu (A jd. imenice tìstu 'tijesto'), s tuvárun, urèhi, urèhe, vrèća; pukôjna; duála, klícalu 'zvalo', makináli, nevádila, òrali, pòbrali, prusijuáli, rastřli, samléli, sijuáli, stávila, stávili, stòrili, štimáli 'cijenili', tèli, ubèsila, zdína 'dignuo', zdínalu, zòralu, žèli; tö; drúgi, drúgimu, u šiéstin*

Roč: *biság, fruát, fruáta, jóden, Jure, mëstu, Mirna, z Róča, škója, štrige, tempurál; svéta, svétila, žíte; katiéra; nusiv, páv, pále, pupalávala, stòrile, ukamenév 'skamenio', utupív*

Nugla: *còker, còkera, jábuka, juája, u kóhiáa, limúna, mák, makuvnáča, marmeláda, marmeláde, másla, máslu, mrzla, putica 'orahnjača', u rùm, ružíć, ut ružíća, ut ružíći, ružíće, u štrúca, ut urèhi, u urèhe, z urèhi, urehnáča, ut vòre; górká 'topla', u góru, mèjene, mèhku, pudòbnu, pusiéban, puvieženi, siruvu, sóčnu, sóčne, trde; samléli*

Kras: *baréta, bluág, brát, brhána, čeníca, čóf, puli hiše, jíglia, jígli, kalcéte, ne kráji, ne krój, ne kóp, ut lësa, lëtina, mája, máje, mäma, mëra, s mètrun, ne nívi, nùna, paladič 'kolac', pálica, u Pázin, u Pázini, persóna, prëslica, róha, róhi, sònce, škafuni, štérna, šóša, trkiń, vúna, žiénska (poimen. pridj.); hùmski, špičas, zamòtanu; còkale, nepùnilu, pàtili, stávili, vädila 'učila', se vadile; drúga*

Škrinjari: *Bépu, z blàgun, Bòga, famèje, frèze, hiš, hmèt, karamèle, kràve, na lòkvi, nònu, pluvàn, sirumašćine, škòla, tràhtora, s tuvàrun, vȅture; hùmski, levàn 'poslan', tèžak; nàša; pr̄ve*

Vrh: *Bògu, fëšta, frèze, jeketòn, jímena, jòre* (G jd.), *kalcéte, kampàna, ut kampàne, kapòta, kòtul* (G mn. imenice *kòtula* 'suknja'), *kràve, s kràvami, kurizma, h màsi, mùžu, u nedéja, ne Pepelnica, putrëba, ne ràmeni, tràhture, ne vëra, Vilija 'Badnjak', vùna, žnídarica, žiènska; Bójza, pukòjni, vèli, zdràvi* (N mn.); *dèlav, bavili, nevàdila, strampuntiévala, vidyla; sàka; pr̄vi, dvanájstiga*

Paladini: *badníća, badníće, z buáčvami, blàtu, Bòh, Bògu, bòt 'put', britvica, dàge, duàn, fëšta, frèza, ud frèze, gròjzi, ud gròjza, jàgude, jòra, jòtru, na kampàna, klubasic, ud klubasic, kràji, u kunòbi, s kurumàčun, na lètrika, lèta, lètina, ud lišća, mačkalèta 'vrsta grožđa', màglia, u màkiňa, màkiňe, malvašije, marènda, mùški, nedéja, nevàdva, pancète, pršòta, pu pusàdah, rakijice, sònce, subòta, šetèmber, škuàre, škòrné, u štuàla, tevčića, tòra, ud tròt, večëra, vinògrad, u vinògrad, vrëme, žiènske; blàtnu, cèla, črniga, làčni* (N mn.), *muàliga, ud nòviga, pòtni 'znojni', prònta 'spremna', tuàpe 'tupe', tròdni, vèća, vèli, vèlu; dèlamu, glèdalu, finiv, stàvili, trèbalu, trògalu, ustàlu, zbòdili, znuàli; u katiérin 'u kojemu', sàki, takòva; anàjsta 'jedanaesta', dròga, drògi, pr̄va, sièdma*

Franečići: *es Baràke, bogatije, Bògë* (D jd.), *bòrovina, u bòška, còra 'tava', càća, u famèje, fëšta, polë Franèčęćo, karocèla, kròha, lèt, lèta, u màckare, mladićę, móš, móške, mùžika, nedéja, pàra, ot patène, pjòčke, pońáva, pržońér 'zatvorenik', pùpe 'lutke', rimòñeka, ròjendanë, seromàšćena, u Svèten Martinë, poli Svètë Martin, u šala 'sala za ples', škòtolë, škrile, u škòla, ot štròc, šumagàne, tòmbola, trebòha, vòhò, žènske, žlice, žnídar; pokòjne; dočòkala, klicala 'zvalo', kontèntę, kòhalo, ozdròvèla, stòvèla; na nèken, sàka, sàko, sèga*

Marinci: *blògo, po cèsti, càća, dikajìna, fëšta, hiša, u hiši, hiš, jòja, jòj, jòlik, u jòlike, jòtro, klobasice, kòrita, kòrizma, na kròji, lësa, màslo, h móši, mèsec, mize, mùžika, u nedéja, nòke, òji, òja, pince, plàc, prošešijòna 'procesije', réñino, ròže, smòkve, sòsedi, škalini, ot štracòde, Vilija, zornici; bòlani, domòća, domòćo, kuntènta, sùhe, svèti* (N mn.), *vèla; klicala, konšumàlo, očistila, skòhala, stàvi, stàvili, vidili; katéra 'koja', kakòve, sàki; drògin*

Škrbina: *bàrba, bròta, bròton, bròti, bròto* (G mn.), *u Buzèti, na cimiteri, is Còna, človèk, Črnica, u Črnici, càca, dòn, u gròt, u gròja, Hrvàt, igračka, igračke, jòji, kandòt, ot kapòta, lática 'mala limena kanta', lèto, lèt, màckare, du Màja, mòša, h mòši, is Mlòna, na mèsec, mèsto, Mudešto, nedéja, nòno, nòneta, pancèta, za partizàne, pògrep, pòšta, s pòšton, pršòti, pùpa, pùpe* (A jd.), *s pùpami, rićine, u rùdniki, sìn, skòza 'izlika', sòsét, stròha, šetimàna, iš škòle, iš Škrbine, u Škrbini, tòvrìca, tròzićo 'puteljak', po tròzi, pòli Vidàco, zòjco; brižne, črniga, krvàviga, mlàji, mlàjih, najmlàji, stòra, zàdña; hitiù, klicalo, klicali, slòžili, smèla, vidila; sàka, s tèn; drògi, pètiga, pòvra*

Prodani: *bòčva, bòčve, barèta, Benedít, na Buzèšcini, u Buzèt, cimiter, còker, còkera, cukerànčicë, pot crèpna, crèšaní, còf, file, fritòda, fritule, fùži, hlòče 'čarape', ot hlòč, jàbuka, jòje, jòja, jòji, za jòžina, kapòson, klobasicë, klobasic, kròštule, kròh, u Kròšvarë, lòstavice, lèta, limòn, màckare, u màckarah, makarùni, manèstra, Marija, marmelàda, na mòša, mèra, mèseca, molèt* (G mn.), *z molètamì, mòški, nevèste, ž nìve, ogníšci, óbičaji, ójen, orèhe, palènta, pandišpàna, pàšta, pažòù, pečène, pijàta, pinca, potrèba, u Pròdano, puluvica, rakija, ròkavica, ròsvaja, rùže, z rùžami, sìna, radićen, ot smòkav, sòsét, sòsèdi, za svòte, šoldi, špic, ne špici, tićo, unòk, vèčer, večëra, Vilija, vùne, zeleñava, zrìne, žènske; bròmnih, frèžak, kòhana, slàtkiga, svèti, svèta, tròdni, vèseliga, zapòšćeno, zréu; dèlali, finila, gojili, hitiù, hodili, imèli, imèli, kantòlę, kòpòli, picali, povečèrali, pripròvelo, prontòli, stòvili, zašilo; nòše, nič, sàka; drògo, pedesètiga, trètiga*

Veli Mlun: *bòčva, bòčve, bòte, z brèntamë, còra, dindijòta, od kònopa, po kòrònë, po kròje, kròšnë, lèta, na lòjtra, na mànègë, mèsecë, ez Mlòna, mòfa, óje, ot ója, ot ólek, ólekë, na ólekah, pàšta, pištrìn, posòda, preša, ràdniki, špòrte, u špòrte, štańòda, tòklarija; cista; finèle, glèdale, imèle, klicalo, kòhalo, mlelo, nepùnelo, ostòlo, pròlo, samlèlo, stòvèlo, trèbalò, videle; ki; desètëga, dròge, drògëga, drògo, u dvanàjsten*

Senj: *cemitéra, u crèkva, ukùla crèkve, gròta, gròte, Ístra, u kampòna, lèt, mòka, pròvèce, u Sènë, u vrte; cèla, kontèntë, lòčnë, stòre; dèlalë, imèle, otkopòla, viñela, zaknatòle; nòšeh; pòvrega*

Štrped: *bitèga, blòga, u Bòga, za Božić, bròta, brèskve, u Buzèt, còkera, čenica, pot crèpño, za fèste, fritule, gospòdin, u gròt, gròjza, ot jòbok, jòje, jòja, z jòje, jòtro, kamìn, kapòs, kròve, kròštule, kròh, kòhëna, lòstrèce, lazańòte, lèto, limòne, lònčić, u Majcane, màma, h mòše,*

màslac, na mašina 'na vlak', mèsta, mištriće, narànče, ognišće, paladič, pènsòlę, pìnca, pìnc, za pìnce, pìsankò, pòmidòr, potreba, radić, rìga, saljta, sèromàšćena, smòkvę, smrèkva, smrèkvon, u sobota, sùša, šejen, špàker, za štèvora 'porez na zemlju', štrukolò, šùgo, teuccića, trìta, u vrtę, zòjcò, zìkva, zìkvę, žènska; bistra, Bojža, lòčne, zàdnęga; dèlalò, dèlale, hitale, igròlę, imèla, klòlę, klicale, kòhalo, pogodilu, poslòla, ròdila, spòla, špòralę, štimòlę, zavezàu, zbròlę, zribalo; dvajsetęga, pìvę, pìvęga, štręęga

Salež: arbèto, bòtę, u bròncinęh, còke, dèla, famèjo, fjòco 'dijete kojemu smo bili kumovi na krštenju', fjòco (V jd.), glàš, glàše (G mn.), ot gròbra, pret hišo, pot jakèto, u kòrtę, kumpir⁶⁸, lèt (G mn. imenice lèto), manèstra, manèstro, mèso, mèrlen, ez mètlò, za potrebo, pròcse, ot pršòta, répo, sosèda, sosèdo, poli sosède, sròn, šòntola 'krsna kuma', poli šòntole, smròt, šmròkovoc, štańòdø, u štajòn, u štańòdah, tòrm (G mn. imenice tòrma u značenju 'moljac'), vina, pret vòčę; cèlega, pùna, žùta; interešòla, interešòlo, kàpela, klicala, kòhala, kòhalę, krèšelę 'povećali se, narasli', móglę, pjazèlo 'sviđalo', pròsalę, spiù, stòvęu, zèu

Baredine: u Bardinah, Blòža, blećiće, bòt, bòtę, Buzèt, còker, còkera, dindijòte 'purani', dlòkò, za Dòhòva, famèje, fèsta, fètęce, u Fontànę, glavine, golida, za hišo, u kàmarę, kanovòce, kònqvò, kìlo, kile, klobasicę, klobasic, kòlòr, ne kròję, kròvę, kròh, lètò, lèta, ne lètò, lòžnak, màma, mòša, polę mòše, mèsa, mèsoc, ne mìzò, mladićo, mlékò, mlékä, mìs, mìvò, mìvęce, móha, nòvica, obràs, na óje, olita, orèhe, ošokolò, pancéta, pancéto, pipòč 'pušać', ne plès, puluvica, za posòdø, potreba, pròscę, prašćicę, pròscicò, pršòt, pršòtę, pršòtę, pùp, pùpe, pùpan, ròba, is slòmø, smòkvę, za sosède, su' 'sol', sviňa, ot svińe, u Šòležę, skòrše 'oskoruše', šòldę, na spahèr, spažićen, u štańòdø, štèvòr 'porez na zemlju', štracòde, Tròs, po vròćke, zòjce, žòjfa, za žòjfo, žènskan, žìto, žnídarica; cìsto, črna, črno, dèbèu, domòće, istrijònske, kròtkę; dòla, dèlala, gojila, klicalo, kròla, neribale, pojèlo, prodjale, skòhali, šèrvęlo 'služilo' špòralo 'štédjelo', vidèlo, zrézalo, žèlo; óno, dròge, pìvęga, štrnajsta

Slum: bòbęca, na balotę, na bërmø, biškopon, blago, blaga, z blagò, bòmbę, bòtę, briškolò, bròmbolę, cèstę, u crèkvę, u crèkvę, s cvètjen, čaj, člòvęk, u črèdę 'u stadu', dàn, drñüle, famèje, fànte 'mladići', fànte, fèstę, glàvę, z gùšton, hàrte, hiše, u hlàdę, na hrànę, jùtrę, u kòlònę, kòné, kràja, na kràję, na kràsę, kràvę, kràv, krömpila, na kvartin, na lètriko, lipa, lipę, na lòntrinę, madèžija, madèžije, màćkare, h màšę, màšo, h mèdęge, u Mèrikò, mètra,

⁶⁸ Prema našemu jezičnom iskustvu u onim istarskim govorima u kojima se čuva staro mjesto naglaska, imenica *krumpir* pripada naglasnomu tipu B.

mlékō, móškē, móži, móžekánte, u nadéłē, nūć, du nóję, nūna, opáńke, oštarica, oštarija, u oštarije, u oštarijo, pastíre, es pásę, na pásę, na patrólo, pěć, pláćo, plés, po pótę, prásca, právec, pršúte, pržón, púpicó, rakijo, rěbidnęce, róžęce, skriváča, es Slúma, u Slúmę, snęga, stráha, súdbo, na svęte, šibó, na škríle, dō škóle, škólo, škúlō, pu škúláh, štérno, televízijo, teplíne, tićę, tráva, úkō, na vásę, větra, větre, vijúlice, vina, vitüre, vúro, z vúze, zgodovin (G mn. imenice zgodovina 'dogodovština'), zime, žbelę; bólęga, črnęga, dúgo, na jušte 'na točnom', konténtę, láčnę, mìrnę, nejból, nejlépča, nejsirja, nejvěća, staréje, škrte, sámę, zádńę; bila, čákalō, čákalę, dělalō, fino 'završio', finela, hitale, hodélo, hodéle, jegrálo, jélo, jeskále, kantálō, krégalō 'svađalo', mislo 'mislio', namorálo, naréđela, nasméjalō, násle, oblákeh, pískalō, plákale, pomögę, ponüdeło, potrpéle, právelo 'ispričalo', prčákalō, razbile, sedélo, slíkale, smejále, stávo 'stavio', stávelę, udrilę, vadele 'učili', varvale 'čuvali', véselo, víde, videla, vrágolálo, zapirale; rójen; katére, katéra, mója, nášo, onakóv, stáro, vělo; drüge, drügęga, drügémę, mělár, pětę, prvé, szazdeséteh

Lanišće: boškarin, dán, dyvòjka, gázdarica, gospodin, hiša, istina, konjádo, kráj, kráva, kvartin, mät, poštar, Prápoče, račún, sín, susét, štala, télida, žénska; nášiga, nòviga, pokójni, práva, stára; nášli, pródali, zazidáv; ožénjen

2. 10. 3. 1. 2. Naglasni tip B

Pagubice: bakalò, híp, s klabukôn, kròf, kruvà, kulàc, na kufcë, na kuńe, kuńi, kumpír, z lancunôñ, licë, muāka, mlíkò, puât, na puâtë, puciěták, s Pulié, pustulë (A mn.), putòk, pruāscä, rúp, na rubë, va selë, sestrà, sestrië, sesträn, sesträmi, spěh, spehà, ugäń, va ugäń, utàc, Vazàn, vretenò, ženà, ženiê, ženùn, ženän, ženämi; dubrë; bilì, nësa, neslää, peklì, peklö, prneslì, rëka, reklä, šlì; mój, svujiê, unä; jenà

Dragućska Vala: utrukì, vínò; reklì, šlì; unä

Oslići: cëp, klabük, kríš, kutäf, na licë, lunàc, turäk, pakäf, piëták, putòk, samän, štramäc, tímbar, Vazàn, vřh, vüs; pletenä; bilì, duâli, reklì, sòpa, suplä; svujë, unä

Račice: samän, vraćák; móga, muglää, reklì, šlò; unî 'onaj'

Kosoriga: *muākā, ut makiē, pakjunarōn* (I jd. imenice 'valjak za tijesto'), *ne puāt, snōp, ne snupē, vulē* 'volove', *z vulī; möga, muglā, muglō, peklī; unī; jeduān*

Roč: *klebukā, kruvī* 'krovovi', *kuńā, ne patē* 'na putu', *prascēn, pustulā, ne pustulē, ne putukē, sestriē* (A jd.), *tuvrā* 'magarca', *ne tuvrē, tuvrōn, ubjaka, vinā; sturenā; mögav, šāv, šlā*

Nugla: *bivnake, črnakē* 'žutanjke', *makā, makiē* (G jd.), *mlikō, z mlikon; dubro, pečeno; muglā, uni, unē*

Kras: *blēk* 'zakrpa', *dažjā, kumpir, rukavē, sestrē, vreteno;* *sturenō, teplō; uni; jenā*

Škrinjari: *guspuduār, hip, hipā, putōk, utroki; dōbar, dobrā; biv, bilā, bilō, reklī; möj, mojā, z mojiēn, uni*

Vrh: *mlykō, petēk, ućā, utrukē, utrokōn, z vulī* 's volovima', *ne Vrhē; möj, ut mujēh*

Paladini: *dažji, ne hlustē, luncō, petehā, petēk, ugēn; teplō; möj, svujē, uno, unē; mijuar*

Marinci: *na kru 'na krov', mlikō, oćē, ogeń, za ɔtroke, petēk, potokā, na Rikā, samēń, na samjē, Vazēn; dobrī; neslā, šlō, teklo; svōj*

Škrbina: *koncā, lovāc, mlikō, z mlikon, ɔtrokī, pōp, ot prascā, samāń, sestrā, vinō, ženi, z ženō; dobrī, prnēso, prneslā; möjā, möjēga, möjēh, uđon*

Prodani: *bakalā, klabükē, ne kōlūc, kompir, mökē* 'brašna', *otrokōn, prascā, stazā, po stazē, vinō, vrhā, vrho* (G mn.), *u vinē; dobrē; möglō, peklē, zgrebli*

Franečići: *ocēt, prascā, snōp, u Tr̄s, vrh*

Veli Mlun: *u badnē, ɔtrok, ɔtrokā, samōń, po samjē; spletenē; mügo, möglā, möglō*

Senj: *kriš, križā, trudā, voli; mügo*

Štrped: *bakalā, brekōn, kompir, na kru 'na krov', mačkōn, mlikō, mlikā, oćā, ɔtrok, za ɔtroke, ɔtroke (V mn.), ɔtrokōn, petehā, petēk, pōp, prascā, sestrā, ot srkā, telēc, Trstā, Vazēń, vinō; dobrā; greblō, reklā, speklā, teklē, šlō; möj, möjā, möjē, ot nēgā, tvojā*

Salež: *es Koprā, na ogōń, na ogné, za ɔtroke; dobrer, dobrā, dobrō; reklō; möjā, onā*

Baredine: čes̄on, lónoc̄, otrók̄e, papór, ne samjé, sestrá, špēh, špehón, vinó; neslá, reklá, teklá

Lanišće: na brade, četrtok̄, klučá, kón, lancún, z nožén, otac̄, petok̄, selo, sestrá, štramáč, továr, zidár; bós, bosá, bosó, golá; reklá; mojé, oná

2. 10. 3. 1. 3. Naglasni tip C

Pagubice: glavié, na gluāvě, gluāván, júha, juhié, júha (A jd.), kús 'kost', kušcié, s kušcún, kösti, kukušá, kukušié, na kukušé, kukušán, mós, mòsta, na mustù, nòga, z nugún, núc 'noć', pu nućé, nús 'nos', na nusù, piéć, piéći, na piéće, rukié, na ruké, na rukáh, z rukámi, vús, na vuzù; duâ 'dao', duálä

Dragućka Vala: pu nućé 'po noći', z nugámi, na zemjé

Oslići: bríh, dáska (A jd.), na gluáva, liét, rúh, na rugù, ruáka, sníh, pu vasäh, zít

Račice: briéh, ne brígù, gluávà, na ruáki, vòda (A jd.), ne zemjé

Kosoriga: judí, ne ruáki, súf, sòli, vòda, vòzi, z vudié,

Roč: jóha, juhié, kukušá, kušcán, nućié (G jd.), ne ruáki, u rakáh, stazá, vòda (A jd.)

Nugla: pieć, pu snigó, z vuduá 's vodom'; sóhe

Kras: za nuguá (I jd.), piéta, petié, na peté, ní vudié 'nema vode', vujskie (G jd.)

Škrinjari: ne nògi, vóda (A jd.), vujskie (G jd.), zémja, ot zemjé

Vrh: hceré, ruáp, po rabó, uvcie, vruáta

Paladini: bréh, ne brigó, núc, pu nućé, na ruáki, na ruáka, zimá; duáv

Franečići: jóhe, kókóšé, nòge (A mn.), u róke, u vojska (A jd.), vojské

Marinci: za jóha, kókóšé, na nògi (A mn.), za róka, pu zime, u vasé

Škrbina: *mōs, na mōstō, u rōp, na rōbō*

Prodani: *glōve* (N mn.), *jōha, za jōha, z jōho, kvōsa, nē kvasē, na nōgi* (A mn.), *stvōr, u vasē*

Veli Mlun: *qd kōkōš, z vōzē, na vōzō*

Senj: *jōdi, u vasē, vōdō, vōjske* (A mn.); *būs 'bos', bōsā, būso*

Štrped: *jōha, za jōha, kōkōšā, ot kōkōšē, krōga, na kragē, rōka, stvōr, na stvarē, u vasē*

Salež: *kōs, kōšcō, u vasē, po vasāh*

Baredine: *kōkōš, kōkōšē, kōkōšān, kōstē, kōšcō, u vasē, dō vōde*

Lanišće: *glavā, hćér, na mašćē, nūć, po noćē, ovcā, zemlā, zimā*

2. 10. 3. 2. Naglasni tipovi glagola

Kao i u deklinabilnim vrstama, temeljna je podjela na tri tipa. Tipu *a* pripadaju glagoli kojima je naglašen vokal osnove u jednostavnim glagolskim oblicima (infinitivu, prezantu i imperativu). U južnim govorima, odnosno u onima u kojima je prisutna opreka po dužini, najčešće je naglasak kratkosilazni, osim u *e*-prezentu, u kojem se dulji, pa postaje neocirkumfleks. Naglasnomu tipu *b* pripadaju glagoli koji imaju naglasak na nastavku u infinitivu i imperativu, dok je u prezantu naglašen vokal osnove te glagoli s naglaskom na nastavku u infinitivu, a u ostalim dvama oblicima na osnovi. U južnim govorima tu ulaze i oni s prednaglasnom duljinom i kratkosilaznim naglaskom na zadnjemu slogu osnove u infinitivu i imperativu te dugosilaznim naglaskom na prvome vokalu osnove. U naglasnome tipu *c* naglasak je na nastavku u svim jednostavnim glagolskim oblicima.

2. 10. 3. 2. 1. Naglasni tip A

Pagubice: *cēkat, dēlat, dēlaj, hīti* (3. l. jd. prezenta), *vīdi* (3. l. jd. prezenta), *vīdimu, vīdite* (2. l. mn. prezenta), *vecērat, znāt* (*znuān, znuāj*)

Dragućka Vala: *mōrat, plāvat, dumīslin, spāmetit*

Oslići: *dučāka, kličemu, pāmetin, pubīre, zdīnemu*

Račice: *dělat, zdínat*

Kosoriga: *čekat 'čekati', dělat, hítat, zet (žánen, žání)*

Roč: *kličeju, preplávat*

Nugla: *dělan, hitit, nemázat, nemuázen, nemuáže, neríban, pjáži, puměšat, rezat, smět (smín), spámetit, stávin, staviju, umrzne, upárit, vidin, zdignat*

Kras: *dělat, kliče*

Škrinjari: *děla, nevádit, proklinát, spámetin*

Vrh: *dělat, sít (šíjen, šíj), vidin*

Paladini: *dělat, děla, kóhat, mórat, pubire, pumaréndat, skrit se (skijen se, skri se), strić (strižen, striži), tréba, trégat, ustát (ustánen, ustáni)*

Franečiči: *oběset, ozdržvet, povédat, stovjaj, ubít (ubijen, ubij)*

Marinci: *hitat, kolédvat, pázit, vidimo, zdínat*

Škrbina: *dělat, plókat, plóčen, vidijo*

Prodani: *čodit, povédat*

Veli Mlun: *kóhat, očistet, stisnat, zakóhat, zdíne*

Štrped: *pobérat, stovvet, zriban*

Salež: *hita, pròšat 'pitati', prić, pride, skóhat, skóhaš, stovvet, vèren, znáť (znón, znòj)*

Baredine: *dělat, kóha, obrisat, pázet, rezat, spóhat, stóret, zapóle*

Slum: *glèdat, gràbet, hòdët, mòrajo, nòsejo, ràbë, slikajo, snimajø, ubit* (*ubijen, ubij*), *vidëmo, zidët, znàt* (*znàn, znàj*)

Lanišće: *čistin, dopàdat, obiknit, pàzit, ribat, stàvit, znàt* (*znàn, znàj*)

2. 10. 3. 2. 2. Naglasni tip B

Pagubice: *guvurìt* (*guvòrin, guvuri*), *imët* (*iman, imëj*), *lužìt* (*lòzin, lužì*), *plièsàt* (*plièšen, plièši*), *prîc* (*prîden, pridi*), *ziët* (*zàmen, zamì*), *uženìt* (*užènin, uženì*), *zustàt* (*zustànen, zustàni*)

Dragućka Vala: *bruānìt* (*bruānin, bruāni*), *guvurìt* (*guvòrin, guvuri*), *hudìt* (*hòdin, huđi*), *lùpìt* (*lùpin, lùpi*), *nuâc* (*nuâjden, nuâjdì*), *plièsàt* (*plièšen, plièši*), *prîc* (*prîden, pridi*), *šiēcàt se* (*šiēćen se, šiēći se*), *vrnàt* (*vřnen, vrni*), *zamîsìt* (*zamiēsiš, zamîsì*), *zaviēzàt* (*zaviēžen, zaviēži*)

Oslići: *guvurìt* (*guvòrin, guvuri*), *hudìt* (*hòdin, huđi*), *mulìt* (*mölin, mulì*), *platìt* (*pluâtin, pluâti*), *šiēcàt* (*šiēćen, šiēći*), *vrnàt* (*vřnen, vrni*)

Račice: *kùpìt* (*kùpin, kùpi*), *kùrìt* (*kùri, kùri*), *nuâc* (*nuâjden, nuâjdì*), *pluâtìt* (*pluâtin, pluâti*), *pusìt* (*pûštin, pušti*), *uženìt* (*užènin, uženì*)

Kosoriga: *kupìt* (*kùpin, kupi*), *pumòć* (*pumòren, pumuri*), *umluâtìt* (*umluâtin, umluâti*), *sùšìt* (*sùšin, sùši*), *zaviēzàt* (*zaviēžen, zaviēži*)

Nugla: *prîc* (*prîden, pridi*), *rabit* (*ruàbi*), *rastańìt* (*rastuâńin, rastańi*), *sturìt* (*stòrin, sturij*), *zavìt* (*zavìjen, zavì*), *ziët* (*zuàmen, zamì*), *zmocìt* (*zmocìn, zmocì*)

Kras: *gunìt* (*gònin, gunij*), *krujìt* (*krójin, krujì*), *puvèdat* (*puvin, puvij*), *ziët* (*zàmen, zamì*)

Škrinjari: *pejàt* (*pejen, peji*), *guvurìt* (*guvòrin, guvuri*), *plièsat* (*plièšen, pleši*)

Vrh: *hudìt* (*hòdin, huđi*), *kòpìt* (*kòpin, kòpi*), *pòstìt 'pustiti'* (*pòstin, pòsti*)

Paladini: *čuvàt* (*čòvan, čòvaj*), *mlët* (*mëjen, mëji*), *nuâc* (*nuâjden, najdi*), *pejàt* (*pejen, peji*), *pumòć* (*pumòren, pumuri*), *pòstìt* (*pòstin, pòsti*), *hudìt* (*hòdin, huđi*), *nusìt* (*nòsin, nosì*)

Franečiči: *imēt* (*iman*, *imej*), *mocit* (*mōčen*, *mōči*), *šližit* (*šlōžen*, *šlōžē*), *umisit* (*umēsen*, *umisi*)

Marinci: *nōć* (*nōjde*, *najdi*), *obuć* (*obučen*, *obuci*), *plesat* (*plešen*, *pleši*)

Škrbina: *nōć* (*nōjden*, *najdi*), *pozabit* (*pozabin*, *pozabi*)

Prodani: *kipit* (*kōpin*, *kipi*), *lipit* (*lōpen*, *lipi*), *mocit* (*mōčen*, *mōči*), *plesat* (*plešen*, *pleši*), *umisit* (*umēsen*, *umisi*), *zēt* (*zōmen*, *zamē*)

Veli Mlun: *sadit* (*sōdēn*, *sadi*)

Senj: *govorit* (*govōrēn*, *govori*), *hranit* (*hrōnen*, *hrani*), *molit* (*mōlen*, *mōli*)

Štrped: *hodit* (*hōdēn*, *hōde*), *kopat* (*kōpan*, *kōpaj*), *kipit* (*kōpen*, *kōpe*), *krstit* (*krstēn*, *krsti*), *mlēt* (*mējen*, *mēje*), *molit* (*mōlen*, *mōli*), *nosit* (*nōsen*, *nosi*), *pistit* (*pōsten*, *pisti*), *platit* (*plōten*, *platī*), *pogodit* (*pogōden*, *pogodi*), *pozabit* (*pozabēn*, *pozabi*), *prekrižit* (*prekrižēn*, *prekriži*), *rabit* (*rōben*), *reć* (*rečēn*, *reci*), *zasližit* (*zaslōžen*, *zasliži*)

Baredine: *pomōć* (*pōmōren*, *pōmōre*)

Slum: *jēmet* (*jimajo*, *jimaj*), *pēć* (*pēčen*, *pēcē*), *pomōć* (*pōmōren*, *pōmōre*), *tēć* (*tēčēn*, *tēcē*)

Lanišće: *dopelāt* (*dopeļēn*, *dopeļi*), *iskat* (*išćen*, *išći*), *spileć* (*spilin*, *spili*)

2. 10. 3. 2. 3. Naglasni tip C

Pagubice: *griēn*, *griēś*, *griē*, *griēmō*, *griētē*, *griēju*, *izbrāt* (*izberēn*, *izberi*), *pasāt* (*pasān*, *pasāj*), *spāt* (*spīn*, *spi*), *sturīt* (*sturīn*, *sturi*)

Dragućka Vala: *griēn*, *griēś*, *griē* *griēmō*, *griētē*, *griēja*, *dudāt* (*duduān*, *dudāj*), *igrāt* (*igruān*, *igruāj*), *prudāt* (*pruduān*, *prudāj*)

Kosoriga: *krgāt* (*krgān*, *krgāj*)

Roč: *držat* (*držin, drži*)

Nugla: *dudát* (*duduán, dudáj*), *duperát* (*duperuán, duperáj*), *pěć* (*pečén, peči*), *stuć* (*stučén, stuči*), *turnát* (*turnuán, turnáj*)

Kras: *nebós* (*nebodén, nebodi*), *près* (*predén, predi*), *znát* (*znuán, znuáj*)

Škrinjari: *ćakulát* (*ćakuluán, ćakuláj*), *rěć* (*rečén, reči*), *teć* (*tečén, teči*), *turnát* (*turnuán, turnuáj*)

Paladini: *dizgranát* (*dizgranaúan, dizgranaúaj*), *frezát* (*frezuán, frezuáj*), *nabrát* (*naberén, naberí*), *pasát* (*pasuán, pasuáj*), *pruntát* (*pruntuán, pruntuáj*), *pubrát* (*puberén, puberi*), *pumús* (*puzmuzén, pumuzí*), *pupit* (*pupijén, pupijí*), *spěć* (*specén, specí*), *sturít* (*sturin, sturi*), *stuát* (*stujín, stojí*)

Franečiči: *lipít* 'lupiti' (*lipin, lipí*), *nabrát* (*naberén, naberi*), *podmitít* (*podmitin, podmitti*), *prnés* (*prnesén, prnesi*), *rěć* (*rečén, reči*), *stát* (*stojín, stoji*)

Marinci: *ćapát* (*ćapón, ćapój*), *dát* (*dón, dáj*), *frmát* (*frmón, frmój*), *nabrát* (*naberén, naberi*), *prodát* (*prodón, prodój*), *prontát* (*prontón, prontój*), *stót* (*stojín, stój*), *tuć* (*tučén, tuči*), *zgorét* (*zgorin, zgorí*)

Škrbina: *pasát* (*pasón, pasój*), *prnés* (*prnesén, prnesi*)

Prodani: *dát* (*dón, dáj*), *igrát* (*igrón, igrój*), *pěć* (*pečén, peči*), *plés* (*pletén, pleti*), *rakamat* (*rakamán, rakamáj*), *spěć* (*specén, specí*)

Veli Mlun: *počét* (*počmè, počmi*), *stěć* (*stečén, steci*), *vrtět* (*vrtin, vrti*), *znát* (*znón, znój*)

Štrped: *dát* (*dón, dáj*), *prodát* (*prodón, prodój*), *spát* (*spiš, spi*), *znát* (*znón, znój*)

Salež: *dát* (*dón, dáj*), *gorét* (*gorin, goréj*), *lementát se* 'žaliti se' (*lementán se, lementáj se*), *najęs se* (*najin se, naji se*), *pít* (*pijén, pijí*)

Slum: *kantàt* (*kantàn*, *kantàj*), *paràt* 'misliti' (*paràn*, *paràj*), *škrkadàt* (*škrkada*, *škrkadaj*), *štimèt* 'cijeniti' (*štimàn*, *štimaj*)

Lanišće: *bolèt* (*boli*), *cikàt* (*cikàn*, *cikaj*), *držàt* (*držin*, *drži*), *govorìt* (*govòrin*, *govòriš*), *juštàt* (*juštàn*, *juštaj*), *pomùs* (*pomuzèn*, *pomuzi*), *prodàt* (*prodàn*, *prodaj*), *trpèt* (*trpin*, *trpi*), *užàt* (*užàn*, *užaj*)

2. 10. 4. Zaključak o akcenatskim sustavima buzetskoga dijalekta

Glavnina buzetskih nemaju opreku po dužini, već se razlikuju samo mjestom naglaska, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom (središnji, zapadni, jugozapadni, jugoistočni i istočni govor) i novijim (sjeverozapadni i sjeverni govor). Zajednička naglasna značajka svih sjeverozapadnih i sjevernih govora jest prenošenje naglaska s ultime: u prvima na prednaglasnu duljinu i sa završnoga otvorenoga sloga, a u potonjima i sa završnoga zatvorenog sloga. Regresivno i progresivno prenošenja naglaska u tim dvjema skupinama uzrokovalo je novu kvalitetu vokala (duljenje), kao i u susjednome slovenskom jeziku.

Gовори су oprekom po dužini s utrnutim zanaglasnim duljinama opservirani jesu: Pagubice, Grimalda, Dragućka Vala, Draguć, Račice, Račički Brijeg, Kosoriga, Oslići i Krušvari. Različiti akcenatski sustavi koji se isprepliću pokazuju genetsku bazu govora koji su u kontaktu: čakavsku i slovensku. Gubitak intonacije i kvantitete nije karakteristično samo za buzetsko područje. Ona se pojavljuje i u zapadnim gorskokotarskim govorima, kajkavskim međimurskim i nekim gornjosutlanskim, odnosno u govorima na području gdje se dodiruju dva genetski različita idioma. U buzetskome je dijalektu riječ o dodiru čakavskoga narječja i slovenskoga jezika. Također, torlačko narječje ne sadrži opreku po dužini, što je i razumljivo s obzirom na to da se njime govorи između kosovsko-resavskoga dijalekta štokavskoga narječja te bugarskoga i makedonskoga jezika.

U suvremenim se govorima odražavaju tri općeslavenska naglasna tipa: *a*, *b* i *c*. Iz pregleda je naglasnih tipova vidljivo da se u imenicama *a*-vrste i *i*-vrste uglavnom poopćio naglasak na osnovi, a kod imenica *e*-vrste uglavnom na nastavku, osim u sjevernim i sjeverozapadnim govorima, za koje je karakteristično regresivno prenošenje. Također, u cijelome je dijalektu puno deklinabilnih vrsta riječi, osobito imenica, prešlo u naglasni tip A. Takvih je primjera puno, a neki od njih jesu: *bila* (SL), *màgla* (PA), *kòń* (SL), *mèljär* (SL), *mladićę* (F), *mlékø* (SA, SL), *mògla* (SA), *mója* (SL), *obják* (SL), *óno* (BR), *pòt* 'put' (SL), *prásce* (SL), *rójen* (SL), *tráva* (SL), *vinø* (SA, SL) – riječi koje su u praslavenskome jeziku bile dijelom naglasnoga tipa *b*; *dòla* (BR), *glàva* (SL), *hòdët* (SL), *jòdi* (R), *mùž* (V), *nòset*

(SL), *nuć* (SL), *qlita* (BR), *pēć* (SL), *plēs* (BR), *rābēt* (SL), *sām* (SL), *snēh* (SL), *sōh* (MA), *spiu* (SA), *stōrēt* (BR), *sū 'sol'* (BR), *svēt* (SL), *vās 'selo'* (SL), *vūs 'zaprežna kola'* (SL), *zapōlēt* (BR), *zēu* (SA), *zidet* (SL), *zīma* (SL) – riječi koje su primarno bile dijelom naglasnoga tipa *c*. Iz tih je primjera vidljiva tendencija ujednačavanja mjesta naglaska na osnovi. U svim buzetskim govorima tipu A pridružene su i jednosložne imenice muškoga roda koje znače što živo (primjerice *jež*, *muz*, *sin*, *tat* 'lopop', *vuk*), a takve su imenice u praslavenskome jeziku pripadale naglasnomu tipu *c*.

U govoru Pagubica imenica u značenju 'juha', koja je pripadala naglasnomu tipu *b* prešla je u C. To je vidljivo u A jd., u kojem je naglasak na osnovi. Naglasnomu tipu C najvećim dijelom pripadaju jednosložne imenice. *Kokoš* i *ovca* jedne su od rijetkih koje su zadržale pomicnost. U slumskome i breškome govoru, u kojima je izvršen potpun naglasni pomak s otvorene i zatvorene ultime, naglasne su se paradigmе *b* i *c* dokinule i sjedinile s naglasnom paradigmom *a*. No, ostali su tragovi staroga mjesta naglaska, što se vidi u odrazima u vokalizmu. U Slumu, naime, glasovi *o* i otvoreni *e* nastali su pod novim naglaskom, prenesenim s ultime, i upravo se u tim dvama vokalima vide tragovi povlačenja. Primjeri koji to dokazuju jesu: *ēnō*, *gōvōrēt*, *hōdēt*, *kōsēt*, *mōglō*, *ōća*, *ōgoń*, *ōne*, *otrōkē*, *na pōdē*, *pomōgle*, *s pōpon*, *rēčēš*, *rēkla*, *spēklē*, *svōjo*, *žēna*. Iz tih je primjera vidljivo da je naglasak izvorno bio na posljednjemu slogu, tj. da su te riječi ranije pripadale naglasnim tipovima B i C.

Naglasna paradigma *b* u imenicama *i*-vrste nije zastupljena. „(...) Nije bila plodna već u praslavenskome razdoblju, stoga su imenice tih osnova klasificirane ili u naglasni tip *a* ili u naglasni tip *c*“ (Vranić 2011: 51). Imenica *vas* 'selo' pripada naglasnomu tipu *c*, ali je preuzeila nastavke iz *e*-osnove.

Posebnost južnih, jugoistočnih i jugozapadnih govora u imenicama *e*-vrste jest ovisnost nastavka N i A množine o naglasnome tipu kojemu imenica pripada: one koje pripadaju naglasnomu tipu A imaju nastavak *-e* (*jäbuke*, *kräve*, *škätule*), a nastavak *-i* one koje pripadaju naglasnim tipovima B i C (*nögi*, *ruäki*, *öfci*, *žëni* / *żëni*). Iznimku čini *müha* koja, iako u svim padežima ima fiksiran naglasak na osnovi, u N množine ima nastavak *-i*.

2. 11. Konsonantski sustav

Konsonantski je sustav buzetskih govora pojednostavljen te se poklapa s ostalim čakavskim govorima u Istri. Većina se sastoji od dvadeset i tri fonema. To su: *b*, *c*, *č*, *t'* (u pismu *ć*), *d*, *ž*, *f*, *g*, *x* (u pismu *h*), *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ń*, *p*, *r*, *s*, *š*, *t*, *v*, *z*, *ž*. Čakavsko narječe

karakterizira nepostojanje zvučne afrikate ţ koja prelazi u ţ: *svēdožba* / *svidožba*, *žep*, a ţ nalazimo većinom u primljenicama talijanskoga podrijetla: *ženāj* 'siječanj', *žikavēnto* 'prsluk'⁶⁹, *žir* 'zavoj, okret', *žirasōl* 'suncokret', *žirlānda* 'vijenac', *žordāna* 'gljiva paprenjača', *žurnāli*, *vijažāt* 'putovati'. Stoga, postojanje ţ (u dalnjem tekstu bilježit ćemo ga grafemom đ) uzimamo uvjetno kao dio konsonantskoga sustava buzetskih govora.

Glas ć opisao je Milan Moguš u knjizi *Čakavsko narječje*, uz pomoć fonetičara Damira Horge (v. Moguš 1977: 65). Ovakva je artikulacija karakteristična za govore sjevernočakavskoga i zapadnočakavskoga areala. U literaturi se taj glas bilježi kao *t'*, no u ovome ćemo ga radu, zbog praktičnih razloga, bilježiti grafemom ć.

Velar *x*, koji ćemo bilježiti grafemom *h*, odlično se čuva svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto. To potvrđuju sljedeći primjeri: *brhān* (R), *hitēt* (SA), *hiša* (NU), *hljče* 'čarape' (VM), *hlj̄t* (SA), *hodēt* (SI), *hr̄nēt* (ŠLJ), *hrbāt* (NU), *Hūm* (ojkonim) (H), *krōh* (SI), *kōhat* (SM), *mōha* (V), *orēh* (MA), *seromāh* (ČR), *spōhat* (ŠT), *strōh* (KA), *sōh* (ČR), *trebōh* (SM), *Vrh* (ojkonim) (V) itd. Sačuvan je i u imenici *hvāla* i njezinim oblicima, za razliku od nekih čakavskih govora, u kojima skupina *hv* prelazi u *f*. Također, pojavljuje se na kraju riječi na mjestu okluziva *g*, a to je karakteristično za mnoge istarske govore, osim za glavninu jugozapadnoga istarskog dijalekta. Dalibor Brozović navodi da prisutnost fonema *x* ima znatnu strukturnu važnost u čakavskome narječju (v. Brozović i Ivić 1988: 83). U svim buzetskim govorima otpada samo u infinitivu glagola *htjeti*: *t̄et* / *t̄ēt*.

Što se tiče frikativa *f*, Milan Moguš u knjizi *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika* navodi da „f pripada suglasnicima kojih u početnoj fazi hrvatskoga jezika nije bilo“ (Moguš 2010: 85). Najčešće se pojavljuje u riječima stranoga podrijetla (ponajviše iz talijanskoga jezika): *famēja* / *fameja*; *fēšta* / *fešta*; *fēta* / *fēta*; *fila* / *fila* 'red'; *finit* / *finit* / *finet*; *ffjōco* 'dijete kojemu smo bili kumovi na krštenju' / *ffjōco* / *ffjōco* / *ffjōco*; *fōrno* / *fōrno* / *fōrno* / *fōrno*; *fōrši* / *fōrši* / *fōrši*; *fōrtu* / *fōrtu* / *fōrto* / *fōrtō* 'jako'; *frēšku* / *frēšku* / *frēšku* / *frēšku* / *frēško* / *frēško*; *frituāda* / *fritōda*; *frmāt* / *frmāt* / *fērmet*; *frūštik* / *frūštik*; *frūti* / *frūti* 'voće'; *kafē* / *kafē*; *škafūni* / *škafūni* / *škafūni* / *škafūni*. U južnim govorima pojavljuje se i na mjestu završnoga *-l* te na mjestu *v* na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata (*bulehñíif*, *čřf*, *ćēlaf*, *ufcā*, *Släfku*), osim u govorima Račica i Račićkoga Brijega. Što se tiče prve kategorije (na mjestu završnoga *-l*), zabilježen je na dočetku finalnoga sloga u imenica i pridjeva te na dočetku unutrašnjega

⁶⁹ Ovaj je primjer zabilježen samo u govoru Marinaca.

sloga⁷⁰: *debēf*, *cīf* 'cijel', *fačūf* 'marama', *sūf* 'sol', *na kufcē* 'na kolcu', *měfta* 'žbuka', *pustōf*, *tefcā*, *tupōf*. Obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata karakteristika je svih starosjedilačkih govora, a prijelaz *v* u *f* u spomenutim položajima središnjega istarskoga poddijalekta čakavskoga ekavskoga dijalekta (v. Vranić 2005: 342). Maćecki u svojoj monografiji također potvrđuje da je obezvučenje jedna od jezičnih značajki cijelog buzetskog područja, a primjere navodi iz Rače Vasi (v. Maćecki 2002: 77).

Skupina **dj* prešla je u *j* dosljedno u svim govorima: *glāji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *glāji* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *glājē* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *glājy* (BS); *grajāni* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *grajāni* (L, MA, ŠK, PR) / *grajānē* (SL) / *grajāny* (BS) / *grajōnē* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *grajuāni* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *mlāji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mlāji* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *mlājē* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *mlājy* (BS); *prēja* (PG) / *preja* (BS, L, MA, SL, ŠK) / *prēja* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *prēja* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *rāj* 'radije' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *rāj* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *rōjen* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *rōjen* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *rūjēn* (BS) / *rōjen* (MA, ŠK) / *rōjen* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *slāji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *slāji* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *slājē* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *slājy* (BS); *tr̄ji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tr̄ji* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *tr̄je* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *tr̄jy* (BS); *zalējen* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *zalējen* (MA, L, ŠK) / *zalējen* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *zalējen* (BS, SL) / *zalējen* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SI, SB, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *žēja* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, PR, S, SA, SB, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT) / *žejā* (ČI, MM, NU, PČ, R, RP, SI, VM) / *žiēja* (D, G, O) / *žiējā* (DV, KO, KŠ, RA, RB) / *žiējā* (PG) / *žiēja* (BŠ, H, KL, KR, MČ, PA, ŠNJ) / *žiēja* (V). Terenskim je Upitnikom ispitana i imenica 'međa', ali ona je talijanskoga podrijetla te u svim govorima glasi *kunfīn* / *kunfīn* / *kōnfīn* / *kōnfīn*, a ne

⁷⁰ Više o tome u poglavlju o završnome *-l* (poglavlje 2. 14.).

meja. Odraz *j* (< *dj) Iva Lukežić potvrdila je u slovenskome jeziku i u svim trima hrvatskim narječjima. (v. Lukežić 2012: 44).

Iz ogleda govorā ekscerpirali smo sljedeće primjere: *Se je mōralu imēt (...) ut lēsa sturenō lipu uglajenu.* (KR); *Kāda smō imēle rōjendane, smō storile fēsta, sō prisłē mladićē.* (F); *Jās sōn Marija Kajin, Klārić rōjena, u Škrbini.* (ŠK); *Mōja nōna je umrla kāt je nēn najmlāji sin imēu ēno lēto i pū.* (ŠK); *Drōgi sō bili mlāji.* (ŠK); *Mōraš bit rōjena za sāka stvōr.* (PR); *oš enā sestrā mlāja ot menē tri lēta.* (ŠT).

Govori Pagubica i Vrha su **cakavski**, pa je u tim govorima inventar smanjen za jednu jedinicu – č, a umjesto palatala š i ž pojavljuju se š i ž. Naime, cakavizam je rezultat glasovne promjene, a podrazumijeva stapanje dvaju niza glasova: dentala s i z u alveopalatalne š i ž, i na taj način dolazi do fonetske neutralizacije. Valja naglasiti da se čuva samo u govoru najstarije generacije. U govoru Vrha zamijetio ga je i Josip Ribarić, što je naglasio u svojoj doktorskoj disertaciji, a poslije i knjizi (v. Ribarić 2002: 32). Uz Vrh spominje i govor Medveja te Kosorige, zbog čega su stanovnici tih mjesta dobili nadimak Fučki. S obzirom na to da prema našim istraživanjima cakavizam ondje nije zabilježen, čak ni u govoru starije generacije, očito je da se davno izgubio, dok je u Vrhu pred izumiranjem, o čemu svjedoči činjenica da se njime koristi svega nekoliko stanovnika. To je zamijetila i Nataša Vivoda još 2005. godine, napisavši: „Danas se glasovi š i č normalno koriste i izgovaraju kao i u književnom jeziku. No, nekad nije bilo tako. Ove su glasove zamjenjivali glasovima s i c. Vrhuvci kažu da su tamo gdje je trebao biti č, izgovarali c (...) Danas se takvog izgovora, koji je bio u uporabi još tridesetak godina unazad, Vrhuvci prisjećaju samo u anegdotama“ (Vivoda 2005: 161).

Prvu opsežniju monografiju o cakavizmu napisao je Mieczysław Małecki. Ponukan člankom Aleksandara Belića iz 1910., u kojemu se kratko osvrnuo i na tu pojavu, Małecki ju je odlučio detaljnije istražiti. Čudilo ga je to što nije pobudila veći interes istraživača, a zabilježio ju je Vuk Karadžić već 1849. godine. Do pojave monografije Maleckoga smatralo se da se pojavljuje samo sporadično na nekoliko izdvojenih punktova. Rasprostranjenost je cakavizma Małecki podijelio na tri geografska područja. Prvo je Dalmacija, drugo Sjeverno hrvatsko primorje, a treće Istra. Do tih je rezultata došao isključivo vlastitim terenskim istraživanjem, pa u radu navodi prije svega vlastiti materijal i uspoređuje rezultate svojih istraživanja s rezultatima svojih prethodnika. Što se tiče Buzeštine, Małecki je cakavizam zabilježio samo u govoru Vrha, što je podudarno s našim istraživanjima: „Nerazlikovanje niza

š i s te ž i z (...) ustanovio sam jedino u mjestu Vrh“ (Małecki 2007: 44). Iako nije ispitao sva mjesta na Buzeštini, pretpostavlja da se cakavica ograničava samo na već spomenuti Vrh te njegovu najbližu okolicu. U svrhu ovoga istraživanja, posjetio je i nekoliko mjesta na Ćićariji, među kojima ima i nekoliko onih koji pripadaju buzetskomu dijalektu te koji su obuhvaćeni ovim radom. Riječ je o govorima naselja Lanišće, Podgaće i Slum, za koje Małecki navodi da ondje „nema ni traga cakavizmu“ (Małecki 2007: 43). Ova je glasovna promjena zabilježena i u kajkavskome govoru Prezida u Gorskome kotaru, što je ovjerila Vida Barac-Grum: „Ovo je jedini gorskotarski makrosustav u čijem su inventaru konsonanti š i ž. (...) Cakavizam (...) na određeni način, posredno ili neposredno, povezuje Prezid sa čakavcima“ (Barac-Grum 1993: 147). Zanimljivo je spomenuti da ju je Fran Ramovš uočio i u nekim slovenskim mjesnim idiomima: Nemškom rutu, Stržišču i Podbrdu: „Današnja govorica v teh krajih ima še mnogo nemških reliktov v besednjem zakladu, značilno pa je za njo predvsem to, da sta se slov. *s* in *š* zlila v en glas *š*, *ž* in *z* tudi *v* en glas *z*, *č* pa *v* *c* (...), v čemer je videti rezultat artikulacijskih sposobnosti nemškega govora“ (Ramovš 1935: 86).

Dalibor Brozović tu pojavu ubraja među adrijatizme, odnosno „razmjerno mlade osobine koje imaju svoja žarišta uglavnom na čak. terenu, ali su se proširile i na najrazličitije štok. govore u susjedstvu (...), a neke i na pojedine kajkavske (goranske)“ (Brozović i Ivić 1988: 84).

Potvrde oblika u ogledu govora Pagubica: *äc* 'jer', *cèkat*, *cukeràncići*, *fûže*, *hiša*, *jòš*, *jùštu*, *lèpce*, *màša*, *mûš*, *pandišpàña* 'vrsta starinske torte koja se sastoji samo od biskvita', *prìces*, *puciètäk*, *sirumàšćina*, *slì*, *speh*, *vècer*, *ženìlli*.

Potvrde oblika u ogledu govora Vrha: *Bojža vilija*, *brageše*, *naše*, *òbicaj*, *síla*, *žiènska*, *žnídarica*.

Istraživanje je pokazalo da je **delateralizacija** zajednička jezična značajka gotovo svih buzetskih govora, izuzevši sjeverne i istočne: Slum, Brest, Klenovščak, Prapoče, Podgaće, Račju Vas i Lanišće. Delateralizacija je supstitucija *lj* fonemom *j*, a Milan Moguš i neki drugi dijalektolozi nazivaju je depalatalizacija, s čime se ne slaže jezikoslovac David Mandić zato što su oba fonema palatalna. S obzirom na to da se slažemo s njegovom tvrdnjom, u ovome se radu koristimo pojmom delateralizacija. Mandić ju objašnjava ovako: „Prelazak *lj* > *j* je neka vrsta slabljenja ili lenicije. Konkretno, ovdje se to događa gubljenjem lateralnosti (*lj* je lateral, pri njegovom izgovoru zrak struji po strani jezika), dakle riječ je o promjeni koju možemo nazvati *delateralizacija* (Mandić i Rusac 2013: 129). Uz promjenu završnoga *-m* u *-n*, prijelaz

č u š, c u s, cakavizam te kraćenje dugoga samoglasnog r, Dalibor Brozović tu pojavu ubraja među adrijatizme (v. Brozović i Ivić 1988: 21), a njezin uzrok vidi u utjecaju venecijanskoga dijalekta. U buzetskim su je govorima zabilježili mnogi dosadašnji istraživači: Kalsbeek 1987: 95; Šimunović 1970: 42; Šimunović 1976: 42; Vivoda 2005: 45; Lisac 2009: 37; Prodan 2016: 31; Klarić i Krivičić 2018: 298; Klarić i Rašpolić 2018: 317 i drugi. Prisutnost palatala lj u govorima Sluma i Bresta potvrdili su i Šimunović 1970: 42 i Vivoda 2005: 45. Promjena lj u j često se pojavljuje i u štokavskome narječju, primjerice u slavonskome dijalektu u govoru Baćina, u mnogim bošnjačkim govorima u Bosni i Hercegovini, u Klisu, Sućurju, Sumartinu, Makarskome primorju, Opuzenu, Čonoplji u Bačkoj; sporadično u govoru sarajevskih Bošnjaka; ponegdje u istočnohercegovačko-krajiškom dijalektu te u govorima zetsko-južnosandžačkog dijalekta smještenih uz obalu (v. Lisac 2003). Iz ogleda buzetskih govora ekscerpirali smo mnoge primjere. Neki od njih jesu: (...) *pa su pruntäli mälu böji ubët.* (PG); *Onä je väjk stvuäjäla na jenä sklëda.* (PG); *Jüdi Böjzi* (...) (PG); *Igräli smo se pjöčki* (...) (DV); *Druguâcje je nëgu danâska* (...) (DV); *Griëmò nedëja, pundëjak i turàk pak sturîmu fëšta ot mäckar.* (O); *Bilò je nerprìvu ne zemjë.* (RA); (...) *smo lîpu ståvili u vrëća i pejäli u mälin* (KO); *Bisäge s kniga sua pâle u èna škôja.* (R); (...) *smo hudili kàmu daje* kàt smo bili mluâdi. (V); *Tù ståviš i griè dosta dosta bržje nëgu kàd se enbòt* (...) (PA); (...) *fòrši mijuar trt je bilò së skôpa nuâtri* (...) (PA); (...) *prepejâli nuâzad dòma.* (PA); *Kadë je sedâ samâń, mi smo klîcali Škôja.* (ŠK); (...) *za većera kompir pečën put črëpña i z mäslinovin öjin obéjen i zéji* (...) (PR); *Lépo tù se zavjalo* (...) (BR).

U čakavskome je narječju poznata **disimilacija** sonanata, bilo da se nalaze jedan do drugoga ili u udaljenim slogovima u istoj riječi. Kontaktna disimilacija odnosi se na skupinu *mn* koja prelazi u *vn* i skupinu *mń*, u kojoj se disimilira drugi član tako što se zamjenjuje sonantom *lj*. U buzetskim su govorima zabilježene obje disimilacije u ponekim primjerima. Prva, koja se tiče skupine *vn* zabilježena je u sljedećim primjerima: *samjä* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *samjà* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, V, VM) / *samljà* (L) / *sëmla* (BS, SL). Nije zabilježena u govoru Svetoga Martina i Škrinjara, u kojima G jd. imenice 'sajam' glasi *samňâ*. U prvim dvjema skupinama konsonantska skupina *mj* nastala je kao posljedica delateralizacije. Disimilacija se provodi u većini govora i u brojevima 'sedamnaest' i 'osamnaest'. Ne provodi se samo u južnome govoru Oslića, u kojemu *sedamnäjs* odgovara značenju 'sedamnaest', a *usumnäjs* značenju 'osamnaest'. U ostalim se govorima u oba broja provodi zamjena *m* s *v* ili njegova redukcija, pa ti brojevi glase: *sedavnäjs* (D, DV, G, KO,

KŠ, PG, RA, RB) / *sedavnājs* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *sedonājs* (L) / *sedonājs* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SI, SB, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *sedynājs* (BS) / *sedunājs* (BŠ, KL, MA, MČ, PA, ŠK, V) / *sedynājs* (BS) / *sedunājs* (SI); *usavnājs* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, RA, RB) / *usavnājs* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *osavnājs* (SI) / *usunājs* (BŠ, KL, MA, MČ, PA, ŠK, V) / *ysunājs* (BS) / *osonājs* (L) / *osonājs* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM). Terenskim je Upitnikom ispitana i imenica 'dimnjak'. Ona u većini govora glasi *kamin*, dok samo u nekim južnima i jednome jugozapadnom odgovara značenju *dīmjak* (D, DV, G, O) / *dīmjak* (PA). Disimilacija se u ovoj riječi ne provodi u govoru Pagubica i Škrinjara, u kojima glasi *dīmňak* (PG) odnosno *dīmňak* (ŠNJ). Leksemi u značenju 'sumnja' i 'sumnjati' talijanskoga su podrijetla te glase *šušpēt* / *šušpēt* / *šušpin* (PA) i *šušpetāt* / *šušpetāt*, osim u govoru Pagubica, u kojem se uz talijansku inačicu pojavljuje i *sūmja* i *sūmjud*. Ispitana je i imenica 'gumno'⁷¹. Rezultati istraživanja pokazali su da se u toj riječi skupina *mn* disimilira u južnim govorima Pagubica, Grimalde, Dragućke Vale, Draguća, Oslića i Krušvara, te glasi *gūvnō*. U ostalim govorima glasi: *gunō* (KR) / *jignō* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *jignō* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM) / *jugnō* (KO, RA, RB) / *jugnō* (ČI, H, NU, R, RP) / *jūgno* (L) / *jōgna* (ČR) / *jōgno* (BR, SA, ŠLJ). Ni u ovoj se riječi skupina *mn* ne disimilira u govoru Škrinjara, već glasi *gumnō*.

Nekim je čakavskim govorima poznata i disimilacija na daljinu, kojom je zahvaćen samo jedan sonant, a odnosi se na prijelaz *r* i *n* u *l* i na redukciju *l*, npr. *lebro*, *lužmarin*, *slebro*; *blagosov*⁷². Takva vrsta disimilacije poznata je samo govoru Grimalde, a odnosi se na zamjenu *r* s *l* u imenicama *lebrō* i *slebrō*.

Disimilacija ili razjednačavanje provodi se u govoru Dragućke Vale i Paladina i u imenici *mlük* / *mlōk* 'unuk', u kojoj je skupina *mn* prešla u *ml*. Taj je oblik nastao tako što je najprije labijalni sonant prešao u labijalni okluziv (*věnukъ* > **vruk* > **bruk*), a zatim se provelo jednačenje ili asimilacija po nazalnosti (*bn* > *mn* > **mruk*). Krajnji je rezultat *mlōk*.

Iz pregleda je vidljivo da se kontaktna disimilacija ne provodi samo u nekoliko riječi u govorima Pagubica, Oslića i Škrinjara, dok je disimilacija na daljinu poznata samo govoru Grimalde.

⁷¹ U govorima Sluma i Bresta nije u uporabi riječ u tom značenju.

⁷² U mnogim buzetskim govorima imenica 'blagoslov' ne postoji u sustavu, već samo glagol u značenju 'blagosloviti', a glasi *žegnat*.

Metateza ili premetanje zabilježena je u svim govorima u pridjevu 'Božji' i glagolu 'stići', a u većini govora u oblicima zamjenice u značenju 'sve', u imenicama u značenju 'grožđe', 'jezik', 'harmonika', 'kopriva' te pridjevu 'vražji'. Imenica *grobze* rezultat je praslavenske konsonantske skupine *zdbj (poslije *zdaj) koja je prešla u *zj*, a zatim metatezom u *jz*. Mnogi toponimi potvrđuju da metateza nije bila provedena prije dolaska Slavena. Usp. Albona > Labin, Arsia > Raša, Arba > Rab. Milan Mihaljević smatra da je provedena na prijelazu iz 8. u 9. stoljeće te u prvoj polovici 9. stoljeća (v. Mihaljević 2002: 189). Što se tiče toponima na buzetskome području, jezikoslovac Petar Šimunović zabilježio ju je u imenu Kras (< Carsu), koji je smješten na Humštini. (v. Šimunović 1991: 368).

Potvrde oblika:

Bòži (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *Bòži* (PG) / *Bòži* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *Bòži* (V) / *Bòžy* (BS) / *Bòži* (MA, PR, ŠK) / *Bòžę* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠT, VM) / *Bòžę* (ČR, ŠLJ); *gròjzi* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *gròjzi* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *gròjze* (BS) / *gròjzi* (MA, PR, ŠK) / *gròjze* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM) / *gròjżę* (ČR, ŠNJ); *vràži* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *vràži* (PG) / *vràži* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *vràži* (V) / *vràžy* (BS) / *vràžę* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM) / *vràžę* (ČR, ŠLJ); *zajik* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, O, RA, RB) / *zajik* (BR, BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *zéjek* (SL). Iznimke su zabilježene samo u riječi 'grožđe' u govoru Sluma i Lanišća te u riječi 'vražji' u govoru Sluma: *gròzle* (L) / *gròzle* (SL); *vràžę* (SL). Vidljivo je da je u sjeverozapadnim govorima Črnice i Škuljara u pridjevima *Bòžę* i *vràžę*, uz provedenu metatezu, ubaćeno i sekundarno *j* radi zatvaranja sloga iza vokala. Imenica *pukriva*, nastala premetanjem riječi *kopriva*, pojavljuje se u mjesnome govoru Pagubica i Škrinjara te govorima Vrhuvštine: *pukriva* / *pòkriva* / *pukriva*. Iznimku čine sjeverozapadni govorovi, Škrinjari i Brest, u kojima je sadržan oblik bez metateze. Metateza ili premetanje pojavljuje se u svim govorima u glagolu 'stići' te u većini govora u imenici 'harmonika': *rivàt* / *rivàt* (prema tal. *arrivare*); *ramònika* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *ramónika* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *ramònęka* (SA) / *rémònęka* (ČR, SM) (prema tal. *armonica*).

Konsonanti *j* i *v* mogu biti **protetski**. Proteza je nastala u praslavenskome jeziku da bi se spriječio zijev ili hijat (slijed dvaju vokala u govornome nizu) koji je nastao zbog zakona

otvorenih sloga. „Ta je pojava bila česta u praslavenskom razdoblju – ispred prednjih se samoglasnika umetalo *j*, ispred *y* i *ȝ* (...) umetalo se *v* (...), a ispred *a*, *o*, *u* (...) čas *j*, čas ništa. Potom su se glasovi *j* i *v* tu fonologizirali i postali sastavnim dijelom riječi. Stoga i u većini današnjih slavenskih jezika malo koja riječ koja je naslijedena iz praslavenskoga počinje samoglasnikom (osim onih na *i*-)“ (Pliško i Mandić 2011: 73).

Analizirajući materijal prikupljen na terenu, utvrđeno je da su leksemi s protezom sporadični, odnosno da se ni u jednom govoru ta morfonološka alternacija ne provodi dosljedno. Rezultati istraživanja pokazali su da je u središnjim, južnim, jugozapadnim i većini jugostočnih govora dominantna *j*-proteza, a u zapadnim, sjeverozapadnim, sjevernim i istočnim *v*-proteza. Izdavaja se govor Nugle na jugoistoku, u kojemima ima više primjera s protetskim *v*. Zajedničko svim govorima ovoga je dijalekta protetsko *v* u pridjevu u značenju 'uzak'.

Ispitane su sljedeće riječi: 'Ana'⁷³, 'ih', 'Ivan', 'maslina', 'naočale', 'obavijest', 'ocat', 'oganj', 'ograda', 'oko', 'okolo', 'oltar', 'on', 'ona', 'opet'⁷⁴, 'orah', 'orati', 'otka', alatka za čišćenje pluga', 'ovca', 'sat', 'uh', 'usta', 'uzak'.

Potvrde oblika:

a) SREDIŠNJI GOVORI

- *J*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *jih* (G jd. zamjenice 'oni') (F, KČ, MA, SI, SM, ŠK); *jigla* (MA, SI, ŠK); *jigra* (PR); *joho* (MA, PR, ŠK) / *johq* (SM); *jolika* (MA, PR, SI, ŠK); *jora* (F, KČ, MA, PR, SI, SM, ŠK); *josta* (F, KČ, MA, PR, SI, SM, ŠK); *Jivan* (ŠK).
- *V*-proteza zabilježena je samo u imenici *vohq* u govoru Svetoga Ivana i Franečića te pridjevu 'uzak' u svim govorima: *vózak* (SI, ŠK) / *vózek* (MA) / *vózek* (F, KČ, PR, SM)

b) JUŽNI GOVORI

- *J*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *javiš* (RA); *jigla* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *jih* (D, DV); *Jivan* (D).
- *V*-proteza zabilježena je u imenici *vusta* u govoru Pagubica, Grimalde i Dragućke Vale te pridjevu *vuázak* u svim govorima.

⁷³ Osobno ime Ana obuhvaćeno je Upitnikom zato što nam jezično iskustvo govori da se u nekim istarskim govorima, primjerice roverskim, u tom imenu provodi *j*-proteza te se to ime izgovara kao Jana. Isto je s imenima Ivan i Ivana.

⁷⁴ Oblik *jopet* ovjeren je u mnogim govorima u Istri, no Lina Pliško i David Mandić tumače da taj primjer možda nije rezultat proteze, već stapanja s veznikom i + opet (v. Pliško i Mandić 2019: 114).

c) JUGOISTOČNI GOVORI

- *J*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *jigla* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *jih* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ). Imenica *javiš* i osobno ime *Juvanin* (po uzoru na talijanski jezik) zabilježeni su samo u mjesnome govoru Škrinjara.
- Primjeri s *v*-protezom zabilježeni su samo u pridjevu *vuázak* te u mjesnome govoru Nugle u sljedećim primjerima: *vóhu*, *vólika*, *vóra*, *vósta*. Primjere *jih*, *jigla*, *vóho*, *vólica* i *vósta* u govoru je Nugle ovjerila i Nataša Vivoda (v. Vivoda 2005: 84-85).

d) JUGOZAPADNI GOVORI

- *J*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *jigla* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *jime* (V); *jih* (PA); *jóhu* (V); *jólika* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *jóra* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *jósta* (BŠ, KL, MČ, PA, V).
- S *v*-protezom zabilježen je samo pridjev *vuáze*.

e) ZAPADNI GOVORI

- *V*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *vózok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *vóhō* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *vóra* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *vósta* (MM, PČ, S, SB, SP, VM).
- *J*-proteza zabilježena je u govoru Senja u imenici *jólęka*.

f) SJEVEROZAPADNI GOVORI

- *V*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *vóčę*, *vózek* (KA, ŠT) / *vózok* (ČR) / *vózok* (BR, SA, ŠLJ); *vótko* 'otka, alatka za čišćenje pluga' (KA, ŠT); *vóho* (ČR) / *vóhō* (BR, KA, SA, ŠLJ, ŠT); *vólęka* (SA); *vóra* (BR, ČR, SA, ŠLJ, ŠT); *vósta* (BR, ČR, KA, SA, ŠLJ, ŠT).
- *J*-proteza zabilježena je samo u zamjenici *jéh* u govoru Črnice i Škuljara.

g) SJEVERNI GOVORI

- *V*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *vógyń* (BS), *vózok* (SL) / *vózuk* (BS); *vúhō* (SL) / *vúhú* (BS); *vúra* (BS) / *vúra* (SL); *vústa* (BS) / *vústa* (SL).
- *J*-proteza zabilježena je samo ispred samoglasnika u primjerima *jéh* i *jímeš*.

h) ISTOČNI GOVORI

- V-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *vočalę*, *voltar*, *vótko* 'otka, alatka za čišćenje pluga', *vòzok*, *vüho*, *vüra*, *vüsta*
- J-proteza zabilježena je u imenicama *jigla* i *jime* te prilogu *jópet*.

2. 12. Prijelaz završnoga *-m* u *-n*

Jedna od značajki čakavskoga konsonantizma jest prijelaz završnoga *-m* u *-n* na kraju relacijskoga morfema, u brojeva 'sedam' i 'osam' te na dočetku nekih nepromjenjivih riječi, kao što su, primjerice, čestica 'barem' i vremenski prilozi 'početkom' i 'većinom'. Tu je promjenu uiočio već Antun Mažuranić 1843. godine kao jednu od najznačajnijih odlika vinodolskoga govora, a navode je gotovo svi istraživači čakavskih govora – od najstarijih do najrecentnijih. Među njima ima nekih koji joj posvećuju i cijeli članak, u kojemu iznose svoje mišljenje o vremenu nastanka i uzrocima te pojave. Tako Mate Hraste u članku iz 1970. godine piše da se pojavljuje već krajem 15. stoljeća, ali do pravoga izražaja dolazi tek u 17. i 18. stoljeću jer je renesansni pisci (16. stoljeće) baš ne primjenjuju. Ne slaže se s onim istraživačima koji misle da je do nje došlo pod utjecajem romanskoga (veljotskoga) jezika jer, kako on ističe, ni u veljotskome jeziku ni u mletačkome dijalektu ta se jezična crta ne pojavljuje. Njezin uzrok, naime, pronalazi u lakšemu izgovoru, s objašnjnjem da je na kraju riječi lakše izgovoriti glas *n* negoli *m*. Milan Moguš u svome kapitalnome djelu o čakavskome narječju osporava tzv. „teoriju lakšega izgovora“ te objašnjava da se s time nikako ne slaže, zato što prema mjestu tvorbe tri su dvousnena konsonanta (*b*, *p* i *m*), pa se postavlja pitanje zašto ta pojava nije zahvatila i *b* i *p* nego samo *m*. Na kraju zaključuje: „Zbog svega što je navedeno, tumačenje prijelaza završnog nastavačnog *-m* > *-n* kao posljedice lakšeg izgovora ne djeluje uvjerljivo“ (Moguš 1977: 80). On nudi drugo rješenje: do toga prijelaza ne dolazi na kraju leksičkoga morfema jer bi u nekim riječima to izazvalo promjenu značenja (usp. pridjev *sam* i 1. lice nenaglašenoga prezenta glagola „biti“ *san*). Na kraju zaključuje: „To je, po mom sudu, pravi razlog zašto u jednim pozicijama dolazi do prijelaza *-m* > *-n*, a u drugima ne“ (Moguš 1977: 81). Lina Plisko i David Mandić smatraju da je „s fonetskoga i fonološkoga gledišta riječ o neutralizaciji usnene prepreke pri izgovoru glasa [m] i zadržavanju nazalizacije, zbog čega se taj glas izjednačuje s glasom [n]“ (Plisko i Mandić 2011: 52). No, ne zamjenjuje se svaki završni *-m* s *-n*. Ta se pojava dosljedno provodi na kraju gramatičkoga morfema u određenim kategorijama i u ograničenome broju leksičkih morfema kada ne ugrožava značenje riječi. To je zamijetio i Fran Ilešić u govoru Delnica prije više od sto godina u primjerima *jaram*, *sajam*, *sam*, *pitom* i *lakom* (v. Ilešić 1916: 2). U većini se

čakavskih govora navode leksemi *Vazan*, *sedan* i *osan* kao jedini primjeri promjene *m* u *n* u korijenskim morfemima.

Istraživači su je najprije tumačili kao isključivo čakavsku karakteristiku, ali poslije se spoznalo da nije svojstvena samo čakavskim govorima, nego svim jezičnim sustavima duž jadranske obale, i zato pripada adrijatizmima (v. Brozović i Ivić 1988: 84). Svojstvena je, također, slovenskim, štokavskim govorima, stoga je jasno da pripada jezičnim činjenicama nižega razlikovnog ranga, tj. alteritetima. Unutar čakavskih govora iznimku predstavlja govor Omišlja na otoku Krku, u kojemu završni *-m* u relacijskim morfemima ostaje neizmijenjen. Primjeri se pojavljuju i u zapadnome dijelaktu štokavskoga narječja, konkretno u govorima uz more ili blizu mora (v. Lisac 2003: 54) te oko samoga Dubrovnika, gdje se umjesto završnoga *-m* često pojavljuje *-n* ili nazalizirani vokal (v. Lisac 2003: 108). Njezino su prostiranje detaljnije prikazale Mira Menac-Mihalić i Anita Celinić u članku iz 2016. godine, u kojemu su na temelju novijih terenskih istraživanja, građe iz upitnika za Hrvatski jezični atlas i komparativne analize zvučnih zapisa govora koji pripadaju svim trima narječjima iznijele zaključke o spomenutim nazalima na kraju riječi (v. Menac-Mihalić i Celinić 2016: 323-332). Najprije su analizirale uzrok te pojave, a zatim odredile njezino prostiranje te priložile karte. U toj je pojavi, prema njihovu mišljenju, riječ o ukidanju fonološke opreke, u kojoj se gubi fonološka razlika između dva fonema. Naime, „bilabijalni se nazalni sonant zamjenjuje dentalnim nazalnim sonantom *n*, a fonološke su neutralizacije česta pojava u organskim govorima“ (Menac-Mihalić i Celinić 2016: 325). Pojava zahvaća sve otoke jadranske obale, izuzevši Omišalj koji smo već spomenuli. Zatim zahvaća cijeli priobalni kopneni pojas, što znači Istru, Primorje, dio Dalmacije do Pelješca, Dubrovnika i Konavala, a pojavljuje se i izvan granica Hrvatske. U dalnjem tekstu detaljnije preciziraju izoglosu prema unutrašnjosti, utvrdivši da je tom pojmom „zahvaćeno neretvansko područje (Vid kraj Metkovića) do granice; vrgoračko područje (...), imotsko područje, s iznimkom krajnjeg istoka uz granicu (...), sinjsko područje (Jabuka, Sinj); područje Perkovića. Nije zastupljena na kninskom i drniškom području“ (Menac-Mihalić i Celinić 2016: 325). Na kraju su zaključile da je ta pojava prisutna znatno sjevernije nego što se to obično smatralo – doseže do sjeverozapada Hrvatske, mada bez teritorijalnoga kontinuiteta.

U svim buzetskim je govorima sustavna na kraju relacijskoga morfema, a na kraju korijenskoga zabilježili smo je samo u pojedinim primjerima. Što se tiče potonjih, Upitnikom za terensko istraživanje ispitani su ovi leksemi: 'bakar', 'barem', 'dim', 'grm', 'jaram', 'kum', 'lakom', 'osam', 'pitom', 'sam', 'sedam', 'sram' i 'Uskrs', a primjere prelaska *-m* u *-n* u

relacijskim morfemima ekscerpirali smo iz ogleda govorā. Rezultati istraživanja pokazali su da se na kraju korijenskoga morfema ta promjena provodi samo u sljedećim riječima: prilogu 'barem' i nenaglašenome prezantu pomoćnoga glagola 'biti' u svim govorima, a u pojedinim govorima u riječima 'dim' (u Marincima, Škrbini, Vrhu i Brestu), 'jaram' (svi zapadni govori i Vrh), pridjevu 'sam' (u većini središnjih i zapadnih govora), u brojevima 'sedam' i 'osam' te imenici 'sram' u većini govora, osim u Kajinima i Štrpedu. Imenica 'gram' u izrazu 'Gran te je bolēlo' u svim govorima, osim u Draguću, prelazi u *-n*, dok se u samostalnome značenju koristi u neizmjenjenome obliku. Neizmijenjeni *-m* zadržan je u svim govorima u imenicama 'grm', 'kum', 'pitom' i 'ram' te pridjevu 'lakom'. S druge strane, u mnogim se čakavskim govorima riječ *Vazan* navodi kao jedan od najčešćih primjera prijelaza *-m* u *-n* na kraju korijenskoga morfema. Tako je i u većini buzetskih govora, izuzevši sjeverne i istočne govore (Slum, Brest i Lanišća), u kojima je *-m* u toj riječi neizmijenjeno.

Potvrde oblika:

- a) neizmijenjen završni *-m* u korijenskim morfemima: *d̄im* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *d̄im* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *d̄em* (L, SL); *gr̄m* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *gr̄m* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SP, SI, SL, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *jar̄em* (KA, MA, ŠT) / *jar̄om* (L) / *jár̄om* (SL) / *jár̄ym* (BS) / *j̄rom* (ČR) / *j̄r̄om* (BA, SA, ŠLJ) / *juár̄am* (DV, G, O, PG) / *jer̄am* (D, KO, KŠ, RA, RB) / *jer̄am* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *jer̄em* (BŠ, KL, MČ, PA) / *jer̄am* (SI) / *jer̄em* (F, KČ, SM, PR); *k̄um* (D, DV, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *k̄um⁷⁵* (BR, BS, BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MČ, MM, NU, PA, PR, RP, S, SA, SB, SL, SP, SM, ŠNJ, ŠT, VM); *l̄akom* (L, MA, PR, ŠK) / *l̄akom* (PČ, MM, S, SB, SL, SP, VM) / *l̄akum* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *l̄akum⁷⁶* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *l̄akym* (BS) / *l̄okom* (ČR) / *l̄okom* (BR, F, KA, KČ, SA⁷⁷, SI, ŠT, ŠLJ); *ɸs̄om* (KA, ŠT); *pitom* (ČR, L, MA, PR, ŠK) / *pit̄om* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *p̄itum* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pitum* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pit̄om* (SL) / *pit̄um* (BS); *r̄am⁷⁸* (D, DV, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *r̄am* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L,

⁷⁵ U govorima Svetoga Ivana, Pračane, Roča, Škrbine i Vrha imenica *kum* ne postoji, već je ona talijanskoga podrijetla, i glasi *kumpāre*; u Črnici, Marincima i Škuljarima *kompārę*, a u Grimaldi *d̄eber*.

⁷⁶ U govoru Svetoga Martina pridjev u značenju 'lakom' glasi *golōž*.

⁷⁷ U saleškome govoru uz *l̄okom* u uporabi je i riječ *golōžo*.

⁷⁸ U govoru Grimalde riječ *kotlōvina* odgovara značenju 'bakar'.

MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *suām* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *suām* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *sām* (BS, L, SL) / *sōm* (BR, ČR, KA, SA, ŠLJ, ŠT); *sēdōm* (KA, ŠT) / *srōm* (KA, ŠT); *Vazōm* (L) / *Vēzōm* (SL) / *Vēzōm* (BS)

- a. prijelaz završnoga *-m* u *-n* u korijenskim morfemima: *bären* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *bären* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *bären*⁷⁹ (BR, BS, F, KA, KČ, MM, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠT, VM); *dīn* (BS, MA, ŠK, V); *grän* (DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *grān* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *grēn* (BS, SL); *jerēn* (V) / *jerōn* (PČ, S, SB, SP, MM, VM); *ōsan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ōsan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, SI, ŠNJ) / *ōsun* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *ōson* (L) / *ōson* (ČR, MM, PČ, PR, S, SB, SP, VM) / *ōsōn* (BR, F, KČ, SA, SL, SM, ŠLJ) / *ōsun* (MA, ŠK) / *ōsyn* (BS); *san* (nenaglašeni prezent pomoćnoga glagola 'biti') (D, DV, ČI, G, H, KO, KR, KŠ, NU, O, PG, R, RA, RB, RP, ŠNJ) / *son* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V) / *sōn* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *sōn 'sam'* (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, VM); *sēdan* (PG) / *sēdan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sēdan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *sēdon* (L) / *sēdon* (ČR, MM, PČ, PR, S, SB, SP, VM) / *sēdōn* (BR, F, KČ, SA, SM, ŠLJ) / *sēdun* (MA, SI, ŠK) / *sēdōn* (SL) / *sēdun* (BS, KL, MČ, PA, V); *srān* (BS, L, SL) / *sruān* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sruān* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *srōn* (BR, ČR, F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ); *tēn 'tamo'* (BS); *Vazān* (KO, KŠ, PG, RA, RB) / *Vazāń* (D, DV, G, O) / *Vazāń* (ČI, H, KR, NU, R, RP, SI, ŠK, ŠNJ) / *Vazēn* (KA, MA, ŠT) / *Vazēn* (BŠ, F, KČ, KL, MČ, PA, SM) / *Vazēń* (PR, V) / *Vazōn* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *Vazōn* (BR, SA, ŠLJ)

- b) prijelaz završnoga *-m* u *-n* u gramatičkim morfemima

Primjere prelaska završnoga *-m* u *-n* u relacijskim morfemima možemo razvrstati u sljedeće kategorije:

- I jd. imeničkih riječi: (...) *su jōj ubùli pustulē i pukrili z lancunōn.* (PG); *Onā je väjk stuāvjäla na jenä sklëda na ugñišći žlicun* (...) (PG); *Za Vilija smo kühali bakalö,*

⁷⁹ U govoru Črnice, Marinci, Pračane, Škrbine i Škuljara riječ 'barem' talijanskoga je podrijetla, te glasi *almeno*.

zèlenu, kàku verzòta i pasutìce – tò sè z ùjen. (PG); *Su prîšli s Puliê, ìh je prîšlo dëset z mäkinun.* (PG); *Smo hudili nèkikh šiês ûr s tuvârun.* (DV); *Dëset böti smo dëlali z ïstin kyuâsun pa se krüh nî vèć zdîna.* (KO); (...) *i upârit z vrélin mlikòn.* (NU); (...) *krujít i s tén metrun kaj smo iméle.* (KR); *kì nì bilò s kén kópit (...) (V); (...) katiere nòsimu sòbun trgat.* (PA); *Mì smø se bravolíli èn prëd drôgin kì cé već.* (MA); *A s tén drôgin braton se niso složili.* (ŠK); *Bárba kì mi je hitiù cå püpe je biù z nín.* (ŠK); *Jas son šla dòma ot Jöričicò s ton pošton (...) (ŠK); (...) z maslinovin ojin obéjen i zéji ili kapòson ili radićen skópa.* (PR); *Je bilà joha, z joha nedëva i pońer ali fúzi ali makaruni s kompiron ali pâsta.* (PR); *Speron od kókóš ali dindijóta so pobròlë sè oje.* (VM); *Smø iméle ognisće s smrekvon.* (ŠT); (...) *es tén špehòn.* (BR); *tù se je spažicén vezálo ukulen stòvèlo šišit.* (BR); *Oni dòn se je jélo štracòde es plecón.* (BR); *Smø se zémale ànka pit sòbon.* (SL); *Na pâše smo z blagon bile.* (SL); (...) *na bérmo šlé i pońer se s popon i biškopen slíkalé.* (SL)

- D mn. imeničkih riječi: *Lípu nan je bilò.* (RA); (...) *splëla i müžu pulover i kalcete i utrokòn (...) (V); Mòja mòma je hodila ànka mèdegon u Trs.* (F); *Tù je bilò éno mësto i son prneslá ànka nín.* (ŠK); *oš da Van rečen (...) (ŠK); Danàs se hita mačkòn i brekòn.* (ŠT); *Son ga pròšala ràde otròk kì in nisòn iméla kaj dát jës (...) (ŠT); Mì smø pròdjalë pùno žënskan kì nisò iméle za platit (...) (BR); (...) son nosila tén púpan.* (BR)
- L jd. imeničkih riječi: (...) *jùstu je bî puciètak kàt san se jä ženila va tén selë* (PG); *Z nugàmi se je hudilu pu tîn pàlicami.* (DV); *Tò se zöralu i sijuâlu i pońer drügu lëtu u šièstìn mëseci je čenica bilà za zët.* (KO); (...) *màt je znàla nuác u kàkin luncò.* (PA); *Smø igrévalë tòmbola i škrile na nékèn lònčicé (...) (F); enbòt se počélo bròt u dvanàjsten mësece.* (VM); *Najmlaja sestrà se je rödila u ènen prostòre (...) (ŠT); Së smø mòrali zbrat kòstę i polilë po tén.* (BR); (...) *u kakèn vrtë krömpil nàslę (...) (SL)*
- 1. lice jd. prezenta: *Kàt san se jä ženila (...) (PG); Jà ne bùden rivâla sturit.* (PG); (...) *sedà se ne mòren spàmetit (...) (DV); Sedavnàjs duân sàki duân, jàs se dumìslin.* (DV); *Starînske mäckare nàše suâ bilë väjk, otkàt jàs pàmetin, sîta-rešëta.* (O); *Jas dèlan putica ut urëhi.* (NU); (...) *kadà storin za nemázat stàvin kaka marmelàda – kakòve iman, tuàku da za tû mi ne ruabi còker.* (NU); *Kadà se tû tistu zdine, ga rastuànín i nemuázen z urëhi, a urëhe mòran samlët (...) (NU); Peçen dokle vidin da je dubrò pečenò.* (NU); (...) *urëhe stučen u bevñakè i uni snih pumëšan z urëhi (...); (NU); Tuàku da ne hitin cå.* (NU); *Ma nisan sàmu jàs plëla.* (KR); *Ćeš da za pù jòre ti prnesen oš enëga?* (ŠK); (...) *oni so paròli da plòčen kì son pròlila mlikò.* (ŠK); (...)

pōńer zriban limōn (...) (PR); Qd ɔtrokà znōn za ɔlęke. (VM); Gospodine, Vās prōsen, ma pistite mi za tū lęto. (ŠT); Jās vēren u Bōga i mōlen i se prekrižen sākē bōt kāt jin, ali oprostite, jās Van tū ne mōren pozabit jer mi je bilō jōkō potreba. (ŠT); Vēro niman, fjōcō mōj. (SA)

- vremenski prilozi: *Ut koläci se je peklō večinon (...) (PG); Početkon šezdeséteh je bilō u Slümę ukulę dvęstu padasét lędi. (SL)*

2. 13. Rotacizam

Rotacizam je jezična pojava, u kojoj u prezentskoj osnovi glagola *moći* i *pomoći* konsonant *ž* ustupa mjesto konsonantu *r* u intervokalnoj poziciji. Uz te glagole, rotaciranu osnovu imaju i prilozi s nekadašnjom česticom *že, pa smo i njih ispitali pomoću terenskoga Upitnika. To su prilozi: 'nigdje', 'negdje', 'nikako', 'nekako', 'svakamo' i 'svagdje'. S obzirom na to da je ta jezična značajka zastupljena u govorima svih triju narječja, ubrajamo je u alteritetu. Iva Lukežić početak prijelaza *ž* u *r* smješta u starije podrazdoblje starohrvatskoga jezika koje je trajalo od 9. do kraja 11. stoljeća (v. Lukežić 2012: 52).

Rezultati terenskih istraživanja pokazali su da se rotacizam pojavljuje u svim buzetskim govorima.

Potvrde oblika:

mōren (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mōren* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mōren* (BS) / *mōren* (MA, ŠK) / *mōren* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *mōreš* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *mōreš* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mōreš* (PG) / *mōreš* (BS) / *mōreš* (MA, ŠK) / *mōreš* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *mōre* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mōre* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mōre* (BS) / *mōre* (MA, ŠK) / *mōre* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *mōremu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mōremo* (L) / *mōremu* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mōremu* (BS) / *mōremo* (MA, ŠK) / *mōremo* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *mōrete* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mōrete* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mōrete* (BS) / *mōreste* (SL) / *mōrete* (MA, ŠK) / *mōrete* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *mōreste* (SL); *mōreja* (D, DV, KŠ, O) / *mōreja* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *mōrejo* (L) / *mōreju* (G, KO, PG, RA, RB) / *mōreju* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *mōreju* (BS) / *mōrejo* (MA, ŠK) / *mōrejo* (ČR, PR) / *mōrejo* (BR,

F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *pomōren* (L) / *pomōren* (MA, ŠK) / *pomōren* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pumōren* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pumōren* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pumōren* (BS); *pomōreš* (L) / *pomōreš* (SL) / *pomōreš* (MA, ŠK) / *pomōreš* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pumōreš* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *pumōreš* (PG) / *pumōreš* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pumōreš* (BS); *pomōre* (L) / *pomōre* (MA, ŠK) / *pomōre* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pumōre* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pumōre* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pumōre* (BS); *pomōremo* (L) / *pomōremo* (MA, ŠK) / *pomōremo* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pumōremo* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pumōremo* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pumōremo* (BS); *pomōrete* (L) / *pomōrete* (MA, ŠK) / *pomōrete* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pomōrete* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pumōrete* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pumōrete* (BS); *pomōrejo* (L) / *pomōrejo* (MA, ŠK) / *pomōrejo* (ČR, PR) / *pomōrejo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pumōreja* (D, DV, KŠ, O) / *pumōreja* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *pumōreju* (G, KO, PG, RA, RB) / *pumōreju* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *pumōrejü* (BS).

Što se tiče priloga s česticom *že, u svim su govorima u uporabi oblici u značenju 'nigdje', 'negdje', 'nikako' i 'nekako', dok se prilozi u značenju 'svakamo' i 'svagdje' rabe samo u pojedinim govorima.

Potvrde oblika:

digdēr 'negdje' (O) / *dikadē* (D) / *nēden* (ŠK) / *nēdi* (MA) / *nēdē* (F, KČ, SI, SM) / *nēdēr* (KA, ŠT) / *nēdere* (ŠNJ) / *nēde* (ČI, H, NU, R, RP) / *nēdē* (PČ, S, SB, SP, VM) / *nēdih* (O) / *nēdih* (BŠ, KL, MČ, PA, PR, V) / *negdē* (RA, RB) / *negdēr* (DV, KO, KŠ) / *negdēr* (KR) / *nēgdi* (PG) / *nēgdē* (BR, ČR, MM, SA, ŠLJ) / *nēh* (DV, G, O) / *nēdē* (SL) / *nydē* (BS); *nēdēr* 'nigdje' (KA, MM, PČ, PR, S, SB, SP, ŠT, VM) / *nēgdēr* (BR, ČR, F, KČ, SA, SI, SL, SM, ŠLJ) / *nēder* (DV) / *nidiēr* (V) / *nigdēr* (MA, ŠK) / *nigdiēr* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nigdiēr* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *nydēr* (BS); *dikakō* 'nekako' (KŠ, O) / *dēkōkō* (F, KČ, SI, SM) / *nekakō* (D, DV, KO, PG, RA, RB) / *nēkako* (MA) / *nekakō* (H, KR, ŠNJ) / *nekuāku* (BŠ, PA) / *nekuākur* (KL, MČ, V) / *nēkōko* (ČR) / *nēkōkō* (BR, ČR, KA, MM, PČ, S, SA, SB, SP, ŠT, ŠLJ, VM) / *nēkaku* (ČI, NU, R, RP) / *nēkākō* (SL) / *nēkākū* (BS)

/ *nikākor* (L) / *nikōko* (PR, ŠK) / *nikukō* (G); *nekōkor* 'nikako' (ČR) / *nēkōkōr* (F, KČ, SI, SM) / *nēkōkō* (BR, KA, MM, PČ, S, SA, SB, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *nikakō* (PG) / *nikakōr* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *nikakōr* (H, L, ŠNJ) / *nikaku* (KR) / *nikōko* (MA) / *nikōkor* (PR, ŠK) / *nikōkur* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *nikukōr* (G) / *nikōkur* (ČI, NU, R, RP) / *nikākor* (SL) / *nykāku* (BS); *sakamōr* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sakamōr* (BS) / *sakamōr* (F, KČ, SI, SM) / *sākamur* (DV) / *sākamu* (ŠNJ) / *sakāmur* (KR, NU, R, RP); *sāgder* (O) / *sāgdere* (ŠNJ) / *sagdēri* (G, PG) / *sagdēr* (ČR, PR) / *sagdier* (NU, R, RP)⁸⁰.

Među čakavskim je govorima rotacizam zabilježen i u prilogu *morda* u značenju 'možda', ali u buzetskim taj oblik nije zabilježen, već se u njegovu značenju pojavljuje talijanizam *forši*.

2. 14. Završni -l

Završni *-l* postao je završni nakon gubitka poluglasa u „slabome“ položaju. Nalazio se u osnovama imenica, pridjeva, priloga, na dočetku glagolskoga pridjeva radnoga muškoga roda jednine te na dočetku unutrašnjega sloga različitih vrsta riječi. Nastao je prema formuli *l_b* / *l_b* > *l_a* > *l_ø*. On može ostati neizmijenjen ili prijeći u *o*, *a*, *v*, *u* i *f*. Neizmijenjen je sadržan u konzervativnim sustavima: ponajprije u kajkavskome narječju, nešto manje u čakavskome, a u štokavskome u maloj mjeri. U najvećemu dijelu štokavskoga narječja vokalizirao se u *o*⁸¹, a u dijelu čakavskoga prelazi u *ø*, što je alijetetna jezična značajka jer je karakteristična samo za čakavski sustav. Prijelaz *-l* u *u* karakteristika je i kajkavskih gorskotarskih govora, ali i nekih čakavskih ikavsko-ekavskih u sjevernome Gradišću (v. Lukežić 1998a: 135). U većini govora središnje Istre završni se *-l* beziznimno čuva u dvije kategorije: na dočetku završnoga sloga u imenicama, pridjevima i prilozima te na dočetku unutrašnjega sloga, a gubi u jednini muškoga roda jednine glagolskoga pridjeva radnog. Tako je u svim ekavskim govorima pazinsko-žminjskoga areala i ikavsko-ekavskim govorima⁸². Što se tiče drugih dijelova Istre, u jugozapadnome istarskom dijalektu pojavljuje se sustavna zamjena finalnoga *-l* vokalom *-a* na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnom muškoga roda jednine. U jednim se slučajevima takav završni *-a* spaja s *a* od osnove te postaje dug: *držā*. U drugim

⁸⁰ U svim ostalim govorima u uporabi su prilozi *posot* i *pusen* u značenju 'svagdje', a u nekim se ti prilozi rabe i u značenju 'svakamo'.

⁸¹ Prema istraživanju Josipa Lisca iznimku čini glagolski pridjev radni na slavonskome jugozapadu, u govorima Magića Mala i Siće, u kojima je dočetno *-l* ostalo neizmijenjeno u spomenutoj kategoriji (v. Lisac 2003: 34).

⁸² Milan Moguš je u poglavljju o završnome *-l* (v. Moguš 1977: 82) čakavsko narječe podijelio u dvije zone, pri čemu je središnju Istru smjestio u prvu, odnosno u onu u kojoj se završni *-l* čuva u svim kategorijama, što se ne slaže s našim istraživanjima, jer *-l* se u glagolskome pridjevu radnometu sačuvalo samo u njezinu istočnometu dijelu (npr. govor Brseča, Grobnika, u Voloskom). To potvrđuje i Tone Peruško u brošuri „Razgovori o jeziku u Istri“ u dijelu o žminjsko-pazinskom dijalektu: „I još jedna karakteristika: na kraju pridjeva aktivnoga ne ostaje *-l* kao u liburnijskoj čakavštini (npr. *videl*), ne pretvara se ni u *-o* kao u štokavštini (*vidio*) pa ni u *-ja* kao u istarskoj i dalmatinskoj ikavskoj štokavštini (*vidija*), već se *-l* sažimlje s prethodnim glasom, npr. *videl*, *kupi* *mj.* *kupil*, i sl.“ (Peruško 1965: 19).

slučajevima, tj. kada je ispred završnoga *-a* koji drugi vokal, između ta dva vokala umeće se sekundarni *j*: *debēja*, *govorīja*. U nekim se doseljeničkim govorima izgubio u svim kategorijama: *so*, *bona*, *kopa*. Dalibor Brozović pitanje završnoga *-l* ubraja u insularizme, odnosno jezične crte koje su mnogo više poznate otočnim govorima, ali su zastupljene gdjegdje i na obali. Čuvanje u svim kategorijama karakteristično je uglavnom za Hrvatsko primorje, kvarnerske otoke i istočnu Istru.

U buzetskim je govorima završni *-l* ispitan u trima kategorijama: na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi; na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnyme muškoga roda jednine. Rezultati istraživanja pokazali su zastupljenost pet odraza: *u*, *v*, *f*, *o* / *ø* / *u* / *ü*, *ø*, pri čemu se *ø* pojavljuje samo u trećoj kategoriji u većini južnih govora.

A) završni *-l* na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi

S obzirom na prvu kategoriju, govoru buzetskoga dijalekta dijele se u tri skupine: u prvoj završni *-l* prelazi u bilabijalno *v* (*u*), u drugoj u *v*⁸³, a u trećoj u *f*, zbog prijelaza *v* u *f*⁸⁴ na kraju riječi (i ispred bezvučnih konsonanata). Prva je skupina najbrojnija, a u nju se ubrajaju svi središnji (**Sveti Martin**, **Sveti Ivan**, **Franečići**, **Krbavčići**, **Marinci**, **Škrbina**, **Prodani**) zapadni (**Veli Mlun**, **Mali Mlun**, **Pračana**, **Sovinjska Brda**, **Sovinjsko Polje i Senj**) i sjeverozapadni govorci (**Štrped**, **Kajini**, **Črnica**, **Salež**, **Baredine i Škuljari**). U drugu se skupinu ubrajaju jugoistočni govorci (**Čiritež**, **Nugla**, **Roč**, **Ročko Polje**, **Hum**, **Kras** i **Škrinjari**), jugozapadni (**Vrh**, **Paladini**, **Klarići**, **Marčenegla i Barušići**), južni govorci **Račica i Račičkoga Brijega**, sjeverni govorci **Sluma i Bresta** te govor **Lanišća** na istoku. Ostali južni govorci (**Pagubice**, **Grimalda**, **Dragućska Vala**, **Draguć**, **Oslići**, **Kosoriga i Krušvari**) pripadaju trećoj skupini, u kojoj završni *-l* prelazi u *f* prema formuli: *-l > -v > -f*. Takav je prijelaz (na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata) karakterističan i za sjevernočakavski ili ekavski dijalekt.

Upitnikom su ispitane sljedeće riječi: 'andeo'⁸⁵, 'bijel', 'cijel', 'cipela', 'čaša'⁸⁶, 'čavao'⁸⁷, 'debeo', 'dol'⁸⁸, 'fenjer, prijenosna svjetiljka', 'gol', 'grah', 'kabao'⁸⁹, 'kanal', 'kaštel', 'kiseo',

⁸³ Završni *-l* prešao je u *v* i u nekim drugim čakavskim govorima, primjerice u Opatijskome krasu (Šapjane, Pasjak, Brgudac i Mune), govorima, Rupe, Brca te Studene.

⁸⁴ Više u poglavljju 2. 22. 5.

⁸⁵ Što se tiče imenice 'andeo', u nekim se govorima koristi u obliku umanjenice, pa glasi *āndelić* / *āndelić*. Tako je u južnim i sjeverozapadnim govorima.

⁸⁶ U središnjim govorima iznad rijeke Mirne, u sjeverozapadnim i sjevernim imenica *glaš* odgovara značenju 'čaša, a u središnjim ispod rijeke Mirne, zapadnim i govorima Vrhuvšćine odgovara značenju *mašteleta*.

'kotao', 'kum na krštenju'⁹⁰, 'marama', 'pakao', 'pepeo', 'sol', 'stol'⁹¹, 'topao'⁹², 'veo'⁹³, 'veseo', 'vol' i 'vrč za vodu'. Rezultati istraživanja pokazali su da se u mnogim govorima završni -l reducira iza stražnjih glasova, tj. o i u, što predstavlja jednu od najznačajnijih crta govorā buzetskoga dijalekta. Naša su istraživanja pokazala da iznimku čine jugoistočni govor, odnosno govor Roštine i Humštine, te svi južni, u kojima se spomenuta promjena ne provodi, već -l sustavno prelazi u -v (govor Račica i Račićkoga Brijega), odnosno u -f (ostali južni govor), kao i u ostalim riječima i kategorijama.

Jedina riječ u kojoj se čuva završni -l jest talijanska primljenica *šäntul* / *šäntul* / *šäntul* / *šäntul* / *šäntol*, a u govoru Roča zabilježen je i talijanizam *tempurál*, u primjeru: *Tój ni mógav daje zéj sua štriđe stòrile tempurál*.

Potvrde oblika:

- a) -l > -y: *anděu* (MA, ŠK) / *anděu* (F, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, VM); *běu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *bokjú* 'noćna posuda' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *cěu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *deběu* (MA, ŠK) / *děběu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *ferjú* (MA, ŠK) / *ferjú* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *giūu* (F, KČ, ČR, SI, SM, ŠLJ); *kanojú* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *kaštěu* (MA, ŠK) / *kaštěu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *kiseu* (MA, ŠK) / *kiseu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pažōu* (BR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *pežōu* (ČR); *pepěu* (MA, ŠK) / *pěpěu* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pěpěu* (ČR); *vesěu* (MA, ŠK) / *vesěu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *věu* (SM); *víu* (MA, PR, ŠK)

⁸⁷ Imenica 'čavao' uvrštena je u istraživanje zato što u nekim istarskim govorima glasi *čaval*, no u buzetskim odgovara značenju *cvek* (južni, jugoistočni, središnji, sjeverozapadni, sjeverni i istočni) te *pontina* (jugozapadni i zapadni).

⁸⁸ U jugoistočnim govorima imenica 'dol' koristi se samo u obliku umanjenice, pa glasi *duvčić*.

⁸⁹ U mnogim govorima 'kabao' odgovara značenju *lùžnak* / *lòžnak*.

⁹⁰ Imenica u značenju 'kum na krštenju' ispitana je zato što u mnogim čakavskim govorima glasi *šantul*, odnosno realizira se sa završnim l, no u mnogim buzetskim govorima glasi *šantolo* / *šantolo* / *šántuly*.

⁹¹ U svim govorima buzetskoga dijalekta riječ *miza* odgovara značenju 'stol'.

⁹² Jedna od zanimljivosti ovoga dijalekta jest da se pridjev *teplo* / *teplo* odnosi samo na visoku temperaturu, dok se za hranu rabi pridjev *gorko* u tome značenju. Iznimku čine samo govorci Pagubica i Grimalde.

⁹³ Imenica 'veo' samo se u govoru Svetoga Martina realizira sa završnim y, dok je u svim drugim govorima u uporabi oblik *vela*.

- b) *-l > -v*: *and̄ev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *and̄ev* (BS, SL); *b̄ev* (BS, L, SL) / *bīev* (RA, RB) / *bīev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *bokāv* (L) / *bokāv* (SL) / *bukāv* (RA, RB) / *bukuāv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *bukāv* (BS); *c̄iv* (RA, RB) / *civ* (H, ČI, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *c̄ev* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, SL, V); *deb̄ev* (RA, RB) / *deb̄ev* (L) / *deb̄ev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *d̄eb̄ev* (SL); *fačūv* (RA, RB) / *fačūv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *fačūv* (L); *ferāv* (L) / *feruāv* (RA, RB) / *feruāv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *farāv* (SL); *ḡov* (RA, RB) / *ḡov* (ČI, H, KR, L, NU, R, RP, ŠNJ); *kabāv* (RA, RB) / *kabāv* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *kanāv* (BS, L, SL) / *kanuāv* (RA, RB) / *kanuāv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *kašt̄ev* (BS, L, SL) / *kašt̄ev* (RA, RB) / *kašt̄ev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *kašt̄ev* (V); *kotāv* (L) / *kutāv* (RA, RB) / *kutāv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, R, RP, ŠNJ, V); *kīsev* (RA, RB) / *kīsev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *kīsev* (BS, SL); *mižūv* (RA, RB) / *mižūv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *mižūv* (L); *pakāv* (RA, RB) / *pakāv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, R, RP, ŠNJ, V); *pap̄ev* (BS) / *pažūv* (RA, RB) / *pažūv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *pažūv* (L) / *pažūf* (V); *pap̄ev* (SL) / *pep̄ev* (L) / *p̄ep̄ev* (RA, RB) / *p̄ep̄ev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *pustōv* (RA, RB) / *postōv* (L) / *pustōv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *sūv* (RA, RB) / *sūv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vasēv* (BS, L, SL) / *věsev* (RA, RB) / *věsev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *vrēv* (BS, SL) / *vòv* (RA, RB) / *vòv* (ČI, H, KR, L, NU, R, RP, ŠNJ)
- c) *-l > -f*: *bīef* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *bukāf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *c̄if* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *deb̄ef* (PG) / *deb̄ef* (D, DV, G, KO, KŠ, O); *fačūf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *fačūf* (PG); *feruāf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *ḡof* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kanuāf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kašt̄ef* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *kašt̄ef* (PG); *kīsef* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kutāf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *mižūf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *mižūf* (PG); *pakāf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *pažūf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *pažūf* (PG); *p̄ep̄ef* (D, DV, KO, KŠ, O) / *p̄op̄ef* (G, PG); *pustōf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *sūf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *t̄epaf* (PG) / *t̄epaf* (G); *věsef* (PG) / *věsef* (D, DV, G, KO, KŠ, O); *vòf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG).
- d) *-l > -ø*: *dú 'dol'* (BS, BŠ, ČR, KL, MA, MČ, MM, PČ, PA, PR, SA, SI, SL, SM, ŠK, ŠLJ, ŠT, V, VM); *fačū 'marama'* (BR, BS, BŠ, F, ČR, KA, KČ, KL, MA, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *fačū* (V); *gú 'gol'* (BR, BŠ, KA, KL, MA, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SL, SP, ŠK, ŠT, V, VM); *kabū*

(BS) / *kēbəq* (SL); *kutù* 'kotao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *kutō* (SL) / *kutù* (BS); *měžù* 'čaša' (SL); *pakù* 'pakao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PA, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *pékəq* (SL) / *pékù* (BS); *pažù* 'grah' (BS) / *péžəq* (SL); *pustù* 'cipela' (BR, BŠ, ČR, F, KA, KČ, KL, MA, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, V, VM) / *pústəq* (SL); *sù* 'sol' (BR, BS, BŠ, ČR, F, KA, KČ, KL, L, MA, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, V, VM); *vù* 'vol' (BS, BŠ, ČR, F, KA, KČ, KL, MČ, MM, PA, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠK, ŠT, V, VM). Završni *-l* gubi se u prilogu 'pola' u svim govorima, te glasi *pū* / *pù*.

Iz ogleda govorā ekscepirani su sljedeći primjeri: (...) *ku je kî ot ròdbine imè takò debèf spèh*. (PG); *Mi je žuàv hitit bevnakè*. (NU); (...) *pažòu se kòha kòko za jòha* (...) (PR); *Ku ne, je bilà sàmu sùf i makà*. (KO); (...) *špèh je màrau bit debèu* (...) (BR); *Smø prosejžli ne sitø pepèu da ne bi šlé črne mìrvèce nòter*. (BR); *Bile so kònè i katère vù, ali dèlalo se s tovàre*. (SL).

B) završni *-l* na dočetku unutrašnjega sloga u imenica i pridjeva

Što se tiče ove kategorije, ispitane su sljedeće riječi: 'bjelanjak'⁹⁴, 'dolca', 'kolca'⁹⁵, 'novac', 'palca', 'poplun', 'puhaljka na ognjištu, cijev kroz koju se puše u vatru', 'stolnjak'⁹⁶, 'telca', 'vojnik', 'zavjese' i 'žbuka'. Kao i u prvoj kategoriji, u središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim govorima *-l* na dočetku unutrašnjega sloga prelazi u *ü*; u jugoistočnim, jugozapadnim i južnom govoru Račica i Račičkoga Brijega prelazi u *v*, a u ostalim južnim govorima u *f*.

Potvrde oblika:

- a) *-l > ü*: *bęuńòk* (BR, KA, SA, SI, ŠLJ, ŠT) / *biuńòk* (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SP, VM); *doucà* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *koucà* (MA, PR, ŠK, ŠT); *mòuta* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *měuta* (MA, ŠK) / *měuta* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *pòuca* (SI, ŠT); *søydòt* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *tøyca* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *teyca* (MA, ŠK)

⁹⁴ U govoru Svetoga Martina i Črnice 'bjelanjak' odgovara značenju *bębńòk*, a u Škrbini *bibńòk*.

⁹⁵ U većini buzetskih govora imenica 'kolac' glasi *paladić* i *štànt*.

⁹⁶ U svim buzetskim govorima imenica 'stolnjak' glasi *tavája* / *tavája*.

- b) $-l > v^{97}$: *bivňuák* (RA, RB) / *bivňuák* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *byvňuák* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *bęvňák* (SL) / *byvňák* (BS, L); *dovcà* (L) / *duvcà* (RA, RB) / *duvcà* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *dùvca* (BS, SL); *kovcà* (L) / *kuvcà* (RA, RB) / *kuvcà* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *kùvca* (BS, SL); *mávta* (BS, SL) / *mèvta* (L) / *mèvta* (RA, RB) / *mèvta* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *pávca* (BS, L, SL); *sovdat* (L) / *søvdat* (SL) / *suvdat* (BS) / *suvduát* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *suvduát* (RA, RB); *tevcà* (RA, RB) / *tevcà* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *tévca* (BS, SL)
- c) $-l > f$: *dufcà* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kufcà* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *měfta* (PG) / *měfta* (D, DV, G, KO, KŠ, O); *sufduát* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *tefcà* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG).

Iznimku čine imenice talijanskoga podrijetla *calcete*; *költra* / *kóltra* / *kóltra*; *kultrîne* / *kultrîne* / *koltrîne* / *koltrîne* i *šoldi* / *söldi* / *šoldi* / *söldi* / *šoldi*, u kojima se na dočetku unutrašnjega sloga realizira *l*. Imenica u značenju 'stolnjak' također je talijanskoga podrijetla te glasi *tavâja* / *tavâja*. Istraživanje je pokazalo da imenica 'palac' odgovara značenju *veli prs* / *veli prs*, izuzevši govore Svetoga Ivana i Štrpeda.

Iz ogleda govorā ekscepirani su sljedeći primjeri: (...) *jëdanböt se je nusílu špëh na kufcë* (...) (PG); (...) *urëhe stučën u bevnakë* (...) (NU); (...) *smo iméli muáliga tevcíća* (...) (PA); *I teucíća*. (ŠT); (...) *vrëdön èn teucíć ali prösoc i ako ne frútë*. (BR).

C) završni *-l* na dočetku glagolskoga pridjeva radnoga muškog roda jednine

U trećoj kategoriji rezultat je, također, trojak: u južnoj skupini govora završni se *-l* gubi, izuzevši govore Račica i Račičkoga Brijega, u kojemu prelazi u *v*. U jugoistočnim i jugozapadnim govorima prelazi u *v*, a u svim ostalim (središnjim, zapadnim i sjeverozapadnim) prelazi u bilabijalni *u*, koji se u dijalektološkoj literaturi bilježi znakom *u*.

Potvrde oblika:

- a) $-l > \emptyset$: *bî* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *cípì* 'cijepio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *čû* 'čuo' (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *cû* (PG); *ćapà* 'ulovio, uhvatio' (D, DV, G) / *ćepà* (KO, KŠ, O, PG); *duâ* 'dao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *držà* 'držao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG) / *držä* (PG); *gunî* 'gonio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *gurë* 'gorio' (D, DV, G, KO, KŠ, O,

⁹⁷ Prijelaz *l* u *v* na kraju sloga zabilježen je i u ojkonimu Kávci (zaselak na Humštini) te lokalnome liku ojkonima Grimävda.

PG); *guvurî* 'govorio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *hîti* 'bacio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *hudî* 'hodao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *käpi* 'razumio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kliča* 'zvao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kupä* 'kopao', (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kûpi* 'kupio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kusi* 'kosio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kuvuâ* 'kovao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *lî* 'lio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *lužî* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *lužî* (PG); *môga* 'mogao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *mulî* 'molio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *nuâša* 'našao' (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *nuâša* (PG); *nusî* 'nosio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *pâ* 'pao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *pî* 'pio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *pluâti* 'platio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *pöče* 'počeo' (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *pöce* (PG); *prusi* 'pitao' (DV, G, KO, KŠ, O, PG) / *pruâša* (D); *puzuâbi* 'zaboravio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *rëka* 'rekao' (PG) / *rëka* (D, DV, G, KO, KŠ, O); *stòri* 'napravio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *të* 'htio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *ubò* 'uboo' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *ukrà* 'ukrao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *ustà* 'ostao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *uženî* 'oženio (se)' (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *uženî* (PG); *vëruva* 'vjerovao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *viði* 'vidio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *viñe* 'izvadio' (D, DV, G, PG) / *viñe* (KO, KŠ, O); *zgrâbi* 'zgrabio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *zgûbi* 'izgubio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG) i mnogi drugi.

- b) -l > v: *bîv* 'bio' (RA, RB) / *bîv* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, SL, ŠNJ, V); *bólev* 'bolio' (BS); *hitiv* 'bacio' (RA, RB) / *hitiv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *cípîv* 'cijepio' (RA, RB) / *cipîv* (H, KR, ŠNJ) / *cypîv* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *cépîv* (ČI, NU, R, RP) / *cypîv* (BS); *cûv* 'čuo' (RA, RB) / *cûv* (BS) / *côv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *côv* (V) / *cîv* (L, SL); *cepâv* 'ulovio, uhvatio' (RA, RB) / *ulovîv* (H, KR, ŠNJ) / *vijév* (BŠ, ČI, KL, MČ, NU, PA, R, RP, V) / *ujév* (BS); *dâv* 'dao' (BS, L, SL) / *duâv* (RA, RB) / *duâv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *držâv* 'držao' (RA, RB) / *držâv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *držâv* (V) / *držev* (SL) / *držev* (BS); *gunîv* 'gonio' (RA, RB) / *gunîv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *gûnîv* (BS); *gurëv* 'gorio' (RA, RB) / *gurëv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *gûrëv* (BS); *guvurîv* 'govorio' (RA, RB) / *guvurîv* (BŠ, H, KL, KR, MČ, PA, ŠNJ, V) / *gûvoryv* (BS) / *ražunâv* (ČI, NU, R, RP); *hôdyv* (BS) / *hudîv* 'hodao' (RA, RB) / *hudîv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *kapîv* 'razumio' (RA, RB) / *kapîv* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *kličav* 'zvao' (RA, RB) / *kličav* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *klicev* (BS, SL); *kösiv* 'kosio' (RA, RB) / *kôsyv* (BS) / *kusiv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *kopâv* (L) / *kupâv* 'kopao' (RA, RB) / *kupâv* (BŠ, ČI,

H, KL, KR, NU, MČ, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *kupyv* (BS) / *kūpyiv* 'kupio' (RA, RB) / *kōpyiv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *kōpyiv* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *kuvāv* 'kovao' (RA, RB) / *kuvāv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *kūvāv* (BS); *līv* 'lio' (RA, RB) / *līv* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, SL, ŠNJ, V); *lōžyv* 'ložio' (BS) / *lužīv* (RA, RB) / *lužīv* (H, KR, ŠNJ) / *mitīv* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *nitīv* (ČI, NU, R, RP); *mōgav* 'mogao' (RA, RB) / *mōgav* (BŠ, ČI, H, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ); *mulīv* 'molio' (RA, RB) / *mulīv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mylīv* (BS); *nuāšav* 'našao' (RA, RB) / *nuāšav* (BŠ, ČI, H, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ); *nōsyv* (BS) / *nusīv* 'nosio' (RA, RB) / *nusīv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *pārtyv* 'dijelio' (BS); *pāv* 'pao' (RA, RB) / *pāv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pēv* (BS, SL); *pīv* 'pio' (RA, RB) / *pīv* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, SL, ŠNJ, V); *platyv* (BS) / *pluātiv* 'platio' (RA, RB) / *pluātiv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *pōčev* 'počeo' (RA, RB) / *pōčev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *pōčev* (V) / *pōčēv* (SL) / *pūčēv* (BS); *prusīv* 'pitao' (RA, RB) / *prusīv* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *prāšav* (L) / *prāšev* (BS, SL) / *pruāšav* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *puzuābīv* 'zaboravio' (RA, RB) / *puzabiv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *puzābyv* (BS); *rēkav* 'rekao' (RA, RB) / *rēkav* (BŠ, ČI, H, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *rēkav* (L); *narēdyv* 'napravio' (BS) / *stōriv* (RA, RB) / *stōriv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *sturīv* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *tēv* 'htio' (RA, RB) / *tēv* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *ukrāv* 'ukrao' (RA, RB) / *ukrāv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *ukrēv* (SL) / *ukrēv* (BS); *ustāv* 'ostao' (RA, RB) / *ustāv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *ustēv* (BS); *uženīv* 'oženio (se)' (RA, RB) / *uženīv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *uženīv* (V) / *užēnyv* (BS); *vārjēv* 'čuvaو' (BS) / *vārvēv* (SL); *vērvav* 'vjerovao' (RA, RB) / *vērav* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *vērvav* (ČI, H, KR, L, NU, R, RP, ŠNJ) / *vērvev* (BS, SL); *vīdiv* 'vidio' (RA, RB) / *videv* (ČI, L, NU, R, RP) / *vidiv* (BŠ, H, KL, KR, MČ, PA, ŠNJ, V) / *vidyv* (BS); *zdīnyv* (BS); *zgrābiv* 'zgrabio' (RA, RB) / *zgrābiv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *zgrābyv* (BS); *zgūbiv* 'izgubio' (RA, RB) / *zgōbiv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *zgōbiv* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *zgūbyv* (BS); *zgorīv* 'izgorio' (BS) / *zgurēv* (RA, RB) / *zgurēv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *zēv* 'uzeo' (BS, L, SL) / *ziēv* (RA, RB) / *ziēv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *živēv* 'živio' (RA, RB) / *živēv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *živēv* (V) / *žīvyv* (BS)

- c) -l > *y*: *bij* 'bio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *bolēj* 'olio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *cepij* 'cijepio' (F, KČ, SI, SM) / *cipi* (KA, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SP, ŠK, ŠT, VM); *cōy* 'čuo' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *čuvaj* 'čuvaو' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *dōj* 'dao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *držaj* 'držao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *gonij* 'gonio' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *gorēj* 'gorio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *govrīj* 'goverio' (VM) / *govorij* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *hiti* 'bacio' (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ); *hodij* 'hodao' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *kapij* 'razumio' (BR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *kipij* 'kupio' (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, VM); *klica* 'zvao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *kopāj* 'kopao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *kosi* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *kovāj* 'kovao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *li* 'lio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *moli* 'molio' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *nosi* 'nosio' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *ostaj* 'ostao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *oženij* 'oženio (se)' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *pāj* 'pao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pensāj* 'mislio' (MA, ŠK) / *pensāj* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pi* 'pio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *platij* 'platio' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *plej* 'pleo' (MA, ŠK) / *plej* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *počēj* 'počeo' (MA, ŠK) / *počēj* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pojej* 'pojeo' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *povēdāj* 'ispričao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pozabi* 'zaboravio' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *prōšaj* 'pitao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA,

SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *tę̄u* 'htio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *ubōu* 'uboo' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *ukrāu* 'ukrao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *vērau* 'vjerovao' (MM, PČ, VM) / *vērvau* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT); *vidę̄u* 'video' (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, VM); *zē̄u* 'uzeo' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT); *zgibiu* 'izgubio' (F, KČ, MA, PR, SI, SM, ŠK) / *zgōbiu* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *zgorę̄u* 'izgorio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *živę̄u* 'živio' (BR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM)

- d) -l > o / o / u / u: *bılq* 'bolio' (SL); *cépo* (ČR) / *cēpo* (BR, SA, SL, ŠLJ); *góno* (ČR) / *góno* (BR, SA, ŠLJ); *govóro* (ČR) / *govóro* (BR, SA, SL, ŠLJ); *gúnq* 'gonio' (SL); *gúrq* 'gorio' (SL); *hítq* (ČR, VM) / *hitq* (BR, KA, SA, SL, ŠT) / *hitu* (BS); *hódo* (ČR) / *hudq* (BR, SA, SL, ŠLJ); *jémq* 'imao' (SL); *kópo* (ČR) / *kópø* (BR, KA, SA, ŠT) / *küpø* (SL); *kóso* (ČR) / *kúsq* (BR, SA, SL, ŠLJ); *lužq* 'ložio' (SL); *mólo* (ČR) / *mülq* (BR, SA, SL, ŠLJ); *múgo* (ČR, MA, PR, ŠK) / *múgo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) *mögq* (BS) / *mógo* (L) / *mógu* (KL, V); *naređo* 'napravio' (SL); *nášo* (L) / *nášo* (SL); *nɔ́šo* (ČR, MA, PR, ŠK) / *nášu* (BS) / *nɔ́šo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *nuášu* (KL) / *nuášu* (V); *nóso* (ČR) / *nósø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *ožéno* (ČR) / *ožénq* (BR, SA, SL, ŠLJ); *pártq* 'dijelio' (SL); *plátq* (SL) / *plázto* (ČR) / *plázto* (BR, SA, ŠLJ); *pózóbo* (BR, ČR, ŠLJ) / *pózóbo* (SA); *pújø* 'pojeo' (SL); *razumø* 'razumio' (ČR, SL); *rékø* (MA, ŠK) / *rékø* (SL) / *réku* (BS) / *rékø* (ČR, PR) / *rékø* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *réku* (KL, V); *séđo* 'sjedio' (SL); *vidø* (ČR) / *vidø* (BR, KA, SA, SL, ŠLJ, ŠT); *zábø* 'zaboravio' (SL); *zdínø* (SL); *zgrábø* 'zgrabio' (SL); *zgóbø* (ČR) / *zgóbø* (BR, KA, SA, ŠLJ, ŠT) / *zgüibø* (SL); *zgúrq* 'izgorio' (SL); *žívo* 'živio' (ČR) / *žívø* (SL).

Iz ogleda govorā ekscepirani su sljedeći primjeri: *Tù je bî puciētäk.* (PG); (...) i *kilòmetre stòri na tuvàri.* (DV); *Druguâčje je nègu danàska àč nîsi znuâ za nìč drùgu.* (DV); *Kî je mógay, si je puškrufiy málù da se màne kûri (...)* (RA); *Dëset bòti smo dëlali z ìstin kvuâsun pa se krùh nî vèć zdìna.* (KO); *Je šáy fruàt Jûre z Ròča u Pòrtule.* (R); *Kón se je utupiy, a fruàt je páv.* (R); *Ućà je bìv u kunòbi i je ruštuluàv z bòčvami, prehitiv je dnò, viñév je dàge vân, óbračaj razadniy i poćer pumàlun smo si skópa zamucili.* (PA); *Séga je Boh duàv.* (PA);

Pókľe je finiú pa je šú u vójska, je ostáu pržoňér pa so ih na Vis popejóľe. (F); Ako ga je riváu čapát, je ôn šú tåmo. (MA); Bárba se je oženiu za tête Bépe iz Cóna. (ŠK); ôn je znáu u èen døn ubit ànka trinájs zjco i prnëso dòma ih obësit. (ŠK); Kí ni iméu jzji, je dàu šoldæ. (PR); Ni mugo sè edøn. (VM); Moj očá je zavezáu na èen paladič vèli smrèkva i niso šlé gòré na krù, négo so dòle očistelé kamin. (ŠT); Kí je takniu rìga, je mārau pòc na nòvø. (ŠT); Je pasáu poli nás fjòco kí je bivau u drògø vasë. (SA); Kat je pasáu èen mësoc, se je videlo da li je ôn spòsoban za pròdat jer je marau imët tolíkø kilø. (BR); Kat son biv otròk, so bïle oštarije i ko otròk son šú z očén u oštarijo i son mislo kakò čüda znaci oštarija za èno vás, pa son se nékéj ànka napisev za móje otròke.; (SL); Jës son pàso sedondesét tovàre dvà dàn. (SL); Magérę ku nëš továr ni biv u črèdë skùpa na pàše, ku je očá š níme vùzo. (SL); Kašné je pršo prve áuto. Nisón razúmo. (SL).

Valja spomenuti jednu zanimljivost vezanu uz govore Račica i Račičkoga Brijega. Naime, autohtoni stanovnici tih naselja koriste se istim oblicima glagolskoga pridjeva radnoga u muškome i ženskome rodu, u korist muškoga roda: *san bív, san stòriv, san glèdav*. Zbog te su jezične značajke bili predmetom ismijavanja od strane stanovnika okolnih mjesta.

Iz pregleda je vidljivo da je u svim trima kategorijama najmnogobronija skupina s bilabijalnim *v* (*u*). Taj je glas u praslavenskome jeziku zajedno s *i* pripadao redu polusamoglasnika (glas koji je sadržavao i samoglasnička i suglasnička obilježja). Prijelaz *-l* u *u* alteritetnoga je značaja jer se pojavljuje i u čakavskome i kajkavskome narječju. Što se tiče čakavskoga narječja, uz buzetske govore, svojstven je i govoru Klane (v. Lukežić 1998a: 146) i Lisca (v. Vranić 1995: 51) te ikavsko-ekavskim govorima u sjevernome Gradišću, a u kajkavskome narječju u nekim gorskotarskim govorima, primjerice u Fužinama, Brodu na Kupi, Delnicama i Ravnoj Gori (Barac-Grum 1993: 144–146). Budući da je taj glas karakterističan za slovenski jezik, Fran Ramovš smatra ga slovenskim obilježjem u buzetskim govorima. S takvim se tumačenjem ne slaže Silvana Vranić, koja navodi da tu jezičnu crtu treba „tumačiti naknadnom konsonantizacijom negdašnjega polukovala /u/ u /v/ ili pozicijski uvjetovanim alofonom /f/“ (Vranić 1996: 288). Citirana autorica u radu iz 1999. godine navodi da se takav ostvaraj ne može pripisati samo slovenskomu sustavu s obzirom na to da su ga u sjeverno Gradišće donijeli stanovnici iz Like, Banovine i sjeverozapadne Bosne koji nisu mogli biti u kontaktu sa slovenskim idiomima. U južnim se govorima, osim u Račicama i Račičkome Brijegu, u prve dvije kategorije pojavljuje fonem *f*, što ove govore povezuje s ekavskim govorima, odnosno središnjim istarskim poddjalektom sjevernočakavskoga

dijalekta. Prijelaz *-l* u *f* zabilježen je i u nekim gorskokotarskim govorima, konkretno u Skradu, Lokvama, Fužinama i Delnicama (v. Barac-Grum 1993: 144–145).

Zanimljiv je odraz *o / ɔ / u / ȳ* u pojedinim primjerima, koji je dobiven slijedom šva i završnoga *-l*. Takvi se primjeri ponajviše pojavljuju u govorima u kojima je *o / ɔ* rezultat i nepostojanoga šva. Riječ je o sjeverozapadnim govorima Črnice, Saleža, Škuljara i Baredina te sjevernome Slumu. U manjoj mjeri zastavljen je i u sjeverozapadnim govorima Štrpeda i Kajina, zapadnim govorima te istočnome Lanišću. U središnjim govorima također je ovjeren nekoliko takvih primjera; na jugozapadu u govorima Vrha i Klarićima tri primjera s odrazom *u* (*mògu*, *nuǎšu* / *nuǎšu* / *rékū*), a u Brestu četiri primjera s odrazom *ȳ* (*hitȳ*, *mògȳ*, *nášu*, *rékȳ*). Analizom je utvrđeno da se u glagolskome pridjevu radname muškoga roda jednine završni *-l* gubi iza vokala *i* te u nekoliko primjera iza odraza *ə*, a na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi redovito iza vokala *o*, a u primjerima 'kotao' i 'pakao' iza odraza *ə*.

Naši su rezultati istraživanja podudarni s istraživanjima drugih dijalektologa: Ivić 1961: 199; Šimunović 1970: 43; Vranić 1996: 288-289; Vranić 1999: 57-58; Lisac 2001: 15; Małecki 2002: 77; Vivoda 2005; Lisac 2009: 37; Vranić 2013: 531; Klarić i Rašpolić 2018: 314. Razilaze se samo s Petrom Šimunovićem što se tiče govora Bresta, u kojem se prema istraživanju spomenutoga autora završni *-l* čuva u prve dvije kategorije (v. Šimunović 1970: 43), a prema našim istraživanjima sustavno prelazi u *v*.

2. 15. Konsonantske skupine

Starijim čakavskim osobinama valja pribrojiti odlično očuvanu skupinu *čr* koja je nastala u praslavenskome jeziku. Uz čakavsko narječe, sačuvana je i u kajkavskome (v. Lončarić 1996: 94) te iznimno u nekim govorima štokavskoga narječja, primjerice u Podravini (slavonski dijalekt), Moliseu (zapadni dijalekt), južnom Gradišću, osim u pridjevu *crljen* (vlahija oaza) (v. Lisac 2003). Potvrđena je u svim buzetskim govorima, osim, naravno, u cakavskim govorima Pagubica i Vrha. Važno je reći da je u njima skupina *cr* nastala kao posljedica cakavizma, a ne gubitka praslavenske skupine **čr*.

Potvrde oblika:

črèpńa (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *črēpńa* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RB, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *crèpńa* (PG) / *crēpńa* (V); *črēšńa* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *črēšńa* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RB, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *crēšńa* (PG) / *crēšńa* (V); *čřn* (D, DV, G, KO,

KŠ, O, RA, RB) / *črn* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KL, KR, KČ, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *cřn* (PG) / *cr̄n* (V); *čřv* (RA, RB) / *črv* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *čřf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *cr̄f* (PG) / *cr̄v* (V); *čřtalu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *čřtalu* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *čřtalu* (BS) / *čřtalo* (L, MA, PR, ŠK) / *čřtalq* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *čřtalu* (PG) / *cr̄talu* (V). Skupina *čr* zabilježena je i u toponimu Črnica – naselje koje je smješteno na sjeverozapadu Buzeta.

Iz ogleda govorā ekscerpirali smo sljedeće primjere: *Za sturit putica jás duperuán šezdesiét diek makié, tri žute, črnaké* (...) (NU); (...) *kompír pečén pot črépna* (...) (PR); *Marmeláda od smókav, črešaní* (...) (PR); *A króh smo peklé pod črépno.* (ŠT); *Ovce so várvalę po dvá-tri sküpa, a kráve ánska u dvé čréde.* (SL)

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt je šćakavski, što znači da rezultat praslavenske i starohrvatske skupine *skj, stj > skj je šć. Uz odraz jata i akcentuaciju (ali samo uvjetno), jezikoslovac Dalibor Brozović kao kriterij pri klasifikaciji dijalekata čakavskoga narječja uzima i rezultat jotovanja spomenute skupine. Riječ je o mlađoj ili sekundarnoj jotaciji koja je nastupila nakon gubitka poluglasa iz fonološkoga sustava. Skupina šć potvrđena je u svim buzetskim govorima, a u dalnjemu tekstu donosimo primjere iz pojedinih govora. Terenskim su Upitnikom ovjereni sljedeći primjeri: *klěšće* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *klešće* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *klešća* (SA, SL, SM) / *klešće* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *kršćiení* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *kršćiené* (PG) / *kršćéne* (L) / *kršćéni* (BŠ, ČI, H, KR, MA, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *kršćéni* (KL, MČ, V) / *kršćéne* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *kršćéne* (BS, ČR); *kosišće* (L) / *kusišći*⁹⁸ (D, DV, G, KO, KŠ, O, RB) / *kusišći* (PG) / *kusišći* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, RP, ŠNJ) / *kusišći* (V) *kosišći* (MA, PR, ŠK) / *kosišće* (ČR) / *kusišče* (BS) / *kosišće* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *gùšcer* (KŠ, O) / *góšcerica* (MA) / *kùšcarica* (D, DV, G, KO, RA, RB) / *kùšcarica* (PG) / *kòšcarica* (H, KR, ŠNJ) / *kòšcarica* (V) / *kùšcerryca* (BS) / *kòšcaręca* (BR, ČR, F, KA, KČ, SA, SM, ŠLJ, ŠT) / *kušcaręca* (SL) / *kùšcerica* (L) / *kòšcerica* (BŠ, ČI, KL, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK) / *kòšcerica* (PR) / *kòšceręca* (MM, PČ, S, SB, SI, SP, VM); *košćica* (L) / *kušćica* (RA, RB) / *kušćica* (PG) / *kušćica* (BŠ, ČI, H, KL, KR, NU, MČ, PA, R, RP) / *kusišćica* (BS) / *kušćica* (V) / *kosišćica* (BR, ČR, MA, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *pašćica* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *pašćica* (F, KA,

⁹⁸ U govoru Svetoga Martina ne postoji leksem koji odgovara značenju 'kosište'; u Račicama glasi *kušenīna*, a u Roču *kusaj*.

KČ, PR, SM) / *pešćica* (ŠNJ); *sirišći* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sirišći* (PG) / *sirišći* (BŠ, KL, MČ, PA) / *sirišće* (V) / *sérišće* (L) / *sirišći* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *sérišći* (MA, ŠK, PR) / *seryšće* (BS) / *sérešće* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *sérešće* (ČR); *siromăšcina* (L) / *sirumăšcina* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sirumăšcina* (PG) / *sirumăšcina* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *sirumăšcina* (V) / *siromăšcina* (MA, PR, ŠK) / *seromăšcena* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *syrumăšcyna* (BS); *strnišći* (D, DV, KO, RA, RB) / *strnišći* (PG) / *strnišće* (L) / *strnišći* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *strnišći* (V) / *strnišće* (BR, F, KA, KČ, MM, S, SA, SB, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *strnišći* (G, KŠ, O) / *strnišće* (PČ) / *strnišće* (BS) / *strnišće* (ČR); *šcipat⁹⁹* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *šcipat* (PG) / *šcipat* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP) / *šcipat* (V) / *šcipat* (ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM); *šcipnat¹⁰⁰* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *šcipnat* (PG) / *šcipnat* (BŠ, F, ČI, H, KČ, KL, KR, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, SI, SM, ŠNJ, VM) / *šcipnat* (V) / *šcipnit* (L, ŠK) / *šcipnet* (BR, ČR, KA, MM, PČ, S, SA, SB, SP, ŠLJ, ŠT); *ščucat¹⁰¹* (D, G, PG) / *ščucat* (ŠT) / *ščocat* (H, ŠNJ); *ugnišći* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *ugnišći* (PG) / *ugnišći* (BŠ, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *ugnišći* (V) / *ognišće* (L) / *ognišći* (MA, PR, ŠK) / *ognišće* (ČR) / *ognišće* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *ugnišće* (BS); *vošćenica* (L) / *vušćenica* (ŠNJ) / *vušćenica* (V) / *vоšćenica* (MM, PČ). Skupina šć potvrđena je i u ojkonimima na Buzeštini: Drašćići (pučko ime za Sveti Martin), Dršćari, Klenovšćak, Komōšćica, Lanišće, Marinšćak, Prōšćari, Šćaveti, Šćulci.

Iz ogleda govorā ekscerpirali smo sljedeće primjere: *Je bilà Humšćina, èn bakùn Vrhûvšćine, Buzëšćina, nàš kräj – Räčišćina.* (RA); *Je bélà seromăšcena, ali smo běli jòkò konténtę.* (F); (...) *tò smo iméli ognišći (...) (PR); Sè je zapošćeno.* (PR); (...) *mlékò sòmo smo pešćevale za sakęga tòkò èn lönčić za otrökę.* (ŠT).

U svim je govorima praslavenska konsonantska skupina *zd̥i prešla u žj u deklinaciji imenice *daž* / *daš* (G jd. *dažja* / *dažja* / *dəžla*), a imenica u značenju 'grožđe' nastala je od skupine *zd̥b̥i (> starohrv. *zd̥d̥j), koja se metatizirala i jotirala u jz.

Potvrde oblika:

⁹⁹ U mjesnome govoru Sluma glagol 'štipati' glasi *čipet*, a u Brestu *čipat*.

¹⁰⁰ Glagol u značenju 'uštipnuti' u govoru Sluma glasi *čipnet*, a u Brestu *čipnyt*.

¹⁰¹ Glagol 'štucati' u mnogim govorima buzetskoga dijalekta glasi *kükcat* / *kúcat*, u većini jugoistočnih govora *skükcat*, a u Črncici *hlipat*.

dažjà (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *dažjà* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, S, SA, SI, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *dažlá* (L) / *dážlá* (BS) / *dažjä* (PG) / *dažjà* (V) / *déžla* (SL) / *dežjà* (MM, PČ, SB, SP); *grójzi* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *grójzi* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *grójzi* (MA, PR, ŠK) / *grójze* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *grójzy* (BS) / *grózle* (SL) / *grózle* (L)

Iz ogleda govorā ekscerpirali smo sljedeće primjere: *A ako je bilo tepló, sónce málú, dažjà málú (...)* (KR); *tuáku ku prideja vélí dažji (...)* (PA); *Prudaväli smo vínö, grójzi i prèskve, smòkve, krèke (...)* (DV); *Môre se stávit ánka grójzi (...)* (NU); *Kád smo tú mléli, mákiňa je bilá vrié prónta za mlét tú grójzi.* (PA).

Što se tiče konsonantskih skupina, buzetski su govori neujednačeni samo što se tiče odraza skupine **zgi* > *zgɔi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak':

- a) odraz *žj* odnosno *žlj* (u govorima u kojima je *lj* dio konsonantskoga sustava) pojavljuje se u govorima Grimalde, u jugoistočnim govorima Čiriteža, Nugle, Roča i Ročkoga Polja; govorima Vrhuvštine na jugozapadu, osim samoga naselja Vrh; sjevernim (Slum, Brest), istočnome Lanišću te u Saležu, Škuljarima i Baredinama na sjeverozapadu.

Potvrde oblika:

mòžjani (G) / *móžjani* (ČI, NU, PA, R, RP) / *možjóne* (SA, ŠLJ) / *možlánę* (SL) / *možlani* (L) / *mùžlany* (BS)

- b) odraz *žg* pojavljuje se u svim središnjim (Sveti Martin, Franečići, Krbavčići, Sveti Ivan, Marinci, Škrbina, Prodani), zapadnim (Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjska Brda, Sovinjsko Polje i Senj), govorima Štrpeda, Kajina i Črnice na sjeverozapadu; u svim južnim, izuzevši Grimaldu i Osliće te u jugoistočnim govorima Humštine i Vrha.

Potvrde oblika:

*mōžgine*¹⁰² (D, DV, KO, KŠ, RA, RB) / *mōžgine* (PG) / *mōžgine* (KR, MA, ŠK, ŠNJ) / *mōžgine* (V) / *mōžgine* (PR) / *mōžgēne* (ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM)

c) odraz žd zabilježen je samo u govoru Oslića: *mōždani*

Konsonantska skupina **tj* jotacijom je prešla u *t'*: *mladīt'* / *mladīt'*, *mōt'* / *mōt'* / *mōt'*; *nūt'*; *tēt'* / *tēt'* / *tēt'*, *tīc'* / *tič'*.

U primljenicama, i to uglavnom talijanskoga podrijetla, ovjerene su skupine *šk*, *šp* i *št*, s time da je u nekim riječima u pojedinim govorima došlo do fonetske prilagodbe. Riječi s tim skupinama zabilježene su terenskim Upitnikom te u slobodnom razgovoru s obavjesnicima. U dalnjemu tekstu ilustrativno donosimo po nekoliko primjera iz svakoga govora.

Potvrde oblika:

frēško 'svježe' (BR), *škabelin* 'noćni ormarić' (PR) / *škabēu* (MM), *škäfa* 'sudoper' (KŠ) / *škäfa* (PČ), *škafuni* 'kratke vunene čarape' (KR), *škalin* 'stopenica' (L, MM, VM), *škancija* 'polica' (ŠT), *škańić* 'niska klupica bez naslona' (G) / *škańić* (S), *škartät* 'odbaciti' (G) / *škartāt* (H) / *škartēt* (BS, SL), *škärtu* 'ono što je loše kvalitete' (D) / *škärto* (ČR), *škartūc* 'papirnata vrećica' (ČR) / *škartōc* (PG), *škätula* 'kutija' (H) / *škötola* (ČR) / *škötola* (MM, SM, VM), *škatolēta* 'konzerva' (ČR, KČ, SM), *škavaciéra* 'lopatica za smeće' (RB), *škëletu* 'kostur' (PA), *škovjōce* 'smeće' (ČR), *škercät* 'šaliti se' (NU) / *škarcēt* (SL), *škudēla* 'šalica' (KO) / *škodēla* (ČR), *škuro* 'tamno' (MA) / *škûru* (G), *škovacín* 'smetlar' (ČR) / *škuvacîn* (RA), *škôža* 'izlika' (BŠ, KL); *pandišpańa* 'starinska torta koja se sastoji samo od biskvita' (PR), *špacakamîn* 'dimnjačar' (O) / *špacakamin* (KR), *špâde* 'boja igračih karata' (PG) / *špōdē* (ČR) / *špōdē* (F, SI, SM), *špagëti* 'vrsta tjestenine' (O) / *špagëte* (ČR, F, SM, ŠT), *špalîn* 'naramenica' (KŠ) / *špalîn* (L, ŠNJ), *špańulët* 'cigaretna' (ŠNJ) / *španolët* (ČR) / *španolët* (SM), *špōrat* 'štedjeti' (ŠT), *špëgej* 'ogledalo' (PA), *špendät* 'potrošiti' (BŠ, KL, RP) / *špēndet* (SL), *špēnola* 'ukosnica' (ČR) / *špëñula* (PG), *šperânca* 'nada' (KŠ) / *šperõnca* (BR), *špiêza* 'namirnice za kućanstvo' (G) / *špeža* (ČR), *špîna* 'slavina' (KO, RA) / *špîna* (PR), *špitâv* (BS) / *špitđu* 'bolnica' (ČR, MM, VM) / *špitäf* (PG); *bäšta* 'magareće drveno sedlo' (D, G) / *bōšta* (ČR, SI, SM), *baštâanca* 'podosta' (PA), *fëšta* 'proslava' (SA, ŠLJ), *guštu* 'okus' (NU), *jušto'točno* (MA), *maještrovica* 'učiteljica' (SL), *štäbeu* 'dobar, kvalitetan' (ČR) / *štäbef* (PG), *štacijón* 'željeznička postaja' (ČR, ŠT) / *štacijûn* (PG), *štajὸn* 'godisnje doba' (SA, ŠLJ) / *štajûn* (PG), *štikadënt* 'čačkalica' (KŠ) / *štikadënt* (ČR), *štimát* 'cijeniti' (BR, L, NU, ŠLJ) / *štimët* (BS), *štömih* 'želudac' (O) /

¹⁰² Odraz žg u riječi *možgeni* zabilježen je i u manjemu dijelu jugozapadnoga kajkavskog područja (v. Lukežić 2012: 48).

štòmih (ČR) / *štòmeg* (F, KČ, SI, SM), *štôrija* 'priča' (D) / *štòrija* (ČR, SA), *štròca* 'krpa' (ČR, MM, SM), *stramàc* 'madrac' (RB) / *stramàc* (L, S) / *stramèc* (BS, SL), *štròmbo* 'ukrivo' (ČR) / *štràmbu* (PG), *štòliga* 'vračara' (BR, SA), *štùf* 'umoran' (DV) / *štùf* (SB, SP), *štumigát se* 'gaditi se' (ČI, R) / *štòmigát* (PČ), *stupidèca* 'glupost' (O), *veštaja* 'haljina' (MM) / *veštaja* (ČR). Mnogobrojne venecijanizme u govorima jadranskoga pojasa Dalibor Brozović smatra specifičnim adrijatizmima (v. Brozović i Ivić 1988: 84).

2. 15. Pojednostavnjivanje konsonantskih skupina

Pojednostavnjivanje konsonantskih skupina ubraja se među novije i važne čakavske karakteristike. U čakavskome se narječju pojednostavnjuju ispadanjem jednoga člana ili njegovim prelaskom u manje napet glas. Pri tome se afrikata zamjenjuje frikativom, okluziv sonantom i sl. Takvim mijenama šumnika u zatvorenu slogu rasterećuju se napeti slogovi. Pojednostavnjivanje se provodi u početnome, unutrašnjemu i završnome slogu, a puno je primjera zabilježeno i u svim govorima buzetskoga dijalekta.

Potvrde oblika:

- a) U početnome slogu u primjerima *čèla* (MA, ŠK) / *čela'* (NU, R, RP) / *čèla* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *čèla* (BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *cèla* (PG) / *cèla* (V); *čelàr* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *čelàr* (ČI, KR, MA, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, ŠT) / *čèlar* (BŠ, F, H, KA, KČ, KL, MČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SP, ŠLJ, VM) / *celàr* (PG) / *celàr* (V); *tìć* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tić* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) skupina se pojednostavnjuje gubljenjem početnoga okluziva *p*. U primjeru *žbèla* / *žbèla* i *žbèlar* / *žbèlar* u značenju 'pčela' i 'pčelar' u govorima Baredina, Črnice, Svetoga Martina, Sluma, Bresta i Lanišća slijed **čb-* asimiliran je po zvučnosti. U primjeru *čanica* (BS, SL) / *čenīca* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *čenīca* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *čenīca* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *cenīca* (PG) / *cenīca* (V) također se gubi početni *p*, a frikativ *š* prelazi u afrikatu *č*. U konjugaciji glagola *ziét* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ziét* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *zèt* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) (< **vzet*) dolazi do redukcije sonanta pred šumnikom u početnoj zoni sloga. U glagolu *tèt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tèt* (BR, BS,

BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) pojednostavnjuje se skupina *ht* ispadanjem prvoga konsonanta. Pojednostavnjivanje inicijalnih skupina karakteristika je svih hrvatskih narječja te se one najčešće pojednostavnuju.

- b) U unutrašnjemu slogu¹⁰³ zabilježeno je ispadanje sljedećih konsonanata: *t* u pridjevu 'žalostan': *žälusan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žälisan* (ŠK) / *žälusan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *žälusan* (PG) / *žälusan* (V) / *žälosen* (MA) / *žälisan* (F, KČ, SI, SM, ŠT) / *žälosen* (KA) / *žälosen* (PR) / *žälusen* (BŠ, KL, MČ, PA) / *žälison* (L) / *žäloson* (SL) / *žälusyn* (BS) / *žälason* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *žälason* (BR, SA, ŠLJ); *d* u glagolu *hōj*, u kojem je niz *oi* stegnut u *oj*, pri čemu je *i* izgubio slogotvornost (D, DV, G, KO, KŠ, PG, O, RA, RB) / *hōj* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *hōj* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SI, SL, SB, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); u brojevima *enä* (KO, KŠ, O, RA, RB) / *enä* (ČI, KL, KR, L, MA, NU, R, RP, ŠK, V) / *jenä* (D, DV, G, PG) / *jenä* (H, ŠNJ) / *énä* (BS, BŠ, MČ, PA, SL) / *enä* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *enëga* (RA, RB) / *enëga* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *enëga* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SP, ŠLJ, SM, ŠT, VM) / *énëga* (SL) / *énëga* (BS) / *jenëga* (PG) / *jenëga* (D, DV, G, KO, KŠ, O) te u svim južnim, jugoistočnim i istočnim govorima u prilogu *zäjnu* / *zajnu* u značenju 'odmah'. Konsonant *p* gubi se u svim govorima u glagolu *grës* (PG) / *grës* (L, MA, ŠK) / *grës* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *grës* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM), a samo u pojedinim konsonant *g* gubi se u prilozima 'negdje' i 'nigdje': *nëden* (ŠK) / *nëdi* (MA) / *nëdë* (F, KČ, SI, SM) / *nëdër* (KA, ŠT) / *nëdere* (ŠNJ) / *nëde* (ČI, H, NU, R, RP) / *nëdë* (PČ, S, SB, SP, VM) / *nëdih* (O) / *nëdih* (BŠ, KL, MČ, PA, PR, V) / *nëh* (DV, G, O); *nëdër* (KA, MM, PČ, PR, S, SB, SP, ŠT, VM) / *nëder* (DV) / *nidër* (V). Također, u pojedinim govorima *t* ispada u broju *dëvestu* (PG) / *dëvestu* (D, DV, O) / *dëvestu* (NU, R, RP, V) / *dëvestu* (BS) / *devestu* (L) / *devestu* (SL). Okluziv *d* zamijenjen je sonantom *j* u brojevima *dväjset*¹⁰⁴ (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *dväjset* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *dväjset* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *dvéjset* (BS, SL); *dvanäjs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) /

¹⁰³ Ispitan je i prilog 'svejedno', ali on u svim govorima glasi *senako*.

¹⁰⁴ U broju 'dvadeset', nakon gubitka okluziva *d*, vokal *e* zamijenjen je s *j* da bi se izbjegao hijat ili zijevo.

dvanájs (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *dvanéjs* (BS), a u mnogim govorima i u broju 'jedanaest': *anájs* (RA, RB) / *anájs* (BR, BS, BŠ, ČR, F, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, SA, SI, SL, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, V, VM) / *enájs* (MM, PČ, ŠT). S obzirom na to da u pravilu okluzivi *k* i *t* ne stoje zajedno, u primjerima *láhta* (BS, L, SL) / *luáhta* (D, DV, G, O, KO, KŠ, PG, RA, RB) / *luáhta* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *lóhta* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *nóhta* (D, DV, G, O, KO, KŠ, PG, RA, RB) / *nóhta* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *nóhta* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SSL, M, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *núhta* (BS, L) prvi član (*k*) prelazi u odgovarajući frikativ (*h*). U pojedinim govorima u imenici u značenju 'traktor' također dolazi do zamjene *k* s *h* ili se konsonant *k* gubi: *tráhtor* (L, PR) / *tráhtor* (SL, ŠLJ) / *trähtur* (D, G, O, PG) / *trähtur* (KR, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *trähtur* (BS) / *tratör* (ČR, MA, MM, PČ, SA, SI, SM, ŠK, ŠT, VM). Terenskim je Upitnikom ispitana i imenica *doktor*, no ona je u svim govorima talijanskoga podrijetla i glasi *miedih*, odnosno *medih* u govorima kojima diftong *ie* nije dio vokalnoga inventara. U unutrašnjemu slogu afrikata nije zamijenjena manje napetim frikativom u primjerima *läčna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *läčna* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, SL, ŠNJ) / *lóčna* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *läcna* (PG) / *lácna* (V); *mäčka* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *máčka* (BS, BŠ, ČI, KL, KR, H, MČ, NU, PA, R, RP, SL, ŠNJ) / *móčka* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *mäckä* (PG) / *mäcka* (V), a nije provedena ni disimilacija sibilanata u imenici *prásce* (SL) / *práschy* (BS) / *prascí* (O, RA, RB) / *pruáscí* (D, DV, G, KO, KŠ, PG) / *prascí* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *prascé* (F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SI, SB, SM, SP, ŠK, ŠT, VM) / *próscé* (BR, ČR, SA, ŠLJ). U kosim padežima imenice 'ocat' u nekim se govorima afrikata *c* zamjenjuje frikativom *s*: *ustá* (DV, G, KO, KŠ, PG, RA, RB) / *ustá* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *ostá* (MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SP, ŠK), a u svim jugozapadnim, nekim središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i dvama južnim govorima *c* ostaje neizmijenjeno: *ócta* (BS, SL) / *octá* (L) / *octá* (BR, ČR, F, KA, KČ, SI, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *uctá* (D, O) / *uctá* (BŠ, KL, MČ, PA, V).

- c) U svim govorima u završnome slogu dolazi do potpune redukcije okluziva u konsonantskim skupinama *st*, *št*, *zd* i *žd*. To dokazuju sljedeći primjeri ekscerpirani iz

ogleda govorā: *čis* (BR), *daš* (<*dažd*) (R) / *děš* (BS, SL), *grōs* (<*groz*, *grodz*) (ČR), *jēs* (ŠT), *komunis* (V), *kōs* (SA), *křs* 'krštenje' (SL), *mōs* (BR), *mōs* (ČR), *plēs* 'plesti' (PR), *prnēs* 'donijeti' (MA), *prs* (BS, NU), *sedvnājs* (DV), *stáros* (PR), *šēs* (MA), *špičas* (KR), *trinājs* (BR), *Tr̄s* (MA), *žōlos* (ČR). U imenicama *daš* i *gros* s i š su nastali kao rezultat obezvучења. S obzirom na već spomenutu činjenicu da okluzivi *k* i *t* ne stoje zajedno, u osobnome imenu Benedit *k* se također gubi, što je ovjerenio u govoru Prodana. Ni u jednome se govoru završna afrikata *č* ne zamjenjuje frikativom *š*, što dokazuje neodređena zamjenica *nīč* / *nīc* / *nič* / *nic*.

2. 16. Odraz v pred glasom r u konsonantskoj skupini i slijedu sa slogotvorenim r

Konsonant *v* veoma je ograničene distribucije. Gubi se u sljedećim pozicijama: ispred *r* u konsonantskoj skupini i u slijedu sa slogotvornim *r*, na početku riječi u imenici 'vrabac', u osnovi zamjenice *vəs* i njezinim oblicima, a u južnim govorima (osim u Račicama i na Račičkome Brijegu) na kraju riječi i ispred bezvучnih konsonanata prelazi u f. *lubäf*, *ofcä*. Ograničenje distribucije fonema *v* ispred sonanta *r* u konsonantskoj skupini i u slijedu sa slogotvornim *r* jezična je pojava koja je prisutna u većini sjevernočakavskih govora, a karakterizira i kajkavske govore (v. Lončarić 1996: 95), pa je alteritetnoga značaja. Uz pojedine iznimke, zabilježena je i u svim buzetskim govorima, što potvrđuju sljedeći primjeri: *čatr̄tok* (SL) / *četrtäk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cetrtäk* (PG) / *četrtäk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, SI, ŠK, ŠNJ) / *četrtēk* (BŠ, KL, MA, MČ, PA) / *cetrtēk* (V) / *četrtok* (L) / *četr̄tyk* (BS) / *četrtēk* (F, KA, KČ, PR, SM, ŠT) / *četr̄tok* (BR, SA, ŠLJ) / *četr̄tok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *četrtok* (ČR); *črjif* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *crjif* (PG) / *črjiv* (RA, RB) / *črjiv*¹⁰⁵ (BS, F, KA, KČ, MA, MM, PA, SA, SI, SM¹⁰⁶, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *črl̄iv* (SL) / *crviv* (PČ); *rabac* (SI, ŠK) / *rabec* (BŠ, KL, PA, MA, MČ, PR, V) / *rāboc* (L) / *rāboc* (SL) / *rābuc* (BS) / *rōbec* (F, KA, KČ, SM, ŠT) / *rōboc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *rōboc* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *ruābāc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ruābac* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *srap* (BS, L, SL) / *sruāp* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sruāp* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ, V) / *sruāb* (BŠ, KL, MČ, PA) / *srōb* (BR, F, KČ, MM, PČ, SA, S, SB, SI, SM, SP, VM) / *srōp* (KA, MA, PR, ŠK, ŠLJ, ŠT); *str̄nat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *str̄nat* (BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, MA, MČ, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SI, SB, SM, SP, ŠK, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *str̄nit* (L) / *str̄nēt* (BR, ČR, MM, SA, SL, ŠLJ) / *str̄nyt* (BS); *št̄ti* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *št̄ti* (PG) / *št̄ti* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *št̄te* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ,

¹⁰⁵ U govoru Črnice pridjev 'crvljiv' glasi *pišiv*.

¹⁰⁶ U govoru Svetoga Martina, uz *črjiv*, u uporabi je i pridjev *pišjiv*.

ŠT, VM); *třt* (BŠ, F, KA, KČ, KL, L, PA, PČ, MČ, MM, S, SB, SL, SM, SP, ŠT, VM) / *třt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *třt* (BR, BS, ČI, ČR, H, KR, MA, NU, PR, R, RP, SA, SI, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, V).

U ogledima je govorima, također, zabilježeno nekoliko primjera: *Črčäk je pudöban skäkafcu.* (KŠ); *Ruābäc je unī mići tūc* (D); *Prideju vēć sōčne zēj ku ne sua sōhe i trde (...)* (NU); *mōre prić u četrtak* (KR); (...) *èn je biú trdi Hrvat, a èn trdi Talijan.* (ŠK).

Zabilježeno je i nekoliko odstupanja: *svr̄jp* u govoru Črnice; *črviv* i *čvrčák* u govoru Nugle, Roča, Ročkoga Polja i Krasa, *čryvij* u govoru Prodana te *cryviv* u cakavskome govoru Vrhu.

U svim se govorima *v* gubi i na početku riječi u imenici 'kosa': *lāsi* (L) / *lāsę* (SL) / *lāsy* (BS) / *luāsi* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *luāsi* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *l̄si* (MA, PR, ŠK) / *l̄sę* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM). Primjeri gubljenja konsonanta *v* navedeni su i u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi (v. Lisac 2009: 38). Kao primjeri ispadanja *v* ispred *r* u konsonantskoj skupini vrlo često navode se riječi *srraka* i *sekrrva*, za koje je David Mandić u nekoliko radova iznio tvrdnju da tu nije riječ o gubljenju *v*, nego u prvom slučaju o naknadno umetnutom *v* u nekim govorima, a u potonjem „o svojevrsnoj disimilaciji na daljinu pri čemu prvo *v* ispada“ (Mandić i Rusac 2013: 132).

2. 17. Oblici upitne i odnosne zamjenice 'koji'

Upitna i odnosna zamjenica u značenju 'koji' u gotovo svim buzetskim govorima glasi *katiéri* (-a, -o) / *katerí* (-a, -o) / *katérę* (-a, -o). Iznimku predstavlja najjužniji govor Pagubica, u kojemu spomenuta zamjenica glasi *kujī* (-a, -o). G jednine muškoga roda glasi *katiériga* / *katériga* / *katéryga* / *katéręga*, a u govoru Pagubica *kujęga*. Oblik *kateri* nastao je prema opčeslavenskome obliku **kter-* odnosno starohrvatskomu **kteri*, tako što se poluglas u „slabome“ položaju vokalizirao, čime je rasterećen početni slijed **kt-*. U čakavskome narječju spomenuti oblik karakterističan je samo za buzetski dijalekt. U kajkavskim se govorima pojavljuje u ponešto izmijenjenome obliku. Naime, u dijelu govora skupina **kt-* prelazi u *t* (*teri*), a drugome dijelu početni se okluziv zamjenjuje frikativom prema formuli *kt > ht > št*, čime nastaje oblik *šteri*. Na ta je dva načina rasterećen slijed okluziva (v. Lukežić 2012: 71).

Potvrde oblika u N jednine:

katiēri, katiēra, katiēru (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *katiēri, katēra, katiēro* (BŠ, ČI, H, KR, KL, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *katēri, katēra, katēro* (L, MA, PR, ŠK) / *katēre, katēra, katēro* (ČR) / *katēre, katēra, katēro* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *katēry, katēra, katēru* (BS); *kujī, kujā, kujō* (PG).

Potvrde oblika u G jednine:

katiēriga (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *katiēriga* (BŠ, ČI, H, KR, KL, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *katiēriga* (L, MA, PR, ŠK) / *katērega* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *katēryga* (BS); *kujēga* (PG).

Iz ogleda govorā ekscerpirani su sljedeći primjeri: *Kujē krūšve su zrèle?* (PG); (...) *na hrbāti sua imēli sīta katiēra sua stāvili na kakòva dàska ili takò kāj.* (O); *Nusīv je svēta knīga katiēra je bilā sturenā ne ruāki.* (R); *Dòlyka imamu èn vinògrad u katiērin je mačkalēta nuātri* (...) (PA); (...) *pu sēh pusādah katiēre nòsimu sòbun tr̄gat.* (PA); *Ku je u vasē bilā kāka dikajīna katēra ni se oženila na vrēme* (...) (MA); *Kāt je umrla* (...) *ne znōn katēre pōp je biū.* (ŠT); (...) *nēkatēre famēje so jemēle ocē.* (SL); *Bilē so kōné i katēre viù, ali dēlalo se s tōvāre.* (SL).

2. 18. Zamjenica 'tko'

Upitna i odnosna zamjenica za značenje 'živo' glasi *ki, ka, ko, ki, ke, ka*. Ti oblici pokrivaju značenje 'tko', dok se za značenje 'koji' u glavnini dijalekta rabi leksem 'kateri', kako je i opisano u prethodnome poglavlju. Neodređene zamjenice složene od zamjenice *ki* glase:

- *nēki / néki / nēki* koji odgovaraju standardnojezičnim oblicima 'netko' i 'neki'
- *nīki* ovjeren je u govoru Pagubica, a odgovara standardnojezičnom obliku 'nitko', dok se u ostalim govorima u tom značenju pojavljuju oblici *nubēn / nobēn*
- *sāki / sāki / sākē* koji odgovaraju standardnojezičnim oblicima 'svatko' i 'svaki'
- oblici *bīloki / bīloki / bīlokē / dīki / dēki / kāki / kākē / kigōt / kigōt* pokrivaju značenje 'pokoji' i 'tkogod'

Oblike *diki* i *noben* potvrdila je i Iva Lukežić u članku o odnosno-upitnim i neodređenim zamjenicama za značenja 'neživo' i 'živo' (v. Lukežić 2001: 25).

Potvrde oblika iz ogleda govorā:

- za značenje 'tko' i 'koji (-a, -e)': *Ku je kī imē kakòviga frājara* (PG); *Je bilā jenā z Röviňa kā je tō pukuāzāla.* (PG); *ānke pedesiēt kī je bī jāči za huđit* (DV); *Sua se*

puzdrāvili sa sēmi kî ih je dučāka. (O); undā se duguvurīmu kāj če kî bīt za tē māčkare. (O); tē starēje žiēnske sua bilē kiē sua nan pumōgle (RA); Ružić ima ēn pusiēban gūstu, ali kiga pjāži za jēs (...) (NU); zēmja hranila famēje kē su imēle uni bōt čōda utruki. (ŠNJ); Kî če znāt sā tā jīmena? (V); (...) tuāku nās je bilo ēnu dēset-dvanājs kî smo pumālun šli prema vinōgrade. (PA); Mi smo se bravolili ēn prēt drōgin kî če već. (MA); Oni kî je biuļ poli invāžo je vājka mōrāu pāzit da je invāžo vājka poli ənēn ubjakē. (MA); Se grē h mōši kî mōre. (MA); Kî nan je ətēu prnēs? (ŠK); Bārba kî mi je hitiū cā pūpe je biuļ z nīn. (ŠK); Tēta, kā je bilā əzēnena za nīgōviga brōta. (ŠK); Svēta Marija Mōla šetēmbra, kā je ne əson (...) (PR); onā barēta kā je za sōdōte. (PR); Jōdē kî so dēlalē za nīh so se klicale kōlōne. (ŠT); Za Vēle Vazēn i ənē kî prīde za əsōm dōn. (ŠT); Kî je takniū rīga, je mārau pōc na nōvō. (ŠT); Je pasāu poli nās fjōco kî je bīvau u drūge vasē. (SA); Ma kî mi je zēu tō rōbo cā əs tē mīze? (BR); Kat je prišla mūha kā se vrtēla ukūlen, onā je pōla nōter. (BR); Ujūtrō je imēlo bit narēzeno pršūt za sōsēde kî so pršlē pōmōc držāt prōsca. (BR)

- za značenje 'netko' i 'neki (-a, -o)': nēki su premōgli, pa su pruntāli mālu bōji ubēt. (PG); Smo huđili nēkih šiēs ūr s tuvārun. (DV); I pōći smo sāki šlī dōma, smo si pōbrli svujē: nēki rōba, nēki za cīgane, nēki za špacakamīne. (O); Jā ga se spāmetin kī je vājk imēv nēke karamēle sōbun. (ŠNJ); Nēke sua bilē nabrōšene, nēke sua bilē tuāpe (...) (PA); (...) nēki kāka britvica (...) (PA); Ku ga je nēki pogodiū, ən je najprivo mārau zdīnat invāžo. (MA); Smo igrēvale tōmbola i škrīle na nēken lōnčīcē, na nēke škōtōle ət pātēnē. (F); Nēke smo stāros dōčōkalē. (ŠT)
- za značenje 'svatko' i 'svaki (-a, -o)': A jednabōt sua imēli sāki svujē māčkare. (O); Nī se tō dēlalu sāki duān. (KO); Ziēli smo brentīcē, sāki svujē škuāre. (PA); Sāke bōt je šū očā u Tr's i prnēso narānčē, līmōnē, kī je ən zasližiū. (ŠT)
- za značenje 'pokoji' i 'tkogod': (...) u dikāki kunōbi kāj nī bilō dōma. (DV); sāt sī skūp kigōt če pōc. (O); Diki stāviju ànka jābuka. (NU); (...) tēšku je prōdav kigot je imēv (...) (ŠNJ); diki je ziēv škuāre ud trīt, diki je ziēv škuāre za strić, kuāku smo rivāli, kuāku smo mōgli. (PA); Tā štajūn ud klubasic je finiv, ali māt je znāla nuāc u kākin luncō dikāka klubasicā. (PA); Ku je u vasē bilā kāka dikajīna katēra ni se əzenila na vrēme (...) (MA); Štracōde smo umēselē i ku je prišo diki ət nōše famēje (BR); (...) diki ànka u brōncīnēh (...) (SA) (...)

Zamjenica *ki* upotrebljava se i umjesto priloga i veznika te može imati funkciju konektora:

- u značenju 'zato što': *Nî bilò kàku danàs kî môraš platìt sàstav.* (KS); *Utukòn san síla bragèše ut mujih kòtul, kî ni bilò s kèn kòpit.* (V); *Nismu imèli pùnu kàj dèlat kî nismu imèli kampàne.* (V); *Je bilò za poć trìgat, a màt je muàrala poć u štuàla kî smo imèli muàliga tevčića (...)* (PA); *oni sò paròli da plòčen kî son pròlila mlikò.* (SK); *Slabò obütę smo bìle kî opáñke smo bržo na kràse pu objàkeh razbile.* (SL)

2. 19. Odraz skupina *jt i jd*

U prezentskoj osnovi glagola 'íci' (< *iti) na granici prefiksальнога и коријенскога морфема у свим се говорима бузетскога дијалекта реализира скупина *jd*, док је у infinitivima 'naći', 'poći', 'snaći', 'obaći' и 'pobjeći' консонантска скупина *jt* јотовањем прешла у č (*jt > tj > č*). Иznimka je glagol *pôć* који у конјугацији у превенту има облике изведене од основе *grest: *grièn, grièš, griè, grièmu, griète, grièju* / (G, PG) / *grièn, grièš, griè, grièmu, griète, grièja* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *grièn, grièš, griè, grièmu, griète, grièja* (BŠ, MČ, PA) / *grièn, grièš, griè, grièmu, griète, grièja* (V) / *grièn, grièš, griè, grièmu, griète, grièju* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grète, grèjo* (F, KČ, MM, PČ, S, SB, SM, SP, VM) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grète, grèjo* (PR) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grète, grèjo* (L, MA, ŠK) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grèste, grèjo* (ČR) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grèste, grèjo* (BR, SA, ŠLJ) / *grèn, grèš, grè, grèmu, grèste, grèju* (BS) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grèste, grèjo* (SL).

Potvrde облика:

- a) infinitivi glagola 'naći', 'poći', 'snaći', 'obaći' и 'pobjeći'
nàć (BS, L, SL) / *nuàć* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nuàć* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *nɔć* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pôć* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *poć* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *poć* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *snać* (BS, L, SL) / *snuàć* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *snuàć* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *snoć* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *obać* (L) / *ubáć* (BS) / *ubuàć* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ubuàć* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *obàć* (SL) / *obòć* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *ûć* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ûć* (H, KR, ŠNJ) / *ovòć* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, SA, SI, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *oviûć* (SL) / *vûć* (BS) / *vûć* (L) / *vòć* (BŠ,

ČI, KL, MA, MČ, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SB, SP, ŠK, V). Upitnikom je ispitana i glagol 'doći', no on u svim govorima glasi *prić*¹⁰⁷ (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *prić* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SI, SB, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM).

- b) u prezentskim oblicima glagola 'naći', 'poći', 'snaći', 'obaći' i 'pobjeći'

nájden (L) / *nájden* (BS, SL) / *nuájden* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nuájden* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *nájden* (MA, ŠK) / *nájden* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *pójden* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pójden* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pójden* (BS) / *pójden* (MA, ŠK) / *pójden* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *snájden* (L) / *snájden* (BS, SL) / *snuájden* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *snuájden* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *snájden* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *snájden* (MA, ŠK); *ubuájden* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ubuájden* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *obájden* (L) / *obájden* (SL) / *obájden* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *obájden* (MA, ŠK) / *ubájden* (BS); *újden* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *újden* (H, KR, ŠNJ) / *ovójden* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, SA, SI, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *vújden* (BS) / *ovújden* (SL) / *vújden* (L) *vójden* (BŠ, ČI, KL, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, V) / *vójden* (PČ, PR, S, SB, SP).

Iz ogleda govorā ekscerpirani su sljedeći primjeri: (...) *se je móralu nuáć da je dřvu dùplu* (...) (DV); *Väjk san móra pôć š núa* (...) (DV); *Kät smo iměli dikämu za pôć, smo se klicali* (...) (RA); *Tö se umakinälu i väjk se móralu nuáć čüda judi* (...) (KO); *Je bilo za pôć tr̄gat, a mât je muárala pôć u štuála* (...) (PA); (...) *máma je márala već bôti pôć u Tr̄s nès nikâj prodat.* (MA); *Ánka šandále za pôć u plës.* (PR); *Kí je takniú ríga, je märaú pôć na nôvq.* (ŠT); *I smô čákale vûrø za pôć navečer* (...) (SL); *Tämu se nuájdemu sì skùp i undä se duguvurîmu kâj će kí bít za tè màckare.* (O); *Ondâ si sâki nôjde èn ubjók.* (MA); *Ku ti nôjdejo pôšta, céjo ubit màme i céáce i céjo zgorët cèle Vidáce.* (ŠK).

2. 20. Odraz starojezične zamjenice *vəs*

Praslavenska skupina *vbsb u osnovi neodređene zamjenice, nakon gubitka jerova, metatezom je prešla u *sv-* da bi se izbjegla realizacija atipične konsonantske skupine *vs-*. Pavle Ivić ovu promjenu svrstava u 14. stoljeće, „mada su najraniji primjeri (...) zabeleženi

¹⁰⁷ Takav je oblik nastao analogijom prema glagolima s nastavkom -éi: *naći, ući*.

već u XIII. v“ (Brozović i Ivić 1988: 12). Takav je odraz karakterističan za štokavsko narječe u cjelini te za mnoge govore čakavskoga narječja. Također, u mnogim je čakavskim govorima nakon spomenute metateze došlo i do redukcije konsonanta *v*. U govorima buzetskoga dijalekta iznimku predstavlja slumski govor, u kojemu se u oblicima spomenute zamjenice nije provela metateza, nego je sačuvano staro stanje. Uz to, početni *v* prešao je u *u*, kao i u slovenskome jeziku, a onda u *ø*, a rezultat je *osé*. Rezultat takva su razvoja ovi oblici ekscerpirani iz ogleda govorā: *Sä tå rödbina je prîsla ne svâte i takò.* (PG); *Ôn je ut sâkiga mâlu nësa döli (...)* (PG); *Sëga je bilö.* (DV); *Prudavâli smo vînö, grôjzi i prëskve, smökve, krëke – së kâj se je duâlu prudât.* (DV); *Sedavnâjs duân sâki duân (...)* (DV); *I pöci smo sâki šlî döma.* (O); *Danâs së se jënu mâlu gambijâlu.* (O); *Tâmu se nuâjdemu sî sküp.* (O); (...) *smo pumögli së kâj sua nâs nevâdili dëlat.* (RA); (...) *imëli smo sâka nedëja dösta vrëmena.* (RA); *Ut sëh kräji sua prîshi i kantâli.* (RA); *Sî sua uživâli i sî sua plièsâli i kantâli.* (RA); *I tò smo samlëli së sküpa za sëmi šëmulami.* (KO); *Sua bilë së lipu složene i së se je lipu splëlu.* (KR); *Ma nisan sâmu já plëla, nègu sî pûli hiše.* (KR); *Tù je mòralu bit sâka nedëja.* (V); *Kî cé znât sâ tå jimena?* (V); *Prišlë sua nan pumòć ud sëh kräji sâ parentâ.* (PA); (...) *ma fôrši cé bit dikâj senâku.* (PA); *Obët smo pómogli sî dikâj prontât.* (MA); *Ondâ si sâki nôjde èn ubjòk.* (MA); *Sâka Vilija je tòko na Buzëšcini.* (PR); *Mòraš bit rójena za sâka stvòr.* (PR); *Së je zapôšćeno.* (PR); *Ni mùgo së edòn.* (VM); *Met sâkega otrokâ je bila dvò lëta râzlike.* (ŠT); *Sø bële sôšë sâko lëto dibòto.* (ŠT); *Prišo je döma i mi smo bëli lòčne krôha, ma i sëga.* (ŠT); *Senâko smo bilë veselë.* (...) *pò sëh vasâh pret hišo u kôrtë kôhalë (...)* (SA); *Sâ je grânceda, žûta, pûna tòrm.* (SA); *Së so se prôšalë ma kâj je bïlo poli nâshë sôsëdë.* (SA); *I së smo bilë kontëntë.* (BR); *Kâkò tû da sô nâšë na osé tû vâjka muçâlë?* (SL); *Zatû nén sâko lëto z cvëtjen rôdë i za čâj nès ponòdë.* (SL); *Osé mi u Slûme jakò štimâmø nâšo lipø, vêlo, starø lipø.* (SL).

„Rezultat je te zamjenice u sjevernočakavskim sustavima rezultat dviju jezičnih zakonitosti: oblik Njd. i Ajd. muškoga roda rezultat je vokalizacije poluglasa u 'jakomu' i redukcije u 'slabomu' položaju (...) U ostalim je oblicima jednine i množine, po istoj toj zakonitosti poluglas u 'slabomu' položaju reducirana, nakon čega je slijedila redukcija i sonanta koji se našao na početku nove istosložne suglasničke skupine, atipične sa stajališta distribucije konsonanta unutar sloga (...)“ (Lukežić 1996b: 110). Oblik te se zamjenice nalazi i u nazivu blagdana *Sisvieti / Sisveti* te u istoimenomu ojkonimu na Buzeštini.

2. 21. Prijedlog i prefiks 'iz' i prijedlog 's/sa'

U svim govorima ovoga dijalekta u prefiksu u značenju 'iz' dolazi do redukcije početnoga vokala, a takav je oblik karakterističan za govore sjevernočakavskoga areala. Što

se tiče istoga prijedloga, u svim središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim govorima, početni se vokal ne reducira, već glasi *iz* / *ɛz*, a u južnim, jugozapadnim i jugoistočnim i istočnim *z*. Njegov je polazni oblik *z*, a inačice *s* i *š* / *ś*, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Naime, ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *z*, a ispred bezvučnih konsonanata (osim *š*) jednači se po zvučnosti, pa se ostvaruje kao *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *ś* ostvaruje prijedlog *ś*, što dokazuju primjeri *ęś* *ńę*; *iś Škrbine, ęś škōle*. Što se tiče prijedloga '*s/sa*', samo u sjeverozapadnim govorima glasi *ęz* / *ęs*, a u svim drugima *z* / *s*.

Primjeri prijedloga u značenju '*iz*'¹⁰⁸:

- a) ispred zvučnih i neutralnih konsonanata: *ęz Barakē* (F), *ęz Barušići* (BS), *z Dragūćske Väle* (DV), *iz grōda* (ŠK), *ęz lārgęga* (SL), *iz Młōna* (ŠK), *z Roča* (R), *z Rövińa* (PG)
- b) ispred bezvučnih suglasnika: *is Cōńa* (ŠK), *ęs Koprā* (BR), *s kunōbe* (D), *ęs pāše* (SL), *s Päzina* (KŠ), *s Puliē* (PG), *ęs Sāleža* (BS), *ęs Slüma* (SL), *ęs tē mizē* (BR), *ęs Trstā* (ŠT), *ęz krōga* (ŠT), *s stuāriga* (V)
- c) ispred vokala: *ęz armulīna* (BR), *z üja* (PG)

Primjeri prefiksa u značenju '*iz*': *spēć* (PA), *splēla* (KR), *spōda* (MA), *spōhat* (BR); *zbędilę* (SL), *zbiralę* (SL), *zblańät* (RB), *zbrāt* (BR), *zbrōli* (MA), *zdęhnyt* (BS), *zgoręt* (ŠK), *zgreble* (PR), *zmlęli* (PA), *zmęša* (PR), *znęt* 'izvaditi' (BS), *zręże* (NU), *zriban* (PR), *zōralu* (KO).

Za prijedlog u značenju '*s/sa*' vrijede ista fonološka pravila kao za prijedlog *iz*, a primjeri su sljedeći:

- a) ispred zvučnih i neutralnih konsonanata: *z bōčvami* (PA), *z blāgon* (SL), *ęz brekōn* (BR), *z bréntame* (VM), *ęz golōbon* (ŠLJ), *z gušton* (SL), *z jōjē* (ŠT), *z jōho* (PR), *z lancunōn* (PG), *z mäkinun* (PG), *z māslinovin ǫjin* (PR), *z mašino* (MA), *ęz mētlō* (SA), *z mlikōn* (ŠK), *z molētami* (PR), *z narāncyn* (BS), *z nugāmi* (DV), *z ribamy* (BS), *z rūžami* (PR), *z vetūrami* (PG), *z vuli* (V), *z vōzi* (KO), *z vrēlin mlikōn* (NU), *z zvōnima* (O)
- b) ispred bezvučnih konsonanata: *s cvētjen* (SL), *s komunisti* (V), *s krāvami* (V), *s kvāsun* (NU), *s kurumāčun* (PA), *s pakjunarōn* (KO), *ęs plećon* (BR), *s pōpon* (SL), *s pūpami* (ŠK), *ęs slōmō* (BR), *s smrēkvon* (ŠT), *s tēn* (KR), *ęs tō kōšćō* (SA), *s tuvārun* (DV)
- c) ispred vokala: *z īstin* (KO); *z ǫćēn* (SL); *z ǫjen* (PR); *z üjen* (PG); *z urēhi* (NU)

¹⁰⁸ Primjere za ovu jezičnu značajku jednim smo dijelom dobili naknadnim ispitivanjem jer ih nije bilo dovoljno zabilježeno u transkribiranome materijalu.

Prijedlozi *iz* i *s/sa* u reduciranome obliku susreću se i u kajkavskim govorima, pa tu jezičnu crtu ubrajamo u alteritete.

2. 22. Morfonološke alternacije

2. 22. 1. Analoška palatalizacija

Analoška palatalizacija odlika je sjevernočakavskih govora, a provodi se u 3. l. množine prezenta te u imperativu glagola čija osnova završava velarom. Ova je morfonološka alternacija sporadična jer se u ni jednome govoru ne pojavljuje sustavno, već samo u pojedinim primjerima. Ne provodi se samo u govorima Pagubica i Vrha, što je i očekivano jer su ti govorci cakavski.

Rezultati istraživanja pokazali su da se provodi u 3. l. množine prezenta u svim govorima, osim spomenutih Pagubica i Vrha, dok se u imperativu provodi sporadično. Ispitani su sljedeći glagoli: 'reci', 'posijeci', 'posijecite', 'istuci', 'ispecite', 'peku' i 'vuku'. U glagolu 'reci' analoška se palatalizacija provodi samo u govorima Draguća, Škrinjara, Škrbine i Bresta; u glagolima 'posijeci' i 'posijecite' u govorima Draguća, Krasa, Škrinjara, Škrbine, Veloga Mluna, svih sjeverozapadnih govora (Štrped, Kajini, Črnica, Salež, Baredine i Škuljari) i Lanišća, a u glagolu 'ispecite' u govorima Draguća, Krasa, Škrinjara, Škrbine, Maloga Mluna, Pračane, Črnice i Bresta.

Potvrde oblika:

reči (D) / *reči* (ŠNJ) / *reče* (ŠK) / *rēčy* (BS); *pusiči* (D) / *pusiči* (KR, ŠNJ) / *posyče* (L) / *posiče* (ŠK, VM) / *poseče* (BR, ČR, KA, ŠT, SA, ŠLJ) / *pusyči* (L) / *pusečy* (BS); *pusičite* (D) / *pusičite* (KR, ŠNJ) / *pusečyte* (BS) / *posičete* (ŠK, VM) / *posečete* (BR, ČR, KA, ŠT, SA, ŠLJ) / *posyčite* (L); *specite* (D) / *specite* (KR, ŠK, ŠNJ) / *specite* (ČR, MM, PČ) / *spečyte* (BS); *pečέja* (BŠ, D, DV, KL, KŠ, MČ, O, PA) / *pečejo* (L, MA, ŠK) / *pečéjo* (ČR, PR) / *pečéju* (ČI, G, H, KO, KR, NU, R, RA, RB, RP, ŠNJ) / *pečéjy* (BS) / *pečéjo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SI, SM, ŠLJ, ŠT, VM); *vučέja* (BŠ, D, DV, KL, KŠ, MČ, O, PA) / *vučejo* (L, MA, ŠK) / *vučéjo* (ČR, PR) / *vučéju* (ČI, G, H, KO, KR, NU, R, RA, RB, RP, ŠNJ) / *vučéjy* (BS) / *vučéjo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SI, SM, ŠLJ, ŠT, VM).

2. 22. 2. Izostavljanje sibilarizacije

Za čakavsko je narječe karakteristično izostavljanje sibilarizacije, što je potvrđeno i u svim buzetskim govorima: *Unò su Bezjäki.* (G); *bręge* (KA); *bübrigi* (L) / *bübregę* (ČR, SM); *gręhé* (ČR, SM); *Mî rečëmo kamîni, a unì dímłaki.* (RA); *Kûki sua mu bòlani.* (O); *dögötke*

(SL); *Njīhuva famēja sua zatřli věli dūgi*. (D); *lēšnakē* (ČR, SM); *Danās bī sī rāt bīt miēdigi*. (KO); *ne nogē* (SM); *oblōkē* (F) / *oblōkē* (ČR); *orēhē* (ČR, SM); *Tū sō bilē nāše počētki*. (SL); *potōkē* (SM) / *potōkē* (ČR); *Ñigövi rädniki su dubri*. (PG); *Nōter sō bilē rādnēkē*. (VM); *Unō sua rōgi za pōc u mäckare*. (RB); *Połe kōkōš znōjo se nōc pōhē*. (S); *ne rōkē* (F); *sēromōhē* (ČR, SM); *Tū sō kōkō nēkē špōge*. (ŠLJ); *unōkē* (ČR, SM); *u vōjskē* (ČR, SM); *vrāgē* (ČR, SM) / *vrāgy* (BS); *Mī smo vršnäki* (RB); *Na Ćicarija znōjo prić vūkē*. (F); *Me bulīja bubrīgi* (D); *Jedanbōt sua bilī zastänki (...)* (O); *Sī Bögi ga mücija*. (DV); *urōki* (DV).

Dokidanje sibilarizacije kao morfonološke kategorije pojavljuje se i u govorima kajkavskoga i štokavskoga narječja. Nastala je u praslavenskome jeziku, a naziva se i drugom palatalizacijom velara. Ona je posljedica monoftongacije diftonga jer tom promjenom nastaju skupine „koje narušavaju slogovnu harmoniju jer se u njima velarni suglasnik nalazi ispred prednjeg samoglasnika, a to praslavenski jezik nije podnosio. Ta je suprotnost uklonjena palataliziranjem velarnih suglasnika“ (Mihaljević 2002: 157). Milan Mihaljević zaključuje da je druga palatalizacija mlađa od prve jer je vezana, kao što je već spomenuto, uz monoftongaciju diftonga *ai* koja mora biti mlađa od prve palatalizacije. „Druga je palatalizacija po svemu sudeći započela odmah iza monoftongacije (gotovo istodobno s njom), a to znači oko 100 godina po završetku prve palatalizacije. Stoga Arnošt Lamprecht vjerojatno ima pravo kad kaže da je bila provedena između 575 – 650. g.“ (Mihaljević 2002: 162).

2. 22. 3. Afereza

Afereza ili **gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala** zabilježeno je u svim govorima u toponimima Amerika, Italija, u imenicama 'elektrika' i 'utorak', u većini govora u prijedlogu i prefiksu 'iz', a samo u pojedinim govorima u primjeru 'utroba'. Primjere Merika i Talija u knjizi *Govori općine Marčana* tumače Lina Pliško i David Mandić. Naime, budući da je riječ o tuđicama, „nije jasno je li tu riječ o glasovnoj promjeni ili su te riječi naprsto preuzete kao takve“ (Pliško i Mandić 2019: 61).

Potvrde oblika:

Mērika (PG) / *Mērika* (BS, L, MA, ŠK) / *Mērika* (BR, BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SB, SA, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *Mērika* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *Mērika* (ČR); *lētrika* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lētrika* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *Tälja* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG,

RA, RB) / *Táljija* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *Tžlija* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SA, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *törük* (BS) / *török* (SI, ŠK) / *törék* (MA) / *törék* (F, KA, KČ, PR, SM, ŠT) / *torök* (L) / *török* (BR, ČR, MM, PČ, S, SA, SB, SP, ŠLJ, VM) / *turák* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *turák* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *turék* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *troba* (KR) / *troba* (PR, SI, SM, ŠK, ŠT).

Ispitane su i imenice 'ognjište' i 'opanak' jer nam jezično iskustvo govori da se u nekim istarskim govorima reducira početno *o*, no to ne vrijedi i za govore buzetskoga dijalekta.

2. 22. 4. Obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata

U mnogim se govorima ovoga dijalekta, kao i u slovenskim, kajkavskim i brojnim sjevernočakavskim, zvučni konsonanti na kraju riječi obezvučuju, o čemu svjedoče mnogobrojni primjeri: *Blōš* (BR), *bōp* (PČ), *Brgat* (ojkonim), *bröt* (DV), *Čiriteš* (toponim), *dāš* (MA), *gāt* 'poskok' (SI), *golōp* (PR), *grōt* 'grad', (ŠK), *grōp* (BR), *Hrip* (toponim), *jiēš* (DV, KO), *kamiš* 'svećenička duga bijela haljina' (H), *kät* 'kada' (PG), *kigöt* (O), *kriš* (ŠT), *lēt* (BS, SI), *medvēt* (RA), *mēt* 'med' (BS); *mēt* 'između' (ŠT), *mōš* (MM), *mrās* (BS, NU), *nuâprit* (RA), *nēmlat* 'proljeće' (H), *nōz̄et* (PR), *nōš* (G), *nikat* (PG), *obrās* (BR), *palōt* 'močvara' (KR, ŠNJ), *pelōt* (ŠK), *pōgrep* (ŠK), *prāh* 'prag' (RP), *rāt* 'rado' (D), *rōp* (V), *smrōt* (SA), *sruāp* (R), *sosēt* (MA), *ubēt* (PG), *velūt* 'baršun' (PG), *vōs* (MA), *zahōt* 'zalaz Sunca' (H), *zōp* (SI), *želāt* 'žir' (KL) i drugi. Iznimku čine govorci Paladina, Svetoga Martina i Veloga Mluna, u kojima se obezvučenje ne provodi. Također, u svim govorima završni okluziv *-g* prelazi u frikativ *-x*: *Bōx* (PG), *briēx* (RB), *dūx* 'dugačak' (O), *krōx* (< krog) 'stijena', *snīx* (NU), *špōx* (SM), *vräx* (G). O prijelazu *g* u *x* pisao je i Dalibor Brozović kao jednoj od najvažnijih crta specifičnih za sjeverozapad, a pojavljuje se u dijelovima Istre i kvarnerskoga otočja. Također, Vida Barac-Grum ju je zabilježila u svim kajkavskim gorskotarskim idiomima (v. Barac-Grum 1993: 168).

2. 22. 5. Prijelaz *v* u *f*

U većini južnih govorova, osim u Račicama i Račičkome Brijegu, aproksimant *v* mijenja se u šumnik *f* na dočetku riječi i ispred bezvučnih konsonanata. Dakle, *v*, iako je sonant, podložan je obezvučivanju. Taj je prijelaz zajednička značajka ove skupine govorova i susjednoga ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja u pazinskom arealu, gdje se ta zamjena dosljedno provodi, što potvrđuje Silvana Vranić u knjizi *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi* (v. Vranić 2005: 342). Takvo je obezvučivanje vrsta fonetske neutralizacije jer na kraju riječi (i ispred bezvučnih šumnika) zbog njega nema fonetske razlike između fonema *f* i *v*.

Potvrde oblika:

- a) na dočetku riječi: *biēf, blēsaf, bukāf, buležlīf, cīf, cēlaf, debēf* (PG) / *debēf* (D, DV, G, KO, KŠ, O), *fačūf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *facūf* (PG), *feruāf, göf, kanuāf, kaštēf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *kaštēf* (PG), *kīsef, kutāf, mižūf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *mižūf* (PG), *pakāf, pažūf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *pažūf* (PG); *pēpef* (D, DV, KO, KŠ, O) / *pōpef* (G, PG), *pustōf, sūf, šlūtaf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *šlūtaf* (PG), *tēpaf* (PG) / *tēpaf* (G), *vēsef* (PG) / *vēsef* (D, DV, G, KO, KŠ, O), *vōf*
- b) ispred bezvučnih konsonanata: *Dūbrafska, dufcā, kufcā, mēfta* (PG) / *mēfta* (D, DV, G, KO, KŠ, O), *Slāfko, tefcā, ufcā*

Zabilježena je samo jedna iznimka: riječ je o imenici *sufduāt* 'vojnik', u kojoj *v* prelazi u *f* ispred zvučnoga konsonanata.

Promjena *v* u *f* ovjerena je i u mnogim gorskotarskim govorima (v. Barac-Grum 1993: 163).

2. 23. Osobna muška imena i hipokoristici koji završavaju na *-o* i *-e*

Za sve je govore ovoga dijalekta karakteristična sklonidba muških imena koja završavaju na *-o* i *-e* prema staroj konsonantskoj promjeni *t*-osnova, što se očituje u proširenoj osnovi u kosim padežima. U takvu su sklonidbu uključena uglavnom dvosložna imena te samo neka višesložna (tipa Romano, Marino, Silvano). U takvim se imenima umeće ¹⁰⁹ između osnove i nastavka: Branketa, Dineta, Darketa, Drageta, Marketa, Marineta, Mateta, Neleta, Pineta, Romaneta, Silvaneta, Viteta. Na isti se način tvore posvojni pridjevi izvedeni iz tih imena: *Bränketova ženā* (PG), *Marinetov sosēt* (ŠT), *ne Šilvānetovin parcèle smo dēlali pîr.* (DV), *Vitetova nevēsta je bilā vēla dēlavica.* (ČR); *Ti kliči Jōžeta.* (L). Takva je sklonidba karakteristična i za sjevernočakavski i srednjočakavski dijalekt u Istri, a ne poznaje ju jugozapadni istarski. Prema toj se sklonidbi sklanjaju se i neke opće imenice, npr. *barba, nono: Grēn bārbete* (F); *Bēn reklā za mojēga nōneta* (...) (ŠK).

2. 24. Dočetak infinitiva

Infinitiv je glagolski oblik koji ne iskazuje glagolske kategorije vremena, načina, osobe i broja. Tvori se od infinitivne osnove kojoj se dodaju nastavci *-t* i *-ć*. To je tzv. krnji infinitiv tipičan za većinu čakavskih govorova, pa tako i za sve buzetske. Što se tiče govorova u Istri, za jugozapadni je istarski dijalekt karakterističan neokrnjeni oblik, dok su u svima

¹⁰⁹ „Proširak */t/* u osnovama kosih padeža model je koji je u ishodišnome jeziku bio svojestven suglasničkim t-osnovama srednjega roda, što su tijekom jezične evolucije izgubile svoju morfološku posebnost, a trag im je ponegdje ostao u reliktima poput ovoga u hipokoristika muškoga roda“ (Lukežić 1998a: 108).

drugima u uporabi oblici bez završnoga *i*. Što se tiče podrijetla toga glagolskog oblika, u ishodišnome praslavenskom jeziku imao je nastavak *-ti*, a nastavak *-ći* pojavio se poslije kao rezultat jotacije skupina *-kti*, *-gti*, *-hti* i *-dti* (više u tome u Lukežić 1996b: 141. i Pliško i Mandić 2011: 61.). Uz infinitiv, u praslavenskome je jeziku postojao i supin koji je bio ograničen na glagole koji označavaju kretanje. „To se razlikovanje tijekom jezične povijesti izgubilo u čakavskom i štokavskom narječju, a zadržano je u kajkavskom“ (Lukežić 1996b: 141). Da se infinitiv u svim buzetskim govorima pojavljuje bez završnoga *-i* dokazuju mnogi primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *cëkat* (PG), *ćapát* (MA), *dëlat* (O), *dizgranat* (PA), *grabët* (SL), *gunit* (KR), *guvurit* (O), *hïtat* (KO), *hudit* (PG), *kleť* (SL), *klicat* (L), *kolédvat* (MA), *krgät* (KO), *krujít* (KR), *kóhat* (PA), *küpít* (L), *lementat* (SA), *mlet* (PA), *močit* (F), *nemuázat* (NU), *obrisat* (BR), *ozdròvët* (F), *pasät* (PG), *pazit* (MA), *pistit* (ŠT), *platit* (RA), *pljkat* (ŠK), *pliēsat* (PG), *pödmitit* (MA), *pogodit* (ŠT), *pozabit* (ŠT), *prontat* (MA), *prudät* (DV), *pupit* (PA), *rakamat* (PR), *samlét* (NU), *skupët 'iskopati'* (BS), *spämetit* (DV), *spät* (PG), *stiskat* (VM), *sturit* (PG), *süšit* (KO), *šližit* (F), *sit* (V), *trgat* (PA), *umlatit* (KO), *uparit* (NU), *uženit* (PG), *vidyt* (L), *vrtet* (VM), *zdinat* (RA), *zgorët* (ŠK), *zidet* (SL), *žët* (KO); *léc* (SL), *nuâc* (DV), *obúc* (MA), *péc* (NU), *príc* (DV), *pôc* (O), *pumôc* (KR), *réc* (SL), *strić* (PA), *téc* (SL).

2. 25. Oblici glagola *biti* za tvorbu kondicionala

Kondisional prvi (sadašnji) glagolski je oblik za izricanje pogodbenoga načina, a tvori se od posebnih oblika glagola *biti* za tvorbu kondicionala i glagolskoga pridjeva radnog koji se spreže. U čakavskome narječju oblici glagola *biti* za tvorbu spomenutoga glagolskog načina glase: *bin*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite* i *bi*. Ti su oblici općečakavska posebnost, pa ih ubrajamo u alijetete. To dokazuju ostali slavenski jezici i ostali ogranci hrvatskoga jezika koji su „tijekom jezične evolucije znatno izmijenili stare oblike u odnosu na ishodišno stanje“ (Lukežić 1998a: 41). U njima je sačuvana duboka starina, a njihovu posebnost ističu neki jezikoslovci, kao što su: Milan Moguš, Božidar Finka, Dalibor Brozović, Stjepan Vukušić, Iva Lukežić, Lina Pliško i dr. U prilog tome ide, npr., članak Dalibora Brozovića koji je oblike za tvorbu toga glagolskog oblika istaknuo kao najznačajniju morfološku crtu čakavskoga narječja, a Milan Moguš i Božidar Finka navode ih kao jedan od osam kriterija za izradbu karte čakavskoga narječja.

U buzetskim govorima spomenuti oblici glase ovako: *bìn*, *bìš* / *biš*, *bì*, *bìmu*, *bìte*, *bìju* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *bin*, *biš*, *bi*, *bimu*, *bite*, *biju* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *bén*, *béš*, *bé*, *bémo*, *béte*, *béjo* (L, MA, ŠK) / *bèn*, *bèš*, *bè*, *bèmo*,

běte, bějo (PR) / *běn, běš, bě, běmo, běte, bějo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *běn, běš, bě, běmu, běte, běju* (BS) / *běn, běš, bě, běmo, běste, bějo* (ČR). Iz pregleda je vidljivo da je u govoru Črnice u 2. licu množine preuzet aoristni oblik. Navedeni oblici dokazuju pripadnost buzetskih govora čakavskomu narječju.

2. 26. Klasifikacija govora buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja

Opisane fonološke i morfonološke značajke pokazale su da govorи buzetskoga dijalakta ne čine jedinstvenu cjelinu, zbog čega postoji potreba za njihovim grupiranjem. Stoga, buzetski je dijalekt kao sustav klasificiran u sustave nižega dijalektološkog ranga – skupine govora. Pritom su uzeti u obzir oni klasifikacijski kriteriji po kojima se govorи ovoga dijalekta najviše razlikuju. To su: odrazi nepostojanoga poluglasa, vokalni sustavi: inventar i distribucija, odrazi stražnjega nazala, odrazi jata, naglasni sustavi te odrazi završnoga *-l*. Iako je taj dijalekt izrazito izdiferenciran, neke su jezične crte zajedničke svim govorima. To su: zamjenica *kaj* u značenju 'što', koja se pojavljuje u različitim likovima; *va* na mjestu *və* u složenica u značenju 'uskoro', 'Uskrs', 'Uskrnsni ponедјелjak' i 'uvijek'; *və* > *ø* u riječima u značenju 'jučer', 'unutra', 'ustati (se)' i 'uzeti'; izjednačavanje G i A jednine imenica ženskoga roda koje pripadaju naglasnomu tipu A; prijelaz *ʃ* u vokal *u*, osim u nekoliko primjera ('Humljani', 'jabuka', 'sunce', 'suza') u pojedinim govorima; neocirkumfleks – duljenje naglašenoga vokala u *e*-prezentu i u određenim oblicima pridjeva tipa *stari* i *mali*; neprovođenje duljenja pred sonantom; umekšan izgovor konsonanata *ć* i *d*, tipičan za čakavsko narječje; prijelaz skupine **dj* u *j*; čuvanje praslavenske skupine **čr*; prijelaz praslavenske i starohrvatske skupine **skj, stj* > *šć*; prijelaz praslavenske konsonantske skupine **zdj* u *žj* u deklinaciji imenice *daž / daš* (G jd. *dažja / dažja / dez̄la*); skupina **zdbi* (> starohrv. **zdəj*) se metatizirala i jotirala u *jz* u imenici u značenju 'grožđe'; konsonantska skupina **tj* jotacijom je prešla u *t'*; prijelaz završnoga *-m* u *-n* sustavno u gramatičkim morfemima te u pojedinim primjerima u korijenskim morfemima; rotacizam u u prezentskoj osnovi glagola *moći* i *pomoći* te u prilozima, u koje je bila integrirana stara čestica **že*; redukcija *v* ispred *r* u konsonantskoj skupini i slijedu sa slogotvorenim *r*; pojednostavnjivanje konsonantskih skupina u početnome, unutrašnjemu i završnome slogu; skupina *jd* u prezentskoj osnovi glagola 'ići' (< **iti*) te *ć* u infinitivnoj (*jt* > *tj* > *ć*); skupine *šk, šp* i *št* u primljenicama talijanskoga podrijetla; redukcija početnoga vokala u prefiksnu 'iz'; provođenje analoške palatalizacije u 3. l. mn. prezenta, osim u cakavskim govorima Pagubica i Vrha; izostanak sibilarizacije kao morfonološke kategorije; sklonidba muških imena koja završavaju na *-o* i *-e* prema staroj konsonantskoj promjeni *t*-osnova; krnji infinitiv i posebni oblici

glagola 'biti' za tvorbu kondicionala. Budući da se navedene jezične značajke pojavljuju u svim govorima te da su mnoge i općečakavske, one nisu odabrane kao klasifikacijski kriterij.

Na fonetskome i fonološkome planu govori buzetskoga dijalekta najviše se razlikuju u vokalnome sustavu – u glasovnim realizacijama i distribuciji vokala. Na čitavome se području ostvaruju različiti vokali, od kojih su neki tipični samo za pojedine govore, pa se različitosti među govorima utvrđuju upravo na temelju njihova ostvaraja ili odsutnosti. Primjerice, jedna od jezičnih razlikovnih značajki u vezi s kojom se govori ovoga dijalekta razilaze jesu različiti odrazi dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ɛ* – u jednome dijelu govora ta se dva glasa reflektiraju kao srednji *e*, a u drugome dijelu kao dvoglas *ie*. Slična je situacija s odrazom dugoga *a*, dugoga šva te dugoga stražnjeg nazala *ɔ*, a mogući su ostvaraji: dvoglas *ua*, otvoreni *o* (koji se bilježi znakom ɔ) te *a*. Jedan je od kriterija i promjena kratkoga *u* (osim onoga koji je nastao od slogotvornoga *l*) u centralizirani glas *o* (ø), odnosno u tzv. mukli *u* (ü) u pojedinim govorima. Takva promjena karakterizira glavninu buzetskoga dijalekta, a atipična je za ostale dijalekte čakavskoga narječja, izuzevši pojedine rubne govore. Ta je jezična pojava utoliko posebno zanimljiva zato što visoki glasovi izrazito rijetko teže promjenama. Razlikovnim značajkama možemo pridružiti i promjenu *i* u otvoreni *y*, ali za razliku od *u*, ono se može ostvariti samo u nenaglašenome položaju.

Posebnost je buzetskoga dijalekta u odnosu na ostale čakavske dijalekte u tome što je jat zadržao fonološku individualnost, zbog čega ga Dalibor Brozović i određuje zasebnim dijalektom. Budući da se u svim govorima ostvaruje u kratkim naglašenim slogovima, dok je u dugima i nenaglašenim slogovima mogući drukčiji ostvaraj, ta je jezična značajka uzeta kao klasifikacijski kriterij za razvrstavanje govora u skupine.

Nezaobilazni je kriterij odraz stražnjega nazala *ɔ* u korijenskim morfemima, jer njegova zamjena nije jedinstvena, već se na njegovu mjestu pojavljuju čak četiri vokala: *u*, *o*, *a* i zatvoreni *o* (ø). Ono što buzetski dijalekt iznimnim čini jest zamjena *ɔ* s *a*. Budući da ni u jednome govoru zamjena stražnjega nazala nije jedinstvena, pri klasifikaciji je uzet u obzir temeljni odraz, i to u korijenskim morfemima. Razlog takvomu pristupu jest to što je u gramatičkim morfemima odraz uvjetovan prozodijskim razlozima, odnosno (ne)naglašenošću sloga u kojemu se taj glas ostvaruje. Što se tiče tvorbenoga morfema *-nɔ-* u glagolima II. vrste, odraz *a* pojavljuje se, primjerice, i u govorima drugih sustava kojima nije svojstven razvoj *ɔ* > *a*. Usto, prema tumačenjima nekih autora *-ni-* je u spomenutih glagola nastao od

kasnopraslavenskoga *-ny-, a ne od stražnjega nazala. Zbog navedenih razloga a i zbog različitih potvrđenih analogija, u obzir je uzet najčešći odraz koji ne ovisi o morfologiji.

Za glavninu je buzetskoga dijalekta karakterističan gubitak tonske i kvantitetske opozicije. Budući da govori na jugu dijalekta imaju opreku po dužinu, ovaj se dijalekt, što se tiče naglasnoga sustava, ponajprije može podijeliti na dva temeljna poddijalekta. Nadalje, veoma je važno čuvanje staroga mjesta naglaska (u jednome dijelu govora), odnosno regresivno pomicanje (u drugome dijelu). Postoji, naime, mogućnost da se naglasak dosljedno pomiče s kratkoga otvorenoga završnoga sloga na kračinu te na prednaglasne duljine, a u slumskome je govoru zabilježeno i prenošenje sa završnoga zatvorenog sloga. Među kriterijima koji se tiču naglasnoga sustava ubrojeno je i duljenje u nenaglašenome predzadnjemu slogu te progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa jer su ove dvije važne značajke karakteristika mnogih govora. U sklopu naglasnoga sustava istražen je i neocirkumfleks, no on nije obuhvaćen u klasifikaciji jer je karakterističan za buzetski dijalekt u cjelini, što ga i čini dijelom sjeverozapadnih čakavskih govora.

Kao posljednji temeljni klasifikacijski kriterij uzeti su odrazi završnoga -l u trima kategorijama: na dočetku završnoga sloga u imeničkim riječima; na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnog muškoga roda jednine. Na njegovu se mjestu pojavljuju četiri odraza – ū, v, f, ø, zbog čega je i tu jezičnu značajku potrebno uzeti u obzir pri razvrstavanju govora.

Nabrojene su jezične značajke argumentom za izdvajanje buzetskih govora u zaseban dijalekt čakavskoga narječja.

S obzirom na to da su rezultati istraživanja pokazali da mjesni govor Pagubica, koji graniči s čakavskim ekavskim govorima pazinskoga tipa, ima značajke rubnosti, kao pomoćni klasifikacijski kriteriji uzeti su: odraz prijedloga *vȝ, zamjenica u značenju 'koji' te prijelaz v u f na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata. Sve navedene jezične značajke opravdave su svrstavanje ovoga mjesnoga idioma u zasebnu govornu skupinu.

Na temelju navedenih klasifikacijskih kriterija, govori buzetskoga dijalekta mogu se podijeliti u sljedeće govorne skupine:

1. središnja govorna skupina
2. zapadna govorna skupina
3. sjeverozapadna govorna skupina

4. govor Sluma
5. govor Bresta
6. govor Lanišća
7. jugozapadna govorna skupina
8. jugoistočna govorna skupina
9. južna govorna skupina
10. govor Pagubica

Središnja govorna skupina

Govori središnje skupine ne čine kompaktnu cjelinu što se tiče odraza šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom – u nekima je odraz *e*, u drugima otvoreni *e* (ɛ), u trećima *a*, a u četvrtima dvostruki. Sve ostale značajke, koje su uvrštene u klasifikacijske kriterije, zajedničke su im.

S obzirom na navedene razlike, ova se govorna skupina može podijeliti na tri podskupine:

1. svetomartinska: čine ju govor naselja Sveti Martin i govor okolnih naselja: Franečići, Krbavčići
2. štrpedska: čine ju govor naselja Štrped i Kajini
3. svetoivansko-škrbinska: čine ju mjesni govor Svetoga Ivana i Škrbine
4. marinsko-prodanska: čine ju mjesni govor Marinci i Prodani.

U svetomartinskoj podskupini odraz nepostojanoga šva jest *e*: *česén*, *česéj*, *četrtek*, *čoden*, *dōber*, *kōšej*, *kōnēc*, *krōtek*, *lōhet*, *mōker*, *ogēń*, *petek*, *pisék*, *pondéjek*, *samēń*, *smēšen*, *tōrek*, *udovēc*, *Vazēn*, *vēter*, *vrēden*.

U štrpedskoj podskupini odraz nepostojanoga šva jest *e*: *badēń*, *bēsen*, *bravīnec*, *česén*, *česéj*, *četrtek*, *čoden*, *dōber*, *grōber*, *kōšej*, *kōnēc*, *lōket* (ŠT), *lonēc*, *mačēk*, *nōket*, *ocēt*, *ogēń*, *opōnek*, *papēr*, *petek*, *pisék*, *pondéjek*, *pōten*, *prasēc*, *rabēc*, *samēń*, *smēšen*, *svetēc*, *telēc*, *tōrek*, *trēzen*, *udovēc*, *Vazēn*, *vōzaj*, *vēter*, *vrēden*, *žālošen* (KA).

U svetoivansko-škrbinskoj podskupini nepostojanoga šva jest *a*: *badāń*, *bravīnac*, *česāń* (ŠK) / *česāń* (SI), *češāj* (ŠK) / *češāj* (SI), *četrták*, *čōdan*, *dōbar*, *grābar*, *kōšaj*, *kōnāc*, *krōtak*, *lāgak*, *lōhat*, *lonāc*, *mačāk*, *mōkar*, *nōhat*, *ocāt*, *ogāń*, *opānak*, *otāc*, *papār*, *petāk*, *pondējak*, *pōtan*, *prasāc*, *rabāc*, *samāń*, *smēšan*, *staklō*, *svēkar* (ŠK) / *svēkōr* (SI), *svetāc*, *tānak*, *telāc* (ŠK) / *telāc* (SI), *tōrāk*, *trēzan*, *udovāc*, *Vazāń*, *vōzaj*, *vētar*, *vōsak*, *vrēdan*, *žālošan* (ŠK) / *žālošan* (SI).

- U govoru Marinci i Prodani pojavljuje se dvostruki odraz: u Marincima *e* i *a*, a u Prodanima *ɛ* i *a*. To dokazuju sljedeći primjeri:

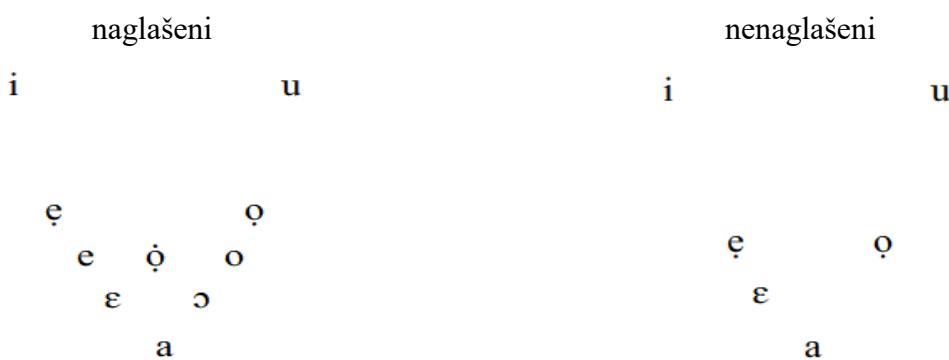
a) govor Marinci

- prijelaz *ə* u *e* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *baděń*, *běsen*, *češěj*, *česěn*, *koněc*, *lžhet*, *loněc*, *mačěk*, *nōket*, *ocět*, *ogěń*, *papěr*, *pisěk*, *pōndějek*, *prasěc*, *raběc*, *saměń*, *slipěc*, *svetěc*, *šeněc*, *telěc*, *torek*, *udověc*, *Vazěń*, *vžzej*, *žalosen*
- prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *bravīnac*, *četrták*, *čōdan*, *dōbar*, *grābar*, *kōšaj*, *krōtak*, *lāgak*, *mōkar*, *opāňak*, *peták*, *pōtan*, *směšan*, *tānak*, *trēzan*, *větar*, *vōsak*, *vrědan*

b) govor Prodani

- prijelaz *ə* u *ɛ* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *baděń*, *bazěk*, *běsen*, *bravīnec*, *česěn*, *češěj*, *četrtěk*, *kōšej*, *koněc*, *jerěm*, *loněc*, *mačěk*, *nōhet*, *ogěń*, *papěr*, *petěk*, *pisěk*, *pōten*, *prasěc*, *raběc*, *saměń*, *směšen*, *telěc*, *udověc*, *utorěk*, *Vazěń*, *vžzej*, *žalosen*
- prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *čabār*, *čōdan*, *dōbar*, *górok*, *grābar*, *krōtak*, *lāgak*, *lākat*, *mōkar*, *opāňak*, *pōndějak*, *tānak*, *větar*, *vōsak*, *vrědan*.

Vokalni sustav Svetoga Martina, Svetoga Ivana, Krbavčića, Franečića, Štrpeda i Kajina sastoji se od sljedećih vokala:



U govorima koji su smješteni ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina i Prodani), za razliku od ostalih govora ove skupine, zanaglasni *o* ne prelazi u zatvoreni *o* (*ø*), a vokalni sustav Marinaca i Škrbine još je osiromašen za otvoreni glas *e* (*ɛ*). Stoga, sustav tih dvaju govora izgledao bi ovako:

naglašeni	nenaglašeni
-----------	-------------



Zajedničke jezične značajke svih govora ove skupine navedene su u nastavku¹¹⁰.

- Glas srednji *e* realizira se na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ę*: *čéra, gré,igrévala, katéra, plés, pržońér, rép, sédma, svétén* 'svetom', *šés, zéle* 'uzeli', *žénska; jétra, mésø / mésø, načét, pét, počét, prijét, trés, žéja*. Kratki *u* prelazi u centralizirani glas *ɸ*, osim onoga koji je nastao od fonema *ł*: *Cón* (ojkonim), *córa* 'tava', *jóha, jóra, jótro, Komóšcica* (ojkonim), *króh, kóhat, Mlón* (ojkonim), *móha, obót, pažóu, poslošali, pršót, tó, skópa, skóza, škója, unók, žój*. Monoftong *ɔ* ostvaruje se: na mjestu dugoga *a*: *bróla, domóća, dvó, Frnóža* (ojkonim), *glóva, grója, jókø / jóko, móndøla / móndola, mlóda, nóć, nóšle / nóšle, oltór, stóvјat, sjórpа, stróč* (G mn. imenice *stróca*), *tovór, vróta*; kao odraz dugoga šva: *dón, lóž, svekóř, vóš* te kao rezultat duljenja naglaska u nezavršnim slogovima: *bogóta, bróta, dóska, držóle / držóli, igróle / igróli, kantóle / kantóle, kósnø / kósnø, klóle, króva, lóčne / lóčni, lógalø, mólo / mólo, móša, ozdróvët, póla, paróla, plesóle / plesóle, pogróbët, poslóla, rivóle / rivóli, sómo / sómo, spóla, stóvěla, stróca, znóla*.
- Dominantan odraz stražnjega nazala u korijenskim je morfemima *ø*, uz pojedine iznimke u svakome govoru. Riječi s odrazom *ø* koje su zajedničke svim govorima ove skupine jesu: *ćon, golóp / golób* (SM), *gós, klópkø, króh, móká, móški, nóter / nóter, róka, rókóv, róp, slobóta, sósét, tóča, trobéč / trobac, vóš, vózej / vózej, vózék / vózak, posóda, zóp*.
- Na mjestu naglašenoga jata i zanaglasnoga jata pojavljuje se zatvoreni *e* (*e*), a na mjestu prednaglasnoga jata *i*:
 - *ę* na mjestu naglašenog jata: *beséda / beséda, bréh, bréš, cę́u, človék, crékva, črépńa, čeréšńa / čeréšńa, dělat, gréh, kléšće / kléšće, kréš, kóléno / kóléno, léha, létø / lëto,*

¹¹⁰ U navedenim primjerima ove govorne skupine oni primjeri u kojima se zanaglasni *o* ostvaruje kao zatvoreni glas, a zanaglasni *i* kao *ę* odnose se na govore iznad rijeke Mirne (Sveti Martin, Sveti Ivan, Frančići, rčići, tped i Kajini), a oni u kojima zanaglasni *o* i *i* ostaju neizmijenjeni odnose se na govore ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina i Prodani), kako je i opisano u vokalnome sustavu. Takoder, oni primjeri koji sadrže otvoreni *e* odnose se na sve govore, osim Marinaca i Škrbine koji ne poznaju taj glas.

lěvo / lěvo, měh, měra, měsec / měsec, město / město, mlět, měšat, neděja / neděja, nevěsta / nevěsta, obět, plěšna, sěme / sěme, slěp, smět, sněh, spovědat, srěda, svěća, svět, světlo / světlo, tělo / tělo, těsno / těsno, těsto / těsto, trěbat, umrět, vaně, vrěme / vrěme, zgorět, zvězda; pametněje / pamětněji, slaběje / slaběji, staréje / staréji

- *i* na mjestu prednaglasnoga: *bížat, bliščát, cidít, gnízdro, lipota, mihór, misit, mlikó, riká, sičén / sicén, sidět, sikéra*
- *e* na mjestu zanaglasnoga jata: *dôle, góre, nɔpret, spovět, vidět*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
- Staro mjesto naglaska dobro je očuvano: *bila, člověk, dobrá, govorit, greblo, hranit, igrát, kadě, koncá, lovác, meně, mocit, na nogah, ot negá, očá, otrók, petehá, pekle, prascá, reklá, po samjé, sestrá / sestra, spekla, po stazé, stěče, stojí, tvojá, vaně, u vasé, vinò, pu zimé.*
- Progresivno prenošenje staroga kratkog cirkumfleksa zabilježeno je u sljedećim primjerima: *golòp / golòb* (SM), *gospòt, gòvòr, kòròk, ne nebé, oblòk, obròč, prodòlé, proklèta, spovět, ukulen, veséu*.
- Duljenje u nenaglašenome predzadnjemu slogu često je u ovoj govornoj skupini. Neki od primjera jesu: *bòčve / bòčve, bòšta 'samar, magareće sedlo', blòto / blòto, bogòta, bròt 'brati', dòlę / dòli, dlòka, držòla, igròlę / igròli, jòma, kantòla, kòsnø / kòsno, klòlę / klòli, lòčna, mòčka, mòlø / mòlo, h mòšę / h mòši, mròza, pòmet / pòmet, plòkat, sròka, štròca 'krpa', vròna, zakantòle / zakantòle, zdròva, znòla.*
- Završni *-l* prelazi u *u* u svim trima kategorijama – na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *àndeu / àndeu, bëu, bòkòu 'noćna posuda', cëu, dëbëu / debëu, feròu / feròu, kanòu, kaštëu / kaštëu, kiseu / kiseu, pažòu, pepëu / pepëu, vesëu / vesëu; biùñòk, dòuca, mèuta / mèuta, soudòt, tèucà / tèucà; biù 'bio', bolëu 'bolio', čuvau 'čuvalo', čòu 'čuo', dòu 'dao', držau 'držao', goniù 'gonio', gorëu 'gorio', govoriu 'govorio', hitiu 'bacio', hodiu 'hodao', kapiu 'razumio', klicau 'zvao', kopau 'kopao', kosiù 'kosio', kovau 'kovao', liù 'lio', moliu 'molio', nosiu 'nosio', ostau 'ostao', oženiu 'oženio (se)', päu 'pao', pensau 'mislio' / pensau, più 'pio', platiù 'platio', plèu 'pleo' / plèu, počeù 'počeo' / počeù, pojëu, povedaù 'ispričao', pozabiù 'zaboravio', pròšau 'pitao', tèu 'htio', ubòu 'uboo',*

ukrāu 'ukrao', *viđeū* 'vidio', *zéu* 'uzeo', *zgibiu* 'izgubio', *zgorēu* 'izgorio', *živēu* 'živio'. U tri primjera završni *-l* prelazi u *ø* tako što je slijed šva i *-l* dao *ø*: *múgo* 'mogao' / *múgo*, *nōšo* 'našao' / *nōšo*, *rékø* 'rekao' / *rékø* / *réko*, a u govorima Štrpeda i Kajina i u primjerima *kópo* 'kupio', *viđø* 'vidio' i *zgóbø* 'izgubio'. Prijelaz u *ø* također je nesustavan, a zabilježen je na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi u sedam primjera iza *o* i iza odraza šva: *dú* 'dol', *fačú* 'marama', *kutú* 'kotao', *paku* 'pakao', *pú* 'pola', *puštu* 'cipela' *sú* 'sol' i *vú* 'vol'.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- U govorima iznad rijeke Mirne te Štrpedu i Kajinima u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* pojavljuje se *ɛ*: *črnɛga*, *ɛnɛga*, *mɔjɛga*, *nɔvɛga*, a u govorima ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina i Prodani) na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *ɛ*, a na mjestu nenaglašenoga *i*: *mɔjɛmi*; *nobɛniga* 'nikoga', *nɔviga*, *nigɔviga*, *pedesɛtiga*, *pɛtiga*, *pokɔjniga*, *vɛseliga*.
- U govorima iznad rijeke Mirne te u Štrpedu i Kajinima zatvoreni *e* pojavljuje se i:
 - kao kontinuanta nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi: *h mèdege*, *hòde*, *u Istre*, *kasèneca*, *lastavèce*, *màlen*, *màlenar*
 - na mjestu zanaglasnoga *u*: *u Sveten Martinè*.
- U svim govorima ove skupine zatvoreni *e* ostvaruje se kao kontinuanta naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *oné*, *potoké*, *prascé*, *sé 'svi'*, *šlé*, *zgojet*. Za mnoge je buzetske govore, pa tako i za ovu skupinu, karakteristična realizacija zatvorenoga *e* ispred konsonanta *r*. Primjeri su: *mér*, *sékéra*, *sér*, *štérə* / *štéri* (MA, ŠK, PR).
- Ovi su govor razjedinjeni što se tiče odraza slijeda *-bje*. Naime, u govorima ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina i Prodani) odraz je *i*, a u ostalima zatvoreni *e*: *grójzi*, *kopišći*, *oji*, *ordéni*, *pérji*, *vesévji*, *zdròvji*, *zéji*; *grójze*, *kopišće*, *óję*, *ordéńę*, *pérję*, *vesévję*, *zdròvje*.
- Na mjestu dugoga *o* u dijelu se primjera pojavljuje *ø*, a u dijelu primjera *u*: *kasòn* 'sanduk za žito', *kòs* 'kost', *mòs* 'most', *nòć* 'noć', *nòs* 'nos', *štajòn* 'doba', *vòs* 'zaprężna kola', *zgòn* 'zvono'; *muć* 'moć', *rùh* 'rog', *stu* 'sto', *sú* 'sol', *tù* 'to'.
- Vokal *i* odraz je prednaglasnoga *u* u mnogim primjerima: *kipiu*, *ribidnëca*, *sližit*, *zgibiu*.
- Na mjestu završnoga *-ov* realizira se *u*: *krú* 'krov', *pokrú* 'poklopac'.

- Zatvaranje *o* izvan akcenta: u govorima ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina i Prodani) samo prednaglasni *o* prelazi u *ø*, a u ostalim govorima ove skupine zatvara se svaki *o* izvan akcenta.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jačmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (PR) / *jačmik* 'ječam' (MA, ŠK) / *jačmek* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (F, KA, KČ, SI) / *jačmén* 'ječmenac na oku' (MA, ŠK) / *jačmén* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (SM, ŠT) i *zajik*. U svim ostalim primjerima odraz je *e* u govorima Marinci i Škrbine, odnosno otvoreni *e* u ostalim govorima: *déset* / *déset*, *dvájset* / *dvájset*, *govédo* / *govédo* (PR) / *govédo*, *pámet* / *pámet*, *pétak* (SI) / *peték* (KA, ŠT) / *peték* (F, KČ, PR, SM), *petnájs* / *petnájs*, *póžet*, *sédon* (MA, ŠK) / *sédon* (PR) / *sédom* (KA, ŠT) / *sédon* (F, KČ, SM) / *sédon* (SI), *žéet* / *žéet*, *žéetva* / *žéetva*, *žéetveňák* (SM) / *žetveňák* (MA).
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- U imenici *samjá* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń* > *mlj* > *mj*). Nije zabilježena samo u govoru Svetoga Martina, u kojemu G jd. imenice 'sajam' glasi *samńá*.
- Dominantna je *j*-proteza. Zabilježena je u sljedećim primjerima: *jigla* (MA, SI, ŠK), *jigra* (PR), *jih* (G jd. zamjenice 'oni') (F, KČ, MA, SI, SM, ŠK), *jóho* (MA, PR, ŠK) / *jóhø* (SM), *jólika* (MA, PR, SI, ŠK), *jóra* (F, KČ, MA, PR, SI, SM, ŠK), *jósta* (F, KČ, MA, PR, SI, SM, ŠK), *Jívan* (ŠK). *V*-proteza znatno je rjeđa. Zabilježena je samo u imenici *vóhø* u govoru Svetoga Ivana i Franečića te pridjevu 'uzak' u svim govorima: *vózak* (SI, ŠK) / *vózek* (MA) / *vózek* (F, KČ, PR, SM).
- Odraz skupine **zgi* > *zgəi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žg*: *móžgine* (MA, ŠK) / *móžgine* (PR) / *móžgené* (F, KA, KČ, SI, SM, ŠT).
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mérika* (MA, ŠK) / *Mérika* (F, KA, KČ, PR, SI, SM, ŠT) i *Tólija* te imenicama *létrika* i *tórák* (SI, ŠK) / *tórek* (MA) / *tórek* (F, KA, KČ, PR, SM, ŠT). U govorima Svetoga Martina, Svetoga Ivana, Škrbine, Prodana i Štrpeda ovjeren je i primjer *tróba*.
- Dosljedno se provodi obezvuciće finalnih zvučnih konsonanata, osim u govoru Svetoga Martina, te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlogu u značenju 'iz' početni se vokal ne reducira. Njegova realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *ɛz*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*.

Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog *ęš*. U prijedlogu u značenju 's/sa' početni se vokal reducira te glasi *z* (ispred neutralnih i zvučnih suglasnika) odnosno *s* (ispred bezvučnih konsonanata). Primjeri su: *ęz gr̄da*, *ęs kr̄oga*; *z j̄je*, *s p̄upami*.

Zapadna govorna skupina

Zapadnoj govornoj skupini pripadaju mjesni govorovi sljedećih naselja: **Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjsko Polje, Sovinjska Brda i Senj.**

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest *o*: *badoń*, *bravinoc*, *česón*, *češój*, *četrtoń*, *čódon*, *dóvoc*, *grábor*, *kónoc*, *kr̄otok*, *lóhot*, *lonoc*, *mačók*, *nóhot*, *očót*, *ogoń*, *opóńok*, *papór*, *petók*, *pondéjok*, *póton*, *prasóc*, *rabóc*, *telóc*, *samoń*, *sméšon*, *svetóc*, *tórok*, *trézon*, *udóvoc*, *Vazón*, *vózoy*, *vrédon*, *žałoson*.
- Vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:



- Centralizirali glas *ø* pojavljuje se na mjestu kratkoga *u*, osim onoga koji je podrijetlom od *l*: *córa*, *čódet*, *čót*, *dóša*, *jóde*, *jóha*, *jótró*, *klebók*, *kr̄oh*, *kóhat*, *kópjén*, *kóšćarica*, *lepóh*, *lóč*, *lój*, *lóna*, *Mlón*, *mófa*, *móha*, *ploća*, *ploh*, *pršót*, *róha*, *skópa*, *škója*, *šóškat*, *trebóh*, *unók*, *zgóbjen*, *vóho*, *vóra*, *vósta*. Isti se glas pojavljuje na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *drógóčje*, *dórát*, *kópiú*, *kóšín* 'jastuk', *póháleca*, *póstile*, *róbidněca*, *slóžit*, *spóstít*, *šćórók*, *zgóbiú*. Kao što je vidljivo iz popisa, ovoj govornoj skupini nisu svojstveni dvoglasi. Monoftong *ɔ* ostvaruje se na mjestu dugoga *a*, dugoga šva te kao rezultat duljenja naglašenoga nezavršnog sloga: *bórk*, *blógo*, *brólo*, *dvó*, *glóš*, *glóva*, *grója*, *móla*, *nógló*, *pokvóren*, *póš*, *plóća*, *pokvóren*, *próh*, *prólo*, *prózno*, *sóde*, *štracóde* 'vrsta domaće tjestenine', *tót*,

vr̄ta, zn̄jo, ž̄jfa; d̄n, l̄š, svek̄r, v̄s; b̄čva, gr̄bję, gr̄na, j̄b̄oka, j̄hat, j̄ma, k̄sn̄o, k̄šoj, kr̄va, l̄čna, p̄z̄et, prep̄jalę, r̄na, r̄špa, s̄m̄o, s̄ńat, st̄v̄et, st̄om̄na, t̄šća, vr̄nka 'vrana', z̄m̄en, ž̄ńe, zgr̄b̄et. Na mjestu dugoga e i dugoga prednjega nazala e ostvaruje se srednji e: *br̄enta, č̄era, gr̄emo, pl̄es, r̄ep, s̄edma, str̄esle, z̄ele, z̄et, ž̄enska; j̄etra, m̄eso, nač̄et, p̄et, petok, poč̄et, prijet, tr̄es, ž̄ejon.*

- Odraz stražnjega nazala u korijenskim morfemima jest o: *ćon, d̄oga, dr̄op, ḡoba, ḡolop / ḡolob (VM), ḡos, kl̄opko, kr̄oh, l̄oh, m̄okā, m̄oš, m̄otet, n̄oter, poknat, pos̄oda, pos̄odet, p̄ovcić, p̄ovok, r̄op, r̄oka, r̄ok̄v, s̄oset, t̄oča, t̄oden, tr̄oboc, v̄oš, v̄ozok, v̄ozoj, z̄op / z̄ob (VM), želot / želod (VM).* U samo dva primjera zabilježen je odraz a (*kas̄vnęca i ɔbrač*), a u tri odraz u (*ḡuska, p̄up, t̄uga*).
- Na mjestu naglašenoga i zanaglasnoga jata pojavljuje se zatvoreni e (e), a na mjestu prednaglasnoga jata i:
 - e na mjestu naglašenoga jata: *beseda, bl̄ed (VM) / bl̄et, br̄eh, br̄es, c̄eu, cr̄ekva, člov̄ek, črep̄na, čer̄ešna, d̄elat, dl̄eto, dr̄ev̄o, gr̄eh, klešće, kr̄es, kolēno, l̄eha, l̄ešnak, l̄eto, l̄evo, m̄eh, m̄era, m̄esec, m̄esto, ml̄et, m̄ešat, mr̄eža, naletet, ned̄eja, nev̄esta, plešna, p̄ond̄ejok, r̄ešet, s̄eć, s̄eme, s̄eno, s̄enca 'sjena', skrb̄et, sl̄ep, smešon, smrdet, sn̄eh, sr̄eda, st̄ena, str̄eleca, sv̄eća, sv̄edar 'svrdlo', sv̄et, sv̄etlo, t̄elo, t̄esno, t̄esto, tr̄ezon, tr̄pet, v̄eter, vr̄eme, zvezda, želoz; pametneje, slab̄eje, stareje*
 - i na mjestu prednaglasnoga jata: *biz̄at, blišćat, cidit, ḡnizd̄o, lip̄ota, mih̄or, misit, mlik̄o, pisok, rika, sič̄en, sidet, sik̄era*
 - e na mjestu zanaglasnoga jata: *d̄ole, góre, n̄opret, sp̄ovet, videt*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
- Staro mjesto naglaska dobro je očuvano: u *badńe, bilę, Bóžić, branit, dobą, imęle, kōnōp, samón, vrtet.¹¹¹*
- Zabilježeno je duljenje u naglašenome predzadnjem slogu: *b̄čva, bl̄to, Brač̄na* (ime potoka), *f̄ša, gr̄bję, gr̄na, j̄b̄oka, j̄hat, j̄ma, k̄pjica, k̄sn̄o, kr̄va, l̄čna, l̄ogat, l̄hot, m̄ćka, m̄ćeha, m̄ša, m̄zat, nev̄dva, ost̄oło, p̄łęca, popr̄v̄et, pozdr̄v̄et, p̄z̄et, prep̄jalę, r̄na, r̄špa, s̄je 'čad'a', s̄m̄o, s̄ńat, st̄v̄et, st̄om̄na, v̄d̄et 'učiti', vr̄nka 'vrana', z̄m̄en, ž̄ńe, zgr̄b̄et.*
- Progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa pojavljuje se u sljedećim primjerima: *gosp̄ot, gov̄or, j̄odę* (A mn.), *s k̄os̄o, z noḡo, prođle, prokl̄eta, ukulen, umrla, vesęu.*

¹¹¹ Primjeri su ekscerpirani iz govora Veloga Mluna.

- Završni *-l* prelazi u *u* u svim trima kategorijama – na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *andēu*, *bēu*, *bokōu* 'noćna posuda', *cēu*, *dēbēu*, *ferōu*, *kanōu*, *kaštēu*, *kiseu*, *pažōu*, *pepēu*, *vesēu*; *biuñōk*, *dōucā*, *mēuta*, *soudōt*, *teucā*; *biu* 'bio', *bolēu* 'olio', *cipiū* 'cijepio', *čōu* 'čuo', *dōu* 'dao', *držāu* 'držao', *goniū* 'gonio', *gorēu* 'gorio', *hodiū* 'hodao', *kapiū* 'razumio', *klicau* 'zvao', *kopāu* 'kopao', *kosiū* 'kosio', *kovāu* 'kovao', *liu* 'lio', *molīu* 'molio', *nosiū* 'nosio', *ostāu* 'ostao', *oženiu* 'oženio (se)', *pāu* 'pao', *pensāu* 'mislio', *piu* 'pio', *platiū* 'platio', *pleu* 'pleo', *počēu* 'počeo', *pojēu* 'pojeo', *povēdāu* 'ispričao', *pozabiū* 'zaboravio', *prōšau* 'pitao', *tēu* 'htio', *ubōu* 'uboo', *ukrāu* 'ukrao', *vidēu* 'vidio', *zēu* 'uzeo', *zgōbiū* 'izgubio', *zgorēu* 'izgorio', *živēu* 'živio'. U tri primjera u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine završni *-l* prešao je u *o* tako što je slijed šva i *-l* dao *o*: *mūgo* 'mogao', *nōšo* 'našao' i *rēko* 'rekao', a reducirao se na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi iza *o* i odraza šva u riječima *dū* 'dol', *fačū* 'marama', *gu* 'gol', *kutū* 'kotao', *pakū* 'pakao', *pū* 'pola', *pustū* 'cipela', *sū* 'sol' i *vū* 'vol'.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* pojavljuje se *ę*: *črnęga*, *dęsętęga*, *dręgęga*, *enęga*, *mojęga*, *nōvęga*. Zatvoreni *e* pojavljuje se *i*:
 - kao kontinuanta nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi: *fąbręka*, *finęle*, *gręhe*, *męćęha*, *majolęka*, *målęn*, *målęnar*, *mavręca*, *mōškę*, *nosilę*, *očistęt*, *pōhałęca*, *ramonęka*, *rōbidnęca*, *sakę*, *stręłęca*, *śoldę*, *štęre*, *tićę*
 - na mjestu zanaglasnoga *u*: *gręn tvojęmę sínę*
 - kao kontinuanta naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *krovę* 'krovovi', *onę*, *otrokę*, *postolę*, *prascę*, *sę* 'svi', *ślę*, *zgojęt*
 - na mjestu sufiksa *-ję*: *grójęze*, *kopiśćę*, *óję*, *ordęńę*, *pérję*, *vesęvję*, *zdrójvje*
 - na mjestu *i* ispred *r*: *mér*, *sér*, *štęre*.
- Zatvoreni *o* pojavljuje se na mjestu svakoga kratkoga *o*, bez obzira na (ne)naglašenost, osim onoga koji je podrijetlom od šva.
- Na mjestu dugoga *o* u dijelu se primjera pojavljuje *o*, a u dijelu primjera *u*: *kasón* 'sanduk za žito', *kōs* 'kost', *mōs* 'most', *nōć* 'noć', *nōs* 'nos', *štajón* 'doba', *vōs* 'zaprežna kola', *zgōn* 'zvono'; *mūć* 'moć', *rūh* 'rog', *stū* 'sto', *tū* 'to'.

- Odraz završnoga *-ov* je *u*: *kru'* 'krov', *pokru'* 'poklopac'.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *ø*.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjega nazala *e*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jačmek* 'ječam' i 'ječmenac na oku' / *jačmén* (S, SB, SP) i *zajik*, a u svim ostalim primjerima odraz je otvoreni *e*: *dëset*, *dvâjsët*, *govëdo*, *pàmet*, *pëtnájs*, *pøžët*, *sëdon*, *žët*, *žëtva*.
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- U imenici *samjá* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mí* > *mí* > *mj*).
- Dominantna je *v*-proteza. Ona je zabilježena u sljedećim primjerima: *vòzok*, *vòho*, *vòra* i *vòsta*. *J*-proteza sadržana je u govoru Senja u imenici *jòlëka*.
- Odraz skupine **zgi* > *zgæi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žg*: *mòžgenë*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenog vokala zabilježeno je u toponimima *Mèrika* i *Tòlija* te imenicama *lètrika* i *tòrok*.
- Dosljedno se provodi obezvучenje finalnih zvučnih konsonanata, osim u govoru Veloga Mluna, te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlogu u značenju 'iz' početni se vokal ne reducira. Njegova realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *ez*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog *eš*. U prijedlogu u značenju 's/sa' početni se vokal reducira te glasi *z* (ispred neutralnih i zvučnih suglasnika) odnosno *s* (ispred bezvučnih konsonanata). Primjeri su: *ez Buzëta*, *es Trstà*; *z brëntamë*, *s tòbòn*.

Sjeverozapadna govorna skupina

U ovu se jezičnu skupinu ubrajaju govorovi smješteni na krajnjemu sjeverozapadu, na granici sa Slovenijom. Riječ o govorima **Črnice**, **Saleža**, **Baredina** i **Škuljara**.

Unutar ove skupine govorovi su neujednačeni što se tiče odraza šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom. Naime, u govoru Črnice odraz je *o*, a u ostalima zatvoreni *o* (*ø*). Stoga, ova se govorna skupina može podijeliti na dvije podskupine:

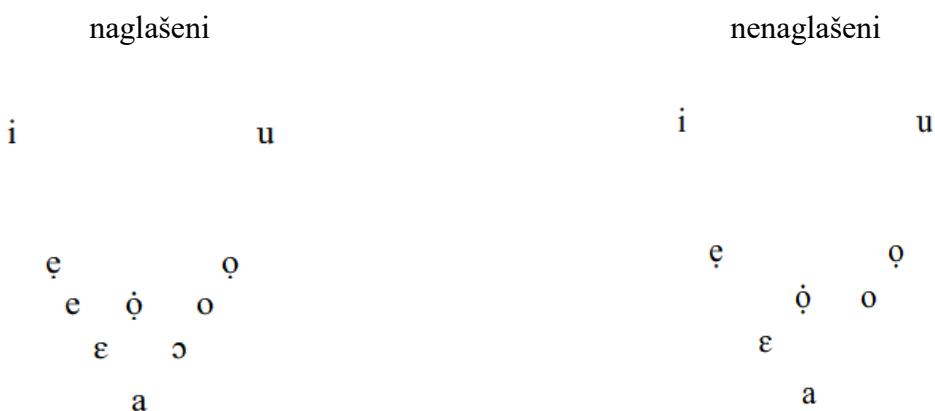
1. črniški govor
2. saleško-baredinsko-škuljarska podskupina

Potvrde prijelaza starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom u govoru Črnice jesu sljedeće: *badón*, *béson*, *bravinoc*, *česón*, *češój*, *četrtok*, *čódon*, *kóšoj*, *kónoc*, *lóhot*, *lonóc*, *móčok*, *nóhot*, *ocót*, *ogón*, *opáñok*, *pétok*, *pésok*, *póndejok*, *póton*, *prósoc*, *róboc*, *telóc*, *samón*, *sméšon*, *svétoč*, *tórok*, *trézon*, *udovóč*, *Vazón*, *vrédon*, *vózoy*, *žóloson*.

Potvrde prijelaza starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom u ostalim sjeverozapadnim govorima jesu sljedeće: *badón*, *béson*, *bravinoc*, *čabór*, *česón*, *češój*, *čódón*, *górok*, *kóšoj*, *kónoc*, *lonóc*, *móčok*, *nókot*, *ocót*, *ogón*, *papór*, *pétok*, *pésok*, *póndejok*, *póton*, *róboc*, *telóc*, *samón*, *sméšon*, *svétoč*, *tórok*, *trézon*, *udovóč*, *Vazón*, *vózok*, *vózoy*, *vrédon*, *žóloson*.

Ostale su jezične značajke, koje su uključene u klasifikaciju, posve podudarne, a navedene su u nastavku.

Vokalni sustav sjeverozapadnih govora podudaran je s vokalnim sustavom zapadnih govora, barem što se tiče onih dijelova koji su uključeni u klasifikacijske kriterije. Sastoje se od sljedećih jedinica:



- Glas *ɔ* pojavljuje se na mjestu dugoga *a*, dugoga šva te kao rezultat duljenja vokala u nezavršnim slogovima¹¹²: *bébnók*, *Blóš*, *dómóće*, *brózda*, *dóla*, *dvó*, *glóva*, *gróbra*, *istrijónske*, *jóvęt*, *kalóle*, *kółor*, *krótka*, *króva*, *móuta*, *móvręca*, *póř*, *póúca*, *pipóč* 'pušać', *próle*, *próšau*, *prnóšala*, *prodójala*, *smrót*, *srón*, *stóvela*, *štańóda*, *tórmia* 'moljac', *tróva*, *zapóle*, *znó*, *zdróvję*, *žójfa*; *dón*, *lóš*, *vóš*; *dodólo* / *dodólo*, *dóyska*, *dlóka*, *gróbet*, *kanóvóca*, *króla*, *króva*, *lógat*, *móčka*, *móglia*, *mólen*, *mólenar*, *mólo* / *mólo*, *móša*, *nóša*, *navódet*, *navódfa*, *nózot* 'opet', *ostólo* / *ostólo*, *pensóle*, *rivóla* 'stigla', *sóňat*, *stóza*, *tóšća*, *žólos* / *žólos*. Srednji *e* kontinuanta je dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *é*: *céra*, *grémø* / *grémo*, *pedesé́t*, *péta*, *plés*, *rastégnéle*, *rép*, *sédma*, *svéte*, *šés*, *šezdésé́t*, *zé́t*, *žénska*; *jétra*, *méso* /

¹¹² U daljnjem tekstu riječi koje su napisane ispred kose crte odnose se na govore Saleža, Škuljara i Baredina, a iza crte na govor Črnice.

mēso, načēt, pētōk / pētok. Kratki u prelazi u □, osim onoga koji je podrijetlom od l: cōk, cōker, čōt, drōgo, Dōhōva, jōdē, jōha, jōtro, krōh, kōhala, lōžnak, mōha, pršōt, pōč, rōha, sigōro, unōk.

- Zamjena stražnjega je nazala jednoznačna, a supstitut je o: cōn, dōga, drōp, gōba, golōp, gōs, kłopok, kōdeja, krōh 'stijena', lōh, mōka, mōtet, nōtre, obrōč, opōjok, osēneca, pōpok, posōda, posōdet, rōp, rōka, rōkōv, sōsēt, tōča, tōdēn, tōžet, trōbōc, vōš, vōzōj, zōb, želōt.
- Kontinuanta jata u svim je položajima zatvoreni e (e). On se pojavljuje:
 - na mjestu naglašenoga jata (kratkoga i dugoga): besēda / bēsēda, bēson / bēson, bēu, blēt, brēh, brēs, cēdet, cēu, crēkva, člōvēk, črēpna, dēlat, gñēzdo / gñēzdo, grēh, klēšća, kōlēno / kōlēno, krēs, lēha, lēto / lēto, lēvo / lēvo, mēh, mēra, mēset, mēsto / mēsto, mēsat, mlēkō / mlēko, mēsto / mēsto, mlēt, nedēja / nedēja, nēvēsta / nēvēsta, pēsok / pēsok, plēšna, pōndējok / pōndējok, rēka, rēšet, sēčen, sēno / sēno, sēmē, slēp, smēšon / smēšon, snēh, srēda, svēća, svēt, svētlo / svētlo, tēlo / tēlo, tēsno / tēsno, tēsto / tēsto, trēzon / trēzon, vēter, vrēmē, zvēzda, želēzo / želēzo; pamētneđe, slabēđe, starēje
 - na mjestu nenaglašenoga jata: bežāt, blešćāt, dōle, góre, lepōta, mēhōr, sēdet, sekēra
- Sjeverozapadni govori nemaju opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripadaju novijemu akcenatskom tipu zbog pomaka siline: naglasak se dosljedno prenosi sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu i s otvorenoga završnog sloga na kračinu.

Potvrde oblika:

- dosljedno prenošenje naglaska sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: čūvat, hrōnet, jōrom / jōrom, kōpēt, lōžet 'lukšijati, prati u lukšiji', mōčok / mōčok, mēset, mlōtēt, mlēka, pisat, plōtēt, plēsat, polivalē, prōsce, rōpca, rastēgnēlē, razrēdnēt, rōka, šōšet, umēselē, vēzat, vīnō, zalīvalē, zapōlēt, zavōjat, zvēzda
- dosljedno prenošenje naglaska s otvorenoga završnog sloga na kračinu: bilō, bōse, ēnō, mōgla, mōja, ḡnō, vōda
- Progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumflesa najrasprostranjenije je upravo u sjeverozapadnim govorima: *damū* (ČR, ŠLJ) / *domā* (BR, SA), *dēvēr*, *golōp*, *gospōt*, *govōr*, *kōkōš* (ČR, ŠLJ) / *kōkōša* (BR, SA), *kōrōk*, *kōrōka*, *jōdī* (A mn.), *na nebē*, *obē*, *oblōk*, *obrōč*, *okūlen*, *pepēla*, *prodōlē*, *proklēta*, *spovēt*, *vesēu*.
- Zabilježeno je duljenje u naglašenome predzadnjem slogu: *dōdōlō* / *dōdōlo*, *dōska*, *dlōka*, *grōbet*, *interešōla*, *kanovōca*, *kōnova*, *kōsnō* / *kōsno*, *krōla*, *krōva*, *krečōla*, *lōčna*,

lògat, lòkòm / lòkom, mòčka, mògla, mòlèn, mòlo / mòlo, mòša, nòša, nòzot, ostòlo / ostòlo, pòmet, pensòle, pròdòlo / pròdòlo, Šòlež (ojkonim), sòmo / sòmo, sònat, slòma, stòza, šòntola, tòk 'takav', zòmen.

- Završni *-l* prelazi u *u* u svim trima kategorijama – na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *béu, bokòu* 'noćna posuda', *céu, debéu, feréu, kanòu, kaštéu, kiseu, pažóu, pepéu, veséu; bęuńòk, dęucà, mòuta, sołdòt, tełca;* *biu* 'bio', *boléu* 'olio', *čóu* 'čuo', *čuvau* 'čuvaو', *dòu* 'dao', *držau* 'držao', *goréu* 'gorio', *kapiu* 'razumio', *klicau* 'zvao', *kopau* 'kopao', *kovau* 'kovao', *liu* 'lio', *ostau* 'ostao', *páu* 'pao', *pensau* 'mislio', *piu* 'pio', *pléu* 'pleo', *počéu* 'počeo', *pojéu* 'pojeo', *povedaú* 'ispričao', *pròšau* 'pitao', *téu* 'htio', *ubòu* 'uboo', *ukrau* 'ukrao', *vérvalu* 'vjerovao', *zéu* 'uzeo', *zgoréu* 'izgorio', *živéu* 'živio'. U potonjoj kategoriji (glagolskome pridjevu radnome muškog roda jednine) *-l* se gubi iza vokala *i*: *cépo / cépo, góno / góno, govòro / govòro, hito / hito, hòdo / hòdo, kòpo / kòpo, kòso / kòso, mòlo / mòlo, nòso / nòso, ožéno / ožéno, plòto / plòto, pozòbo / pozòbo, vído / vído, zgòbò / zgòbò*. U prvoj kategoriji reducira se iza stražnjih glasova *o* i *u*: *dú* 'dol', *fačú* 'marama', *gu* 'gol', *pustú* 'cipela', *síu* 'sol', *viu* 'vol', a u primjerima *kutú* 'kotao', *pakú* 'pakao' iza odraza šva.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

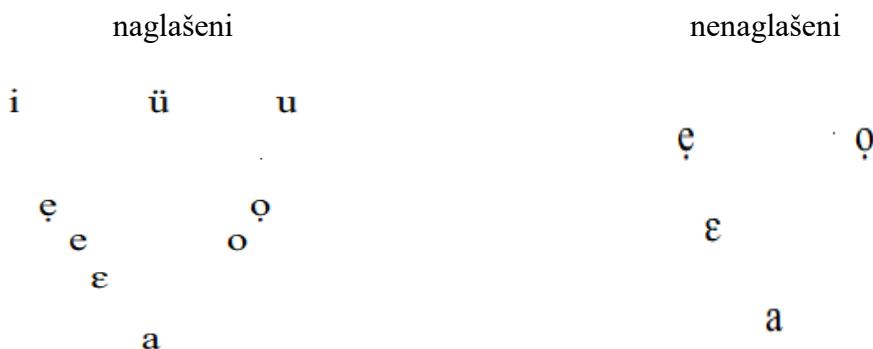
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* pojavljuje se *ę*: *célega, črnëga, drògëga, enëga, nòvëga, prvëga, svétëga*.
- Zatvoreni *e* pojavljuje se *i*:
 - kao kontinuanta nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi: *cédaleca, jódę, kròvę, mólen, mólenar, mésęt, mótet, kápela* 'razumjela', *kósinęca*, *móvręca*, *núdęt*, *ólekę*, *pázęt*, *posódęt*, *réšęt*, *ribidnęca*, *seromášcęna*, *staréje*, *stóręle*, *u kórtę*.
 - na mjestu zanaglasnoga *u*: *Hój Bòge! Čovékę ne ròbę vérwat.*
 - kao kontinuanta naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *mojé, peklé, prascé, sę 'svi', sedé, skojé* 'odgojiti' i 'uzgojiti', *ślę, zgojé*
 - na mjestu *i* ispred *r*: *mér, sekéra, sér, stéré*.
- Prednaglasni *u* ustupa mjesto vokalu *i* u mnogim primjerima: *kipit, ribidnęca, sližit, zgibit*.

- Na mjestu završnoga *-ov* realizira se *u*: *krù* 'krov', *pokrù* 'poklopac'.
- Govori ove skupine neujednačeni su što se tiče slijeda *-vje*. Naime, u govoru Črnice odraz je otvoreni *e*, a u ostalim govorima zatvoreni *e*. Primjeri su: *grójzje*, *kopišće*, *óje*, *ordéne*, *pérje*, *zdròvje*, *vesévje*; *grójzje*, *kopišće*, *óje*, *ordéne*, *pérje*, *zdròvje*, *vesévje*.
- Na mjestu dugoga *o* u dijelu se primjera pojavljuje *o*, a u dijelu primjera *u*: *kasòn* 'sanduk za žito', *kòs* 'kost', *nòć* 'noć', *mòs* 'most', *nòs* 'nos', *ròh* 'rog', *štajòn* 'doba', *vòs* 'zaprežna kola', *zgòn* 'zvono'; *stù* 'sto', *tù* 'to', *ukùlen* 'okolo'.
- Zatvaranje *o* izvan akcenta: u govoru Črnice samo prednaglasni *o* prelazi u *o*, a u ostalim govorima svaki *o* izvan akcenta.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jàćmék* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (BR) / *jaćmén* (SA, ŠLJ) i *zajik* u govoru Saleža i Baredina. U govoru Črnice i Škuljara potonja imenica glasi *jizik*, a 'ječam' i 'ječmenac na oku' u govoru Črnice odgovara značenju *ićmén*. U svim ostalim primjerima odraz je otvoreni *e*: *dèsət*, *dvájsət* / *dvájste*, *góvèdò* / *góvèdo*, *pòmet*, *pètnájs*, *pòžet*, *sèdon* / *sèdon*, *žèt*, *žètva*.
- U imenici *samjà* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń* > *mł* > *mj*).
- Ovoj je govornoj skupini poznata samo *v*-proteza. Zabilježena je u sljedećim primjerima: *vòzòk* (BR, SA, ŠLJ) / *vòzok* (ČR), *vòhò* (BR, SA, ŠLJ) / *vòho* (ČR), *vòlèka* (SA), *vòra* i *vòsta*.
- Odraz skupine **zgi* > *zgɔj*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žj* (< *žł*) u govorima Saleža, Škuljara i Baredina, a *žg* u govoru Črnice: *možjòne* / *možgène*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenog vokala zabilježeno je u toponimima *Mèrika* / *Mérika* i *Tòlja* te imenicama *lètrika* i *tòròk*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' početni se vokal ne reducira. Njegova realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *ɛz*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog *ɛš*. Primjeri su: *ɛz Baredin*, *ɛs tè mize*; *ɛz brékòn*, *ɛs plećòn*, *ɛs tò kòšćò*.

Govor Sluma

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest *o*: *bèdöñ*, *bèson*, *brvinoc*, *čatròk*, *čèbor*, *čèson*, *čèšol*, *čùdøn*, *gàbor*, *kàšol*, *kònoc*, *kràtok*, *lákot*, *lònoc*, *màčok*, *mòkòr*, *nòhot*, *òcot*, *ògoñ*, *opàñok*, *pèpor*, *pèšok*, *pètòk*, *pøndéłòk*, *pòton*, *pràsòc*, *ràbòc*, *ràvòn*, *sèmòl*, *slèpòc*, *smèšon*, *svètòc*, *tèloc*, *tòròk*, *trézon*, *udòvòc*, *vètor*, *Vèzòm*, *vùzòl*, *žàlosòn*.
- Vokalni se sustav sastoji od vokala:



Veoma je zanimljiva njihova distribucija, zbog čega se (uz posebnost u akcentuaciji) taj govor svrstava u zasebnu govornu skupinu. To je, naime, jedini govor buzetskoga dijalekta u kojem odraz nenaglašenoga *e* ovisi o tome nalazi li se ispred ili iza naglaska. Tako se u zanaglasnome položaju odrazio kao otvoreni glas, kao i u mnogim buzetskim govorima, a u prednaglasnome položaju prelazi u *a*, o čemu svjedoče mnogobrojni primjeri: *basèda*, *čanica*, *časpodàn*, *čatròk*, *dabèla*, *davèta* 'deveta', *klapàlo*, *latìjo*, *madèžija*, *madvèt*, *nadèla*, *navèsta*, *padasèt*, *palàle*, *patnájs*, *svakàr*, *škarcèt* 'šaliti se', *vasélè*, *vasèv*, *zaléñe*, *žalèzò*, *žalòt*, *žalòdòc*. Ono što je zajedničko ovomu govoru i govoru susjednoga Bresta jesu posebnosti u distribuciji otvorenoga *e*. On se, naime, pojavljuje u četiri različite pozicije u odnosu na ostale govore ovoga dijalekta:

- 1. na mjestu *e* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime: *brèka*, *énò*, *čèlo*, *dèbev*, *pèć*, *pèlèt*, *počèsèt*, *prèt* 'prati', *rèć*, *rèčeš*, *rèkla*, *sès* 'sjesti', *sèstra*, *spèkle*, *tècèn*, *tèbe*, *tèkla*, *tèvca*, *ožènet*, *žèna*
- 2. na mjestu naglašenoga *a* u pojedinim primjerima: *blešćèt*, *boget*, *brèt* 'brati' i 'brat', *ćè* 'dale', *dèt* 'dati', *dvèjsèt*, *dlèn* 'dlan', *gèt* 'poskok', *grèn* 'gram', *jès* 'ja', *kèj* (ali *zakàj*), *klèt* 'klati', *magèrè* 'makar', *mèní* 'manje', *možekènt* 'glazbenik', *mlès* 'mlaz', *mrès* 'mraz', *nèj* 'naj', *nèn* 'nama', *nèš* 'naš' (ali *nàša*), *pèš* 'pasti', *pèžò* 'grah', *pjèn* 'pijan', *plèšć* 'plašt', *revèt* 'stići', *slèdòk* 'sladak', *slèt* 'slati', *spèt* 'spavati', *stèr* (ali *stàra*), *stèt* 'stati', *škarcèt* se 'šaliti se', *škartèt* 'odbaciti', *štramèc* 'madrac', *tèn* 'tamo', *tkèt* 'tkati', *zdrèv* 'zdrav' (ali *zdràva*), *znèt* 'znati'

- 3. na mjestu kratkoga naglašenog šva u pojedinim primjerima: *bédoń* 'badanj', *cvęs* 'cvasti', *čębor* 'čabar', *dęnes*, *dęś*, *dęžła*, *lęhkę*, *lęn*, *Lenišće*, *męgla*, *pękō* 'pakao', *pęń* 'panj', *sęda*, *stęblę* 'stablo', *stękło*, *stęza* 'staza', *tęńka* 'tanka', *vęłę* 'uskoro', *vęn*, *Vęzom*
- 4. na mjestu nenaglašenoga *a* u završnome zatvorenom slogu: *bężet*, *bręślen*, *dęlet*, *dęlev*, *dıhet*, *drężet*, *fęmet*, *gleđet*, *klicet*, *kłopęk*, *krgęt*, *lagęt* 'lagati', *męczęt* 'šutjeti', *namazet*, *na nięch* 'na njivama', *ōret*, *plakęt*, *plęset*, *počęset* 'počešljati', *pöslev* 'poslao', *sęńet*, *šegev* 'lukav', *spęndet* (< špendat) 'potrošiti', *vęrvet*, *zęhet* 'zijevati', *zidet*.

Srednji glas *o* pojavljuje se samo pod novim naglaskom, prenesenim s ultime (*čłovęk*, *dobęt*, *dobro*, *góvoręt*, *hodęt*, *kóza*, *mója*, *mólęt*, *nalożęt*, *ocęt*, *óca*, *ógoń*, *óna*, *otrókę*, *pomögę*, *spopon*, *postóle*, *rósa*, *vojska*), dok se na mjestu svakoga drugog *o* – naglašenoga i nenaglašenoga – pojavljuje zatvoreni glas. Distribucija glasa *o* čini ovaj govor drukčijim od ostalih govora ovoga dijalekta. U sjevernim i istočnim govorima, pa tako i u Slumu, na mjestu naglašenog *u* pojavljuje se *ü* – glas visoke artikulacije u odnosu na centralizirani *ø*, koji se na istome mjestu pojavljuje u ostalim govorima, izuzevši južne. Primjeri prijelaza *u* > *ü* u slumskome govoru jesu: *čüda*, *drníüle*, *drüge*, *jütrę*, *lüj*, *lüč*, *müha*, *obütę*, *sküpa*, *Slüm*, *šküla*, *tü*, *usüčeno*, *vüra*, *žüł*. Iznimku čine riječi *čöda* 'puno' *köhęt* 'kuhati' i *kröh* 'kruh', u kojima se na mjestu *u* realizira zatvoreni *o*. Kao i u svim zapadnim, sjeverozapadnim i istočnim govorima, tako i u Slumu, na mjestu dugoga naglašenog *e* i dugoga prednjeg nazala *ę* pojavljuje se *e*: *bęrma*, *cvętjen*, *čęra*, *dęblę*, *drvęne*, *gręda*, *gręś*, *jęgręvalę*, *katęra*, *klęt*, *lęt*, *męt* 'med', *naredęla*, *ovcę*, *pęć* 'peć', *pęta*, *plęsalę*, *ręp*, *śęs*, *teżłę*, *zęt*, *zémale*, *zleżęjo*, *żęnska*; *jetra*, *męso*, *načęt*, *pęt*, *pętok*, *počęt*, *tręs*, *żejən*. Budući da tomu govoru nisu svojstveni glasovi *ua* ni *ɔ*, na mjestu dugoga *a* i dugoga šva pojavljuje se *a*: *blągo*, *brązda*, *dą*, *fąntę*, *grąt*, *hląt*, *jąje*, *jako*, *krąv* (G mn.), *nąślę*, *otar* 'oltar', *pląća*, *rąbe*, *rąstę*, *śkare*, *trąva*, *vrąta*, *zdrąvę*, *zędar*; *dàn*, *ląś*, *väs*.

- Sustavni odraz stražnjega je nazala glas *o*: *ćon*, *dęga*, *góba*, *golop*, *gös*, *gosęńeca*, *kodęla*, *kłopok*, *kopat* 'kupati', *kröh*, *łoh*, *móka*, *mös*, *móskę*, *mötet*, *nótra*, *pavok*, *pöknet*, *pópop* 'pupak', *posoda*, *posódęt*, *pöt*, *róka*, *rökav*, *ręp*, *sosęt*, *tęča*, *tęp*, *tężet*, *tręba*, *tręboc*, *vęś*, *vözök*, *zęp*, *żałodoc*, *żałot*.
 - Odraz jata jednak je odrazu u sjeverozapadnim govorima – kontinuanta je u svim položajima zatvoreni *e* (*ę*):
- na mjestu naglašenoga jata (kratkoga i dugoga): *basęda*, *bęson*, *bęv*, *bężet*, *blęt*, *bręh*, *bręja*, *bręs*, *cędet*, *cęv*, *crękva*, *čłovęk*, *črépńa*, *čréšńa*, *dę* 'gdje', *dęlet*, *dęver*, *dvę*, *gnęzdo*, *gręh*, *kleśća*, *kolęno*, *kręs*, *lęha*, *lęk*, *lęska*, *lęto*, *lęvo*, *męh*, *męra*, *męset*,

měsoc, měset, město, měšet, mlékо, mlět, nadě́la, navěsta, Němcę, pěšok, plěšna, plěva, pondě́lok, rěka, rěšet, sěčen, sědet, sěme, sěno, slěp, směšon, sněh, srěda, svěća, svět, světlíč 'krijesnica', světlo, tělo, těme, těsno, těsto, trězon, věrvet, větor, vrěme, zvězda, žalězo, žlěp; pamětněje, slaběje, staréje

- na mjestu nenaglašenoga jata: *blešcět, dôle, gòre, lepota, měhür, nápreť, sědělo, sěkera, spòvět*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora s novijim akcenatskim sustavom. Naime, u sjevernim se gorovima naglasak dosljedno prenosi na prednaglasne duljine te s kratkoga otvorenoga završnoga sloga na kračinu, a u pojedinim primjerima i sa zatvorenoga završnog sloga.

Potvrde oblika:

- dosljedno prenošenje naglaska sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *běžet 'bježati', brázda, děblo, gláva, gńeždø, gospodára, jápnø, križa, krömpila, mlékо, móka, otrávila, pětka, počětki, počivala, plésalo, posádet 'posaditi', posódet 'posuditi', prodájalę, priprávla, ráboc, róka, skákalø, skrívale, srěda, stávla, uměset, uzidale, vikalø, vínø, zídet 'zidati', zležějo* (3. l. mn. glagola 'izleći'), zvězda
- dosljedno prenošenje naglaska s otvorenoga završnog sloga na kračinu: *bila, bùsa, dáska, dòbro, kónca, kóna, kròvę, mègla, móglø, mója, nòga, ógna, óna, onákø, otróke* (N mn.), *otróke* (A mn.), *na pòdę* 'na podu', *pomògle, prásca, rěkla, za sěbe, sěda* 'sada', *sěstra, spěkle, stěklo, těga, těkla, na vásę* 'na selu', *žěna*
- prenošenje naglaska sa završnoga zatvorenoga sloga u nekolicini primjera: *člòvěk, děnes, govorět, hòdet, jémět 'imati', kóset, ógoň, s pòpon, prásoc, ròdet*
- Progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa zabilježeno je u sljedećim primjerima: *dómá* (prilog mjesto), *damú* (prilog smjera), *govòr, kókuš, korák, gospút, qbě, oblák, obrúč, papěla, prhùrtę, prodále, ukulen, vasěu, zapòvět*.
- Zabilježeno je duljenje u naglašenome predzadnjem slogu: *bráta, dlána, náša, stára*. U ovim je primjerima prema kanonskomu obliku imenice vidljivo da je došlo do duljenja. Naime, N jd. navedenih imenica glasi: *brět, dlěn, něš i stěr*, odnosno realiziraju se s otvorenim glasom *e*. Budući da je došlo do duljenja u nezavršnomet slogu, *e* je prešao u *a*.
- Završni *-l* prelazi u *v* na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi i na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima, dok se na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnomet muškoga roda jednine realizira zatvoren *o* (*o*) iza

vokala *-i*, a iza ostalih *v*. Primjeri prijelaza *-l u v u* prve dvije kategorije jesu: *and̄ev*, *b̄ev*, *bok̄av*, *c̄ev*, *d̄eb̄ev*, *far̄av*, *kan̄av*, *kašt̄ev*, *kisev*, *pap̄ev*, *vas̄ev*; *b̄evn̄ák*, *d̄uvca*, *kūvca*, *m̄avta*, *p̄avca*, *s̄ovd̄at*, *t̄evca*. Primjeri prijelaza *-l u ɔ iza i* u glagolskome pridjevu radnove muškoga roda jednine jesu: *b̄ul̄o* 'bolio', *c̄ep̄o* 'cijepio', *gov̄or̄o* 'govorio', *gūn̄o* 'gonio', *gūr̄o* 'gorio', *hit̄o* 'bacio', *h̄od̄o* 'hodao', *kūp̄o* 'kupio', *k̄os̄o* 'kosio', *luž̄o* 'ložio', *m̄ol̄o* 'molio', *naređo* 'napravio', *n̄os̄o* 'nosio', *ožēn̄o* 'oženio', *p̄art̄o* 'dijelio', *plāto* 'platio', *razum̄o* 'razumio', *vūz̄o* 'vozio', *zab̄o* 'zaboravio', *zdīn̄o* 'dignuo', *zgrāb̄o* 'zgrabio', *zgūb̄o* 'izgubio', *zgūr̄o* 'izgorio', *žīv̄o* 'živio'. Iznimku čine glagoli *mūgo* 'mogao', *naš̄o* 'našao' i *rek̄o* 'rekao', u kojima završni *-l* prelazi u *ɔ* iza odraza šva te *jēm̄o* 'imao', *pūj̄o* 'pojeo', *s̄edo* 'sjedio' i *vid̄o* 'video' iza odraza jata. Primjeri prijelaza *-l u v* iza vokala *a, e, ε, ü i o* jesu: *čūv* 'čuo', *dāv* 'dao', *klic̄ev* 'zvao', *ostēv* 'ostao', *pēnsev* 'mislio', *pēv* 'pao', *plēv* 'pleo', *pōčēv* 'počeо', *prāšēv* 'pitao', *ukrēv* 'ukrao', *uplēv* 'upleo', *vārvēv* 'čuвао', *vērvēv* 'vjerovao', *zēv* 'uzeo', *znēv* 'izvadio'. Iznimku čine jednosložni oblici *bīv*, *līv* i *pīv*, u kojima se iza *i* realizira *v*. U prvoj kategoriji završni *-l* reducira se iza odraza *o*: *dū* 'dol', *fačū* 'marama', *gū* 'gol', *mēžū* 'čaša', *pēž̄o* 'grah', *pū* 'pola', *pūst̄o* 'cipela', *siū* 'sol', *vū* 'vol', a u primjerima *kēb̄o* 'kabao', *kūt̄o* 'kotao', *pēk̄o* 'pakao' iza odraza šva.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Vokal *e* pojavljuje se na mjestu kratkoga *e* i kratkoga prednjeg nazala *ɛ* pod starim naglaskom: *glēdat*, *mētra*, *nēb̄o*, *nōbēn*, *težl̄e*, *već*, *vel̄a* 'velika', *žbēla*; *dēset*, *govēdo*, *sēd̄on*, *žētva*. Ta jezična značajka čini ovaj i breški govor drukčijima od ostalih govora ovoga dijalekta. Specifično samo za sjeverne i istočne buzetske govore jest realizacija *u* na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim akcentom: *b̄ul̄o* 'bolio', *duk* 'dokle', *gūn̄o* 'gonio', *gūr̄o* 'gorio', *kūs̄o* 'kosio', *luž̄o* 'ložio', *mūgo* 'mogao', *mūre*, *pūj̄o* 'pojeo', *pūl̄e*, *uk̄o* 'oko'.
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* pojavljuje se *ɛ*: *bōł̄ega*, *črn̄ega*, *drūḡęga*, *enēga*, *lārḡęga*, *nōvęga*.
- Zatvoreni *e* pojavljuje se i:
 - kao kontinuanta nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi: *brānet*, *čeḡōv*, *dōst̄e*, *glādet*, *govōret*, *grābet*, *u hlād̄e*, *hōdet*, *jāvet*, *jegrāl̄e*, *kōset*, *krēčāl̄o*
 - na mjestu nenaglašenoga *u*: *brāt̄e* 'bratu', *lēdi* (A mn.), *pēhāl̄ęca*, *rēbidn̄ęce*, *śegamān* 'ručnik', *trēbēh* 'trbuh', *zbēdile*

- kao kontinuanta naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *oſé* 'svi', *ſlę*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mér*, *sér*, *séreſće*, *ſtére*, *tér*.
- Na mjestu sufiksa *-uje* pojavljuje se otvoreni *e* (*ɛ*): *grózlé*, *kopiſće*, *óję*, *ordéńe*, *vaséłe*, *zdrávљe*.
- Dugi *o* u većemu dijelu primjera prelazi u *u*, a samo u dva u *o*: *kúlo* 'kotač', *kús* 'kost', *múć* 'moć', *múre* 'more', *mús* 'most', *núć* 'noć', *nús* 'nos', *pú* 'pola', *rúh* 'rog', *stú* 'sto', *sú* 'sol', *tú* 'to', *vú* 'vol', *vús* 'zaprežna kola', *zatú* 'zato', *zgún* 'zvono'; *kasón* 'sanduk za žito' i *štajón* 'doba'.
- Na mjestu završnoga *-ov* realizira se *u*: *kru* 'krov', *pokru* 'poklopac'.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *o*.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenici *jačmén* u značenju 'ječam'. U svim ostalim primjerima odraz je *e* pod starim naglaskom te *ɛ* pod novim naglaskom i u nenaglašenome slogu: *désət*, *govéđo*, *séđon*, *žétvə*; *dvéjset*, *jéčom* 'jačmenac na oku', *pámət*, *požéť*, *zéjék*, *žéť*. Broj 'petnaest' glasi *patnájs*, ali *a* nije rezultat odraza, već fonetske promjene, u kojoj se na mjestu kratkoga naglašenog *a* u mnogim primjerima pojavljuje *ɛ*.
- U imenici *sém̄la* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń* > *mł* > *mj*).
- Ovomu je govoru poznata samo *v*-proteza. Ona je zabilježena u primjerima *vózok*, *vúhō*, *vúra* i *vústa*.
- Odraz skupine **zgi* > *zgɔi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *żł*: *možlāne*.
- Ne provodi se metateza u imenici 'grožđe' i pridjevu 'vražji': *grózlé*, *vrážlé*. Usto, to je jedini govor buzetskoga dijalekta u kojemu se nije provela metateza u oblicima zamjenice 'sve'. Početni *v* prešao je u *u*, kao i u slovenskome jeziku, a onda u *o*, a rezultat je *oſé*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlogu u značenju 'iz' početni se vokal ne reducira. Njegova realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *ɛz*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog *ɛš*. U prijedlogu u značenju 's/sa' početni se vokal reducira te glasi *z* (ispred neutralnih i zvučnih sugalsnika) odnosno *s* (ispred bezvučnih konsonanata). Primjeri su: *ɛz lárgega*, *ɛs pásę*; *z oćén*, *z gušton*, *s cvéťen*.

Govor Bresta

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest otvoreni *u* (*ü*), po čemu je ovaj govor jedinstven među ostalim govorima ovoga dijalekta: *bęsun*, *brvinyc*, *čębür*, *ćęsun*, *ćęšył*, *catrtyk*, *ćudyn*, *gabür*, *kašył*, *klupuk*, *konyc*, *kratyk*, *lahyt*, *lonyc*, *mącuk*, *mokur*, *nuhyt*, *ocut*, *oguń*, *petyk*, *pęsuk*, *pępur* 'papar', *potun*, *prasyc*, *pündeluk*, *pupuk*, *rabuc*, *sęmył*, *slępuc* 'varalica', *smęsun*, *telyc*, *toryk*, *tręzyn*, *udowyc*, *Vęzum*, *vętjur*, *vosyk*, *vrędyn*, *żalusun*.
- Vokalni se sustav sastoji od sljedećih vokala:

naglašeni		nenaglašeni
i	u	
		y
		ü
e		
e	o	
ɛ		ɛ
a		a

- Glas *y* pojavljuje se samo u nenaglašenome položaju, i to na mjestu svakoga nenaglašenoga *i* i nenaglašenoga jata. Distribucija otvorenoga *e* podudarna je sa susjednim slumskim govorom. On se, dakle, pojavljuje u sljedećim pozicijama:
 - 1. na mjestu *e* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime: *bręka* 'psa', *ćęsun*, *ćęšył*, *ęny*, *męne*, *pępur* 'papar', *prnęsla*, *ręć*, *rękla*, *sęstra*, *spęć*, *sęmył*, *tęć*, *tękla*, *tęvca*, *uzęnyv*, *zdęhnyt*, *żena*
 - 2. na mjestu kratkoga naglašenog *a* u pojedinim primjerima: *byżęt* 'bježati', *bręt* 'brat', *dvanęjs* 'dvanaest', *dvejset* 'dvadeset', *gręn* 'gram', *küpęv* 'kopao', *nęś* 'naš', *pensęv* 'mislio', *pęv* 'pao', *pijęn* 'pijan', *stęr* 'star', *sküpęt* 'iskopati', *škartęt* 'odbaciti', *ştymęt* 'cijeniti', *tęn* 'tamo', *stramęc* 'madrac', *ükrev* 'ukrao', *yręt* 'orati', *ystęt* 'ostati'
 - 3. na mjestu kratkoga naglašenog šva u pojedinim primjerima: *čębür* 'čabar', *dęnes*, *dęś*, *lęgek*, *męgla*, *stękły*, *stęza*, *vęłe* 'uskoro', *vęn*, *Vęzum*
 - 4. na mjestu nenaglašenoga *a* u završnome zatvorenom slogu: *dęlev*, *dręzev*, *jimęś* 'imaš', *klicęv*, *kühet*, *läget*, *męšet*, *örret*, *präsęv*, *zbęler* 'pčelar'.

Glas *ó*, kao ni *ü*, nije dio vokalnoga inventara, stoga je kratki naglašeni *u* neizmijenjene artikulacije. On se pojavljuje i na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim akcentom, što potvrđuju sljedeći primjeri: *búli*, *múre*, *núhut*, *púlé*.

- Na mjestu dugoga naglašenog *e* i dugoga prednjeg nazala *ę* pojavljuje se *e*: *bérma*, *čéra*, *déblu*, *gréda*, *gréš*, *pés* 'šaka', *péta*, *plés*, *rébru*, *rép*, *sédma*, *urdéńe*, *vazmény* 'uskrnsni', *zély*, *zét*, *žénska*; *jétra*, *mésy*, *nečét*, *pét*, *pétuk*, *púčet*, *tréš*, *ujét* 'primiti, prihvatiti', *žéja*, *žédyn*. Svim je istočnim i sjevernim govorima zajednički odraz *a* na mjestu dugoga *a* i dugoga šva jer samo u ovim govorima glasovi *ua* ni *ɔ* nisu dio vokalnoga inventara.
 - Na mjestu stražnjega nazala u korijenskim se morfemima pojavljuje *o* u naglašenim slogovima, a *u* u nenaglašenima: *dóga*, *góba*, *gós*, *góš* 'uš', vrsta neotrovne zmije', *klópyk*, *kópat* 'kupati', *króh*, *lóh*, *móka*, *móš*, *móšky*, *mótyt*, *púpuk*, *púsoða*, *púsoðyt*, *pót*, *róka*, *róp*, *tóča*, *tóp*, *tóžyt*, *tróba*, *tróbyc*, *úbroč*, *vózuk*, *zóp*, *žalót*; *gólyp*, *gúsenyca*, *kúdélá*, *pávuk*, *rúkav*, *subóta*, *susét*. Iznimku čine riječi *ću*, *gnús*, *gúška*, *lúk*, *núdyt*, *nútra*, *púp* 'popoljak', *rúgat*, *túga*, u kojima se u naglašenome položaju pojavljuje *u*.
 - Kontinuant naglašenoga jata jest zatvoreni *e* (*ę*), a nenaglašenoga otvoreni *i* (*y*):
 - *ę* na mjestu naglašenog jata: *baséda*, *bésun*, *bév*, *blét*, *bréh*, *bréš*, *cév*, *crékva*, *člúvěk*, *črépňa*, *čréšňa*, *délat*, *délyt*, *gréh*, *klešća*, *kréš*, *kulénu*, *léha*, *létu*, *lévy*, *méh*, *méra*, *mésyt*, *méstu*, *mésyc*, *méšet*, *mlét*, *nadélá*, *navésta*, *pésuk*, *pléšňa*, *pýndéľuk*, *réka*, *réšyt*, *séčen*, *sédyt*, *sémę*, *sény*, *slép*, *sméšyn*, *snéh*, *spývět*, *sréda*, *svéća*, *svéť*, *svéty*, *télu*, *tésnu*, *tésty*, *trézun*, *véčur*, *vrémę*, *zvézda*, *žaléžu*; *pametnéjy*, *slabéjy*, *staréjy*
 - *y* na mjestu nenaglašenoga jata: *blyścat*, *hyžét*, *cydét*, *dóly*, *gnýzdò*, *góry*, *lypóta*, *myhúr*, *nápryt*, *sykéra*, *vidyt*
 - Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora s novijim akcenatskim sustavom: u sjevernim se govorima naglasak dosljedno prenosi na prednaglasne duljine te s kratkoga otvorenoga završnoga sloga na kračinu, a u pojedinim primjerima i sa zatvorenoga završnog sloga.
- Potvrde oblike:
- dosljedno prenošenje naglaska sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *brázda*, *déblu*, *gláva*, *gréda*, *grémę*, *guspudára*, *krúmpila*, *léha*, *máčuk*, *móka*, *pétuk*, *pésuk*, *rábuc*, *réšyt*, *séčen*, *sédyt*, *sréda*, *svéća*, *üpályt*, *vinu*, *zvézda*

- dosljedno prenošenje naglaska s otvorenoga završnog sloga na kračinu: *bila*, *búsa*, *dáska*, *dòbry*, *dùvca*, *éna*, *kònca*, *kòná*, *kròvy*, *mègla*, *mòja*, *óçut*, *ógña*, *na óknú*, *óna*, *pópa*, *rékla*, *sàda*, *sèstra*, *stèkly*, *tékla*, *tèvca*, *žéna*
- prenošenje naglaska sa završnoga zatvorenoga sloga u nekolicini primjera: *četrtýk*, *dènes*, *låget*, *lönyc*, *óçut*, *ógñí*, *pèpùr*, *pràsùc*, *sémyl*, *ydòvyc*, *Vézum*, *zdéhnyt*, *zglòdat*, *zgùbyt*
- Progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa zabilježeno je u sljedećim primjerima: *dymà*, *gospùt*, *guyvòr*, *kukùš*, *kukùše*, *kuràk*, *prhùt*, *prùdàly*, *prukléta*, *ubè*, *ublák*, *ubruč*, *ukùlyn*, *zapòvyt*.
- Jednako kao i u govoru Sluma, duljenje u naglašenome predzadnjem slogu vidljivo je u primjerima u kojima se u kanonskome obliku ostvaruje otvoreni *e*, a u drugim oblicima *a*: *bràta* (G jd. imenice *brët*), *dlàna* (G jd. imenice *dlèn*), *nàša* (< *nëš* 'naš'), *stàra* (< *stér* 'star').
- Završni *-l* prelazi u *v* u svim trima kategorijama – na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *ànđev*, *bëv*, *bükàv*, *cëv*, *dabèv*, *faràv*, *kanàv*, *kaštëv*, *kisëv*, *papëv*, *vasëv*, *vrëv* 'topao'; *byvnàk*, *dùvca*, *kùvca*, *màvta*, *pàvca*, *sùvdát*, *tèvca*; *bìv* 'bio', *bòlev* 'bolio', *cypìv* 'cijepio', *čùv* 'čuo', *dàv* 'dao', *držèv* 'držao', *guyvòryv* 'govorio', *klicev* 'zvao', *liv*, *narèdyv* 'napravio', *pàrvyv* 'dijelio', *pèv* 'pao', *pìv* 'pio', *plàtyv* 'platio', *pràšev* 'pitao', *pyčëv* 'počeo', *ujèv* 'ulovio, uhvatio', *ukrèv* 'ukrao', *várjev* 'čuvaо', *vérvev* 'vjerovao', *vidyv* 'video', *zév* 'uzeo', *zgòryv* 'izgorio', *zgràbyv* 'zgrabio', *žìvyv* 'živio'. U pojedinim primjerima odraz završnoga *-l* jest *ø* iza *o* i iza odraza šva: *dù* 'dol', *fačù* 'marama', *kabù* 'kabao', *kütù* 'kotao', *pažù* 'grah', *pékù* 'pakao', *pù* 'pola', *sù* 'sol', *vù* 'vol', a u tri je primjera prešao u *ü*, tako što je slijed šva i *-l* dao *ü*: *hitü* 'bacio', *nàšü* 'našao' i *rékü* 'rekaо'.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Samoglasnik *e* pojavljuje se na mjestu vokala *e* i prednjega nazala *ɛ* pod starim naglaskom: *brék*, *cvék* 'čavaо', *téškù*, *vély*; *dèsèt*, *guyvèdu*, *sèdùn*, *žétva*, *žétveňak*. Ta jezična značajka čini ovaj i slumski govor drukčijima od ostalih govora ovoga dijalekta.
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *ɛ*, a na mjestu nenaglašenoga *i*: *yunéga*; *črniga*, *éniga*, *nòviga*.
- Zatvoreni *e* ostvaruje se i:

- kao kontinuanta naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *bę̄n*, *bę̄ś*, *zgujet̄*.
- na mjestu *i* ispred *r*: *mę̄r*, *syk̄era*, *sę̄r*, *sę̄ryšćy* 'sirište', *štę̄ry*, *tę̄r*.
- Na mjestu sufiksa *-ęje* pojavljuje se otvoreni *e* (ɛ): *grójze*, *kupišće*, *ugnišće*, *urdéńe*, *zdrávle*.
- Dugi *o* redovito prelazi u *u*: *kasün* 'sanduk za žito', *küs* 'kost', *mùć* 'moć', *mùs* 'most', *nùć* 'noć', *nùs* 'nos', *pù* 'pola', *rùh* 'rog', *stù* 'sto', *sù* 'sol', *štajùn* 'doba', *vù* 'vol', *vùs* 'zaprežna kola', *zgùn* 'zvono'.
- Na mjestu završnoga *-ov* realizira se *u*: *krū* 'krov'.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi *u*.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ę*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenici *jačmén* u značenju 'ječam'. U svim ostalim primjerima odraz je *e* pod starim naglaskom te *ɛ* pod novim naglaskom i u nenaglašenome slogu: *dëset*, *gøyvèdu*, *sëdùn*, *żétva*, *żétveńak*; *dvëjsët*, *jéčym* 'ječmenac na oku', *jezik*, *pàmet*, *pùžët*, *żët*. Broj 'petnaest' glasi *patnájs*, ali *a*, kao i u govoru Sluma, nije rezultat odraza, već fonetske promjene, u kojoj se na mjestu kratkoga naglašenog *a* u mnogim primjerima pojavljuje *ɛ*.
- U imenici *sémła* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń* > *ml* > *mj*).
- Ovomu je govoru poznata samo *v*-proteza. Ona je zabilježena u primjerima *vòzük*, *vùhù*, *vùra* i *vùsta*.
- Odraz skupine **zgī* > *zgɔ̄ī*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *żł̄*: *mùžłany*.
- Samo se u ovome govoru ne provodi metateza u imenici 'jezik': *jezik*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mérika* i *Tàlja* te imenicama *létrika* i *tòryk*.
- Dosljedno se provodi obezvучenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlogu u značenju 'iz' početni se vokal ne reducira. Njegova realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *ęz*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *ś* ostvaruje prijedlog *ęś*. U prijedlogu u značenju 's/sa' početni se vokal reducira te glasi *z* (ispred neutralnih i zvučnih sugalsnika) odnosno *s* (ispred bezvučnih konsonanata). Primjeri su: *ęz Barušići*, *ęs Saleža*; *z narànčyn*, *s pòpyn*.

Govor Lanišća

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest *o*, bez obzira na (ne)naglašenost: *bravnoc*, *česón*, *češol*, *četrtok*, *čudon*, *gábor*, *kášol*, *konoc*, *krátok*, *lágok*, *lákot*, *lažlivoc*, *lonoc*, *mačok*, *mókor*, *núhot*, *ocót*, *ogón*, *opánok*, *petók*, *pysók*, *pondélok*, *póton*, *prasóc*, *ráboc*, *samón*, *sédon*, *sméšon*, *tánok*, *teloc*, *trézon*, *torók*, *udovoc*, *Vazóm*, *vétor*, *vrédon*, *žáloson*.
- Vokalni se sustav sastoji od sljedećih vokala:

naglašeni			nenaglašeni		
i	ü	u	i	ü	u
			y		
e				e	o
e		o		a	a
a				a	

- Otvoreni glas *i* (y) može pojaviti samo u nenaglašenome položaju – na mjestu nenaglašenoga jata. Srednji *e* kontinuanta je dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ɛ*: *čéra*, *deblò*, *lét*, *mét*, *plés*, *rép*, *sédma*, *zét*, *žénska*; *jétra*, *méso*, *nečét*, *pét*, *počét*, *prijét*, *très*, *žéja*, *žéjon*. Kratki *u* prelazi u *ü*, osim onoga koji je nastao od fonema *l̥*: *čüt*, *drügi*, *krbüñ*, *krüh*, *kühat*, *küšcerica*, *lüdi*, *müha*, *pršüt*, *trbüñ*, *tü*, *vnük*, *vüho*, *vüra*, *vüsta*, *žüll*, *žün* 'lipanj'. Isti se glas pojavljuje na mjestu prednaglasnoga *u* u glagolima *büšnét*, *küpiv*, *püstit*, *zgübét* te imenici *pühávnica*. Ovaj govor ima jednostavniji vokalni sustav u odnosu na mnoge govore ovoga dijalekta. Naime, njemu nisu svojstveni ni diftonzi ni glas *ɔ*, tako da se na mjestu dugoga *a* ostvaruje *a*. Usto, otvoreni *e* nije dio vokalnoga sustava ovoga govora, kao ni ostalih istočnih: Klenovšćaka, Prapoća, Podgaća i Račje Vasi.
- Na mjestu stražnjega nazala u korijenskim je morfemima potvrđen dvostruki odraz: u dijelu primjera *o*, a u dijelu *u*, bez obzira na (ne)naglašenost. Leksemi s odrazom *o* jesu: *dóga*, *golóp*, *gosénica*, *klópko*, *kodéla*, *moká*, *motét*, *otróba*, *popát*, *posóda*, *posodét*, *roká*, *rokáv*, *sobóta*, *sosét*, *tóča*, *tožét*, *želót*. Leksemi s odrazom *u* jesu: *dúp*, *gúba 'gljiva'*, *gúska*, *gús*, *kúkol*, *lúh*, *múš*, *múški*, *obrúč*, *pávuk*, *púpat*, *púpok 'pupak'* i 'pupoljak', *pút*, *rúgat*, *rúp*, *túda*, *túga*, *túp*, *úš*, *vúzol*, *vúzok*, *zúp*.

- Odraz naglašenoga jata jest zatvoreni *e* (e), a nenaglašenoga otvoren i (y):
 - e na mjestu naglašenog jata: *besèda, blèt, bolèt, brèh, brès, cèv, crèkva, človèk, črèpna, čerèšna, črnèt, dè, dèlat, dèt 'djed', grèh, klèšće, krès, kolèno, lèha, lès, lèšnak, lèto, lèvo, mèh, mèra, mèsec, mèsto, mlèt, nedèlja, nevèsta, orèh, plèšna, pondèlok, rèšit, sème, sèno, slèp, smèson, smrdèt, snèh, srèda, svèća, svèt, svètlo, škrbèt, tèlo, tèsno, tèsto, tèt, trèzon, trpèt, vètor, vrème, zvèzda, želèzo; pametnèji, slabèji, starèji*
 - y na mjestu nenaglašenoga jata: *byžàt, blyšcàt, cydèt, dyvòjka, dòly, gnyzdò, gòry, lypòta, myhùr, mysèt, myšàt, mlykò, nàpryt, pysòk, rykà, ryšèt, syčèn, sydèt, sykèra, spòvyt, vìdyt*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
- Staro mjesto naglaska dobro je očuvano: *mlykò, otàc, prodàt, rodìt, sadà, selò, večeràs.*
- Ovomu govoru nije svojstveno regresivno pomicanje naglaska (izuzevši analogiju u pojedinim primjerima), kao ni duljenje u nenaglašenome predzadnjemu slogu. Progresivno je pomicanje sporadično te je zabilježeno u svega četiri primjera: *domà, golùp, oblàk, obriùč.*
- Završni *-l* prelazi u *v* u svim trima kategorijama – na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *ànđev, bëv, bokàv, cèv, debèv, facùv, feràv, gòv, kabàv, kanàv, kaštèv, kotàv, kisev, mižùv, pakàv, pažùv, pepèv, postòv, vasèv, vòv; byvnàk, dovcà, kovcà, mèvta, pàvca, sovdàt, tevcà; bìv, hitiv, cùv, dàv 'dao', držàv, klicav, kopàv, lìv, pàv, pìv, pràšav, rekav, ukràv, vèrvav, videv, zgràbiv, zèv 'uzeo', živèv.* Završni *-l* reducira se u prilogu *pù 'pola'*, kao i u svim buzetskim govorima, te u imenici *sù 'sol'*, a u glagolskim pridjevima *mògo* i *nàšo* prelazi u *o*.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Na mjestu *və* kao prijedloga pojavljuje se odraz *v*: *Beš ti šlá, Marija, v Pràpoče, jùtre?; Smo šlé v štalo.* Isti je odraz u dijelu korijena riječi samo u leksemima *vnùk* i *vnùka*.
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *e*, a na mjestu nenaglašenoga *i*: *enèga, mojèga; črniga, nòviga.*
- Zatvoreni *e* ostvaruje se *i*:

- kao kontinuanta naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *cydět, hoden'*, *kosjě' 'kosište', krově', mysět, motět, oblakě, očalě, posodět, ryšět, sydět, svecě, zgojet*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mér, sykéra, sér, štéri*.
- Specifično samo za sjeverne i istočne govore jest realizacija *u* na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim akcentom: *bule, nūhot*.
- Na mjestu sufiksa *-eje* pojavljuje se vokal *e*: *grözle, kopišče, ognišče, ordene, pérje, strnišče, vesevle, zdravle*.
- Na mjestu dugoga *o* u većemu se dijelu primjera pojavljuje *u*, a samo u primjera dva vokala *o*: *küs 'kost', müs 'most', nūć 'noć', nūs 'nos', pū 'pola', rūh 'rog', stū 'sto', sūv 'sol', tū 'to', vūs 'zaprežna kola', zgūn 'zvono'; kasōn 'sanduk za žito', štajōn 'doba'*.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jačmēn 'ječam'* i *'ječmenac na oku'* i *zajik*, a u svim ostalim primjerima odraz je *e*: *dēset, dvājset, govēdo, pāmet, petnājs, sēdon, žēt, žētva*.
- U imenici *samlā* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń > ml̄ > mj*).
- Zabilježena je samo *v*-proteza u primjerima *vōzok, vüho, vüra, vüsta*.
- Odraz skupine **zgi > zgai*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žl: možlani*.
- U ovome se govoru ne provodi metateza u imenici 'grožđe': *grözle*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' reducira se početni vokal. Njegov je polazni oblik *z*, a inačice *s* i *š*, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Naime, ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *z*, a ispred bezvučnih konsonanata (osim *š*) jednači se po zvučnosti, pa se ostvaruje kao *s*. Primjeri su: *z barāke, s Koprā; z ribami, s püpami*.

Jugozapadna govorna skupina

Ova govorna skupina obuhvaća govore Vrhuvštine, odnosno naselja imenom: **Vrh, Paladini, Klarići, Marčenegla i Barušići**.

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku¹¹³.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest *ɛ* (u naglašenim slogovima) i *e* (u nenaglašenim slogovima): *česění / cešén, češěj / cesěj*,

¹¹³ U navedenim primjerima ove govorne skupine oni koji su napisani ispred kose crte odnose se na govore Paladina, Klarića, Barušića i Marčenegla, a oni iza kose crte na cakavski govor Vrha.

četrték / cetrték, duvěc, kuněc, luněc, maček / macěk, papér, petek, pysék, prasěc, raběc, samění, svetěc, telěc, turék, ucét, ugění, Vazén / Vazění; běsen, bravinec, čoden / cōden, dōber, gráber, kášej / kášej, kruátek, luáhet, móker, nōhet, pōten, pundejek, slépec 'prevarant', směšen / směšen, trézen, věter, vrěden.

- Vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:



- Glas *ø* nastao je od kratkoga naglašenog *u*, osim onoga koji je podrijetlom od *l̥*: *čóvalu, drógi, jödi, jöra, jötru, króh, kóhat, lój, luncó, móha, pudnevö, pumös, sigöru, skópa, trböh, trödni* 'umorni', *töka* 'tu', *töra*. Iz vokalnih je trokuta vidljivo da su ovim govorima poznati dvoglasi *ie* i *ua* – *ie* se pojavljuje kao kontinuanta dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ*, a *ua* kao kontinuanta dugoga *a*, dugoga stražnjega nazala *ø* i dugoga šva. Primjeri ostvaraja dvoglasa *ie* jesu: *griē, katiere, pieti* 'peti', *raskrgiēvali, siédmi, uvciē, zièt, mièsu, nećièt / necièt, prijièt, pučièt / pucièt, triès, ziējen / ziējen, ziēja / ziēja*. Primjeri ostvaraja dvoglasa *ua* na mjestu dugoga *a* i dugoga šva jesu: *bruàli, gluàvna, kruátek, mijuàr, mluàdi, nuàć, poznuàn, rukuàv, škuàre, ultuàr, znuà; duàn, luàš / luàś, svekuàr, tuàs, vuàs*.
- Na mjestu stražnjega nazala u korijenskim morfemima u najvećemu se dijelu primjera ostvaruje *a* u kratkim slogovima i *ua* u dugim slogovima: *dága, gába, kadéja, kasévnica, maká, matít, óbrač / óbrac, pápek* 'pupak', *pusáda, pusádit, trábac, želát / želát; guàs* 'gust', *kuáda* 'kuda', *kruáh* 'stijena', *luáh* 'sumarak', *nuátri, puát* 'put', *ruáp* 'rub' / *ruáb* (PA), *ruáka, tuáda* 'tuda', *tuáp* 'tup', *vuàš* 'uš', vrsta neotrovne zmije', *vuázej* 'uzao', *vuázek* 'uzak', *zuáp* 'zub' / *zuáb* (PA). U manjoj mjeri, u stanovitome broju

leksema pojavljuju se odrazi o te u: *gòlup, gùska, kùkuj, kupàt (se), mùš / mùś, mùški / mùški, rukuàv, subòta, susèt, tùga, tužit / tužít; cón, klòpku, tòča / tòca, pòknat, utròba*.

- Na mjestu naglašenoga jata pojavljuje se zatvoreni e (e), a na mjestu nenaglašenoga otvoreni i (y):
 - e na mjestu naglašenog jata: *besèda, blèt / blèd (PA), brèh, brès, cèv, crèkva, čerèšna / cerèšna, čluvèk / cluvèk, črèpna / crèpna, dèlat, grèh, klèšće / klèšće, krès, kulènu, lèha, lèšnak / lèšnak, lètina, lètu, lèvu, mèh, mèra, mèsec, mèstu, mèšat / mèšat, mlèt, nedèja, nevèsta, plèšna / plèšna, pundèjek, rèshit / rèshit, sème, sènu, slèp, smèšen / smèšen, snèh, spuvèdat, srèda, svèća, svèt, svètlu, tèlu, tèsnu, tèstu, trèzen, vèter, vrème, zvèzda, zènica, želèzu / želèzu; pametnèji, slabèji, starèji*
 - y na mjestu nenaglašenoga jata: *byžàt / byžàt, blyšcàt / blyšcàt, cydit, dyvòjka, dòly, gnýzdò, góry, lypòta, myhòr, mlykò, nuàpryt / nuàpryd (PA), pysèk, rykà, sycèn / sycèn, sydèt, sykìra, spòvyt / spòvyd (PA), vidyt.*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
 - Staro mjesto naglaska dobro je očuvano: *hcerè (D jd.), kapòt, kunòba, mlykò, nedèja, mùžu, Pepelnica, petèk, undà, utrukòn, uženìla, u vasè, vidyla*.¹¹⁴
 - Ovoj govornoj skupini nije svojstveno duljenje u naglašenome predzadnjem slogu, kao ni regresivno pomicanje naglaska, osim analoškoga prenošenja u pojedinim primjerima. Progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa zabilježeno je u svega nekoliko primjera, što je i očekivano s obzirom na to da je ta naglasna pojava tipična za sjeverozapadne i sjeverne govore. Primjeri zabilježeni u govorima Vrhuvštine jesu: *guspùt, guvòr, pruduàli, ukùlin*.
- Završno -l prelazi u v u svim trima kategorijama – na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *àndev, bièv, bukuàv, cèv, debèv, feruàv, kabàv, kanuàv, kaštèv / kaštèv, kutàv, kisev, pakàv, pažùv / pažùv, kisev, pèpev, vèsev; byvñuàk, duvcà, kuvçà, mèvta, suvdùàt, tevcà; bìv, hitiv, cypìv, čòv / còv, duàv, držàv / držàv, gunìv, gurèv, guvuriòv, hudiòv, kapìv, klicav, kusìv, kupàv, kópìv, kuvàv, lìv, mitìv 'ložio', mógav, mulìv, nusìv, pàv, piv, pluàtiv, pòčev / pòcev, prusìv, puzabìv, sturìv, tèv, ukràv, ustàv, uženìv / uženìv, vèrav, vidiv, zgràbiv,*

¹¹⁴ Primjeri su ekscerpirani iz govora Vrha.

zgurēv, *zgōbiv*, *ziēv*, *živēv* / *živēv*. U pojedinim primjerima odraz završnoga *-l* je *ø* iza *o*: *dū* 'dol', *fačū* 'marama' / *facū*, *gū* 'gol', *pū* 'pola', *pustū* 'cipela' *sū* 'sol', *vū* 'vol', a u tri je primjera u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine slijed šva i *-l* dao *u*: *mōgu* 'mogao', *nuāšu* 'našao' / *nuāšu*, *rēku* 'rekao'.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *ɛ*, a na mjestu naglašenoga *i*: *enēga*, *mujēga*; *dvanājstiga*, *nōviga*, *stuāriga*, *vēseliga*.
- Na mjestu sufiksa *-vje* pojavljuje se vokal *i*: *grōzji*, *kupišći* / *kupišći*, *üji*, *ugníšći* / *ugníšći* (V), *urdieńi*, *vesieji*, *zdruāvji*.
- Vokal *u* redovit je odraz dugoga *o*: *būk* 'bok', *kasūn* 'sanduk za žito', *kūs* 'kost', *mūs* 'most', *nuć* 'noć', *nūs* 'nos', *rih* 'rog', *stū* 'sto', *štajūn* 'doba' / *štajūn*, *tū* 'to', *vūs* 'zaprežna kola', *zvūn* 'zvono'.
- Vokal *ø* pojavljuje se na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *kōpit*, *pōstīt*, *pōstīlu*, *zbōdīli*.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*.
- Trostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jačmik* / *jācmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' i *zajik*; odraz *ɛ* pojavljuje se u naglašenim slogovima, a *e* u nenaglašenim: *dvājset*, *pāmet*, *petnājs*; *dēset*, *guvēdu*, *pužēt* / *pužēt*, *sēdun*, *žēt* / *zēt*, *žētva* / *zētva*.
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- Disimilacija ili razjednačavanje provodi se u svim govorima u imenici *samjā* (*mń* > *ml̥* > *mj*), a u govoru Paladina u imenici *mlōk* 'unuk', u kojoj je skupina *mn* prešla u *ml*.
- Ovoj je govornoj skupini poznata *j*-proteza. Ona je zabilježena u sedam primjera, dok je s *v*-protezom zabilježen samo pridjev *vuāzek*. Primjeri s protetskim *j* jesu: *jigla*, *jime*, *jih*, *jōhu*, *jōlika*, *jōra*, *jōsta*.
- Odraz skupine **zgi* > *zgəj*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žj* (<*žł*), osim u govoru naselja Vrh, u kojemu je odraz *żg*: *mōžjani* / *mōžgine*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mērika* i *Tālija* te imenicama *lētrika* i *turēk*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata, osim u govoru Paladina, te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.

- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' reducira se početni vokal. Njegov je polazni oblik *z*, a inačice *s* i *š / š*, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Naime, ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *z*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š / š* ostvaruje prijedlog *š / š*. Primjeri su: *z Vrhà*, *s Kusurige*; *z vuli*, *s kràvami*.

Jugoistočna govorna skupina

Ova skupina obuhvaća govore Roštine i Humštine, odnosno naselja imenom: **Čiritež, Nugla, Roč, Ročko Polje, Hum, Kras i Škrinjari.**

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku:

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest *a*: *badań, bravınac, česàn, češaj, četrtàk, čòdan, dòbar, duvàc, gràbar, kàšaj, kruàtak, kunàc, làgak, luàhat, lunàc, mačàk, mòkar, nòhat, òsan, papàr, petàk, pisàk, pòtan, prasàc, pundéjak, ruàbac, samàń, sèdan, slipàc, smëšan, svetàc, šenàc, tànak, telàc, turàk, ucàt, ugàń, upàńak, utàc, Vazàń, vëtar, vrëdan, vuàzaj, žálusan.*
- Vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:

naglašeni	nenaglašeni
-----------	-------------

i	u	i	u
ie	ua		
e	ø	e	ø
e	ø	e	ø
ε			
a		a	a

- Vokal *ø* nastao je od naglašenoga *u*, osim onoga koji je podrijetlom od *l̥*: *còkale, còker, čebòv 'luk', čòda, čòf, jòdi, krbòń 'ugljen', kòp, lòj, nòdit, Nògla, plòh, pòsti 'maskirane osobe', ròha 'plahta', škòja, tò, uskòbla, vòra, žòj, žòr*. Dvoglas *ie* pojavljuje se na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ* (*ciérá, diék, grié, katíera, puviéžen, riép, siédma, šezdesiét, usandesiet, vudié, vujskié, ziéli, žiénska; miésu, nečiét, piét, prijiét, pučiét, triéš*), a dvoglas *ua* zajednički je odraz dugoga *a*, dugoga stražnjeg nazala *ø* i dugoga šva. Primjeri su: *bevňuàk, bluàgu, duàv, duperuàń 'upotrijebim', dvuà, fruàt, gluàva, juàja, juàku, kruàtak, kukušjuàr 'jastreb', kvuàs, luàsi, mijuàr, nuàšav, prusijuàli, rastuàńin, sruàń, znuàte*.

- Dominantan odraz stražnjega je nazala u korijenskim morfemima *a* u kratkim slogovima, a dvoglas *ua* u dugima: *gába, gasé̄nica, maká, matít, óbrač, pápak* 'pupak', *pusáda, pusadít, trábac, želát; guás* 'gust', *kuáda* 'kuda', *kruáh* 'stijena', *nuátri, puát* 'put', *ruáp* 'rub', *ruáka, tuáda* 'tuda', *vuáš* 'uš', vrsta neotrovne zmije', *vuázaj* 'uzao', *vuázak* 'uzak', *zuáp*. U manjemu broju primjera potvrđen je odraz *u*: *ćun, gólup, gúska, kupát (sε), múš, múški, páuk / pávuk* (NU, R, RP), *rukúav, subóta, susét, tuga, tužít* (H, KR, ŠNJ) / *tužít* (ČR, NU, R, RP), a u četiri odraz *o*: *klópku, tóča, tróba, poknat*.
- Na mjestu kratkoga naglašenog i zanaglasnoga jata pojavljuje se zatvoreni *e* (e), a na mjestu dugoga vokal *i*. Ovi se govori razlikuju samo u odrazu zanaglasnoga jata jer u govoru Škrinjara na Humštini svaki nenaglašeni jat prelazi u *i*, a u ostalim govorima ove skupine jat u zanaglasnome položaju odražava se kao zatvoreni *e*, a u prednaglasnome položaju kao *i*.

Potvrde oblika:

- e na mjestu kratkoga naglašenog jata: *beséda, crékva, čluvék, črépna, čréšna, dělat, jěs, krěs, kulénu, lěpče, lěs, lětina, lětu, lěvu, měra, měsec, městu, měšat, mlět, neděja, nedět* 'nadjenuti iglu', *nevěsta, plěšna, pundějak, rěšit, samlět, sěć, sěme, srěda, světlu, trěbalu, uměsin, undě, urěhi, věrvat, větar, zřeže, želězu; nuvěji, pametněji, raněji, slaběji*
- e u zanaglasnome položaju: *dôle, góre, nuápreť, spóvet, vidět*
- i u zanaglasnome položaju u govoru Škrinjara: *doli, góri, nuáprít, spóvit, vidit*
- i na mjestu dugoga naglašenog jata: *bisan, blít, brih, cív, liha, mih, slíp, sníh, srida, svít, tilu, tisnu, tistu, vríme*
- i u prednaglasnome položaju: *bižát, bliščát, cidít, divojka, gnízdo, lipota / liputá* (NU, R, RP), *mlikò, pisák, riká, sikira, svičá, zvizdá*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
- Staro mjesto naglaska dobro je očuvano: *bilà, drží, dubrà, jigla, krujíle, kuńá* 'konja', *maká* 'brašno', *mlikò, prěslica, rabila* 'trebala', *u rakáh* 'u rukama', *sakakòr, sestré, spečé, sturít, těšku, ut ubjaká, vretenò*.
- Kao ni jugozapadnoj govornej skupini, ni ovoj nije svojstveno duljenje u nenaglašenome predzadnjemu slogu, kao ni regresivno pomicanje, izuzevši analogiju u pojedinim primjerima. Progresivno pomicanje naglaska zabilježeno je u svega nekoliko primjera: *guspít, pučièla, pruduále, s kusò* (RP), *z nugò* (RP).

- Završni *-l* prelazi u *v* u svim trima kategorijama – na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *ādev, biēv, bukuāv, cīv, debēv, fačūv, feruāv, gōv, kanuāv, kaštēv, kutāv, kīsev, mižūv, pakāv, pažūv, pēpev, pustōv, sūv, vēsev, vōv; bivnūāk, duvcā, kuvcā, mēvta, suvdūāt, tevcā; bīv, hītiv, čōv, duāv, držāv, guniv, gurēv, hudiāv, kapiv, klicav, kusiv, kupāv, kōpiv, kuvāv, līv, mōgav, muliv, nuāšav, nusiv, pāv, pīv, pluātiv, počev, pruāšav, puzabiv, rēkav, stōriv, tēv, ukrāv, ustāv, uženiv, vērvav, zgrābiv, zgōbiv, zgurēv, ziēv, živēv.*

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Govor Škrinjara razlikuje se od ostalih govora ove skupine rezultatom promjene prijedloga *və* u *va* kao samostalne morfološke riječi nakon redukcije šva. U ostalim je govorima odraz *u*, kao i u većini buzetskih govora. Samo se ispred konsonanta *r* pojavljuje *v*: *v Rōč*. Navedeno potvrđuje i ime manifestacije Z armoniku v Roč koja se održava svake godine u Roču od 1989.
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *ę*, a na mjestu nenaglašenoga *i*: *enęga; črniga, kákiga, nòviga, sákiga, siédmiga, sviétiga*.
- Na mjestu sufiksa *-bje* pojavljuje se vokal *i*: *grójzi, kupišći, urdièni, vójji, zdruávji*.
- Vokal *u* redovit je odraz dugoga *o*: *bük* 'bok', *kasún* 'sanduk za žito', *kús* 'kost', *müs* 'most', *núć* 'noć', *nús* 'nos', *pú* 'pola', *rúh* 'rog', *stú* 'sto', *štajún* 'doba', *tú* 'to', *vúš* 'zarežna kola', *zgün* 'zvono'.
- Vokal *ø*, osim na mjestu naglašenoga *u*, u pojedinim se primjerima pojavljuje na mjestu prednaglasnoga *u*: *kópit, mōhà, róbiđnica*.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*.
- Trostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ę*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jàćmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' i *zajík*; odraz *ɛ* pojavljuje se u naglašenim slogovima, a *e* u nenaglašenima: *dvájset, pámēt, petnájs; dëset, guvèdu, pužé̄t, sédan, žé̄t, žé̄tva*.
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- U imenici *samjá* provodi se kontaktna disimilacija (*mń > ml̥ > mj*). Izminku čini govor Škrinjara, u kojem G jd. imenice 'sajam' glasi *samňá*.

- Svim je govorima poznata *j*-proteza, a u govoru Nugle zabilježeni su i primjeri s protetskim *v*: *jigla*, *jih*; *vôhu*, *vôlika*, *vôra*, *vôsta*. Imenica *javiš* 'obavijest' i osobno ime *Juvanin* (po uzoru na talijanski jezik) zabilježeni su samo u mjesnome govoru Škrinjara. *V*-proteza prisutna je i u pridjevu *vuàzak* u svim govorima ove.
- Govori ove su skupine neujednačeni što se tiče odraza skupine **zgi* > *zgaj*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak'. Naime, u govorima Roštine odraz je *žj* (< *žl*), a u govorima Humštine *žg*: *môžjani* / *môžgine*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mérika* i *Tálija* te imenicama *létrika* i *turák*. U govoru Krasa ovjerena je i imenica *tròba*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' reducira se početni vokal. Njegov je polazni oblik *z*, a inačice *s* i *š*, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Naime, ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *z*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog *š*. Primjeri su: *z Róča*, *s Pázina*; *z mákun*, *s kvásun*, *z uréhi*.

Južna govorna skupina

Ova skupina, kako joj i sam naziv govori, obuhvaća mjesne govore smještene na jugu dijalekta. To su naselja imenom: **Grimalda, Dragućka Vala, Draguć, Oslići, Kosoriga, Račički Brijeg, Račice i Krušvari**.

Govori ove se skupine razlikuju što se tiče odraza završnoga *-l*. Budući da je ta jezična značajka jedna od klasifikacijskih kriterija, ova se govorna skupina može podijeliti na dvije podskupine:

1. dragućka podskupina: čine ju govorci Draguća, Dragućke Vale, Oslića, Krušvara, Kosorige i Grimalde
2. račička podskupina: čine ju govorci Račica i Račićkoga Brijega

U dragućkoj podskupini završni *-l* prelazi u *f* na dočetku završnoga sloga u imeničkim riječi te na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima, dok se na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnometuškoga roda jednine gubi: *biēf*, *bukäf*, *cïf*, *debëf*, *façüf*, *feruaf*, *göf*, *kanuaf*, *kaštëf*, *kïsef*, *kutäf*, *mižûf*, *pakäf*, *pažüf*, *pëpef*, *pustöf*, *süf*,

tēpaf, vēsef, vōf; dufcā, kufcā, mēfta, sufduāt, tefcā; čū 'čuo', duā 'dao', držā 'držao', gunī 'gonio', gurē 'gorio', guvurī 'goverio', hīti 'bacio', hudī 'hodao', kāpi 'razumio', klīca 'zvao', mulī 'molio', nuāša 'našao', nusī 'nosio', rēka, ubō 'uboo', vīdi 'vidio', zgräbi 'zgrabio'. U govorima Račica i Račičkoga Brijega na mjestu završnoga -l redovito se realizira v, baš kao u vrhuvskim govorima, od kojih su udaljeni dva kilometra. Ova dva govora uopće ne poznaju prijelaz v u f, pa tako ni na mjestu završnoga -l. Primjeri jesu: biēv, bukāv, cīv, debēv, fačūv, feruāv, gōv, kabāv, kanuāv, kaštēv, kīsev, kutāv, mižūv, pakāv, pažūv, pēpev, pustōv, sūv, vēsev, vōv; bivnūāk, duvcā, kuvcā, mēvta, suvdūat, tevcā; bīv 'bio', duāv 'dao', gunīv 'gonio', hītiv 'bacio', klīcav 'zvao', kupāv 'kopao', mulīv 'molio', prusīv 'pitao', zgūbiv 'izgubio', ziēv 'uzeo', živēv 'živio'. U ostalim južnim govorima šumnik f pojavljuje se i na mjestu sonanta v na dočetku riječi i ispred bezvučnih konsonanata: biēf, blēsaf, bukāf, buležlīf, cīf, cēlaf, debēf, fačūf, feruāf, gōf, kanuāf, kaštēf, kīsef, kutāf, mižūf, pakāf, pažūf, pustōf, sūf, šlūtaf, vēsef, vōf; Dūbrafska, dufcā, kufcā, mēfta, Slāfko, tefcā, ufcā.

Ostale su jezične značajke, koje su uključene u klasifikaciju, posve podudarne, a navedene su u nastavku.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest a: *badān, bravīnac, česān, četrčak, čūdan, dōbar, duvāc, grābar, kāšaj, kruātak, kunāc, lāgak, luāhat, lunāc, mačāk, mōkar, nōhat, òsan, papār, piētāk, pīsāk, pōtan, prasāc, pundējak, samān, sēdan, slīpāc, tānak, telāc, turāk, ucāt, ugān, upānāk, utāc, Vazān / Vazān (D, DV, G, O), vētar, vōsak / vusāk (O), vrēdan, vuāzaj, žālusān.*
- Vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:

naglašeni	nenaglašeni
-----------	-------------

naglašeni	nenaglašeni		
i	u	i	u
ie	ua		
e ē ε	o		
a		e	a

- U odnosu na ostale govorne skupine (ili barem većinu), ova u vokalnome sustavu ne sadržava zatvoreni o (ø). U njoj se ne odvija ni promjena kratkoga u u centralizirani glas o (ø) ni u tzv. mukli ū s obzirom na to da ni ti glasovi nisu dio vokalnoga inventara. Dvoglas ie pojavljuje se na mjestu dugoga e i dugoga prednjeg nazala ē: *griēda, griēmu, katiēra, makiē, šiēcāt, ziēt, pedesiēt, piēta, pliēsāt, pučiētāk, riēbrō,*

vudiē, sviēti, šiečāla, zaviēzāli, žiēnska; jiētra, miēsu, nečiēt, piēt, piētāk, prijiēt, pučiēt, triēs, žiēja (D, G, O) / *žiējā* (DV, KO, KŠ, RA, RB), *žiēdan* (G) / *žiējan* (DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žiējān* (D), a dvoglas *ua* zajednički je odraz dugoga *a*, dugoga *o* i dugoga *šva*. Primjeri su: *bluāgu, druguāčje, duāli, dvuā, gluāva, juāja, kruātak, kuluāč, kvuās, jeduān, juāja, luāsi, duān, luāš, tuās, vuās*.

- Na mjestu stražnjega nazala u korijenskim morfemima dominantan je odraz *u* u kratkim slogovima te dvoglas *ua* u dugima: *ću, gñūs, gölup, güska, küpät (se), lük, mûš, müški, nüdit, pävuk, pupät, rukuāf, suböta, susët, tüga; guās 'gust', kruāh 'stijena', luāh 'šumarak', muātīt, nuātri, puāt 'put', pusuādīt, ruāka, ruāp 'rub', tuāp 'tup', vuāš 'uš, vrsta neotrovne zmije', vuāzaj 'uzao', vuāzak 'uzak', zuāp 'zub'*. Sporadično, u nekoliko se primjera ostvaruje i odraz *o* (*klöpku, pöknat, töča*), a u govorima Draguća, Dragućke Vale i Kosorige desetak primjera s odrazom *a* (*däga, gäba, gasēnica, kaděja, päpак 'pupak', pusäda, saböta, träbac, želät*).
- Na mjestu kratkoga naglašenog jata pojavljuje se zatvoreni *e* (*e*), a na mjestu dugoga i onoga nenaglašenoga vokal *i*:
 - *e* na mjestu kratkoga jata: *besèda, čerèšňa, čluvěk, črèpňa, dělat, kulěnu, lětu, měra, měsec, městu, mlět, neděja, nevěsta, plěšňa, pundějak, rěšit, sěć, sěme, srěda, světlu, uběsit, věrvat, větar, želězu; pametněji, slaběji, starěji*
 - *i* na mjestu dugoga jata: *bīsan, blīščāt, blít, brīh, cīdīt, gñīzdō, mīh, mīsīt, mlīkō, pīsäk, rīkä, slīp, snīh, srīda, svīćā, svīt, tīlu, tīsnu, tīstu, vrīme, zvīzdā*
 - *i* na mjestu nenaglašenoga jata: *bižät, divójka, döli, góri, lipöta, nuápribit, sikīra, spövit, vīdit.*

U ovoj se skupini izdvajaju govorci Dragućke Vale, u kojima se u pojedinim primjerima u dugim slogovima ostvaruje diftong *eî*: *creîkva, greîh, kreîs, leîvu, neîh 'negdje' i sleîpi i teîi 'htio'*.

- Govori ove skupine imaju opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
 - Staro mjesto naglaska dobro je očuvano: *bilä, dubrō, guspuduärä, guvurït, huđit, jenä, kadä, kadë, kukušiē* (G jd.), *kumpürä, lünä, lüpölli, lužî 'ložio', mlíkō, muglî, mujä, peklî, piētkä, platït, pliēsäli, prneslî, prudät, suplî, sūšit, šiečä, turäk, utäc, uživäli, Vazän, vînö, vudiē* (G jd.), *zamīsili, ženä*.
 - Sačuvane su prednaglasne duljine: *bilît, bívät, blidët, bruādä, bruānït, krizät se, kukurikät, lívät, lizät, lüpölli, mîrït, mísit, mísät, mlíkō, mluātït, mhät, nabijät, pítät, pliēsät, pluācät, prehluādït se, pühät, pumuāgät 'ministrirati', viēzät, žmîrit*.

- Ovim govorima nije svojstveno pomicanje naglaska: ni regresivno (izuzevši analogiju u pojedinim primjerima: *dåska*, *gluâva*, *griêda*, *mågla*, *mluâda*, *nòga*, *piêta*, *sòva*, *vòda*, *zòra*) ni progresivno, kao ni duljenje u nenaglašenome predzadnjemu slogu.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Na mjestu *v* kao prijedloga pojavljuje se *u*, kao i u većini buzetskih govora, ali ispred konsonanta *r* odraz je *v*: *v Ròč*.
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *ę*, a na mjestu naglašenoga *i*: *črniga*, *drügiga*, *növiga*, *přviga*, *vëliga*; *enęga*, *mujęga*.
- Na mjestu sufiksa *-ęje* pojavljuje se vokal *i*: *grójzi*, *kupišći*, *üyü*, *urdiéni*, *zdruâvji*.
- Dugi *o* dosljedno prelazi u *u*, kao i u svim govorima jugozapadne i jugoistočne skupine: *bük* 'bok', *kasún* 'sanduk za žito', *kûs* 'kost', *mûs* 'most', *nûć* 'noć', *nûs* 'nos', *pû* 'pola', *rûh* 'rog', *stû* 'sto', *štajûn* 'doba', *vûs* 'zaprežna kola', *zvûn* 'zvono'.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*.
- Trostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ę*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jäčmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' i *zajìk*; odraz *e* u naglašenim slogovima, a *e* u nenaglašenima: *dëset*, *dväiset*, *pàmet*, *petnäjs*; *guvèdu*, *pužët*, *sëdan*, *żët*, *żëtva*, *żëterńak* (G).
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- Disimilacija ili razjednačavanje provodi se u govoru Dragućke Vale u imenici *mlùk* 'unuk', u kojoj je skupina *mn* prešla u *ml*. U brojevima 'sedamnaest' i 'osamnaest' ne provodi se samo u govoru Oslića, u kojemu *sedamnäjs* odgovara značenju 'sedamnaest', a *usumnäjs* značenju 'osamnaest'. U imenici 'gumno' skupina *mn* disimilira se u *vn*, pa glasi *gûvnò*, a u *samjä* skupina *mń* prelazi u *mj* (< *ml̄*). Govoru Grimalde poznata je disimilacija na daljinu, a odnosi se na zamjenu *r* s *l* u imenicama *lebrò* i *slebrò*.
- *J*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *javîš* 'obavijest', *jìgla*, *jìh*, *Jìvan*, a *v*-proteza u imenici *vûsta* u govoru Grimalde i Dragućke Vale te u pridjevu *vuâzak* u svim govorima.
- Govori ove su skupine neujednačeni što se tiče odraza skupine **zgi* > *zgɔi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak'. Naime, u govoru Grimalde odraz je *žj* (< *žl̄*), u govoru Oslića *žd*, a u ostalim govorima *žg*: *mõžjani* / *mõždani* / *mõžgine*.

- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mërika* i *Tälija* te imenicama *lëtrika* i *turàk*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva -g u frikativ -x.
- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' reducira se početni vokal. Njegov je polazni oblik z, a inačice s i š, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik z, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant s. Samo se ispred palatala ñ i š ostvaruje prijedlog š. Primjeri su: *z Dragüćke Våle, s kunòbe; z nugàmi, s tuvårun*.

Govor Pagubica

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim nepostojanim slogovima jest a: *badàń, bisan, cesän, cešäj, cetrtäk, cùdan, dòbar, duväc, gräbar, kàšaj, kruâtak, kunäc, lágak, luâhat, lunäc, muäcäk, mòkar, mravìnac, nòhat, ösan, papär, piëtäk, pòtan, prasäc, pundëjak, ruâbäc, samäń, sèdan, slípäc, smëšan, sviëtäc, šiënäc, tänak, teläc, trîzan, turäk, ucäť, ugäń, upânak, utäc, uviéžań, Vazän, vëtar, vrëdan, žälusan*.
- Vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:

naglašeni		nenaglašeni
i	u	
ie	ua	
e		i
e	o	u
a		e
		a

- U odnosu na ostale južne govore, ovaj govor u vokalnome sustavu ne sadrži otvoreni e. Kao ni drugi južni govori, ni ovaj u inventaru nema glas centralizirani glas o (ø) ni u tzv. mukli ü. Dvoglas ie pojavljuje se na mjestu dugoga e i dugoga prednjeg nazala è (ciéra, griê, imiê, kiêga, kukušiê, pliês, plièsät, puciëtäk, riêp, svujiê ženiê, ziêli, žiênska; jiêtra, miêsu, naciêt, piêt, piëtäk, prijiêt, puciêt, triës, žiêjä, žiêdan), a dvoglas ua zajednički je odraz dugoga a, dugoga stražnjega nazala ø i dugoga šva. Primjeri su: *dvuâ, jeduân, juâja, kruâtak, luâhat, mijuâr, mluâdi, pukuâzäla, skuâceju, stvuâjäla, stuâra, znuâñ; duân, luâš, tuâs, uvuâc*.

- Odraz stražnjega nazala u korijenskim je morfemima trostruki: u dugim slogovima redovit je dvoglas *ua*, a u kratkima u dijelu se leksema pojavljuje *u*, a u dijelu *o*. Navedeno potvrđuju sljedeći primjeri: *guâs*, *guâš*, *kruâh* 'stijena', *kuāpât* (*se*), *muâkâ*, *muâtît*, *nuâtri*, *puât*, *pusuâdît*, *tuâp*, *tuâzít* *se*, *vuâzaj*; *éu*, *gñûs*, *gôlup*, *gûska*, *kudëja*, *lûh*, *lük*, *mûš*, *mûski*, *nûdit*, *pâuk*, *pûpat*, *pûpujak*, *pusùda*, *rûka*, *rukûâf*, *rûp*, *subôta*, *susët*, *tûda*, *tûga*, *tûzít*, *usènica*, *zûp*; *dòga*, *gòba*, *klöpku*, *ögñen*, *pôknat*, *pôpak*, *tôca*, *tröbac*, *utröba*, *vözak*, *żelöt*.
- Na mjestu kratkoga naglašenog jata pojavljuje se zatvoreni *e* (e), a na mjestu dugoga i nenaglašenoga vokal *i*:
 - *e* na mjestu kratkoga jata: *cerëšna*, *cluvëk*, *crëkva*, *hlëp* 'vrsta slatkoga kruha', *krës*, *kulënu*, *lëtu*, *lëvu*, *mëra*, *mësec*, *mëstu*, *nedëja*, *nevësta*, *plëšna*, *pundëjak*, *rësit*, *sëć*, *svëtlu*, *vërvat*, *vëtar*, *żelëzu*; *pametnëji*, *slabëji*, *starëji*
 - *i* na mjestu dugoga jata: *bîsan*, *blîscât*, *blît*, *brîh*, *cîdît*, *gñîzdô*, *lîha*, *mîh*, *mîsît*, *mlîkô*, *pîsäk*, *rîkâ*, *slîp*, *snîh*, *srîda*, *svîcâ*, *svît*, *tîlu*, *tîsnu*, *tîstu*, *vrîme*, *zvîzdâ*
 - *i* na mjestu jata izvan naglaska: *bîzât*, *dòli*, *gòri*, *lipôta*, *sikîra*, *spòvit*
 - zabilježen je i stanovit broj ekavizama: *besëda*, *crëpña*, *dëlat*, *mlët*, *sëme*, *srëća*.

Dakle, prirodan razvoj ostvaraja *e* na mjestu kratkoga jata poremećen je zbog kontaktnih utjecaja s ekavskim govorima, s kojima graniče.

- Govor ima opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
- Staro mjesto naglaska dobro je očuvano: *bilâ*, *dubrò*, *guvuriît*, *jenâ*, *kulâc*, *kumpîrâ*, *kuncâ*, *kuńâ*, *mlîkô*, *mujâ*, *peklî*, *piëtkâ*, *puciëtâk*, *rekli*, *va selë*, *sestrâ*, *svujiê* *żeniê*, *spehâ*, *ugñâ*, *Vazmâ*, *vînö*, *vudië* (G jd.), *żenâ*.
- Sačuvane su prednaglasne duljine: *bîvât*, *brûsît*, *ćûtît*, *dobîvât*, *guâsît*, *gñîlît*, *gûbît*, *hruâniît*, *juâdît* (*se*), *kukurîkât*, *kûpît*, *lîzât*, *mlîkô*, *pîlît*, *pîsât*, *pîtât*, *pliësât*, *pluâtît*, *puciëtâk*, *pûhât*, *pukuâzât*, *pumuâgât* 'ministrirati', *ruâbît*, *skuûkât*, *sprebîjât*, *sûsît*, *viëzât*, *vînö*, *zaviëezât*, *zbûdît* (*se*), *zîbât*, *żutît*.
- Regresivno prenošenje naglaska zabilježeno je samo u pojedinim primjerima, gdje je riječ o analogiji, a ne pravome prenošenju: *dâska*, *gluâva*, *griêda*, *griêmu*, *krövi*, *mägla*, *mluâda*, *nôga*, *piëta*, *rûka*, *sôva*, *vôda*, *zôra*. Progresivno prenošenje staroga kratkog cirkumfleksa, kao ni duljenje u naglašenome predzadnjemu slogu nisu značajka ovoga govora.

- Završni *-l* prelazi u *f* na dočetku završnoga sloga u imeničkih riječi te na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima, dok se na dočetku završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine gubi: *biēf, bukāf, cīf, debēf, facūf, feruāf, göf, kanuāf, kaštēf, kīsef, kutāf, mižūf, pakāf, pažūf, pōpef, pustōf, sūf, tēpaf, vēsef, vōf, dufcā, kufcā, mēfta, sufduāt, tefcā; bī, cīpī* 'cijepio', *ćapā* 'ulovio, uhvatio', *duā* 'dao', *gunī* 'gonio', *guvurī* 'govorio', *hīti* 'bacio', *hudī* 'hodao', *kāpi* 'razumio', *kīlica* 'zvao', *kupā* 'kopao', *kūpi* 'kupio', *kusi* 'kosio', *kuvuā* 'kovao', *lī* 'lio', *mōga* 'mogao', *nuāša* 'našao', *pluāti* 'platio', *stōri* 'napravio', *vēruva* 'vjerovao', *vīdi* 'vidio', *zgrābi* 'zgrabio', *zgūbi* 'izgubio'.

Rubne jezične značajke jesu:

- na mjestu samostalnoga prijedloga *və* (< **və*) realizira se tipičan čakavski odraz *va* – odraz tipičan za sjevernočakavske govore pazinskoga tipa, s kojima graniče
- otvoreni *e* (ε) nije dio vokalnoga inventara ovoga mjesnoga govora
- stanovit broj ekavizama na mjestu nekadašnjega jata: *besēda, crēpna, dēlat, mlēt, sēme, srēća*
- samo se u ovome govoru na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji pojavljuje *e*
- upitno-odnosna zamjenica 'koji' glasi *kujī* (-a, -o), za razliku od svih ostalih govora, u kojima se u istome značenju pojavljuje *kateri / katieri*
- prijelaz *v* u *f* na kraju riječi i ispred bezvručnih konsonanata: *blēsaf, bukāf, buležlīf, cīf, cēlaf, debēf, facūf, feruāf, göf, kanuāf, kaštēf, kīsef, kutāf, šlūtaf, tēpaf, Dūbrafka, dufcā, kufcā, mēfta, Släfko, tefcā, ufcā*.

Potonja jezična značajka svojstvena je i ostalim južnim govorima, osim govoru Račica i Račičkoga Brijega, a sve navedene odlika su susjednoga središnjega istarskoga poddijalekta čakavskoga dijalekta, s kojim Pagubice graniče. Zbog navedenih značajki, atipičnih za buzetski dijalekt, mjesni govor Pagubica valja ubrojiti u zasebnu skupinu. Također, zbog jezičnih značajki svojstvenih govorima u dodiru Pagubice pripadaju rubnim idiomima.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *e*, a na mjestu naglašenoga *i*: *kujēga* 'kojega', *mujēga*; *cēniga, drūgiga, kakōviga, nijēniga, nōviga, sākiga, slātkiga*.

- Na mjestu sufiksa *-bje* pojavljuje se vokal *i*: *grôjzi*, *kupišći*, *ugnišći*, *ùji*, *urdieńi*, *vesiēji*, *zdruâvji*.
- Dugi *o* dosljedno prelazi u *u*, kao i u svim govorima južne, jugozapadne i jugoistočne skupine: *bûk* 'bok', *kasûn* 'sanduk za žito', *kûs* 'kost', *mûs* 'most', *nûć* 'noć', *nûs* 'nos', *pû* 'pola', *rûh* 'rog', *stû* 'sto', *stajûn* 'doba', *vûs* 'zaprëzna kola', *zvûn* 'zvono'.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ę*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jäcmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' i *zajîk*, a u svim ostalim primjerima odraz je *e*: *dëset*, *dväjset*, *pàmet*, *petnäjs*; *guvëdu*, *pužët*, *sëdan*, *żët*, *żëtva*.
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- U imenici *samjä* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń* > *ml* > *mj*).
- Primjeri s protetskim konsonantima veoma su rijetki. Pojavljuju se samo u imenicama *jïgla* i *vûsta* te pridjevu *vuâzak*.
- Odraz skupine **zgi* > *zgäi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *żg*: *mòżgine*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mèrika* i *Tälja* te imenicama *lëtrika* i *turäk*.
- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' reducira se početni vokal. Njegov je polazni oblik *z*, a inačice *s* i *ś*, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Naime, ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *z*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *ś* ostvaruje prijedlog *ś*. Primjeri su: *z Röviňa*, *s Puliē*; *z ïstin*, *z lancunôñ*, *z ùjen*.

3. ZAKLJUČAK

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt jedan je od šest dijalekata čakavskoga narječja. Nedovoljno je istražen – iz dosadašnje su literature poznate samo pojedine jezične značajke koje su u više slučaja samo fragmentarno opisane. Ta je činjenica ukazala na potrebu za što detaljnijim istraživanjem te objedinjavanjem rezultata u obliku monografskoga prikaza. Uz cjelovitu analizu na fonološkoj i morfonološkoj razini, zadatak ovoga je rada bio argumentiranje opravdanosti izdavanjanja ovoga dijalekta u zasebni, kako je to napravio i jezikoslovac Dalibor Brozović.

Riječ je o izrazito izdiferenciranome dijalektu, o čemu svjedoči činjenica da ga se može podijeliti u čak deset govornih skupina. Pritom su uzeti u obzir sljedeći klasifikacijski

kriteriji: odrazi nepostojanoga poluglasa, vokalni sustavi: inventar i distribucija, odrazi stražnjega nazala u korijenskim morfemima, odrazi jata, naglasni sustavi te odrazi završnoga - *l*. Najveće su razlike zabilježene u vokalnim sustavima, osobito u distribuciji vokala. Budući da sjeverni dio graniči sa slovenskim jezikom, a južni sa sjevernočakavskim ekavskim dijalektom, u njemu su izoglose gusto isprepletene, što taj dijalekt čini zanimljivim – i na vokalnoj i na akcenatskoj razini. Na istoku, jugoistoku, a ponajviše jugu zastupljeno je više čakavskih karakteristika negoli u ostalim dijelovima dijalekta, a u sjevernome i sjeverozapadnome dijelu puno je veći udio jezičnih značajki iz slovenskoga jezika, osobito u akcentuaciji.

Odrazi nepostojanoga poluglasa izjednačeni su s *a*, *e*, *ɛ*, *o*, *ø* i *u*, dok je postojani odraz uvijek izjednačen sa stariom *a*. Izoglosa koja obuhvaća *a* kao odraz nepostojanoga poluglasa počinje od Nugle, skreće na jugozapad, gdje obuhvaća govor Svetoga Ivana i Humštine te se proteže sve do kranjega juga (punkta Pagubice). Istočno od Nugle nepostojani je odraz *o* (Klenovšćak, Prapoče, Podgaće, Račja Vas, Lanišće), sjeverno *ø* (Slum) i *ɥ* (Brest). U govorima Vrhuvštine odraz je *e* odnosno *ɛ*, ovisno o (ne)naglašenosti, a u štrpedskome i kajinskome srednji *e*. U svim zapadnim govorima i sjeverozapadnoj Črnici odraz je *o*, a u Saležu, Škuljarima i Baredinama zatvoreni *o* (*ø*). U središnjim govorima Marinaca i Prodana ukrštavaju se neke izoglose, pa je u njima došlo do miješanja jezičnih značajki, a to se očituje u nesustavnom odrazu nepostojanoga poluglasa. U ostalim središnjim govorima odraz je otvoreni *e* (Sveti Martin, Franečići, Krbavčići) i *a* (Sveti Ivan, Škrbina).

Odrazi stražnjega nazala još je jedna jezična značajka, u kojoj govori ovoga dijalekta nisu podudarni. Naime, na njegovu se mjestu pojavljuje čak sedam vokala: *u*, *o*, *ø*, *a*, i *ɔ* (u onim govorima u kojima se *a* prefonologiziralo) te *ua* (u onima u kojima se diftongiziralo). Ono u čemu govori ovoga dijalekta čine kompaktnu cjelinu jest razvoj opreke po živosti u jednini imenica ženskoga roda, odnosno izjednačavanje G i A jednine spomenutih imenica koje pripadaju naglasnomu tipu A. Sudbina je jata višestruko zanimljiva zato što je zadržao fonološku individualnost te njegovi odrazi u većini govora ovise o naglašenosti odnosno nenaglašenosti. Odrazi su mu sljedeći: *ɛ*, *i* i *y*, a u rubnome govoru Pagubica u pojedinim primjerima *e*. Stoga, velikoj izdiferenciranosti glasovnoga sustava pridonose i raznolikosti u razvitu jata.

Glavnina buzetskoga dijalekta nema opreku po dužini, dok samo južna skupina govora ima. U potonjoj su sačuvane i prednaglasne duljine. Staro mjesto naglaska dobro je sačuvano

u većini govora, osim u krajnjim sjeverozapadnim te sjevernim, u kojima su zabilježena regresivna povlačenja: sa završnoga sloga na prednaglasu duljinu, sa završnoga otvorenog sloga na kračinu, a u sjevernim govorima Sluma i Bresta često je i povlačenje sa završnoga zatvorenog sloga. Duljenje u naglašenome predzadnjem slogu slogu važna je karakteristika središnjih, zapadnih, sjeverozapadnih i sjevernih govorova, a povezana je s obližnjim slovenskim govorima, s kojima graniče. Također, s obzirom na spomenutu blizinu slovenskoga jezika, očekivano je i progresivno pomicanje staroga cirkumfleksa, koje je najzastupljenije u sjevernim govorima. Te su naglasne pojave utjecale na vokalni sustav tih govorova, konkretno na duljenje vokala, pa su zato važne. Budući da buzetski dijalekt pripada sjeverozapadnim čakavskim govorima, karakterizira ga postojanje neocirkumfleksa, odnosno duljenje naglašenih vokala u slogu ispred sloga u kojemu se pokratila duljina. Zastupljenost neocirkumfleksa u svim govorima nije bila upitna, već samo količina zastupljenosti. Što se tiče akcenatskih značajki, buzetski su govor jedinstveni samo što se tiče nepostojanja duljenja pred sonantom.

Završni *-l* ima sljedeće odraze: *ɥ*, *v*, *f* i *ø*, a posebno su zanimljivi *o* / *ø* / *u* / *ɥ* u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine, ponajviše u sjeverozapadnim i sjevernim govorima.

Rezultati istraživanja pokazali su da krajnji južni punkt Pagubice valja ubrojiti u tzv. rubne govore zbog dijela jezičnih značajki koje dijele sa susjednim sjevernočakavskim ekavskim govorima pazinskoga tipa, s kojima graniče. Značajke rubnosti ovoga su govora sljedeće: samostalni prijedlog *va* (< *vъ), stanovit broj ekavizama, *u* kao odraz stražnjega nazala u većini primjera, zamjenica *kujī* u značenju 'koji' te prijelaz *v* u *f* na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata. Ono što ga povezuje s buzetskim dijalektom jest glas *ɛ* koji je zadržao fonološku individualnost u najvećemu broju primjera, *a* kao nesustavni odraz stražnjega nazala u kratkim slogovima te *ua* u dugima, razvoj opreke po živosti u jednini imenica ženskoga roda, nepostojanje duljenja pred sonantom te zamjenica *kaj*. Navedene jezične značajke posebnost su buzetskoga ili gornjomiranskoga dijalekta, što idiom Pagubica čini njegovim dijelom.

Budući da su već najranija istraživanja pokazala da ovi govorovi ne čine jedinstvenu cjelinu ukupnošću jezičnih značajki, jedan od ciljeva ovoga rada bio je i opisati određene sustave nižega dijalektološkoga ranga – skupine govorova. S obzirom na navedene klasifikacijske kriterije, dobiveno je čak deset govnih skupina. Na taj je način opravdana

dobropoznata buzetska uzrečica: „*Saka vas ima soj glas.*“ U svakome slučaju, riječ je o dijalektu čakavskoga narječja, kako je to prvi tumačio Petar Šimunović. Iako ga karakterizira zamjenica *kaj*, za određivanje pripadnosti nekoga govora određenomu narječju, valja uzeti u obzir ukupnost jezičnih značajki, a ne pojedine riječi. Također, mnoge navedene karakteristike, osobito one u sjevernim i sjeverozapadnim govorima, uobičajene su i u slovenskome jeziku, no njih se ne smije tumačiti kao utjecaj jednoga jezika na drugi, već kao dijalekatski kontinuum jer je logično da su u zajedničkome supostojanju razvili i neke zajedničke jezične značajke. Stoga, buzetski dijalekt valja smatrati organskim prijelazom između čakavskoga narječja i slovenskoga jezika.

4. SAŽETAK

U ovoj se doktorskoj disertaciji podrobno analiziraju fonološke i morfonološke značajke govorā buzetskoga dijalekta. Buzetski ili gornjomiranski dijalekt jedan je od šest dijalekata čakavskoga narječja prema općeprihvaćenoj klasifikaciji Dalibora Brozovića. Karakterizira ga zamjenica *kaj*, zbog čega su ga mnogi istraživači pogrešno svrstavali u kajkavsko narječe. Prostire se na području oko Buzeta u sjevernoj Istri. Najistočniji mu je punkt Lanišće, najzapadniji Rušnjak, najsjeverniji Brest, a najjužniji Pagubice. Riječ je o starosjedilačkome dijalektu koji pripada sjeverozapadnim čakavskim govorima. Karakterizira ga izrazita izdiferenciranost, a to se najbolje očituje u velikim razlikama u vokalnim sustavima među pojedinim govorima. Glavne karakteristike toga su dijalekta sljedeće: svim je govorima zajednički glas *ɛ* koji je zadržao fonološku individualnost te se pojavljuje na mjestu kratkoga jata; poluglas u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom prelazi u čak šest vokala: *a, e, ε, o, ɔ* i *ɥ*; odraz jata ovisi o (ne)naglašenosti; prijelaz dugoga *o* u *u*; vokali *i, ɛ, e* i *ε* kao rezultat slijeda *-bje*; odraz *a* u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste u najvećemu dijelu govora; izjednačavanje N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo u većini govora; nedostatak duljenja vokala pred sonantima; prisutnost neocirkumfleksa u pojedinim *e*-prezentima i pojedinim određenim pridjevima. Također, jedna od posebnosti ovih govorova jest opreka po živosti u jednini imenica ženskoga roda. Naime, u G jednine spomenutih imenica koje označuju što živo nastavak se podudara s A jednine imenica koja pripadaju naglasnomu tipu A. Završni *-l* na dočetku završnoga sloga u imeničkim riječima te na dočetku unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima prelazi u *ɥ, v* i *f*, a u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine u južnim se govorima taj konsonant reducira. U pojedinim su govorima zanimljivi odrazi *o / ɔ / u / ɥ*. U čitavu se dijalektu čuva stara konsonantska skupina **čr*, a rezultat praslavenske i starohrvatske skupine **skj, stj > skɔj* je *šć*.

Praslavenska konsonantska skupina **zdij* prešla je u *žj* u deklinaciji imenice *daš*, a u leksemu u značenju 'grožđe' skupina **zdbij* (> starohrv. **zdəj*) se metatizirala i jotirala u *jz*. Također, skupina **dj* dosljedno je prešla u *j* u svim govorima. Što se tiče skupine **zgi* > *zgɔj*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', u dijelu je govora prešla u *žj* (< *žlj*), u drugome dijelu u *žg*, dok je samo u govoru Oslića njezin odraz *žd*. Što se tiče naglasnoga sustava, ovaj se dijalekt dijeli u dvije velike cjeline: govori bez opreke po dužini i govori s oprekom po dužini. Važna je akcenatska značajka duljenje u nenaglašenome pretposljednjem slogu, koja obuhvaća središnje, zapadne i sjeverozapadne govore.

Ostale fonološke i morfonološke značajke jesu: zatvaranje i diftongiranje vokala; prijelaz prednjega nazala *ɛ* u *a* samo iza palatala *j*; prijelaz fonema *l* u *u* (u većini primjera); delateralizacija; prijelaz *-m* u *-n* na kraju gramatičkoga morfema; rotacizam; gubljenje konsonanta *r* ispred *v* u konsonantskoj skupini i u slijedu sa slogotvornim *r*; upitna i odnosna zamjenica *kateri* u značenju 'koji'; izostavljanje sibilarizacije kao morfonološke kategorije; afereza (gubljenje početnoga nenaglašenog vokala); obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata; posebni oblici glagola 'biti' za tvorbu kondicionala; *t*-deklinacija u osobnim muškim imenima koja završavaju na *-o* i *-e*; krnji infinitiv.

Rezultati istraživanja opravdavaju činjenicu da taj dijalekt treba smatrati zasebnim dijalektom čakavskoga narječja. Također, u njemu se pojavljuju jezične značajke koje su karakteristične i za govore slovenskoga jezika zbog zemljopisne bliskosti i povjesnih dodira, ali tu nije riječ o utjecaju jednoga jezika na drugi, već o dijalekatskome kontinuumu jer su buzetski govorovi smješteni između notranjskih (slovenskih) i sjevernih čakavskih govorova, pa je logično da su u zajedničkome supostojanju razvili i zajedničke jezične značajke.

Na temelju cjelokupne građe i njezine analize ponuđena je i klasifikacija u sustave nižega dijalektološkoga ranga – skupine govorova. Polazišni su klasifikacijski kriteriji pritom bili: odrazi nepostojanoga poluglasa, vokalni sustavi: inventar i distribucija, odrazi stražnjega nazala u korijenskim morfemima, odrazi jata, naglasni sustavi i odrazi završnoga *-l*. Analiza jezičnih značajki pokazala je da se buzetski dijalekt može podijeliti u čak deset govornih skupina, što svjedoči o njegovoj izrazitoj izdiferenciranosti. Govor Pagubica – naselja koje je smješteno na krajnjemu jugu dijalekta dijelom se značajki približava susjednim sjevernočakavskim ekavskim govorima pazinskoga tipa, zbog čega se i u ubraja u tzv. rubne govore. Značajke rubnosti ovoga su govora sljedeće: samostalni prijedlog *va* (< **vъ*), stanovit broj ekavizama, *u* kao odraz stražnjega nazala u većini primjera, zamjenica *kujī* u značenju

'koji' te prijelaz *v* u *f* na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata. Navedene jezične značajke nisu poznate drugim (ili barem većini) govora ovoga dijalekta, već su karakteristika sjevernočakavskoga ekavskog dijalekta, s kojim Pagubice graniče.

Ključne riječi: buzetski ili gornjomiranski dijalekt; čakavsko narjeće; fonologija; Istra; morfonologija

SUMMARY

This doctoral thesis analyses in detail the phonological and morphological features of Buzet dialect. According to the generally accepted classification by Dalibor Brozović the Buzet dialect or the Northern Chakavian is one of six dialects of the Chakavian dialect. It is characterized by the pronoun *kaj*, and that is the main reason why many researchers have mistakenly classified it as a Kajkavian dialect. It covers the area around Buzet in northern Istria. Its easternmost point is Lanišće, the westernmost Rušnjak, the northernmost Brest, and the southernmost Pagubice. It is an indigenous dialect belonging to the north-western Chakavian dialects. It is characterized by a distinct differentiation, and this is best reflected in large differences in vocal systems between individual speeches. Main characteristics of this dialect are the following: all speeches have a common voice *ɛ* which has retained its phonological individuality and appears in the place of a shorter *yat*; the semivowel in short syllables with inconsistent reflection turns into as many as six vowels: *a*, *e*, *ɛ*, *o*, *ø* and *ɥ*; reflection of the flock depends on the (un) emphasis; transition of longer *o* to *u*; vowels *i*, *ɛ*, *e* and *ɛ* as a result of the sequence *-bje*; reflection of *a* in the creative morpheme *-nq-* in verbs of second category; equalizing N and A singular feminine nouns denoting what is inanimate in most speech; lack of vocal lengthening in front of sonant; the presence of neo circumflexes in certain *e*-presents and adjectives. Moreover, one of the peculiarities of these speeches is the contrast in vivacity in singular of feminine nouns. Namely, in G the singular of the mentioned nouns denoting what is alive the suffix coincides with A the singular of nouns belonging to the accent type A. Final *-l* at the beginning of the final syllable in nouns and at the beginning of the internal syllable in nouns and adjectives changes to *ɥ*, *v* or *f* while in southern dialects, this consonant is reduced in the verb adjective masculine singular. In some speeches, the reflections of *o* / *ø* / *u* / *ɥ* are interesting. The old consonant group **čr* is preserved in the whole dialect, and the result of the Common Slavic and Old Croatian group **skj, stj > skž* is *šć*. The Common Slavic consonant group **zdbj* was transferred to *žj* in the declension of the

noun *daš*, and in the lexeme meaning 'grapes' the group **zdbj* (poslije **zdəj*) (> Old Croatian **zdəj*) was metatized and rotated in *jz*. Moreover, the **dj* group consistently switched to *j* in all speeches. As for the group **zdbj* > *zdəj*) which gave rise to the noun meaning 'brain', in part of the speech it changed to *žj* (< *žlj*), in the other part to *žg*, while only in the speech of Oslići is its reflection *žd*. Relating to the accent system, this dialect is divided into two large units: language with one-accent system and language with two-accent system. An important accent feature is lengthening in the unstressed penultimate syllables that are included in central, western, and north-western dialects.

Other phonological and morphological features are: vocal closing and diphthonging; transition of the anterior nasal *ɛ* to *a* only behind the palatal *j*; transition of phonemes *l* to *u* (in most examples); delateralization; transition *-m* to *-n* at the end of a grammatical morpheme; rotacism; loss of consonant *r* in front of *v* in the consonant group as well as in the sequence with the syllabic *r*; interrogative and relative pronoun *kateri* meaning 'which'; omission of sibilization as a morphological category; elision (loss of initial unstressed vocals); devoicing of final sound consonants; special forms of the verb 'to be' as for the formation of conditionals; *t*-declension in personal masculine nouns ending in *-o* and *-e*; truncated infinitive.

The result of research justifies the fact that the present dialect should be considered as a separate dialect of the Chakavian dialect. Moreover, there are some linguistic features that appear in it and that are characteristic of the Slovene language due to their geographical proximity and historical contacts. However, this is not about the influence of one language to another, it is about dialectal continuum because Buzet dialect is located between Notranjska (Slovene) and northern Chakavian dialect so, it is logical they developed common linguistic features in their coexistence.

Based on the entire material and its analysis, a classification into systems of lower dialectological rank - groups of speech - is offered. The initial classification criteria were: reflection of the inconsistent semivowel, vocal systems: inventory and distribution, reflection of the posterior nasal in root morphemes, reflection of the flock, accent systems and reflection of the final *-l*. Analysis of linguistic features showed that the Buzet dialect can be divided into as many as ten speech groups, which testifies its distinct differentiation. The Pagubice dialect – a settlement located in the extreme south of Buzet dialect, is partly close to the neighboring North Chakavian Ekavian dialect of Pazin type, and this is the reason why it is one of the so-

called marginal speeches. Marginal features of this speech are as follows: the independent preposition *va* (<*vъ), certain number of ekavian dialect words, *u* as a reflection of the posterior nasal in most examples, pronoun *kujī* meaning 'which' and the transition *v* to *f* at the end of the word as well in front of voiceless consonants. These linguistic features are not known to other (or at least most) idioms of this dialect, but represent the characteristic of the North Chakavian Ekavian dialect, where Pagubice is the border.

Keywords: Buzet dialect or the Northern Chakavian; Chakavian dialect; phonology; Istria; morphology

5. LITERATURA

1. BARAC-GRUM, Vida. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskem kotaru*. Rijeka: Izdavački centar.
2. BELIĆ, Aleksandar. 1909. „Zametki po čakavskim govorom“. IORJaS, 14. 181–266.
3. BELIĆ, Aleksandar. 1912. „Izveštaj Državnog Savetu o pribiranju dijalektološke građe potpomognutom sredstvima iz 'Velimirjanuma'“. Godišnjak SKA, 26. 221–259.
4. BROZOVIĆ, Dalibor. 1960. „O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata“. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 3. 68–88.
5. BROZOVIĆ, Dalibor. 1968-1969. 1969-1970. „Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora“. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 8. 5–30 + 7 karata.
6. BROZOVIĆ, Dalibor; Pavle Ivić. 1988. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
7. CRLJENKO, Branimir. 2001. „Čakavci nisu Slovenci“. *Hrvatsko slovo*, 18. VIII. 28–29.
8. CRLJENKO, Branimir. 2004. „Hrvatsko-slovenske jezične granice“. *Čakavska rič*, 32, 1. 21–47.
9. FILIPI, Goran. 1993. „Jezikoslovna slika Istre“. *Primorska srećanja*, 149, 18. 638–640.
10. GRAH, Elena. 2002. „Fonološke značajke mjesnoga govora sela Krbavčići“. *Buzetski zbornik*, 28. 19–52.
11. HAMM, Josip. 1965. „Некоторые замечания к диахроническим исследованиям.“ *Voprosy jazykoznanija*, 1. 22–37.
12. HRASTE, Mate. 1963. „Refleks nazala *q* u buzetskom kraju“. *Zbornik u čast Stjepana Ivšića*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. 129–134.

13. HRASTE, Mate. 1970. „O prijelazu glasa -m u -n (-n < -m)“. *Filologija*, 6. 69–75.
14. HRASTE, Mate; Petar Šimunović. 1979. *Čakavisch-deutsches Lexikon*. Koeln-Wien: Boehlau.
15. ILEŠIĆ, Fran. 1916. „Jedna glasoslovna promjena: Promjena krajnoga 'm' u 'n'“. Rad JAZU, knj. 152, sv. 31: 17–19. www.dizbi.hazu.hr (10. kolovoza 2019.).
16. IVIĆ, Pavle. 1961. „Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske“. Novi Sad: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, VI. 198–200.
17. IVIĆ, Pavle. 1963. „Paralele poljskome 'pochylenie' na srpskohrvatskom terenu“. *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Splaviński*. 227–243.
18. IVIĆ, Pavle. 2018. „Pismo redakciji“. *Rasprave, studije, članci*, 2; *O dijalektologiji*. Novi Sad: Izdavačka knjižarica Zorana Stojanovića. 195–201.
19. KALSBEK, Janneke. 1983. „Prilog proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnočakavskih govora u Istri“. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 3. 247–164.
20. KALSBEK, Janneke. 1984 – 1985. „Neke fonološke i morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XXVII – XXVIII*. 313–320.
21. KALSBEK, Janneke. 1987. „Položaj govora Nugle kod Roča unutar sjeverozapadnočakavskog kompleksa“. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 10. 91–100.
22. KAPOVIĆ, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije, Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
23. KEKEZ, Stipe; Mijo Lončarić. 2006. „Osvrt na istraživanje hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa u Istri“. *Annales*, 16, 2. 383–390.
24. KLARIĆ, Alvijana. 2020. „Govor Pagubica: prilog istraživanju rubnih govora buzetskoga dijalekta“. *Čakavska rič XLVIII*, 1-2: 95–113.
25. KLARIĆ, Alvijana; Armin Krivičić. 2018. „Fonološke i morfonološke značajke govora Oslića – prilog istraživanju buzetskih govora“. *Croatica et Slavica Iadertina XIV/I*: 285–301.
26. KLARIĆ, Alvijana; Armin Krivičić. 2019. „Morfologija mjesnoga govora Oslića: promjenjive vrste riječi“. *Croatica et Slavica Iadertina XV/II*: 443–457.
27. KLARIĆ, Alvijana; Luka Rašpolić. 2018. „Dijalektološki opis mjesnoga govora Paladina: prilog istraživanju buzetskih govora“. *Jezikoslovje* 19.2. 303–321.
28. LANGSTON, Keith. 2015. *Čakavska prozodija*. Zagreb: Matica hrvatska.

29. *Leksikon naselja Hrvatske*. (ur. Božidar Feldbauer). 2004. Zagreb: Mozaik knjiga.
30. LISAC, Josip. 1999-2000. „Izoglose refleksa jata u hrvatskim organskim idiomima“. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 11. 21–22.
31. LISAC, Josip. 2001. „Fonološke značajke buzetskoga dijalekta“. *Čakavska rič*, 2: 13–22.
32. LISAC, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govorovi štokavskog narječja i hrvatski govorovi torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing.
33. LISAC, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2, Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing.
34. LOGAR, Tine. 1961-1962. „Slovenski govorovi v Istri in njihova geneza“. *Slavistička revija*, XIII. 88–97.
35. LONČARIĆ, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
36. LONČARIĆ, Mijo. 1997. „Hrvatsko-slovenski jezični odnosi s dijalektoloških gledišta.“ *Hrvati u Sloveniji*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti. 347–358.
37. LUKEŽIĆ, Iva. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
38. LUKEŽIĆ, Iva. 1996a. „Prilog raspravi o genezi hrvatskih narječja“. *Fluminensia*, 8, 1-2. 223–236.
39. LUKEŽIĆ, Iva. 1996b. *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
40. LUKEŽIĆ, Iva. 1998a. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.
41. LUKEŽIĆ, Iva. 1998b. „Štokavsko narječje (nacrt sveučilišnih predavanja)“. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 32. 117–135.
42. LUKEŽIĆ, Iva. 1999. „Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima“. *Fluminensia*, 11, 1-2. 101–142.
43. LUKEŽIĆ, Iva. 2001. „Odnosno-upitne i neodređene zamjenice za značenja 'neživo' i 'živo' u čakavskome narječju“. *Čakavska rič*, 1. 21–36.
44. LUKEŽIĆ, Iva. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja 1. Fonologija*. Zagreb-Rijeka-Čavle: Hrvatska sveučilišna naklada-Filozofski fakultet u Rijeci-Katedra Čakavskoga sabora Grobničine.
45. LUKEŽIĆ, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja 2. Morfologija*. Zagreb-Rijeka-Čavle: Hrvatska sveučilišna naklada-Filozofski fakultet u Rijeci-Katedra Čakavskoga sabora Grobničine.
46. LUKEŽIĆ, Iva; Marija Turk. 1998. *Govori otoka Krka*. Crikvenica: Libellus.

47. MAŁECKI, Mieczysław. 1930. *Przegląd słowiańskich gwar Istrji*. Krakow: Polska akademija umiejētnošci.
48. MAŁECKI, Mieczysław. 2002. *Slavenski govor i Istri*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo.
49. MAŁECKI, Mieczysław. 2007. *Čakavske studije*. Rijeka: Maveda.
50. MANDIĆ, David; Veronika Rusac. 2013. „Govor Vele Trabe“. *Tabula*, 11. 127–148.
51. MENAC-MIHALIĆ, Mira; Anita Celinić. 2012. *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
52. MENAC-MIHALIĆ, Mira; Anita Celinić. 2016. „Završni m i n u hrvatskim govorima“. *Šesti hrvatski slavistički kongres: zbornik radov sa znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanoga u Vukovaru i Vinkovcima od 10. do 13. rujna 2014.* 323–332.
53. MIHALJEVIĆ, Milan. 2002. *Slavenska poredbena gramatika 1, Uvod i fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
54. MIKAC, Jakov. 1977. *Istarska škrinjica*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
55. MOGUŠ, Milan. 1971a. *Fonoški razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
56. MOGUŠ, Milan. 1971b. „O jedinstvu čakavske akcentuacije“. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 12. 7–12.
57. MOGUŠ, Milan. 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
58. MOGUŠ, Milan. 1982. „Čakavština Opatijskoga kraja“. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 17. 1–13.
59. MOGUŠ, Milan. 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
60. NEŽIĆ, Ivana. 2013. *Fonologija i morfologija čakavskih ekavskih govora Labinštine*. (Doktorski rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
61. PAVLETIĆ, Mateja. 2007. *Atlante linguistico istrioto: Ročko Polje*. (Diplomski rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
62. PEĆO, Asim. ²1980. *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. Beograd: Naučna knjiga.
63. PERUŠKO, Tone. 1965. „Razgovori o jeziku u Istri“. Pula: *Glas Istre*.
64. PLIŠKO, Lina; David Mandić. 2011. *Govori općine Ližnjan*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
65. PLIŠKO, Lina; David Mandić. 2019. *Govori općine Marčana*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

66. POPOVIĆ, Ivan. 1953. „Naša dijalektologija u oslobođenoj Istri“. *Riječka revija*, 2, 1-2. 55–58.
67. PRODAN, Iva. 2016. *Fonologija mjesnoga govora Prodana*. (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:043037>.
68. RAC, Mladen; Andrija Željko Lovrić. 2006. „Naravoslovno nazivlje istarskih polukajkavaca kod Buzeta (Mlun, Slum i Brgat)“. *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju*. 550–574.
69. RAMOVŠ, Fran. 1935. *Historična gramatika slovenskega jezika*, VII. *Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
70. RIBARIĆ, Josip. 2002. *O istarskim dijalektima, Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkoga govora*. Pazin: Josip Turčinović d.o.o.
71. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1970. „Dijalekatske značajke buzetske regije“. *Istarski mozaik*, VIII/5. 35–49.
72. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1976. „Takozvana buzetska kajkavština“. *Istra*, 6/7. 41–45.
73. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1978. „Značajke buzetske toponimije.“ *Onomastica jugoslavica*, 7. 53–74.
74. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1985. „Mozaik istarskih govora“. *Istra* 3–4. 66–72.
75. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1991. „Istra u ogledalu svojih zemljopisnih imena“. *Dometi*, 24, 6–7. 365–380.
76. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1992a. „Buzetska toponimija“. *Buzetski zbornik*, 17. 43–64.
77. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1992b. „Ogledi govora na Buzeštini“. *Buzetski zbornik*, 17. 33–42.
78. VERMEER, Willem. 1982. „On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocirkumflex in adjectives and e-presents“. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 2. 279–340.
79. VIVODA, Nataša. 2005. *Buzetski govori*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
80. VRANIĆ, Silvana. 1995. „Koliko je fonološki sustav mjesnoga govora Lisca čakavski“. *Fluminensia*, 7, 2. 39–58.
81. VRANIĆ, Silvana. 1996. „Realizacija finalnoga slogovnoga /l/ u govorima čakavskoga narječja“. *Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika*. 275–291.
82. VRANIĆ, Silvana. 1999. „Neke morfonološke (i morfološke) značajke sjeverozapadnočakavskih rubnih govora“. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 11. 49–61.

83. VRANIĆ, Silvana. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku.
84. VRANIĆ, Silvana. 2011. *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu: morfologija*. Rijeka: Matica hrvatska Ogranak Novalja-Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
85. VRANIĆ, Silvana. 2013. „Zasebnosti čakavskoga buzetskoga dijalekta u odnosu na čakavski ekavski dijalekt“. *Od indoeuropeistike do kroatistike: zbornik u čast Daliboru Brozoviću*. 519–536.
86. VRANIĆ, Silvana. 2017. „Refleksi o u istarskim čakavskim govorima zastupljenim u dijalektološkim atlasima“. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21. 283–297.
87. ZUBČIĆ, Sanja. 2017. *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*. Rijeka: Filozofski fakultet.

6. PRILOZI

6.1. Ogledi govora

PAGUBICE

Vècer kàt su imëli prîc döma smo ëh sli cèkat, smo glèdali da kul'ku su tò prnesli juâja, špehà, pûn kuläc, jèdanbòt se je nusìlu špèh na kufcë, pa smo ëh prusli da kî je duâ va selë vèci bakùn špehà, smo bilì putènti ku je kî ut rödbine imë takò debèf špèh. Kadà smo bilì mluâdi, kàt smo sli va pliès, nismò sli jeduân bez drügiga, lîpu cîla kumpanija pa smo se kadë sëli i čakulàli, a drügu nî tèga. Sadà sàmu z vetùrami, i böh. I ànka za döma takò. Ku je kî imë kakòviga frâjara, smo cèkali mî kî smo pøvi hudili da vîdimu cèliju pasât i cèliju cèkat jòs. (...) Pu dvuâ-trî dnî su se ženila. Kàt san se jä ženila, pu vâdne su prîsli pu menë, smo se sli uženit i undâ smo prîsli döma, smo jèli puli nàs pa smo sli plièsät, i nèki spät, nèki ne. (...) cîla nûc (...). Drugi duân su me pejâli tâmu kämu je bilò tò za pôc, za këga san se uženila. Je bilò pùnu lèpce nègu danâs, mi se vidi, àc sadà se griê z vetùrami i ne vîdite nijèniga. Se je stôrilu fûze, kapûs, miësa. Nèki je imë vèc, a nèki mâne. Negdèr je bilà sirumâscina, a nèki su premögli, pa su pruntali mälu bôji ubët. Sà tà rödbina je prîsla ne svâte i takò. Ut kulaci se je peklò večinon frîtule ali kiflice. Cukerânci – jùstu je bî puciètak kàt san se jä ženila va tèn selë. Tù je bî puciètak. Pøvu se nî dëlalu cukerânciće. Kadà san se jä ženila, tù su pöceli dëlat cukerânciće. Je bilà jenà z Röviña kà je tò pukuazäla. (...) Môj mûs je pugödi. Smo bilè pökrite. Bilà san va hîsi kadë nî se pugödilu, àc je mluâda (...) su jôj ubüli pustulè i pukrili z lancunôn. Je bilà tà kà se je ženila i kûma. Ôn si je ïzbra kûme, a ne svujiê ženiê. Pandispâna smo peklî va selë. Za prîces ku je bilà, se je takò stôrilu mälu kulaci. San bilà mluâda i jä i jòs

tū jeduān susēt. Kīflice su enböt dēlali na üji. Unā je väjk stuāvjäla na jenā sklëda na ugñišci žlīcun, a mī smo väjka zēmali. Je reklä: „Jūdi Bōjži, kakö ču jä sturit za sväte sē tē kīflice? Jä ne bùden riväla sturit.“ A öna drüga sesträ joj guvöri: „Čeś, čeś, dēlaj, dēlaj.“ A za Bužič nīkat ne znuān da smo mī döma imēli Bužič da nīsmu ubili kukušiē i störili kā slätkiga, večinon frītule. Za Vīlija smo kühali bakalö, zēlenu, kāku verzöta i pasutice – tō sē z üjen. I mōj utāc, kāt smo finili puvecērat, väjka je mōralu zustät ēnu mālu. Ôn je ut sākiga mālu nēsa döli. Va tā stuāra hīš je luži vēli ugāń i je hīti jēna mīva jēs va ugāń. Je rēka da cēmu cīlu lētu imēt vēć, a ne māne. Za Vazän smo dēlali krüh, tē hlēbe, dubrē, pūnu juāj. „Susēda, kulīke hlēbe si störila?“ Nēka, dvuā, nēka trī – kulīku je kī premöga, jūdi su hudili h māsi, a sadā nīc. (...) Puli Armändeta góri va Cerōvjah smo se uženili. Jēdanböt je bilö līpu. Su prīšli s Puliē, ih je prīšli dēset z mäkinun. A sadā jūdi Bōjži.

(Obavjesnica: Milka Tominić, rođ. 1937.)

DRAGUĆSKA VALA (SELO KRPANI)

Igrāli smo se kāku utrukī praščīca. Tō je jēna pälica i undā se sturī jēna škūja i se zēme jēdan kāmik mālu tōndi (bīmu mī reklī). Jeduān je bruāni, a drügi je tūka da griē u tā škūja. Igrāli smo se pjöčki, igrāli smo se skriväča. Je bilä jēna māna pjöčka, jēnu mālu māna, bīmu mī reklī bulīn, isto kakö se danāska igruāja bāle. I undā smo dēlali nēke pälice i sedā se ne mören spàmetit kakö se klīcala tā pälica... Se je mōralu nuāć da je dīvu dūplu i undā se pustīla jēna visīna ut tridēset centīmetri, änke pedesiēt kī je bī jāci za hudīt. Z nugāmi se je hudīlu pu tīn pälicami. Undā unā trīlīja: se sturī u zēmji dölika trīlīja pa smo skuākāli. Tō sua bilē īgre. Drügih īgrī nī bilö... Narvēć kāt smo bluāgu pāsli... Drügiga dēla nīsmu imēli i undā smo igrāli i u škōli: kadā smo šlī pa se frmäli. Sēga je bilö. Z māma jās san hudī z Dragūćske Väle u Čicariju. Smo hudili nēkih šiēs ūr s tuvārun. Smo šlī na Krūšvare, smo šlī na Kutlē, na Rōč i preko Krkūža smo šlī Pudgāče pa u Lanīšće. Prudaväli smo vīnö, grōjzi i prēskve, smökve, krēke – sē kāj se je duālu prudät. I menē je pukōjna māt zēmala. Ínuā je bilö strāh kao žiēnska. Jās san imēj negdēr dēset līt, jās san kilömetre i kilömetre störi na tuvāri. Väjk san mōra pōć š ínuā äc mī smo šlī na dvī üre čespuñöci z Dragūćske Väle za prīc górika na sēdan-ösan ūr. Brḡudac je bī nerdäji. Öpet smo prīšli pu nućē döma. Druguāčje je nēgu danāska äc nīsi znuā za nīč drügu. Pliēsäli smo na zemjē, sē druguāčje. Navēčer smo lūpīli trkiň, smo kupäli trte: sedavnäjs duān sāki duān, jās se dumīslin. Jeduān drügimu smo šlī. Nēkimu si imēj za vrnät, nēki ti je öra, ali sāki vēčer smo šlī döma i kantäli. Smo bilī trūdni ali vēseli, kuntēnti. Danās je kāj je.

(Obavjesnik: Silvano Komar, rođ. 1940.)

OSLIĆI

Mačkare

Na Antōna smo imēli fēsta. Tō je na sedavnājsti pērva i tuā duān zdīnemu pūsta. Jedanbōt suā bilī zastānki, nī bilō telefūni, nī bilō nīkega. Smo se sastāli zvēčer u dikāki kunōbi kāj nī bilō dōma. Smo pōčeli guvurīt za māčkare. Nerpr̄vu smo nuāšli jenēga mužikānta i u nedēja vjütru šlī smo u māčkare sī sküp: Křpani, Bijānčići, Mesuārići... „Ala, gremō čā“, smo reklī i hudili ot hīže du hīže. Pūsti sua väjk bilī pērvi. Mōraju imēt pälica, štrāca na licē i klabūk. Pälica je pletenā ot drīva z zvōnima góri. Sua se puzdrāvili sa sēmi kī ih je dučāka. Sēmi sua duāli ruāka. Za nīmi je prīšla kurīzma. Unā je bilā ubūčena u črnu, imēla je dùgi brhān i na gluāva rōgi. Imēla je jōš prēslica i vūna. Šiēcāla je okuli pūsti pa sua dēlali čīne š nūa: čepāli sua jiē, hītali, nusili. Pōci je za nīmi prīšla müžika, a š nīmi kī pubīre juāja i uzuāt sua prīšle drūge māčkare katiere sua bilē ubūčene sāki kāj je tiē. Starīnske māčkare nāše sua bilē väjk, utkāt jās pāmetin, sīta-rešēta. Tō sua sāmu nēki bilī takō mačkarāni. Unī sua bilī ubūčeni kakō če, a na hrbāti sua imēli sīta katiēra sua stāvili na kakōva dāska ili takō kāj. Imēli sua vēc vīstu sīta. U turāk smo suplī i fēstali du kāsnu. I pōci smo sāki šlī dōma, smo si pōbrli svujē: nēki rōba, nēki za cīgane, nēki za špacakamīne. Danās sē se jēnu mālu gambijālu. Sät sua udrūženi cīla tā slōšćina, cīli kumūn sküp. Mī tō kličemu slōšćina. A jednabōt sua imēli sāki svujē māčkare: Dragūcska Vāla je imēla jenē, Usliči svujē, Zajērce svujē, a sät sī sküp kigöt če pōć. Jedanbōt se nī hudili u Cerōvje, pu vasāh, a danās se griē i u Cerōvje. Mluādi sturīja dōgovor u dōmi. Tāmu se nuājdemu sī sküp i undā se duguvurīmu kāj če kī bīt za tē māčkare. Griēmu u nedēja, pundējak i turāk pak sturīmu fēsta ot māčkar. Uvō lētu smo u turāk suplī väje du punōći.

(Obavjesnik: Zdenko Krivičić, rođ. 1965.)

RAČICE

Nan je bilō līpu. Mī smo se vādili dēlat utkāt smo bilī mīkini i smo pumōgli sē kāj sua nās nevādili dēlat. U nedēja se je šlō h māši i kadā smo pōčeli mālu na šīrje, smo imēli plēs u Krūšvarih. Bilō je nerpr̄vu ne zemjē. Kī je mōgav, si je puškrufīv mālu da se māne kūri i imēli smo sāka nedēja dōsta vrēmena. Sua nan upejāli bājs i ramōnika. I tō sua bilī īsti mužikānti. Bilā je pūna vēla sāla umladīne. Tō je šlō nuāprit. Ako nī bīv drūgi samān blīzu, sāka nedēja je bīv plēs. Ako je bīv kāk samān negdē drugdē, undā se puštīvalu unī samān kāt je bīv. U

Räčički Briēh, u Prödani ili Sīsviête, Uslīci, Dragūc – ut sēh kräji sua prīšli i kantäli. Tō je bilō pudnevū, a ne punućë kakö je sadä. Je bilä Humšćina, ēn bakûn Vrhûvšcine, Buzëšcina, năš kräj – Räčićina. Sī sua užīvāli i sī sua pliēsali i kantäli. Nî bilō käku danäs kî mōraš platit säästav. Mužikänti sua bilī nëki Fijurîni ut Prödanu. Dvuā bräti sua bilī: Danilo i Jurdäno: edän ramönika, edän bâjs. (...) Tō su bilī mluâdi i užēneni jûdi. Jûdi su bilī sküpa. Nëki je bîv u uštariji, nëki na blagäjni, nëki je prudäja bulefne. Lîpu nan je bilō. Kât smo imëli dikämu za pôć, smo se klîcali, smo reklî: „Käj griêš Buzët? Ćemu pôć sküpa? Griêš pu vöda?“ Nîsmu imëli špîna. Smo imëli tåmu vraćäk. Të mluâde divôjke sküpa i tè starëje žiênske sua bilë kî sua nan pumöggle zdînat na gluâvâ tâ gulîda. Je bilō mälu blätu i sëga je bilō kât smo pu trözići hudili. Vöda smo nusili, pruâlî smo na ruâki, vöda nusili, teplili, öprali, sūsili.

(Obavjesnica: Ema Krušvar, rod. 1933.)

KOSORIGA

Mî smo enböt sijuâli čenïca. Kadä smo örali, se je stävilu štire vulë. Tō se zöralu i sijuâlu i pöner drûgu lëtu u šiêstin mëseci je čenïca bilä za žët. Nî bilō lähku: së ne ruâki i sëpi smo žëli kadä smo pužëli i dëlali puâse za zaviëzät snöp. Tō se je ne snupë stävilu, puâse störilu ut tè čenïce i müški sua puâse vëžuvali i kât sua zaviëzâli snupë, undä se zdînalu góri i stävilu ne stävice. Tō se klîcalu stävice. I tò se je sušîlu jënu petnäjs duân tè stävice i undä se prîšlu z vözi i völi i tò se pöbralu i pejuâlu döma. Döma se je stävilu ne prnät. I unböt se pukrîlu i tò se čäkalu dökle je prîšla mäkina za umlatit tâ čenïca. Tö se väjki môralu čäkat i undä se môralu čüda judî nuâc jer tû je bilō dëla za tò së. Znuâte da jäs san vrëća nusila? Undä se tò stavjuâli ne puât za sūšit da se tâ čenïca usûši. Tû je bilō judî pünu. Edän je môra bît za krgât mäkina, drûgi je môra hîtat snupë ne mäkina, dvuâ sua bilî za släma za ne köpa i edän kî je dëla köpa. Väjka je jöš nëki pumögla jer nîsu muglî unî dvuâ së. Tö se umakinâlu i väjk se môralu nuâc čüda judî. Pumögli sua rödbina i susëdi i undä su jeduân drûgimu šlî. Sua unî makînâli pa smo môrali mî nîh pumögî i tò je šlô takö nuâprit. Kadä se je usušila tâ čenïca, smo pöbrali u bâčve jer drugämu nî bilō kämu i pöci smo lîpu stävili u vrëća i pejäli u mälin. Smo nusili s tuvârun u mälin. Mälin je bî u Kötlih ne vöda. I tò smo samlëli së sküpa za sëmi šëmulami. I döma pöci smo prusijuâli. Enböt smo se štimäli: smo störili makaröne, lazañoete, krüh, a krüh kadä smo dëlali, nî bilō kvuâsa unî böt. Dëset bötti smo dëlali z ïstin kvuâsun pa se krüh nî vëć zdîna. Nî bilō kvuâsa, nî bilō lähku za ga kupit. I takö ti je šlô tò nuâprit. I kuluâc smo dëlali. Mujä pukojna mät je najprvu nevâdila menë i undä san dëllala jäs. Rastañila san tîstu i stävila nuâtri jäbuk ali urëhi. Ali urëhe se nî samlëlu, nëgu smo s pakjunarôn rastrlî i pöner tò pöbrali sküpa i peklî. Tö je bî kuluâc. Ut tè makiê kâj smo samlëli ne vöda (nî bilô

biēlu) smo zamīsili, stāvili vudiē i sōli i drūgu nīč. Juāj ku je bilò se je stāvilu. Ku ne, je bilā sāmu sūf i makā. Tō je bilò sāmu za fēste. Nī se tō dēlalu sāki duān. Mujā pukōjna māt je ubēsila u ēna kušāra i put griēde i pôle nan je duāla vēčer ali drūgu jütru ēna fētica. Nī bilò tēga kulīku smo tēli.

(Obavjesnica: Albina Dušić, rođ. 1940.)

ROČ

Fruát ut ubjaká

Je šāv fruát Jure z Rōča u Pōrtule. Nusiv je svēta kñiga katiéra je bilā sturenā ne ruáki. Kñiga je bilā svēta i je rabila unin jōden. Puli Rūšnak fruát ni mógav nuápřet zéj je pupalávala Mírna. Fruát je ubrnáv kuńá da če preplávat vóda i kuńá i fruáta vóda je nusila sē do Svétiga Štěfana. Tō ni mógav dáje zéj sua štrige störile tempurál. Kón se je utupív, a fruát je páv. Biságe s kñiga sua pále u ēna škója. Fruát se ukameněv, a u rakáh drží svēta kñiga ut ubjaká. Tú mēstu ánska danás kličeju fruát ut ubjaká.

(Obavjesnica: Diana Benčić, 1943.)

NUGLA

Jás dēlan putica ut urēhi. Za putica ut urēhi ruábi makā, juája, māslu, mlikō, kvuás, cōker, urēhi, i jás némēstu cōkera, kadá störin za nemuázat stávin káká marmeláda – kakóve iman, tuáku da za tú mi ne ruábi cōker. Za sturit dubrá putica, maká móra bit górká, ne smí bit mízla, zatú jás vēčer, prívu négu iman za dēlat putica, stávin maká u górkú, u kóhiňa. Za sturit putica jás duperuán šezdesiēt diék makié, tri žúte, črňaké, zéj uné bevňaké pótle stávin u urēhe. Störin tistu s kvuásun, stávin énu málú māsla, cōkera, ali ne čōda, neríban énu málú limúna i umēsin tistu. Kadá se tú tistu zdíne, ga rastuániň i nemuážen z urēhi, a urēhe móran samlét i upárit z vrélin mlikón. Dódan nuatri ánska māsla zéj tistu pride oš vēć měhku, vēć sóčnu. U urēhe ne stávin nič ku ne málú marmeláde, a ku ní marmeláde, móre se stávit ánska cōker. Kát se tú nemuáže, sē móra zavit u štrúca i pokle se stávi kvuás i pēć. Pečén dōkle vidin da je dubró pečenò. Ne stú usandesiēt u piēć, jénu tri kvárta ut vóre se móra pēć. Undá se zréže kadá se umízne. Móre se stávit ánska grójzi, ali ku stávin grójzi, stávin prívu u rúm da se énu málú zmóčiju. Prídeju vēć sóčne zéj ku ne sua sōhe i trde, a urēhe stučén u bevňaké i uni snih pumēšan z urēhi, tuáku da sua vēć puviéženi. Tuáku da ne hitin cā. Mi je žuáv hitit bevňaké. Ánke uni sua za někaj. Makuvnáča je pudobnu kúj i urehnáča, sámu némēstu urēhi se stávi mák. Se móra samlét i z vréla vuduá se ga móra upárit i stávit nuátri sē kúj i za

urehnáča. Se móre sturit ánska ut ružíci, ut rugáča, kát se ima mèjene ružíce. Enbót ni bilò čòda uréhi, pa sua jödi samléli maká ut ružíci. Se muglà sturit putica ut ružíca. Ružíci ima èn pusiéban guštu, ali kiga pjáži za jës (...) Diki stáviju ánska jábuka. Jás ne stávin jábuka zéj mi pôle pride prevéć mèhku tistu, pa mi se ne spečé lípu. Stávin sámú uréhe. Mi se lèpče spečé, mi lèpče pride. Ku ne mi je tistu nuátri síruvu, mi ni dubrò.

(Obavjesnica: Vlasta Mikolavčić, rođ. 1944.)

KRAS (NA HUMŠĆINI)

Smo hudile u Pázin ne krój. Jená žiènska nás je vädila i tú smo hudile jás i jéna kulégica. Mi smo sámú krój se vädile. Má smo stavjále đurnáli, znuáte? Véli đurnáli i tú smo stavjále skópa, pôle kát je priša véli blék téga i undá smo krujile. Ma sua se takáli skópa. Uni bót je bilò takò. Sámú pù brhána smo stôrile. Tú smo mòrale za sebë zièt mëra. Tá glávna nán je zièla mëra i undá rukuáv i kaj jás znuán kaj se ne i undá smo se tú počele krujít i s tén mètrun kaj smo iméle. Na tlò smo tú dèlale. Uni bót je bilò brižnu. Smo pléle i anka prële. Anka prës jás znuán. Se uskóbla vúna i pòbrale lípu ne kòp i smo závile na éna pálica i tú smo pôle iméle vretenó i mi smo počele prës. Pumálu còkale zdòlin i se je nadélu vretenó, se nevijálu ne vretenó dokle je prišlu púnu vretenó. Pôle se oš enëga nepùnilu. Pak smo usukáli tú skópa. Se je usukálu. Prëslica je bilá na èn paladič i undá se vezála vúna, lípu zamótanu góri. Pléla san kalcéte i ánska mája san si spléla. Se je splélu najpriju nuápre, pôle uzuáda pa se rukavé. Jás san se vädila ánska krujít u Pázini i kaj da van još o tén puvín? Štire jigli za kalcéte, a za máje sua bilé dûge jigli. Trébalu je vèć téh pònti nebòs. Najprije jená jigla pa drúga ókula za škafuni. Sua bilé sè lípu slôžene i sè se je lípu splélu. Najtèže je bilò piëta da van lípu grië za nuguá. I ánska ne kráji málù. Undé je bilò ánska téšku. Baréta se je ánce splélu. Ste počela da van pride málù téh pònti da van, najprije uné štivaléte dèlat, ènu dvuá-tri centimètre i pôle ste unó pléla pumálu dáje i dáje dokle je prišlo pa ste lípu stávila čòf ne kráji. I baréta je prišla ván. (...) Tú se kliče kurët. Ma nisan sámú já pléla, negu si pùli hiše, ánska mója nùna je prëla i málama. Pa sestrë sua ánska pléle. Rikáme smo ánska dèlali. Íman dvi róhi rikamáne. Lípu sè ne kráji se je rikamálu. Kát se nevádite enbót, ni téšku. Se je móralu imét èn špičas ut lësa sturenó lípu uglájenu. Tú mi je stôriv brát. Ánce éna muála škuárica smo iméli. Rikamála san ne kráji róha, kát prevínete unó. Sua bilé káu néke rózice. Za peršóna i pù je bilá tá róha. Enbót se ni dèlalu za dòple pustéje. Ánska kát smo se ženili. Unibót za vrime vujskié je bilò téšku. Véru san ánce kupála, mèšala kumpír, suádila, sè ne nívi. Prusijuáli smo čenica, trkiń i tuáku sè se je stávilu. Ako je bilá lëtina, je prišlu. A ako je bilò tepló, sónce málù, dažjá málù,

ni ne juáku púnu nás jer tú je húmski Krás i undé je juáku bilá šoša. Mi smo iméli šterna. Mi nísmu tulíku pátili da ní vudié, ali za bluágu smo mórali dosta lárgu gunit vóda (...)

(Obavjesnica: Stelina Bolternštajn, rođ. 1935.)

ŠKRINJARI

Mój nónu Bépu Škriňar rojén je poli Škriňari na Humščini mijuár i devestótiga léta. Zádne létu píve vujskié je biv leván, kuáku bimu mi rekli, i pusláli sua ga da děla káu priúčeni bólničar, va městu Špitál va áustrijski vojski. Mijuár devestú dvájset i piétinga léta, vrié je biv užénen, je vidiv da ní životá poli Škriňari, je šáv va Mérika. Va Perú je biv piét lét i se je turnáv devestú tréjsetiga léta. Kakó se je turnáv, je pruširív hiša pa je póčev kópevát zémja da bì se ut te sirumašcine zdignav i málú se je stórov hmét, kuáku mi rečemu – dóbar guspuduár. U unó vréme zémja se těšku kópevála jer těšku je pródav kí got je imév jer se ot zemjé živélu i suámu je zémja hranila faméje katière su iméle uni bót čóda utruki. Kát je kí pródav zémja, ta zémja ní bilá vajki poli tvujé. Je móralu bit ánke jóra hóda i z vuli i s tuvárun i sakakór. Ni biló ni tráhtura ni fréze, a kámoli vetüre. Tuáku se je ón ne té zemjé pátv i móčiv i pruváv je najboje káj je znáv z blágun i sémí drögemi, siénun, s prasci... Kuáku je znáv guvurít i némški i špaňolski, a hudilu je ánska u talánska škóla u Púla, je znáv i talánski. Kát san biv muáli, va náša hiš je juáku rát prihájáv húmski pluván. Véć bótí je znáv čakulát z mojién nònetun. Já ga se spámetin kí je vajk imév néke karaméle sóbun. Uni bót ni biló karamiél na sáken kantoni kúj i danás. Karaméle sua bilé rětke. Tuáku, édan bót, kát je moj nónu imév, bimu mi rekli danás, téžak dán, se mu je šló nekakó puzdúlin. Kát je kráve šáv gnát ne vóda da se napijéju ne lókvi, té kráve se nísu téle turnát, a kuáku je börnu vréme, té kráve rát pliéšej, tečéju, i nikakór va štala i nónu je vre biv juáku, juáku juádan i je zákle i jóštu óni hip je prišav pluván húmski ne nögi ne preka zgúrun i ga je čóv, a nónu ga brižan ní vidiv. I tá pluván húmski mu je rěkav: „Ma, sjór Bépu, ne bì télu tuáku Bóga prukliňat.“ A nónu, kuáku je biv juádan, mu je rěkav: „Guspudine, kópite si kráve. Čete se i Ví nevádit.“

(Obavjesnik: Dario Škrinjar, rođ. 1957.)

VRH

U náše vasé najvěć je biló zemjurádniku. Sua se bávili s krávami i z vuli. Poňer kát sua si jödi nakupili fréze, tráture, unibót sua šli ne kráve i smo mlykó prudajáli. Jás son préla. Smo iméli uvcie doma i son préla i undá tá vúna son ušukála i undá spléla i múžu pulóver i kalcéte i utrukón, a jás son bilá spôsobna ánska šít. Jás son s stuáriga kapóta, mi je duála jéna žiénska, héceré i múžu stórla jeketón. Tú je unó tri kvárti. Utukón son šíla bragéše ut mujih kótul, kí ní

bilò s kén kópit i bragéše i brhániče i sé káj je trébalu. Jás son se nevádila šít. Jás son bilá dyvójka dóma. Ne Vrhé je bilá jená znídarica i nás je biló púnu. Nísmu iméli púnu kaj dělat kí nísmu iméli kampáne. I kát je uná iméla putréba, son slá puli né i son štrampuntiévala dikáj ili kak ruáp stórla kuáku son vidyla i son se nevádila. Smo dělali kampána, pa ní biló láznu, negu sámu unó kaj je biló fórtu putréba. Jer mi smo živéli sámu ut kampáne. Tú je muáralu bit sáka nedéja: utruké nerámeni, hudit pú jöre ne Vrh za poč h máši. Tú je biló jedinu kaj smo iméli u nedéja. I kát je bilá káka fésťa, smo hudili kámu dáje kát smo bili mluádi. Smo pěstili za Véli peték, za Bójza vilija i za prívi duán ne sédun dvanájstiga. Kí ce znát sáta jímena? I ne Pepelnica. Za kurízma nísmu iméli tå óbicaj da sáki peték muáraš póstit. Jás son se uženila. Mój pukójni učá je dělav, i s komunisti se ní slagáv, pa sua ga duáli dóma. Smo bili dosta nastrójeni ne véra i níson slá u komuniste. Denás mi ní krivu da son támú živéla jer vidin utruké. Si sua, hvála Bógu, zdrávi i tú je dosta.

(Obavjesnica: Nela Vivoda, rođ. 1932.)

PALADINI

Énu jótru smo se zbódili. Je biló za poč trébat, a mat je muárala poč u štuála kí smo iméli muáliga tevčíca, trébalu je pumús éne kráve, póstit tevčíca da sasé, da se lépu naji i da pońer sí skópa móremu poč u vinograd. Učá je bív u kunobi i je ruštuluáv z buáčvami, prehitiv je dnó, vińev je dáge ván, óbračaj razadniv i počer pumálun smo sí skópa zamučili. Dvuá badníca smo stávili na kasún ud fréze. Ziéli smo brentíce, sáki svujé škuáre, néki káka britvica, díki je zíev škuáre ud třt, díki je zíev škuáre za strić, kuáku smo riváli, kuáku smo mógli. Néke sua bilé nabróšene, néke sua bilé tuápe, ma senáku ni biló čás čákat. Siédma jöra je prišla břzu. Tú je biló dosta óblačnu, máglá, ali ní kaj - kád se muáralu poč u vinograd, sé se póstilu čá. Prišlé sua nan pumóć ud sěh kraji sá parentá kí imamu i tuáku nás je biló énu děset-dvanájs kí smo pumálun šli prema vinógrade. Najprívu smo šli u Kaštelić. Dólyka imamu én vinograd u katierin je mačkaléta nuátri, malvašije čóda, éna piét vrsti. Ni čóda trt, ma senáku tréba pubrát čá. Séga je Bóh duáv. Kád smo prišli u vinograd, sí skópa smo pruntali škórne jer je biló fórtu vélou blátu. Tå vinograd dělamu štabelu, se ga frezuá, se ga kupuá, krampjačuán ga pasuámu tri-štiri bótí na létu i tuáku ku prideja vélí dažjí, káda se pubira grójzi, znuá bit fórtu blátu i oni bót je téšku áンka hudit. I još dikáj ud lišća i još dikáj ud uněga čimaňuá je ustálu. Tuáku se naberé břzu pu brentícih i pu sěh pusádah katiere nísimu sóbun trébat. Vájki je bilá nevádva vjótru prije negu se grié čá pupit én bićerinčić rakijice, da li je bilá uná s kurumáčun ili nevádna. Tú je biló da se muára. Sé se putrgalu, kí véc, kí muáń, stávili smo badníce i brentíce nuázad ne fréza. I pumálun prema dóma prišla

anájsta jöra. Sèunuáku trödni, láčni, píva tóra smo nabruáli, trébalu je peját dòma samlét. Kád smo tú mléli, mákiňa je bilá vrié próna za mlét tú grójzi. Žiánske sua šlé pruntát dikáj za marénda, énu málú se je nerézalu pancéte, énu málú pršóta, káka klubasica ku se je nuášla još. Ta štajún ud klubasic je finiv, ali mät je znála nuáč u kákin luncó dikáka klubasica kí je ustála ud Nòviga lëta. A mi mûski smo pumálun raskrgiévali sáki én brentié i drétu ne buáčva pa u mákiňa za mlét. Tú smo zmléli. Enbót sua bilé mákiňe na ruáki, denás na létrika. Tú stáviš i grié dôsta dôsta břje négu kád se enbót móglu tú dělat unuáku sè na ruáki i mlét kuáku se tú négnalu. A té növe mákiňe katiére imamu ima ánska za dižgranát cá uné hlusté ud grójza, tuáku da suámu káj ustáne je jágude za kóhat pońer. I tuáku pumálun smo zmléli cěla tá fréza, smo šli dikáj pumaréndat i břzu-břzu je priša puduán. Vinogradí čákaju drögi i ni biló káj ku ne nuázad sè nabót još sturit tóka éna ščáka. Šli smo u drögi vinograd. Dóly na Piérčeva iméli smo én vinograd črniga, vélí vinograd – fórši mijuar tit je biló sè skópa nuátri i ánska támú je trébalu pubrát, ma támú smo ználi da ne bimu sè nabót ki támú je biló čóda-čóda téga za pubrát. Blátu sè pusén, takóva je bilá létina, nínamu káj. Hvala Bógu, grójza je baštánca, ni daga je málú, létu je biló dažnò i vréme ni šlò na ruáka za třte, ma fórši éce bit dikáj senáku. Ben, pubruáli smo mi ánska tú črnu grójzi, prepejáli nuázad dòma. E, břzu je prišla núc. Tú je šetémber kádá pride břzu núc – štíta-piéta jöra vrié nímaš káj ku ne móriaš pumálun poć, dikámu se skrit. Ni biló níku vélú zimá, ma senuáku kád grié sónce cá, ni véc tuáku lèpu stuát da éceš bilu kadé brez rukaviča ili dikáj stuát. Magári pudnevò kadé je sónce je ználu bit fórtu teplò i si smo bili pótne ud těh brentiíci, ma kád grié sónce zuad bréh, se skiješ puli ugén. I tuáku smo zmléli ánska tá dröga tóra i pumálun je bilá nevádva za večéra spéć ali kákiga praščíca unuáku u fórní ali smo ználi sturit kákiga petehá. Tú se čóvalu za vécá děla kád se dělalu na kampána, a sigóru jénu ud níh je biló trégt i kád se je žélu, se je čóvalu tuáku dikáj. Tú sua bilá gluávna děla kádá se ni glédalu ni subóta ni nedéja ni fěšta ni né, négu jednustávnu se je šlò za tén da se tú muára sturit čím boje i čím břje. Eku, tulíku je biló za én duán kád se je trégalu i nurmálnu dělalu.

(Obavjesnik: Romeo Matković, rođ. 1972.)

FRANEČIĆI

Son se odatajila u srédné faméje. Ni bělo bogatijé. Smo šlé u škóla. Smo storilé pét lét talánske škóle i qondá vijaménto, se je tú klícalo. Tú son storila dvó lëta. Mój pokojné cáca me je zéu ván eš škóle i son šlá šližit ot trinájs lét za bit lèpo obúčena i obóta. Son vozila karocéla otróká (...) Sáko vécér smo se nôšle sè skópa, smo rikamále, smo pléle vúnene máje, šijápre i smérón smo běle u društvé i kantóle. Íman vóho za můžika. Mój mós je biú žnídar. Pókle je

finiū pa je šú u vojska, je ostáu pržoňér pa so ih na Vis popejóle. Jás són ga čókala i kadá je prišo, smó se oženile. Nísmo iméle ni žlice ni piróna. Hvála Bóge - danás imamo. Je umru kát je iméu šezdesét i sédon lét. Káj se je máglo se je jélo. Kát so bělē fěste, se je kóhalo i kokosé i jóhe i prascá i ot séga. Vájka smó hodilé. U Svéten Martine sáka nédéja u věčer smó plesóle. Nan je bělō lěpo. I u Slóm smó hodilé i h měše i h věčerné. Nan je bělō lěpo. Smó běli se kókó éna kadéna. Jás són rójena poli Svéte Martin, a bivan pole Franečečo. Sáka nédéja u drúštve mladiče, én ez Baráke je zéu rémóněka, bakón króha u róke. Nánka ní vičerau i smó šlé u šála. Je bělá seromáščena, ali smó běli jókó konténté. Káda smó iméle rójendané, smó storile fěsta, so prišle mladiče. Smó igrévale tómbola i škrile ne nékén lónčicé, ne néké škótale ot pátene i smó dělale pùpe ot stróč. Pjóčke nisón igrévala. Se je šló h mědege, a ku so bělē máne bolesti, smó se ličilé dôma. Mója máma je hodila ánska mědegegon u Trs. Niso je mógle ozdróvet, je muárala močit u bělen viné šumagáne i stóvjat se ukulen trébóha i ozdróvela je i döčkala devedesét i dvó léta. Oná se ličila, kadá je pôla, oná je šlá u bôška kadé je bělá borovina i tú je pobròla u éna côra i stóvela i tú rascívla da pride těkúče. Kát je tú zavrèlo, se je stóvelo na tlá i nôge nôter i vrh éna poňava i oná pára góre. Ne bén znóla nič věc réc. Mi smó prišle u šála, smó ih pomógle obúc, ali sômø móšké so šlé u máčkare. Pókle vojské so žénské počéle u máčkare.

(Obavjesnica: Milica Vivoda, rođ. 1933.)

MARINCI

Mi smó péna čókali da pride Vazén, ali márali smó bit dobré, pôslušni u hiši. Smó mórali nabrat lësa za podmitit ogéń – sáki svój snopić. Nás je biló šes otróki u hiši i sáki je döbiú jój onoliko kolíko je snopićo nabráu za Vazén. Mi smó se bravolili én přet drógin kí cé věc. Tóko da je máma bilá vájki kunténta jer smó pošlošali. Za Vazén smó jéli najprije ujótro reňino. Máma je prvo věcer ili óno jótro šlá zornici h móši i neslá je pince, jója domóca i klobasice ili dikaj se skópa i ója jeno mólo jer se je konšumálo óji domóco ot jólík. Péna smó čókali da pride dôma jer nan je prontóla frústik. Póner je biú obéť. Obéť smó pomögli si dikaj prontat. Máma je iméla kokosé za jóha. Je storila štracóde ili nôke, šugo i ondá káj je biló poli dôme. Ni se šló u bitéga kipévat. Za Vilija smó vájki jéli bakalá. Mój pokójni cáca ga je stróšno pjážiu bakalá i máma je márala věc boti póc u Trs nés nikaj prodat: da li jója, da li bura domóca, máslo ili mlikó fréško... ánska je nosila i ondá je kipila káj je rabilo za dôma, a obavézno je móralo bit ánske bakalá. I tó smó se sê zbróli ukulin mize jer ga je máma najprivo skóhala i očistila i póner dôla očé da tučé. Nan je dáu da vidimo kóko se tučé. Tú je biló za Vilija Bójza. I kórizma se je držóla – kí věc, kí máń. Dě so bili bôlani ali storí, ne. Jás jústo ne

znón káj se je sé dělalo. Smo hōdili h móši u nedéja na nögi. Ni biu problem kuj denás póc i prič. Ni se mrsilo. Véć se je jelo pōsno. Za Vazén smo se igrōli. Ígra se je klicala navážo. Tú se stóvi objök nöpręt, se označi gránice du kadé máraš hitat i du kadé se stoji. Na tå objök se stóvi invážo. Ondá si saki nöjde én objök. én je nötri. Oni ki je biu poli invážo je vágka möräu pázit da je invážo vágka poli onen objaké. Ku ga je něki pogodiū, on je najpřvo márau zdinat invážo. Ako ga je riváu čapát, je on šu tamo. I tóko smo se igrōli cèle jöre i jöre vané. Smo se igrōli skriváča. Smo šli váje góre u jölike, na vršic i tán smo se igrōli, kantoli, smejöli, a pu zimé je biu lét dvájsset dón, ánska én mēsec. Spoda köríta kadé se blögo napájalo je zaledilo i teklo po cesti váje zdúlin dø éniga potoká. I oni ki se ni znou frmát na kröji, je šu drito nötri u potok, a tán je véć bilá voda éno mólo. Se je nosilo jölike žegnat i ki je imé kakove röze ali dikaj. Denás je mólo drigöče. Denás ni prošešíjona ukulin. Se gré h móši ki móre. Smo imeli véli sameń pudnevé, ne punočé. Si svéti je bilá fësta. Smo storili lépi plác za plesát, muzika je bilá, smo ogradili sé ukulin. Na samjé so prišli prodávat sôhe smökve, tú je biló za otróké vela fešta jer je saki kipiù dikaj. I póner téga je biu drigomán tå sameń. Saki je prodöja ono káj je iméu döma. Mój pokójni oća me je zéu za róka i z mašino na Riká. Preko sëh škalini se je hōdilo. Góre na Riki je bilá procésija i se je nosilo kip Májke Bójze. Jás son bilá móla oš onibót. Se je storilo jürčeka. Ku je u vasé bilá kaka dikajina katéra ni se oženila na vréme ili dikaj, jürčeka so stávili na krü. Kát so tú vidili, něki so se razrabijöli. Za Véli peték smo jeli bakalá i kapičine u péci. Za Növo lëto lépo je biló. Mi smo znöli lépo se obuc i kólédvat ukulin hiš. Tú smo kantoli přet sáka hiša dökle niso prišli i döli nan dikaj. I onda so se štimöli sé sosédi.

(Obavjesnica: Jolanda Dvorničić, rođ. 1939.)

ŠKRINA

Jas son Marija Kajin, Klárić rójena, u Škrbini. Mój nöno je biu Matijo. Rödiú se je osanstú šezdesét i pétiga lëta, isti dòn kát i jás. Bén reklá za mojéga nöneta i nígöviga bróta. nígöviga bróta jás nison nidar poznala. on je umru prije négo son se jás rödila. Téta, ká je bilá oženéna za nígöviga bróta, mi je ričine pistila kát je trébala umrët. Tú so bili dvó bróti, áli se niso slözili rádi téga jer én je biu trdi Hrvát, a én trdi Tałan. Mój pokójni nöno je šu sáka nedéja h móši iš Škrbine u Črnica jer u Črnici je bilá móša na hrvácki. A tå drögi je šu u grót. Mi smo rekli grót, a ne Buzét. Mója nöna je umrla kát je nén najmláji sin iméu éno lëto i pù. Mój čáca je iméu sedunájs lét i je ostálo pét bróto mlájih i pokójni nöno. I nöno, kát so trébale prič máčkare iz gróda, on in je prontau pršoti, pancéta, vinö i tóko i káj je iméu döma. Je réko da in je prontau ánska tridesét i kvarnór jöji da vidijo da je Hrvát, ma da je človék. A s tén drögin

brđton se niso složili. Ž nígovo ženò, kà je umrla pòr kàt son jàs bilà vèc pùpa, smò si bili jòko dobri. A tà pokójni bárba Mudéšto je biu lovac. Bárba se je oženiu za téte Bépe is Cóna. On je znáu u èen dòn ubit ánska trinájs zòjco i prnëso dòma ih obèsit. A tà nígova mat je reklá: „Mudéšto, ma kaj ti ni dòsta?“ on je réko: „Češ da za pù jòre ti prnesén oš enëga?“ I tòko je prnëso zòjco enëga dò drògiga. A já son, kàt je bilò léto, ku ni bilò vodé góre u Škrbini, son šlá po voda na Vrajcí. Tù je bilò èno mësto i son prneslá ánska nín. I u škòla kàt smò šli, smò šli iš Škrbine. Je trébalo pasát mòs. Kadé je sedá samán, mi smò klicali Škója. Góri na kròji je biu kandòt. I alòra, dò tåmo smò šli bòsi sé dò Mája. I tåmo smò se obòli za pòc u škòla kao drògi otròki. I kàt smò šlé iš škòle nòzeti, smò se obòli. Mòj čáca je biu u rúdniki. Nás je bilò pét otròki i sèh pét je poslau u škòla. Sestrà je šlá u trgovaca u Pòla. Drògi so bili mláji. oš da Van rečen kàt son bilà móla, mója prìva igračka je bilà pùpa kí son si je sóma storila: glavica, ročice, nògice, ánske èno málo krvaviga koncà i čtniga za óči. Smò bilé tri sestré. Já son storila té pùpe. I mi brižne smò se igròle vané. Je prišo mòj bárba, mi je zéu té pùpe i hitiù u gròja i réko: „Tovrica stòra, hòj dèlat, ne se igrat s pùpami.“ Onibòt je bilò tòko. Tù nécu nikat pozabit jer tú mi je bilà prìva i zàdña igračka u životu. Tà igračka je bilà ánska ot mojéh sestri jer nismo mi iméle igračke brižne. Kí nan je otéu prnës? Nismo iméle nánka ròbe, a kamoli igračke. A oš da rečen za pokójniga nòneta. On je úmrù na devetnájs denája pedesét i devéte i dvò dòn je biu u Škrbini. Bárba kí mi je hitiù áa pùpe je biu ž nín. Mi smò bili u Buzéti, a mója máma je šlá sáka šetimána góre. Enbòt na mësec in je neslá čestèle hráne. Magari ánska bárba nan je dàu ot prascà. I kàt je biu pògrep, je biu pòp Jákomo iz Mlòna. I on mu je odírzaü lèpi góvor na cimiteri zatù kaj je hodíu h móši. So hodili skópa sáka nedéja h móši tán. Prije škòle, kàt so prišli Némci, jáson za partizáne nosila pòšta. Onibòt smò bivali poli Vidáco nèko vrëme. Son nosila pòšta ot Vidáco dò Jòričíco. Jàson moglá dát tà pòšta ili téti Ándeli (tù mi je bilà báš práva téta jer je bilà oženena za mojéga bárbeta) ili Lòjziči, kí je biu sosèt. Nison smèla dát ni mojémi bárbeti ni Lòjzičevi ženi ni nubénimi drògimi. Moja máma mi je pòšta zašila u ròp ot kapòta. Za skóza so mi dòli lática za prnës mlikò. Kàt so mi dòli mlikò, dòma ni bilò ni téte Ándele ni bárba Lòjziča. Jàson šlá dòma ot Jòričíco s tòm pòšton u rúbo ot kapòta i poli Komòšcice je bilò èno málo tròzicò i ondà se je klicalo Frnòža. Zdùlin po téni tròzi so šli tri Némci, a jáson iméla pòšta u ròbi i so mi rekli dòma: „Ku ti nòjdejo pòšta, céjo ubit máme i čáce i céjo zgorët céle Vidáce.“ I jáson ot stròha, kàt son videla té Némce, mi je pòla lática z mlikòm i son počela plòkat, a oni so paròli da plòchen kí son pròlila mlikò.

(Obavjesnica: Marija Kajin, rođ. 1937.)

PRODANI

Lépi óbičaji so bili. Prvo se je pripróvelo sè kaj je bilá potréba za oni bót. Oni bót smo sómo slávili i dèlali kaj smo se prontóli. Za Vilija ujótro je bilo črno kafé (ánka mlikó ku je kí iméu dóma) i ku ne jóha prežgóna, za kalicjón bélá palénta, za obét manéstra, za jóžina fritóda i za vèčera kompir pečén pot črépna i z máslinovin ójin obéjen i zéji ili kapóson ili radičen skópa. Tú so bilá jéla kát smo se mi gojili. Po lèti kát se je dèlalo vèć, za jóžina je bilá fritóda ot zeleňáve, éno mólo klobasic nòter. Fritule so bilé glòvne. Sát cón Van povédat kóko smo ih dèlali. Čete se vaję čodit. Fritule poli nás: najprivo jója, coker i póner vŕhne, a póner kát se tú zméša mólo moké. Uměsto vóde se stóvi vinò bělo. Cukerancíce so dèlali u nòše vasę, a mi dóma nismo. Króštule: se je stóvilo jóje, mólo vóde i zamisilo da ni prevéć trdo i mólo kvósa i ne máslinovin ójen jer oni bót se ni mogló kipit onó drógo. Za dëset so bilé. Mi smo šli enbót ne dón ne móša. Za svóte se pripróvelo lépo, mólo i pošténo. Je bilá jóha, z jóho nèdëva i póner ali fuži ali makaruni s kompiron ali pášta. Ot slátkiga so bilé fritule i króštule i drögiga slátkiga ni biló. Za nobéniga... kadá so trébale bit máčkare, dvò mèseca smo dèlali rúže za máčkare. I tú je biló nékaj lèpiga. Žénske so iméle sómo baréta z rúžami, a móški so iméli vèle klabóké i ne krójí je biu čof da vèse dôle. I ne bandoléra smo stôrili ne bóki i ne krójí se je pistilo cöndre i se je zašilo ne sáki kráj enéga. Kí ni iméu jóji, je dàu šoldé. Štrükje smo stôrili za vèčer, a ujótro kafé i zeleňava i klobasicé. Bez klobasic ni bilá fritóda. Pôsti so bili glòvni u máčkarah. Kadá se ubije prascá, ujótro je biló kafé i rakija (ponòdit kí ce pit, kí ne nič) i póner se je zélo pečeňe, za dát otrókón i smo se peklé ne špici i tò smo iméli ogníšci (ni biló kao danánska da so bili špáhari), smo se speklé ván onéga lèpiga vògja i stôvili moléte i vŕho téh moléti smo peklé. Kadá je trkin počéu dèlat glòve, kadá se storiu zríne, se je zélo za péc i mi smo tá glòva stôvili ne puluvica i ánka zgréblé z moléiami ván vògji i stôvili moléte, a za ga lágje zet, smo stôvili špic ot príjkola. A za lipit trkin je bilá ánka lèpa nevádva: kadá je biu zréu, so si sosédi pomògli. I se je pekló trkin i se je tüklo oréhe i jábuka. Tú je biló nékaj vèseliga. Smo prišli dóma ž níve i kadá smo povečerali kaj je kí iméu dóma, smo bili sè vané: mládos ne én kráj, stáros ne drögi. I smo kantóli. Da li smo bili tródni ali nismo, mi smo kantóli. Sè je biló vèselo i sè je biló lépo. Ali smo gróbili, ali smo kopóli... Kadá smo hodili ne plés, nás je biló kvarnór i štéri u Pródani za póc sè skópa ne plés. Kadá smo šli po stazé, nás je biló tri file. Smo kantóle céla stazá ne nògi u Buzét plesát ali u Króšvare tán i nòzet. Sè je biló drigáče pùno i lèpče. (...) Póner se speče kröh da bòde fréžak i se ga móči u viné za obét i pažou se kóha kao za jóha i se pojí z ójen, a vèčera so lazańôte i kapičine i bakalá. Tú se nison spámetila. Sáka Vilija je tóko ne Buzéšcini (...) Pinca, jója kóhana. Ujótro máma je raspórtela jója áš smo šli áanke igrát š ními i kóko so ga picali, kí je hitiú u šoldo, si je zéu jóje.

Tú je bilá jígra. I ne kóluc. Ku nismo iméli šoldi, smó stôrili ot pijáta i topoláli. Se zóme méra i ku pride méra, si ga zóme. Dvájset i én trétiga je svéti Benedít: lástavice pod skadníc. Svéta Marija Móla šetembra, ká je ne óson, gréjo čá. Je én óblak ne nèbi ot tèh tićo. (...) Ku češ plés, ku češ rakamát, a plés ot hlòč, máje, oná barèta ká je za sôdote. Mojá mat me je nevádila. Ot sédan lét són hlòče spléla. Kadá són počela mája, nison pistila dôklé nison finila, kalcetone i zavezáli. Máraš bit rójena za sáka stvór. Je biló púp lèpih brómnih. Tri rúže nôter, rokavica, polôver. Nison iméla tóliko šoldo za kipit vùne. Ánka šandále za pôc u plés. U Prôdano niso dèlali bôčve. Sosét u Kósériga nan je stôri bôčva ot dèset tólitro. Mi smó iméli bôčve sè ot rôsvaja. Sè je zapôšceno. Unôk neprôvja tráhtore. Je biu pún cimiter jidi. Jás iman nevèste tóko dobré. Pôner pèdesétiga lèta se je počela dèlat pandispána. Marmeláda ot smôkav, črešań: najmáne tri jôja, pôner zriban limón i cökera i kvôsa i umisít, lazône.

(Obavjesnica: Marija Sinčić, rod. 1932.)

VELI MLUN

Jás són rójena eż Mlóna. Od otróká znón za ólek. So biele sélín. Enbót niso biele kúj danánska. So iméle lèta i lèta. So biele vélé króšné, dèbèle, a sadá se sôdè drôgôčje - kôpjene. Smó iméle ánka tókłarija. Sadá se počmè brót zgóda. Enbót se počelo brót u dvanájsten mèsece. Na tri desétega imamo samón. Drôge dòn po samjé je biló sè na ólekah. Ni trébaló kôhat kí je nékaj ostólo od drôgęga dnéva kí je biu samón. Uvècher kád se je prišlo dôma, tú se máralo se očistet, u badnè se je stôvelo. Se je šlo na lójtra góreka. Je prišla mófa, a tú se ni prôlo. Tú se je sè tókó samlélo. Kôkó otrók znón da so se nosile z bréntame u tókłarija. Drôge so prepôjale z vóze. Trébaló je vóda zakóhat da se pôner poliva tá pášta od ólek. Na pištrin se je samlélo. Je biu objók (pištrin se je klicaló). Na tú se je mlélo. Se je máralo vrtét ukulen. Ni mûgo sè edon. Nôter so biele rádnéké. Kád se je sè samlélo, se je sè pobrólo u špôrte. Tú so biele od konópa spletené. Bila je zapíta. Kád se je špôrte nepùnelo, se je stôvjaló na stisk, preša i pôner so tú stisnalé i zalivalé z vrélo vódo. So biele dvé bôčve. Kád se je bôčva nepùnela, oné so dôle otpíle da stečé ván vóda jer so máralé dvó-tri bôte polivat dok so videlé da gré óje ván da ni čista vóda. Mi smó polivalé stisk, strèslé tè špôrte da se zdine i da gré ván óje. Kád so finele polivat i stiskat, so iméle côra na mânegé pobéralé tú óje. S pérón od kôkôš ali dindijóta so pobróle sè óje. U štanóda (vélia posôda) se kôhalo óje. Kaj je ostólo od ója, ne znón. níva smó si pôstilé za sadit drôgo, a ne za ólek. ólike so biele sômo po korône ili po krôje. (...) So drôgôčje glédale jer so od téga živéle. Ne znón zakaj.

(Obavjesnica: Smiljana Vivoda, rođ. 1948.)

ŠTRPED

Jás son rójena Ána. (...) Nás je bilo sédom otrók. én je umrú. Kát se je rödiú, so ga rivóle krstít. Néké smo stáros dočókalé. óš ená sestrá mlája ot mené tri léta (...). Brát najstaréje je dvajestega léta rójen. Met sákega otróká je dvó léta razlike. Iméne smo iméle jer so bélá štěre bróta. Kát so se raspórtele, so dóbéle sáké mólo. Bélá je serom□šcéna. So bél□ s□še s□kó lěto dibótó. Mi smo ževéle sé skópa. Je bélá kóheňa i kámera. Sé je béló toliko města, nič věc. Najmlája sestrá se je rödila u énen prostöré kí smo kipile pónér, a sěh pét smo spólé u tén prostöré i mát i očá. Jás son spóla u vélę, dûge zikvę i son držóla zikva da ní bi kí šú spát. „Hóde ván, hóde ván, nécé ti nobén zét zikva. Tú je tvójá kadé spiš.“ Šoldó ni bilo. Mátěre i očé smo govorilé Ví. Kadá je prišlo proléče (nemlát rečémó po domóco), sáko lěto je šú u Trs kopát vít ukulen Trstá i děkaj zasližit. Je biú čá po osom dón. Prišo je dóma i mi smo běli lóčne króha, ma i sěga. I kát je prišo dóma u sobota, mi smo šlé čókat. Smo znóle kadé se pří mašina es Trstá zgor Pércé i kát cé póc čá es króga. Kát je prišla ván, smo těklé dóma mame: „Čáca cé prnés nan króha.“ Smo se najéle. Je réko: „Otróké mojé, báren jedanbót najete se.“ Smo gojilé po enéga prascá, ali tú je šló sé za düh, za štěvora. I těučíca. Jer je čóda nín oni bót šú na inkánt – cělo iméne. Jódé kí so dělale za nih so se klicale kolóné. Sé smo prođjale. Smo se držóle na nogáh, magáre bili lóčne. Sadile smo čenica, kompir, trkin, u vře radić, salóta, pomidór, sějen, pršémoló. Smo iméle čóda tít i grójza i smókve i bréskve. Čóda smo márale dělat za iméti někaj. Ot blóga smo iméle dvé króve i oné so dôle mliká. Kát je prišo tělec, nánke mliká nismó iméle. Smo dělale joha prezógna ujótro, a mlikó sómó smo pešcévalé za sákega tókó én lónčic za otróké. I drógo smo sé prođjale. Mlikó smo nosilé u Májcané. Ot Májcanó na mašina pa u Trs. Smo márale nosit váje na štacjón na mašina. Po dvájset litró mliká ánska váje do góre ku smo téle prođat. Sé smo šlé u škóla: ot prvěga dö zádnéga. Škóla je bélá ujótro i čespodán. Dóma smo se klóle. Smo nosilé pisankó. Smo nosilé jöje u bitéga. enó jöje je bélá éna pisanka. Kát smo šlé kipit marmeláda, kvós, konšerva, sé smo kipévalé z jöje. (...) Kár céš je béló. (...) Sómó štrukoló ot jóbok smo peklé. Tú se stóre těsto s kvósom, se čóka da se podigne. I oréh je biú. Króh smo misile sáké dón. Máma je pišcévala ot prvěga dnéva těsta za dróge. Sáko jótro smo iméle éna feta króha, kafé ot jačméra kí bót. Smo iméle za mléti smo peklé na ogníšće i sé se dělalo na ogníšće i kóhalo. Senókó smo bilé veselé. Smo se igrévalé. Mi nismó pensolé da smo seromóhé. Pinca se misiló kókó króh, sómó se máralo stovet věc cökera, zribaló narancé, sáké bót je šú očá u Trs i prnéso narancé, limóne, kí je on zasližiú. Tú smo špóralé za pince. Mlikó smo pišcévalé za máslac. Ánska po děset pinc je máma umisila, tókó da smo iméle za Véle Vazéni i oné kí pride za osom

dón. Fritule i króštule smø dělale: fritule za Božić i Véle peték. Prvë dón smø čistelé kamin. Smø iméle ogníšće s smrékvon. Mój oćá je zavezau na én paladič vélę smrékva i nisø šlé góre na krú, négo so dôle očistelé kamin. Mí püpe smø očistelé kóheña da bøde lépo čisto. Za Viála Bojža ujotro gorké kröh je māma speklá i gorko vinö i tú smø jéle. Tú je biu óbičaj u té vase. Póner za obet nismø nič, négo póner za vécera smø stuklé bakalá i lazańote. Nas je poslola h móše tó, u grót u Buzét. Smø iméle joha ot kókošé, smø ubile enéga petehá. onda je storéla šugo otneğá i kókošé za joha. Danás se hita maćkon i brékon. (...) nöké ili lazańoton. (...) Čóda zójco smø iméle. U johé je belá céla kókošá i smø iméle kapós i štrükolo ot jóbok. Štrükolo sómø za fëste se je dělalo. A kröh smø peklé pot črepno. Špáker smo storilé pena šezedesét i štíttega lëta. Dó oné bót smø iméle ogníšće. (...) So prišle pobérat. Se máralo dát sáko lëto. éno lëto je belá sóša. Smø jéle kröh ot srká. Tú je beló trdó, grebló. Mojá mät je reklá: „Gospodin, Vás prôsen, ma pistite mi za tú lëto. Nestojte mi zét ki niman káj dát otrókon jés.“ A gospodin je rékó: „Lépa mója žénska, jás ne móren Van tú pistit.“ Nidar póner mója mät ni véc h móše hodila. Son ga prôšala ráde otrók ki in nisøn iméla káj dát jés i ni mi tēu pistit. Kát je umrla (...) ne znón katere pòp je biu. „Jás vêren u Bóga i mólen i se prékrižen sáke bót kát jin, ali opróstite, jás Van tú ne móren pozabit jer mi je beló jóko potréba.“ I kát je umrla, je rékó da je belá jóko dobrá žénska, da so je sé štimóle i da je belá jóko bistra, ali da éna stvór ni belá kóko róbé. Kát smø šlé jás i mój brát platit, smø ga prôšale zakáj je ón tú rékó. Smø se igróle na mištriče i na kvádro i skriváča dôstę i kantévalé. Kóko otróké smø se zbróle. Ki je takniú ríga, je márau póc na növo. Smø iméle lástręce ot objaká pa smø hitale. Véc mištričo ku si hité si dobíu. Smø se igróle za Vazén za joha kóhana. Ku si jöje pogodiú, si dobíu čentéžimo i jöje. Smø iméle dobrá róka za pogodit.

(Obavjesnica: Ana Rušnjak, rođ. 1932.)

SALEŽ

Jás čón mójo kós

U tá štajón kóko je sadà, bì se réklo naspozimók, so po sèh vasah pret hišo u kórté kóhale u štańódah, diki ánka u broncineh, kumpir, répo, arbéto, mérلن, cöké, jés za prôcse da bì véc kréšelé i da bì bilo bojo mëso. Tá dón je mèla mojá mät pret hišo ez mëtlo ot gróbra i kóhala za prôsce kuj i nöša sosèda. Je pasáu poli nás fjóco ki je bivau u dróge vase. „Dóber dón, šjontola.“ „Dóber dón, fjóco.“ „Imate glás vína za popit? Véro son žéjon.“ Pjáželó ga je pit. „Véro niman, fjóco mój, ma máraš prôsat tan sosèdo. oná cé ti sigró dát.“ Sosèda je čóla i ga je klicala: „Pridé, pridé, véron čón ti dát, ánka jéno kós ot pršóta. Cé ti prić práv za sé skóhat éno manéstro za otróké i faméjo.“ Però, négá ni interešóla ni kós ni manéstra. négá je

interesòlo sòmo pit. Senákò je zéu tò kòs. Onòkò ot cèlega pršòta stòvèu pot jakèto. Spiù je ànka pàr glàše vína i pasòu nòglo poli šòntole lémentat se: „Šòntola mojà, ma kaj cón jás is tò kòscò? Sá je grànceda, žúta, púna tòrm. Kí znò kolikò lèt je tù stòro? Ma vèro jás cón jo stòvèt pot néjenò štañòdò da zgòri, ku mi ni mögla nič boje dát.“ Dòk je mója mât kápela o kén se dèla, kòs je vrè gorèla. Sosèda je šlá stòvèt na ogòni i ɔšervòla da na ogné gòri néjena kòs ot pršòta. Kadà je onà počela kričat: „Jás cón mójo kòs! Smròt, šmírkovoc. Sròn te bòde. Ne pridè mi vèc pred vòče. Jás son ti dòla za potrébo da si najiš faméjo i manèstro da si vèc bòte skòhaš, a ti si tù hitò pot mójo štañòdò da zgòri. „Jás cón mójo kòs, kričòla je.“ Céla vòs je grmèla. Sè so se pròšalé ma kaj je bìlo poli našeh sosède.

(Obavjesnica: Nela Draščić, rođ. 1952.)

BAREDINE

Mója màma je gojila pròsce. Tri bòta ne lèto smò imèlè pròsce kí je svína storila sèdon-òson, ànka dvanájs prašćićo. I enèga tèuchića ne lèto. I smò pròdjale. Mója màma je pròdjala ne samjè u Fontanë i pòner je ès téma šòldè kipila kaj je bìlo potréba za hišo, a nejvèc je bìlo štèvora za platèt i kaj je ostòlo je bìlo za hišo: còker, sù, a za mèso ni bìlo potréba da kòpemo. Smò imèlè zòjce, kòkòše i pròsce smò ubilè dvò ne lèto. Smò šišile sè dòma: pršòte, ražnè, pancéto, a špèh je mòraù bit dèbèu ròde téga kí se je sò lèto šèrvèlo i ès tèn špèhon. I tàn smò imèlè èno kònovò i bìlo je škùro. Nòter je bìlo sòmo víno i mìs (mèso ot svíne). Tàn smò imèlè pancéto za rézat sò lèto dòkle je durala, a pršòte je móralo bit za sò lèto. Ujòtò je imèlo bit narèženò pršòt za sosède kí so pršle pomòc držat pròsca. Kát so ga ubilè, so ga rastègnèlè, ès slòmo so ga pokrilè i zapalilè òno dlòkò da se zapòlè. Pòkle je počelo bekòriñe. So bekaròle otròkè i òne dòn se nisò stòrele klobasic. Se je rastègnèlo ne mizò tò mèso ot pròsca. Kadà se je sè tò èno mólo prošišilo, smò stòvèlè nòter česòn, papòr, sù i còkera da drži frèškò mèso. Mòlo se je posipalo ne kròje za stòret klobasic. Klobasic se je stòvèlo šòšet. Je bìlo nejvèc dvanájs-trinájs klobasic ot enèga pròsca. Tòkò kát smò imèlè dvò, ànka dvajset i pèt. Smò storile ošokòlo ot glavine, smò reklè. I smò góre stòvèlè papòr i česòn. Lèpo tò se zavòjalò i stòvèlo u ulita i tò se je špažiçon vèzalo ukùlen stòvèlo šòšet. I tù se je špòralo kát se je žèlo žitò. Tù nismò prija jèle. Prìvo pleće se je pojèlo za Dòhovo (se je nečèlo). Za Dòhovo je bila vèla fèsta pole Svète Dòh. Je biù plès, vèla mòša i tù. onè dòn se je jèlo štracòde ès plećon. Štracòde smò umèselè i ku je prišo diki ot nòše faméje, se je nerézalo ne fètèce i stòvèla ne òje ili ànka ne špèh. Prašćiće se je jòkò móralo pòzèt kát ih se je gojilo. Ku ni imèla svína dòsta mlékka, se je dòdòlo. Ako se je imèlo ot kròve, se je razrèdnèlo, jer istrijònske kròve oni bòt so imèlè dòsta mašcòbe, ànka dò pèt-sès so imèlè i ne bi bìlo dobrò

za praščića da je tókó fórtó mléko. Se je stóvelo mólo vóde i razrédnele i tókó smo hrónelé do én mésoc. Kát je pasáu én mésoc, se je vídele da li je ón za pródát jer je mórau imét toliko kilo. Spôda tri kile ni sméu imét. Óne vélé se je pródólo. Mi smo pródójalé púno žénskan ki niso iméle za plótet jer so iméle ne krdénčo. Kát so prišle kópet praščića, kó so dobile šoldo ot dékéga ili so dikaj pródóle, óne so prišle plótet praščića. Ale je bilo za plótet štěvoro štěre bóté ne lěto, i kó nise plótó ne króje lěta so ti zéle kolikó je biú vrédon én teučic ali prósoc i ako ne fruté. I lěpo tókó za Nývo lěto smo smérón pensóle da nikaj móra prić ánska u hišo. Moj čáca pokójne je biú pipóč. I kadá je mojá máma pródójala smókvé, oréhe i óne škórše, oná je lěpo neslá u Buzét i kipila mívó mésa kó je bila potréba. Smo iméle ánska dindijóte, kókóše, jój ánska po pedesét i (...) slá pródát u Buzét. Kát je prislá damù, je prneslá mésa. Mi smo iméle éno vělo štěrno i rigjóč. Smo obéselé méso ne rigjóč i kalblé dólé váje do vóde. Kát je prišla móha ká se vrtéla ukulen, oná je póla nótter. Ni rěvola póc ne méso. Kadá se je ubilo kókóš, u dvěh dnévah je mórala póc jer ní bilo frižidéra ni nič. I éna puluvica lěpo za johó i šugo. I zójce smo iméle za spóhat i ánska spéč. Ánska domjóče króh smo iméle. Smo neribale mívce (...) Smo iméle domjóče óje ot ólek. Špěh je mórau bit. Moja máma je šezdesét i prvega lěta iméla enájs centimetro špěh. Póner je reklá: „otroké mojé, tri bóté se rěže pole hměta.“ Ne dón svétega Blóža, je ne tri drógega, je stóvela léc u kókó štańdó dí se kóha prósčen. (...) Mi smo tú skóhali ánska za žójfo stóret. A tú drógo je bilo za škúro róbo. Sé smo mórali zbrát kóste i polilé po tén. Se čókaló ánska óson dón da se mólo ošoše, zatřdné. Je bila běla žójfa za bělo róbo, a črna žójfa za črno róbo. Smo iméle lóžnak kí smo lóželé i lěpo stóvelé bělo štráco ne dnó lóžnaka i je těklá ván vóda. Se je posložila běla róba. Tú je bilo róhe, tórnakamin, kanovóce so bile ot šagománe nepróvné, óne krótke i tú se zrézalo za obřisat obřas i za posódo. Lěpo smo sé složile. Smo stóvelé vélé lonjoc ne špóher i kadá je zavrěla vóda, smo stóvelé nótter pepéu. Smo prosegjoli ne sito pepéu da ne bi šlé črne mívce nótter. Tókó da je čis pepéu biú i storilé pór vróčke i óne bót stóvelé čá i lílę sé po róbě. Dó dróge dón se je močiló nótter u tén lóžnake. Je těklá ván ta lišija. Kadá se tú dróge dón umíznelo, smo iméle póc i tan smo prólé róbo. Ená žénska es Koprá nan je prinjšala (ki oná je muggla póc u Trs) perlin, se je klicaló. Se je iméla gólida i se je stóviló ta perlin nótter i smo močilé i ožéle i stóvelé sôšet. Tú je bilo čistó i lěpo. Hvála Bóge, je biú živót lěp jer nas je bilo púno otrók. Mojá pokójna sestrá je délala kókó žnídarica u vasé. Jás son né króla u kómaré blečicé i son nosila tén púpan. Dobrò da nismó ga rastrigrle. Mojá sestrá je reklá: „Ma kí mi je zéu tó róbo čá es té mizé? Ma kój čon jás délat? Níman mero za kolör.“ Son těklá iskát da ne bi óne dróge púpe prestigle i son prneslá názot. Je reklá: „Viš kón son ga stóvela.“ (...) Nas je bilo púno i je bilo púno mladičo. Enájs púp nás je bilo u Šóležé pole móše i smo šlé ne Zréni plésat. I sé smo bili konténté. A kát smo prišle ne plés, je bilo ánska

intrige. (...) Je bilo stó i pedesét mladićó. (...) Jás son bila štrnjasta novica u Bardinah ot dèvet hmète.

(Obavjesnica: Marija Merlić, rođ. 1938.)

SLUM

Jés son Bránko Márkóv ęs Slüma. Rójen mełár davetstú padesét i pète, zádne móške rójen u Slümé i nobén pojér nánka ni rójen. A bábeca je bila mója núna. Kát son biv otrók, so bile oštarije i ko otrók son šú z ócén u oštarijo i son mislo kákó čúda znáči oštarija za éno vás, pa son se nékéj ánska napisev za móje otróke.

Oštarija

oštarija je néša maděžija. U oštarijo se je hodélo, u né se je sédélo, počivalo, pilo, ánska jélo. U né se je jegralo i kantalo i pískalo i plésalo i namoralo... ánska se je i kręčalo i kręgalo i vragolalo, máčkare čákalo, fante u vójsko otprávialo, možekánte ponüdeľo i eš né u plés hodélo. U oštarije se je čúda vína spilo, pravèc pravélo i nasmejalo. Ánska ku so lüde srditè én na drúgega bili, na kraje se i opróstilé i mìrné i konténté damù hodéle. Pret oštarijo so se fante zbirale, na drvène balóte na pòde so je grále. Navéčer so najprivo píslé staré móže na kvartin... vajka kaj je nékadá bilo i kaj se je zgodiło, kákó so lüde u Méríko hodéle i kaj so potrpéle. Kádar je oštarica na patrólo ki je vesilo na zidé. Pojér so móže célo núc na hárte briškolo je grále, nič niso spále, a jútro zgoda se lépo zakantale. Ni véc u Slümé oštarije, té néše maděžijé.

Počétkon šazdeséteh je bilo u Slümé ukùlé dvéstu padasét lèdi (osé ih pamtin), i bilo je jákó lépo, jákó čúda blága i vajk je nékéj bilo. Móže so hodéle zidet ukùlé po svéte, žene i otróke so várvalé blágó na páše, a nékateré faméje so jemèle ɔvcé. ɔvcé so várvalé po dvá-tri skúpa, a kráve ánska u dvé čréde. U Slümé je bilo stú dvájset kráv i se je páslo pù vásé za sèbe, dvá ot nih so pásle. ɔvac je bilo kvarnár kvarnáre, znáči mełár i šastu. Pojér ih je bilo mén. Bile so kóné i katéré vù, ali dèlalo se s tóvaré. Jés son pásq sedondesét tóvaré dvá dán. Smo píslé damù časpodán ukùlé pète. I navéčer du nójce i takó drúge dán. Magérku náš tóvar ni biv u čréde skúpa na páše, ku je óca š nímé vúzo. Bilo je dôste nès otróke, smo se lépo je grévale, na pášo hodéle skúpa, smo u káké vité krömpíl nášle i stávæle u ógoń pèc i onákó črnega mancálæ u trávo i pojér smo jéle. Nejbólí krömpíl na svéte je onakóv. I smo čákalé vúro za póc navéčer, smo je grále na škríle. Smo se zémale ánska pit sôbon. U nadéle se je šló h máše – čúda lèdi, sé, pojér so móže na balóte je grále. Mi smo se vajk smejale, je grále skriváča, na

škrile i oš čüda tega. Kádar smo bili máló vécé, véc so púpe počele. Tu so bili náše početki. Kášne je pršo prvé auto. Je kúpo môj óca. Kádar je kúpo televízijo, so prhájale sél lüde glédat televízijo. U dvá ujútro smo se zbedilé, maté je narédelá kafé i rakiyo i takó se je prčákaló jútro duk ni fino bóks. Ni bilo sile kúj dénés da lüde móriažo téč. én drúgemu so sél lüde pomôgle, nigrer niso plácó jeskále: ku kóset, ku grábet, ku zidet, ku prásca ubit... Bólé je dénés zatú kí lüde jimajo vitúre, ne mára se hódet posót, bržlē se hóde. Nekadá mi je bilo teškó pójc du gráda, h medege i názot. Jer ni léhkó u én časponóče po pote i smo glédalé nébo da videmo da li smo na júste pote. Lüde so bili bolé, niso bili škrite. Dénés jáko čüda gréšejo: parájo da in nobén ni rávón. Lépo je jémét, ali bit človék i pomóć i osé sküpa tréba bit. Ez lárgéga se vikaló: „Rábę kęj pomóć? Kán gréš?“ Takó je bilo na vásé nekadá kádar son jés biv otrók.

Na páše

Na páše smo z blágón bili, várvalé, jegrále se, kréčale, rěbidnecé, drníule i brómbolé brále i pešcále dělalé, a póner smo na nih flikalé i piskalé. Slábo obúte smo bili kí opáńke smo břzo na krásę po oblákeh razbile. Véc bote ánska u oblák udríle, vijúlice, róžce i mladanice brále i domá póner mámén dále. Véc bote smo se tuklé, obláke hitale, ma ánska štemále. Žejne smo bili. Mléko ot kráve smo píle, póner oš véc žejné bili. Zidiče smo zidale, na píke i na škrile smo jegrále i vúro za pójc damú čákale. Ku smo láčne bili, smo u kakén vŕte krömpíl spékle, onáko črnega u trávo umancále i z gúšton pojélé. Ni bilo bóléga krömpíla. Staréje pastiré so sedéle, u hláde počivalé, čüda pravéci i dogótké ot nekadá pravéle, krégale, ma i klét vádele.

Nisón razumó

Kádar smo otróké bili, čüda tega nisón razumó. Staréje lüde so čüda tega pravéle, ánska da so láčne bili. Nisón razumó zakaj so bombe hitale i zakaj so se lüde u véló péc skrivale. Nisón razumó zakaj so Némce lüde pot lipo stavíale, a oš mén zakaj so onéga drúgęga u crékvę ubili. Nisón razumó zakaj so lüde u Méríkó hódele, zakaj so célé faméje cé hódele, a svoje hiše sámé pěstile, zakaj so nán pák škólo zéle, u zidé škúlo-pržón storíle i póner otróké nötter zapírale. Zakaj so z vúze kóne cé palále i póner na nöge jeno vúro do škóle hódele. Snéga, vétria i zime potrpéle i čüda stráha doževéle. Nisón razumó zakaj, kádar je škóla finela, po nejvéc tepline na nöge čüda kilometré na lóntrinó hódele, a svojoj crékvę domá jeméle. Ni mi šló u glávó zakaj nas je majéštovica z usúčenó šibó pù métra dûgo po obéh nöh po dvá krája po kvarnár bote tukla. Káko je tú mógló bit da nás je pón u crékvę stávo da pù vúre po škúlah da klačimó? Káko tú da so náše na osé tú vajka mučále, zakaj so kokóše sámó za féstę

pripróvále, zakáj so pršúte pródajale, a ráda bímó biele jéle, zakáj smó óne bót na nôge posót čúda hodéle. Zakáj, zakáj, zakáj???

Lipa

Lipa je nejlépča lipa na svéte, nejvécia i nejsirja. Óna je stára, vela, óna je nes symbol. U ne smó se jegrále, smejále, skrivalé, buševale, čipale, scále, slikale, plákale, ánska kantále. Osé u Slümé, ku rēčeš lipa, znájo katéra je tú lipa, magérku je sё ukule oš čúda lip. Tú je vela lipa pole crékvo. Pod ne se je sedelo, eš ne skákaló, lóptó jegráló, po lété u hláde spalo, mášo čákaló, pískaló i kantáló i jütro prčákaló. Ánska se je pot ne kóse klapalo, sodelo, krčalo i blago es paše čákaló. Spot ne so stáre u crékvo hodéle, otróke na krs nosilé, na bermó šlé i póner se s popon i biškopon slikale. Pot nášo lipo so, kádar je vojska bila, lüde u kolonó stavilé i osé so sé tú u stráhe súdbo čákaló. Da bi lipa mogla govoré, čúda bi tega mogla rēc, čúda zgodovin. Rékla bi kolikó je stára, da li je sájena pole crékvo ili so crékvo zidale pole ne. Óna škúlica na dné je kuj úko ki osé vide. Videla je óna bombardiraňe Slüma, videla je i kádar so náše pranúnaté véló i globoko škúlo-štérno blízé ne u obláke za osú vás skopale, uzidalé i ostaňale. Kašné smó pot ne cesto ašvaltale, lúč na létriko prpeľale, ma ánska osvetlile i kuj púpico ostrigle da je ne bi vélé vetré dôle hitelé. Zatú nén sáko leto s cvetjen röde i za čaj nes ponöde. Jako lepo se ukule ne vená, žbél i gosé na hrano pridejo i tiče se tú zležej o se si lepo kantajo i škrkadaj. Turesté se ánska denes slikajo, snimaj o i damu kuj spomén sôbom nösejo. Osé mi u Slümé jako štimamo nášo lipu, véló, stáro lipu...

(Obavjesnik: Branko Zlatić, rođ. 1955.)

6. 2. Popis obavjesnika

BAREDINE: Marija Merlić, rođ. 1938.

BARUŠIĆI: Drago Marušić, rođ. 1950.

BREST: Ljubo Mikac, rođ. 1950.

ČIRITEŽ: Nevia Koraca, rođ. 1954.

ČRNICA: Pino Hrvatin, rođ. 1953.

DRAGUĆ: Andelina Gržinić, rođ. 1931.

DRAGUĆSKA VALA: Silvano Komar, rođ. 1940.; Dino Matković, rođ. 1957.

FRANEČIĆI: Milica Vivoda, rođ. 1933.

GRIMALDA: Milan Jurada, rođ. 1943.

HUM: Anita Krbavčić, rođ. 1941.

KAJINI: Ksenija Kajin, rođ. 1963.

KLARIĆI: Romeo Matković, rođ. 1972.

KOSORIGA: Albina Dušić, rođ. 1940.

KRAS: Stelina Bolternštajn, rođ. 1935.

KRBAVČIĆI: Aldo Krbavčić, rođ. 1941.

KRUŠVARI: Ema Krušvar, rođ. 1933.

LANIŠĆE: Marijan Grbac, rođ. 1935.

MALI MLUN: Drago Kodelja, rođ. 1948.

MARČENEGLA: Armando Fabijančić, rođ. 1965.; Vera Fabijančić, rođ. 1938.

MARINCI: Jolanda Dvorničić, rođ. 1939.

NUGLA: Vlasta Mikolavčić, rođ. 1944.

OSLIĆI: Zdenko Krivičić, rođ. 1965.

PAGUBICE: Milka Tominić, rođ. 1937.; Larisa Tominić, rođ. 1986.

PALADINI: Bruno Rašpolić, rođ. 1936.

PRAČANA: Miljenko Sirotić, rođ. 1957.

PRODANI: Marija Sinčić, rođ. 1932.

RAČICE: Dino Krušvar, rođ. 1948.

RAČIČKI BRIJEG: Albina Kontić, rođ. 1941.

ROČ: Diana Benčić, rođ. 1943.

ROČKO POLJE: Valdi Glavić, rođ. 1977.

SALEŽ: Nela Draščić, rođ. 1952.

SENJ: Milka Paladin, rođ. 1948.; Lino Blašković, rođ. 1956.

SLUM: Branko Zlatić, rođ. 1955.

SOVINJSKA BRDA: Armida Sirotić, rođ. 1948.; Željko Sirotić, rođ. 1945.

SOVINJSKO POLJE: Đani Sirotić, rođ. 1971.

SVETI IVAN: Lino Jermaniš, rođ. 1935.

SVETI MARTIN: Marin Draščić, rođ. 1974.; Anita Draščić, rođ. 1950.

ŠKRIBINA: Marija Kajin, rođ. 1937.

ŠKRINJARI: Dario Škrinjar, rođ. 1957.

ŠKULJARI: Mario Flego, rođ. 1952.

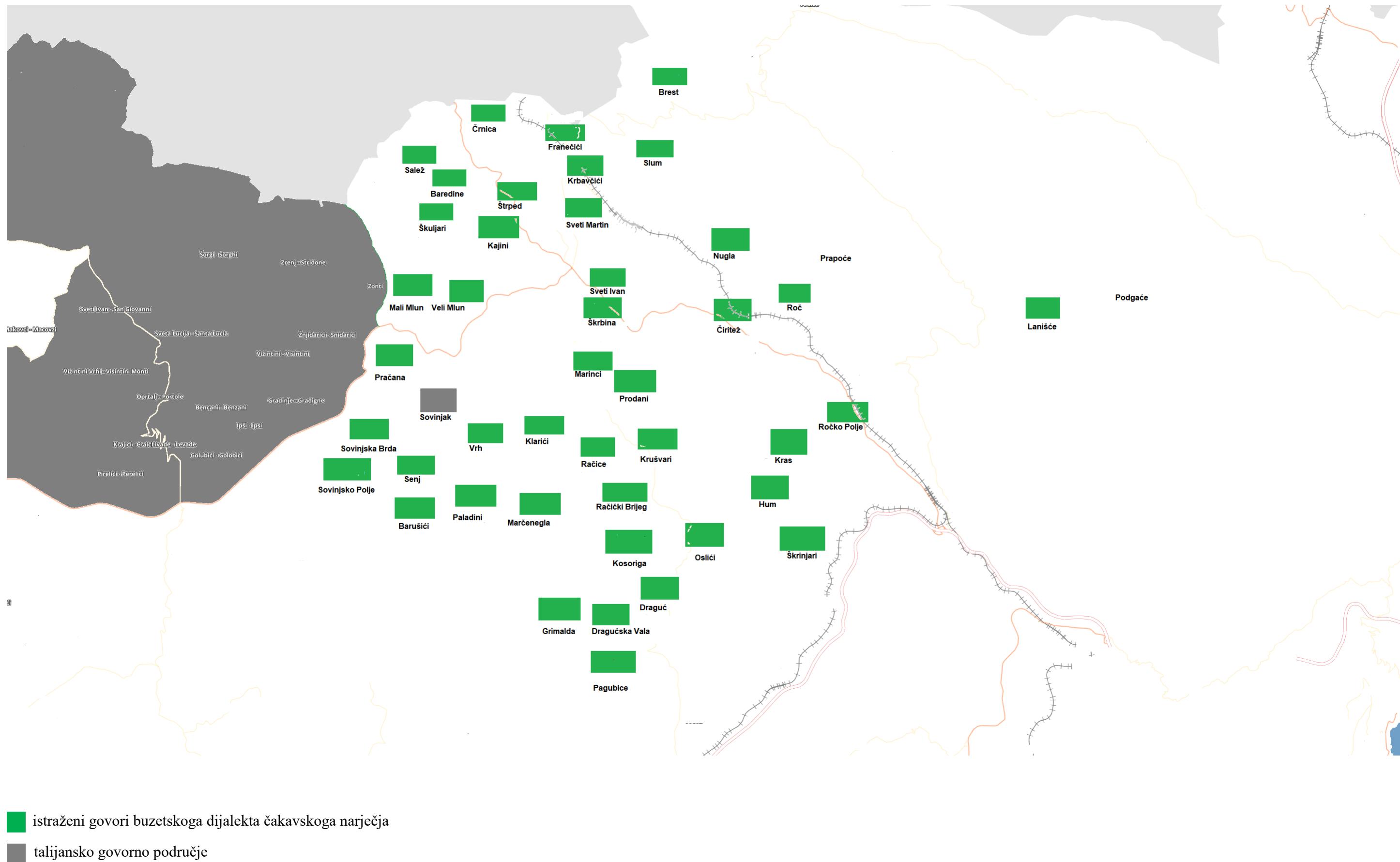
ŠTRPED: Ana Rušnjak, rođ. 1932.

VELI MLUN: Smiljana Vivoda, rođ. 1948.

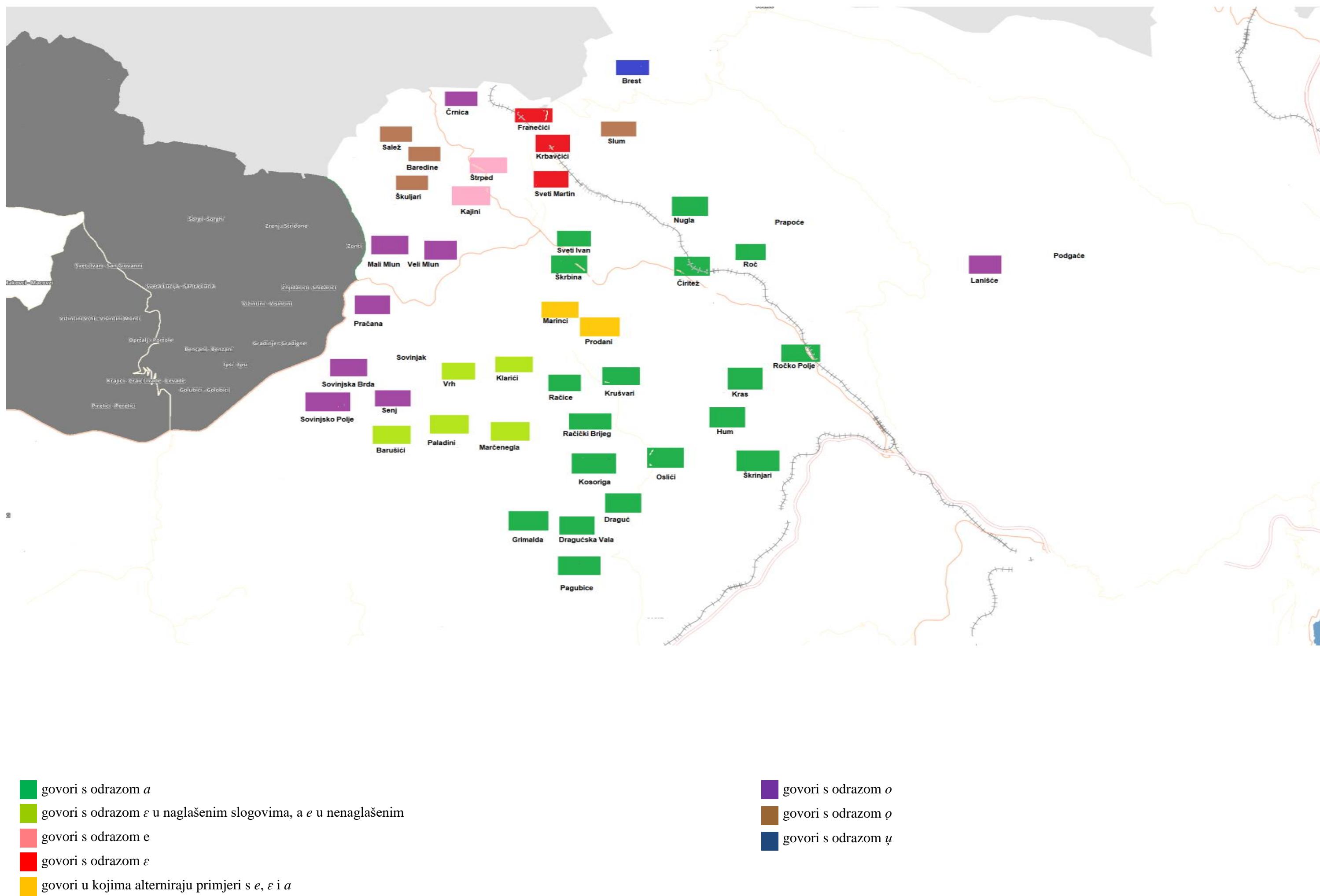
VRH: Nela Vivoda, rođ. 1932.

6. 3. Karte

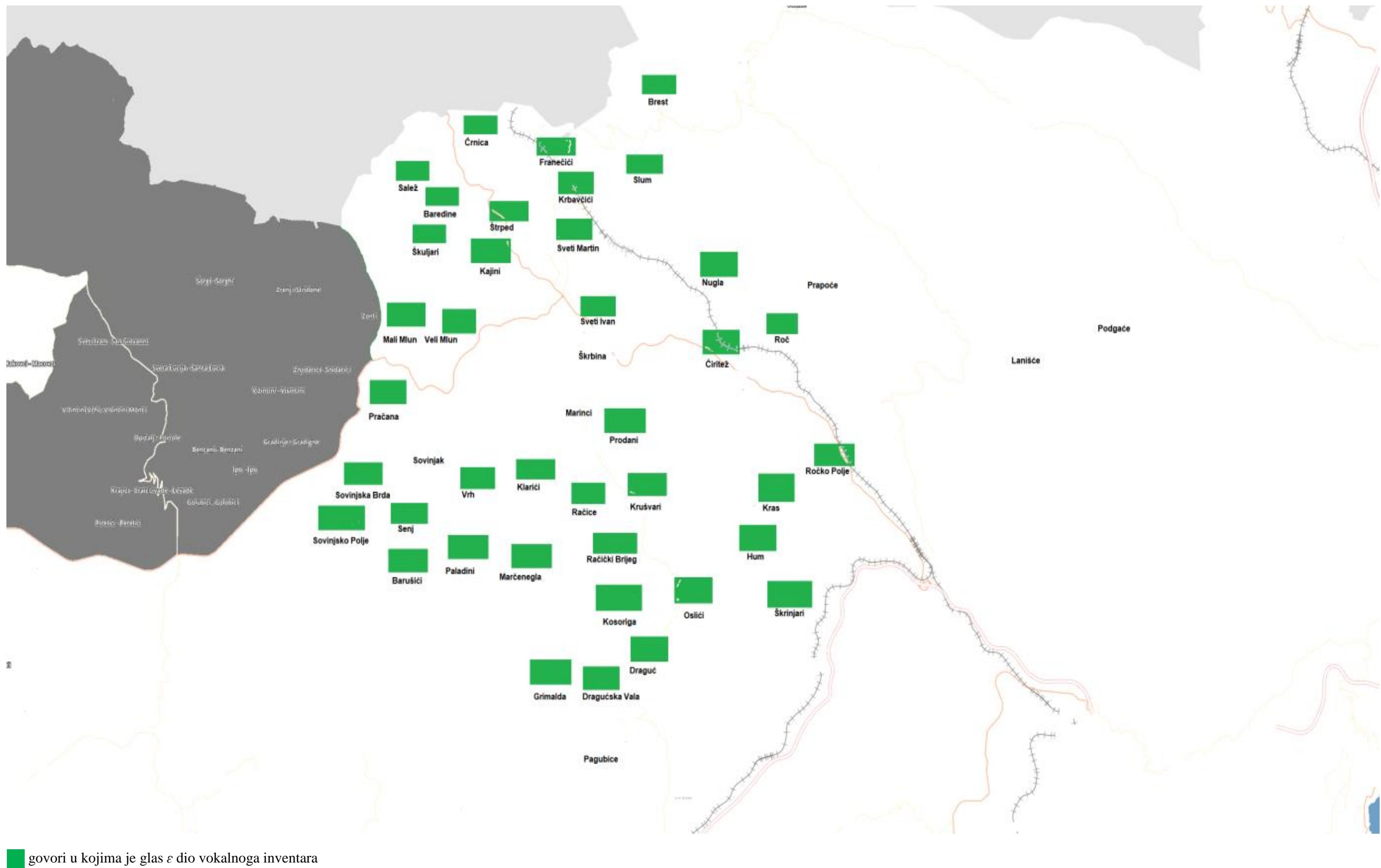
Karta 1.: Istraženi govorovi buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja



Karta 2.: Odrazi poluglasa u kratkim slogovima s nepostojanim vokalom

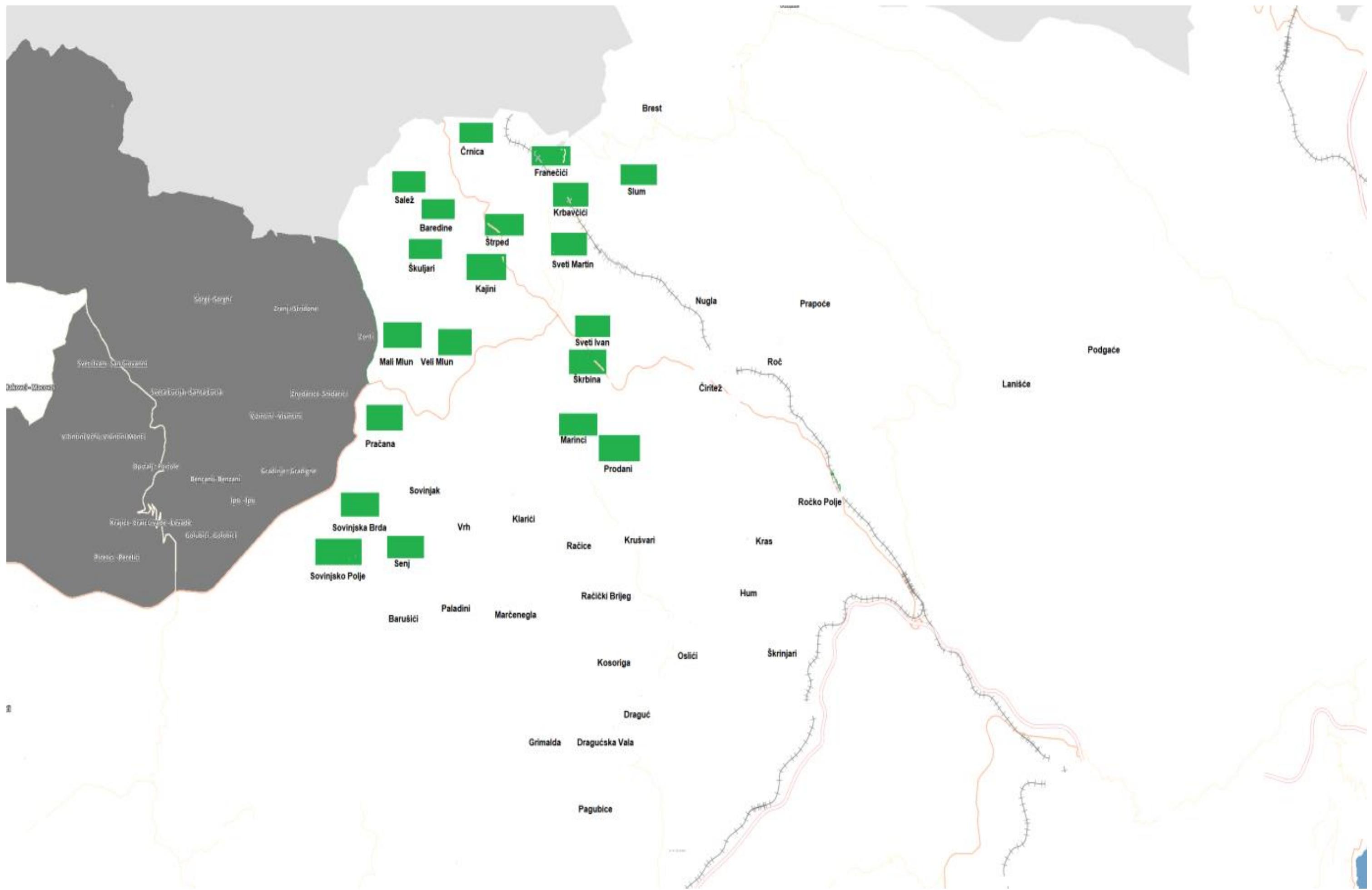


Karta 3.: Vokalni sustavi: prisutnost glasa ε u vokalnome inventaru



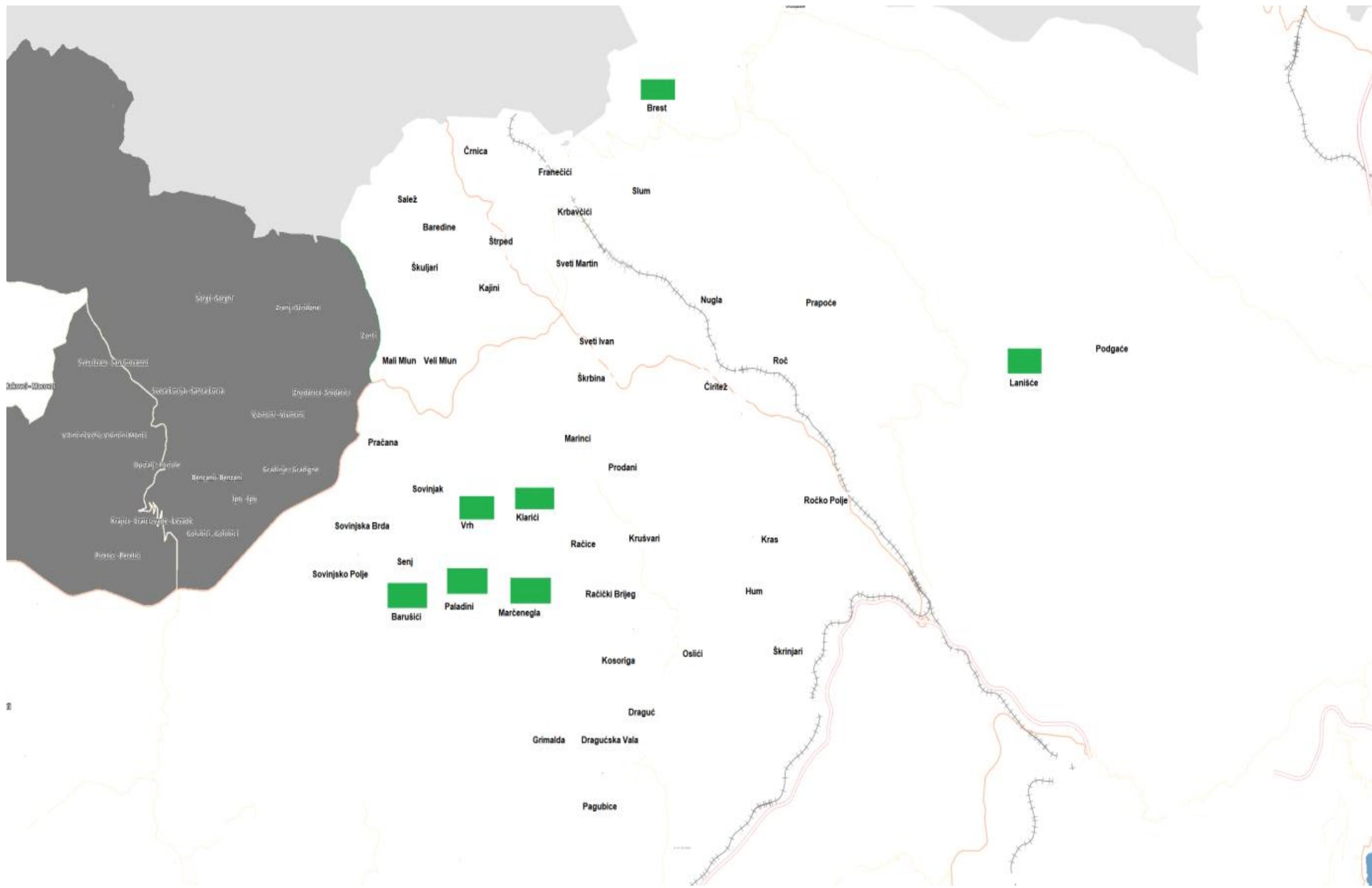
govori u kojima je glas ε dio vokalnoga inventara

Karta 4.: Vokalni sustavi: prisutnost glasa \varnothing u vokalnome inventaru



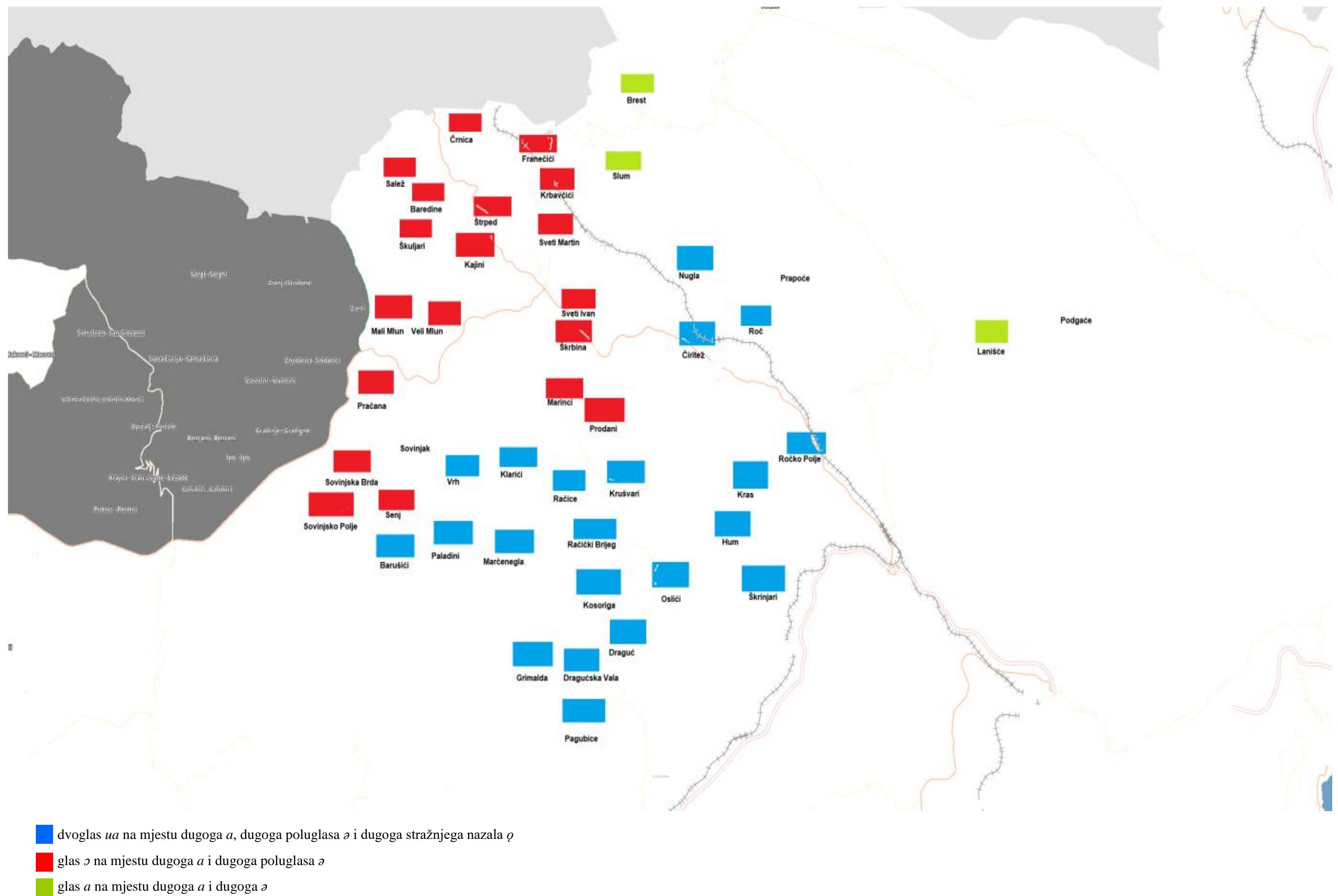
govori u kojima je glas *o* dio vokalnoga inventara

Karta 5.: Vokalni sustavi: prisutnost glasa y u vokalnome inventaru



govori u kojima je glas otvoreni *i* (*y*) dio vokalnoga inventara

Karta 6.: Vokalni sustavi: Odrazi dugoga *a*, dugoga poluglasa *ə* te dugoga stražnjega nazala *ɔ*

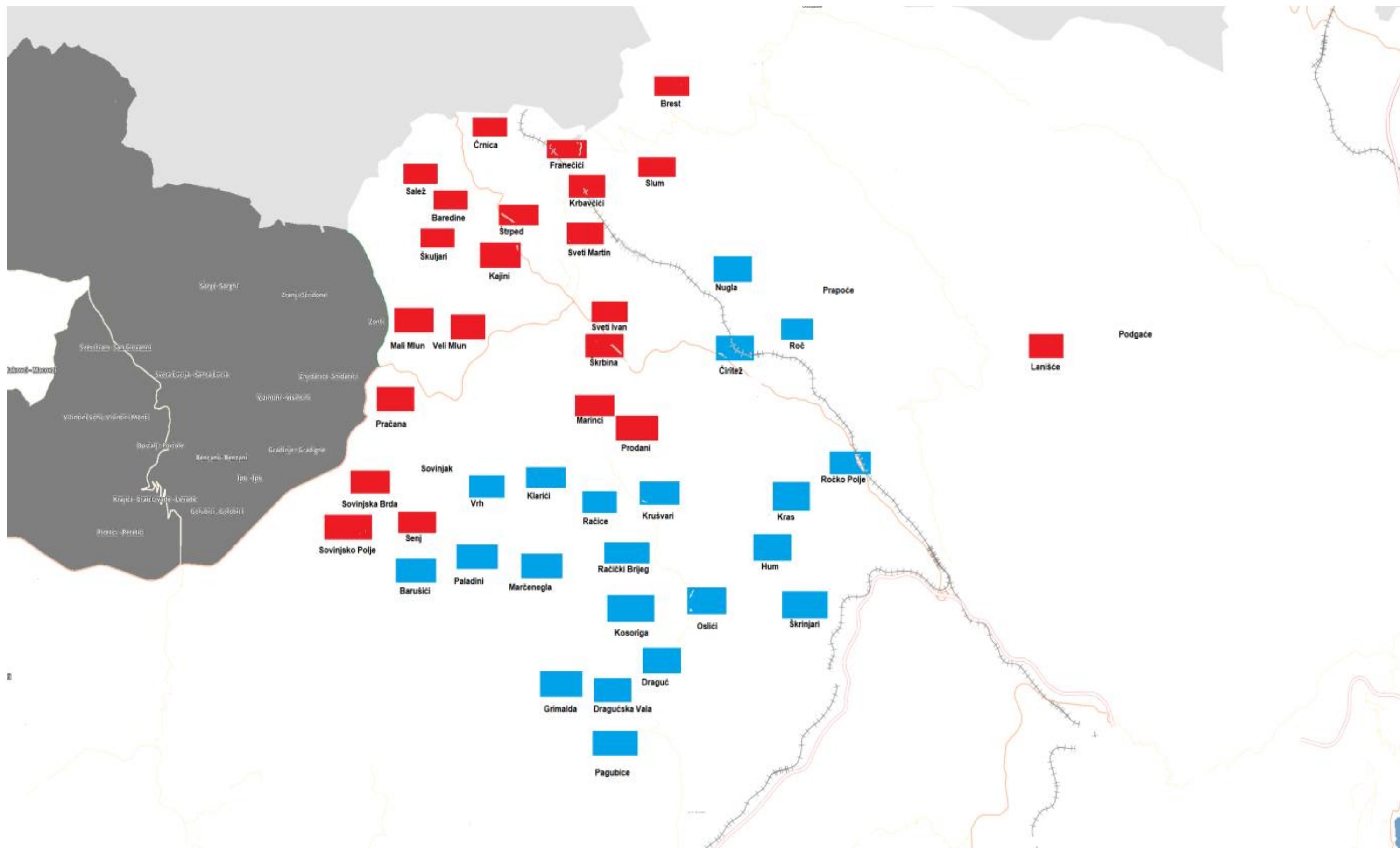


■ dvoglas *ua* na mjestu dugoga *a*, dugoga poluglasa *ə* i dugoga stražnjega nazala *ɔ*

■ glas *ɔ* na mjestu dugoga *a* i dugoga poluglasa *ə*

■ glas *a* na mjestu dugoga *a* i dugoga *ə*

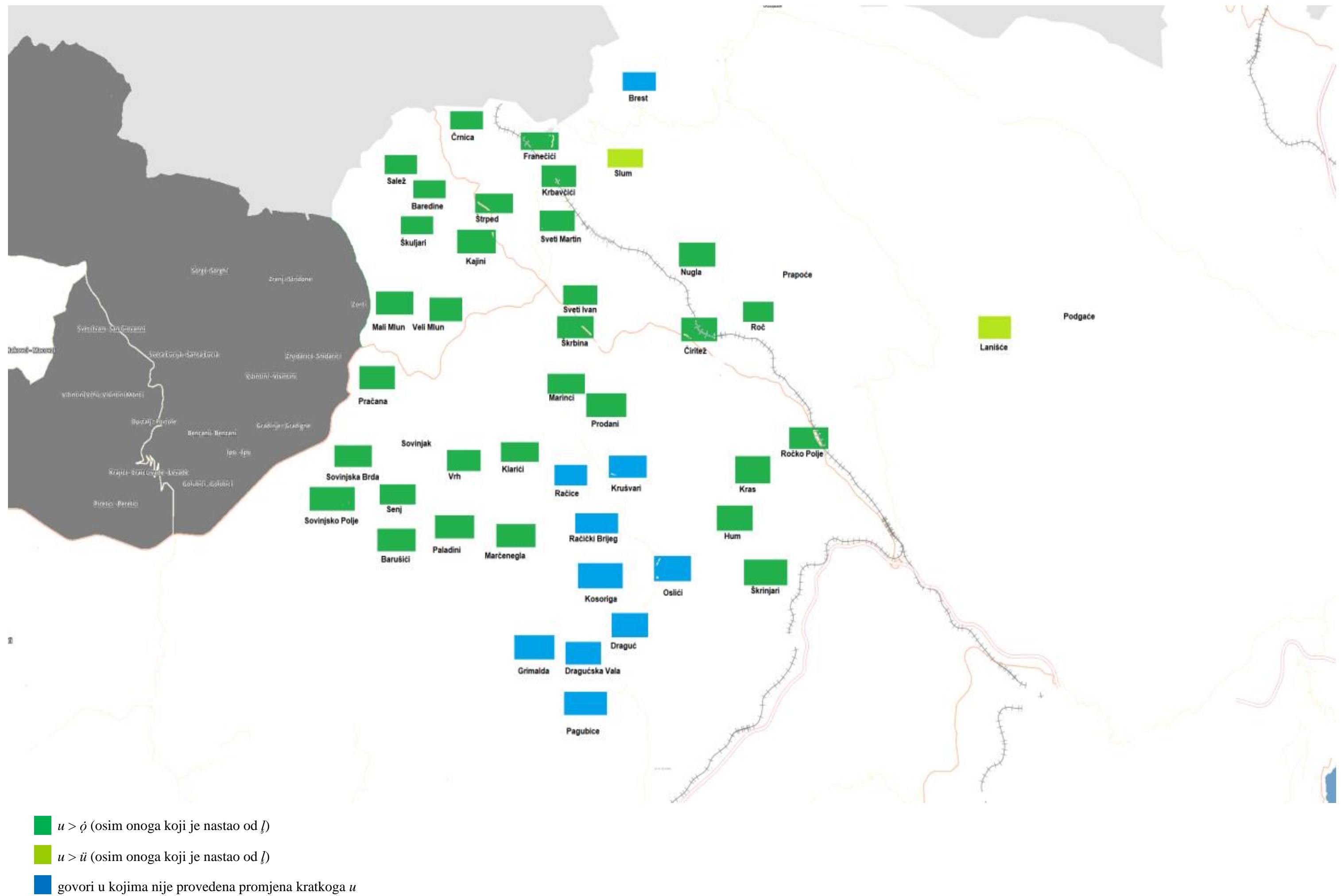
Karta 7.: Vokalni sustavi: odrazi dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ*



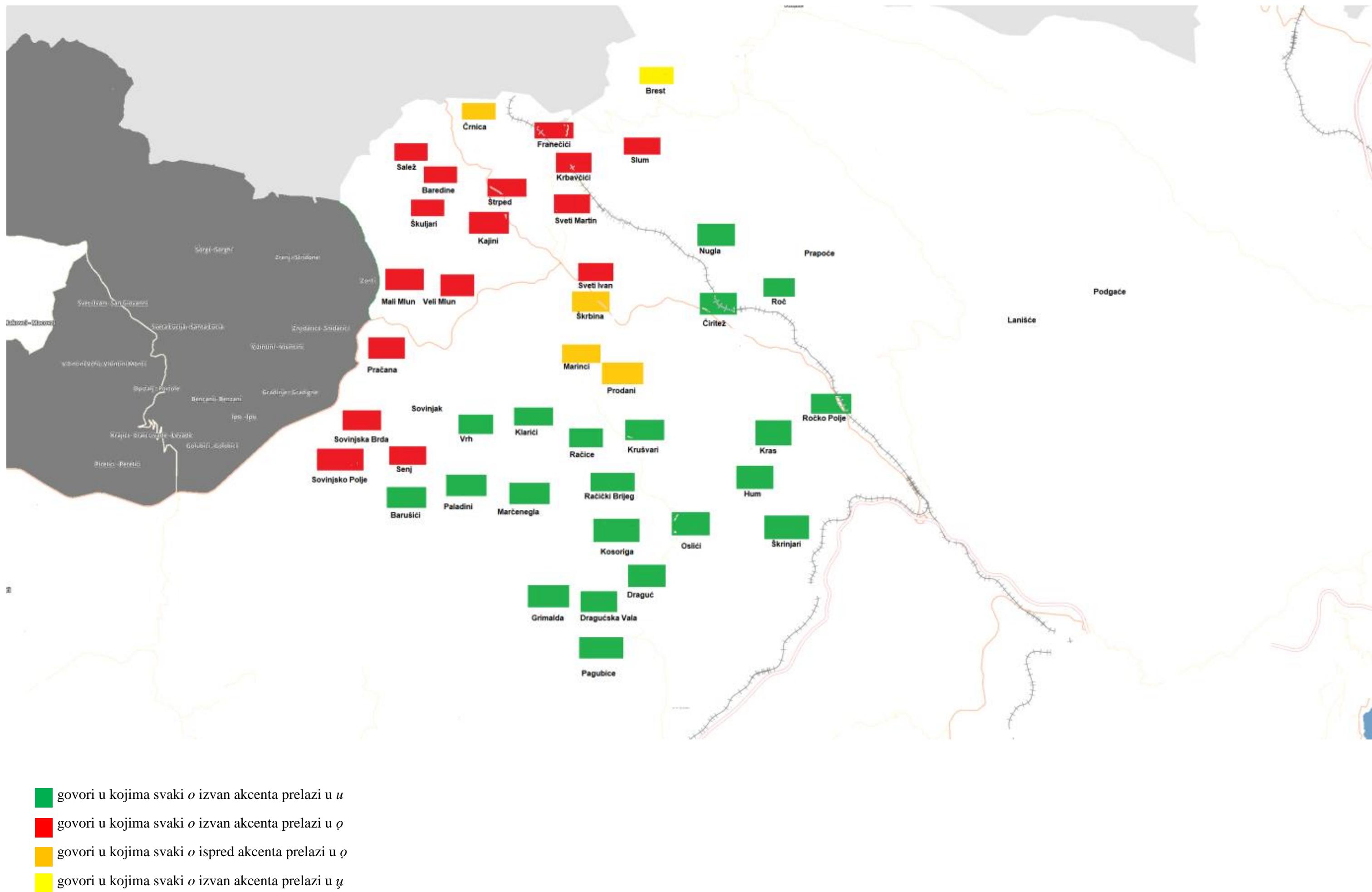
■ dvoglas *ie* na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ɛ*

■ glas *e* na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ɛ*

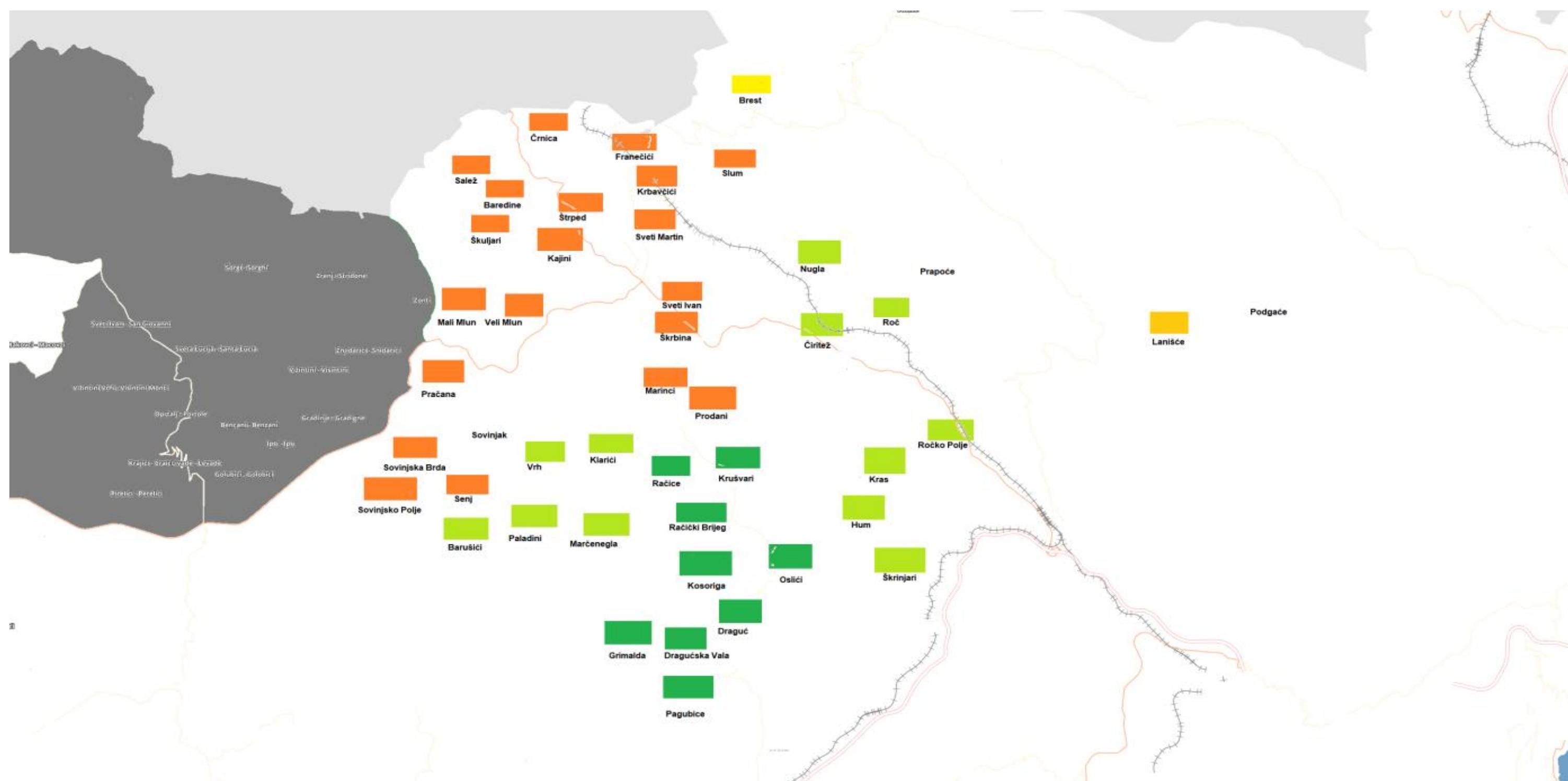
Karta 8.: Vokalni sustavi: promjena kratkoga *u*



Karta 9.: Zatvaranje *o* izvan akcenta

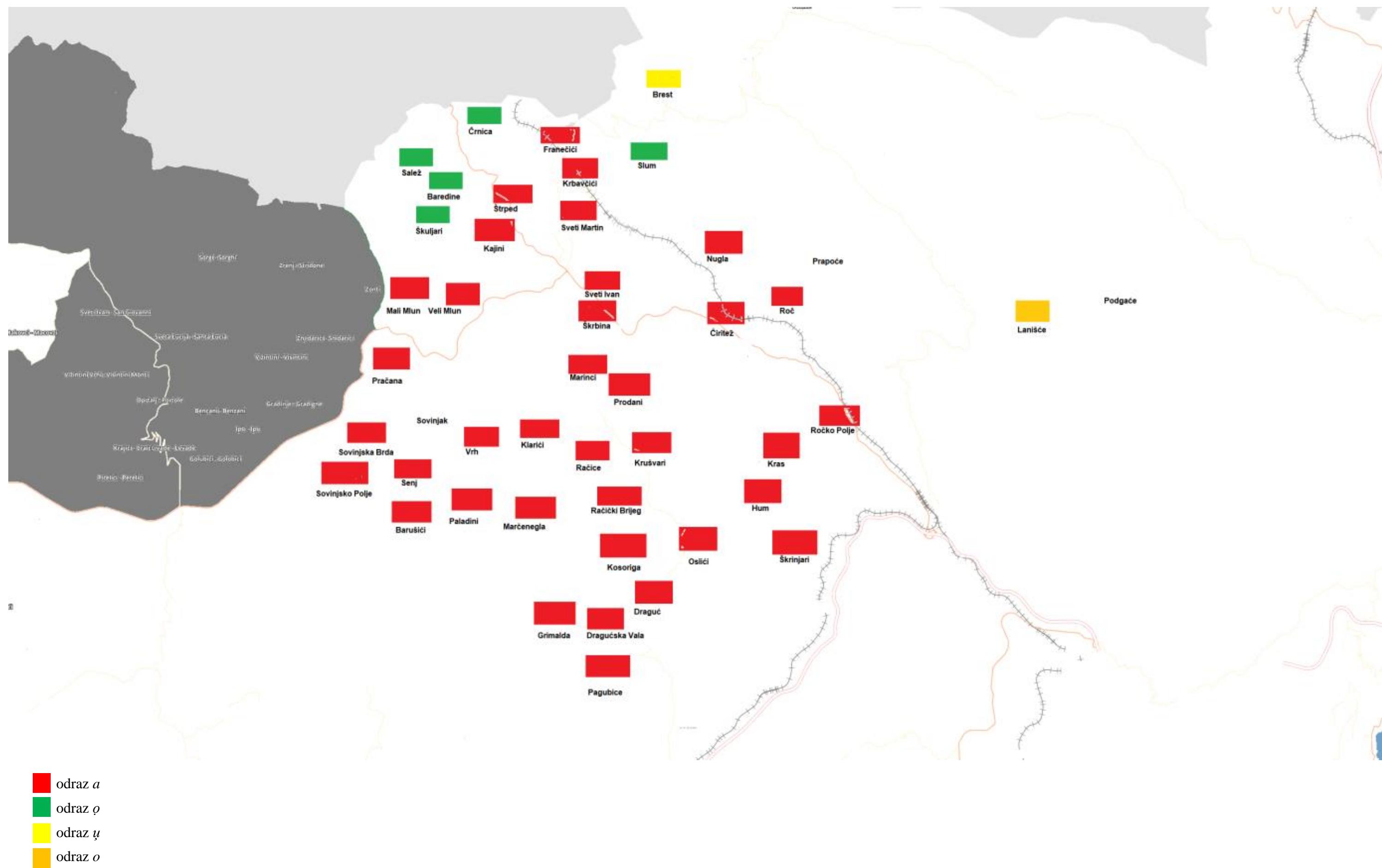


Karta 10.: Odrazi stražnjega nazala *o* u korijenskim morfemima

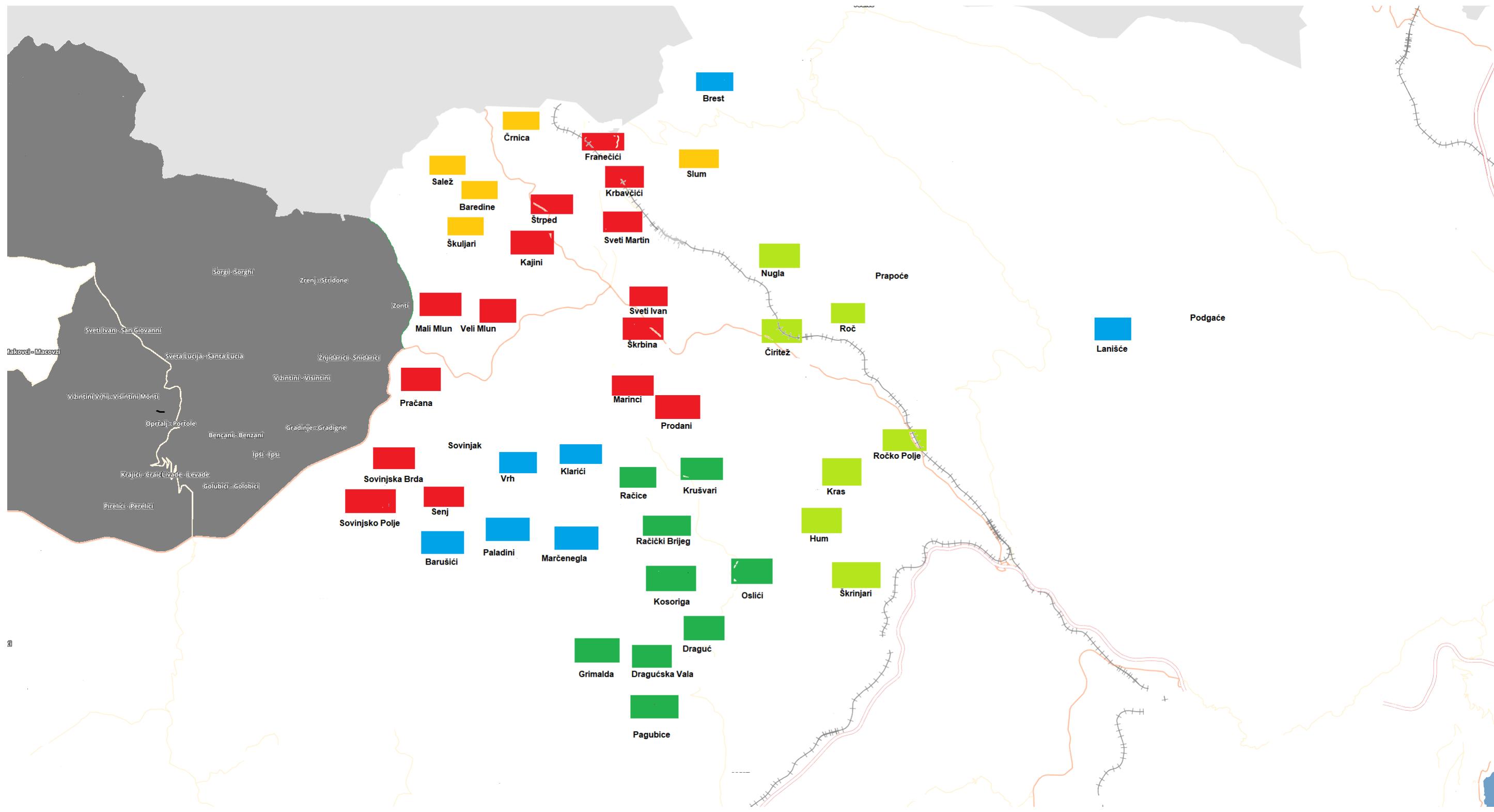


- [Dark Green Box] govori u kojima je dominantan odraz stražnjega nazala u korijenskim morfemima vokal *u* u kratkim slogovima, a dvoglas *ua* u dugima
- [Light Green Box] govori u kojima je dominantan odraz stražnjega nazala u korijenskim morfemima vokal *a* u kratkim slogovima, a dvoglas *ua* u dugima
- [Orange Box] govori u kojima je dominantan odraz stražnjega nazala u korijenskim morfemima vokal *o*
- [Yellow Box] govori u kojima je dominantan odraz stražnjega nazala u korijenskim morfemima vokal *ø* u naglašenim slogovima, a *u* u nenaglašenim
- [Yellow-Orange Box] govori u kojima su dominantni odrazi stražnjega nazala u korijenskim morfemima vokali *o* i *u* bez obzira na (ne)naglašenost

Karta 11.: Odrazi stražnjega nazala *q* u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo

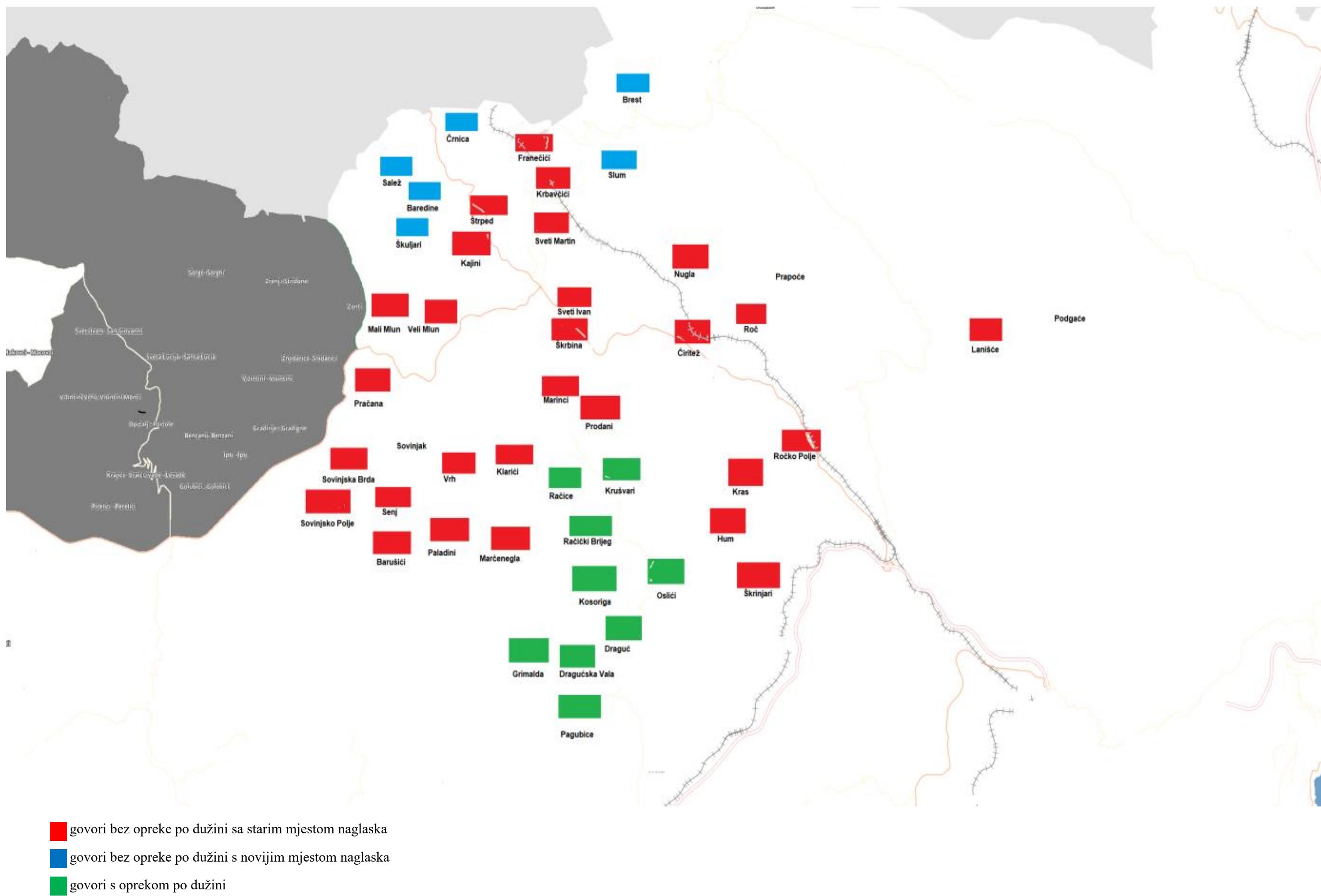


Karta 12.: Odrazi jata



- [Green square] govori u kojima se na mjestu kratkonaglašenoga jata pojavljuje *ɛ*, a na mjestu dugoga i onoga izvan akcenta *i*
- [Light green square] govori u kojima se na mjestu kratkonaglašenoga i zanaglasnoga jata pojavljuje *ɛ*, a na mjestu dugoga i prednaglasnoga *i*
- [Blue square] govori u kojima se na mjestu naglašenoga jata pojavljuje *ɛ*, a na mjestu nenaglašenoga *y*
- [Red square] govori u kojima se na mjestu naglašenoga i zanaglasnoga jata pojavljuje *ɛ*, a na mjestu prednaglasnoga *i*
- [Yellow square] govori u kojima se na mjestu jata u svim položajima pojavljuje *ɛ*

Karta 13.: Akcenatski sustavi prema klasifikaciji Milana Moguša

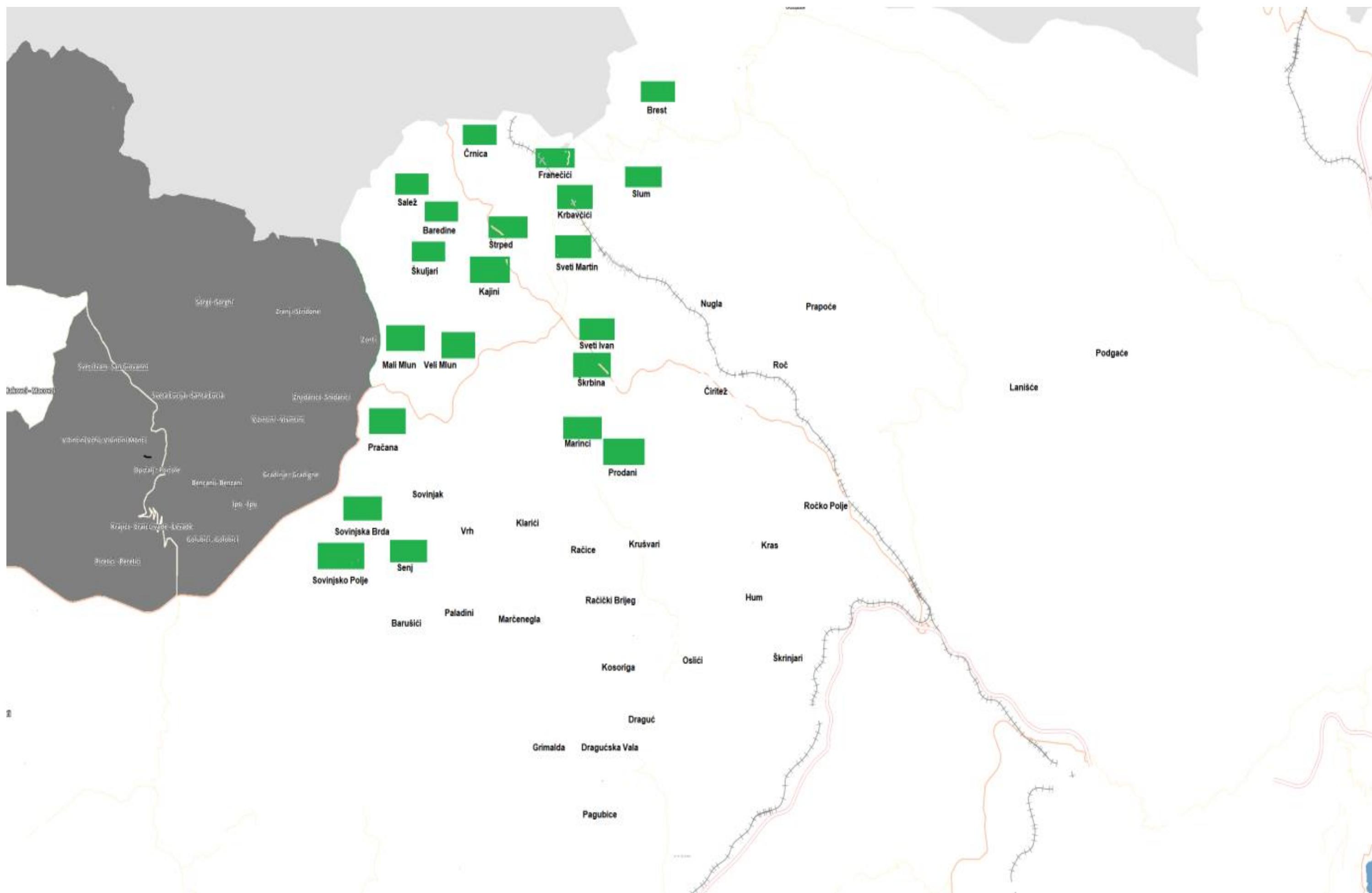


■ govori bez opreke po dužini sa starim mjestom naglaska

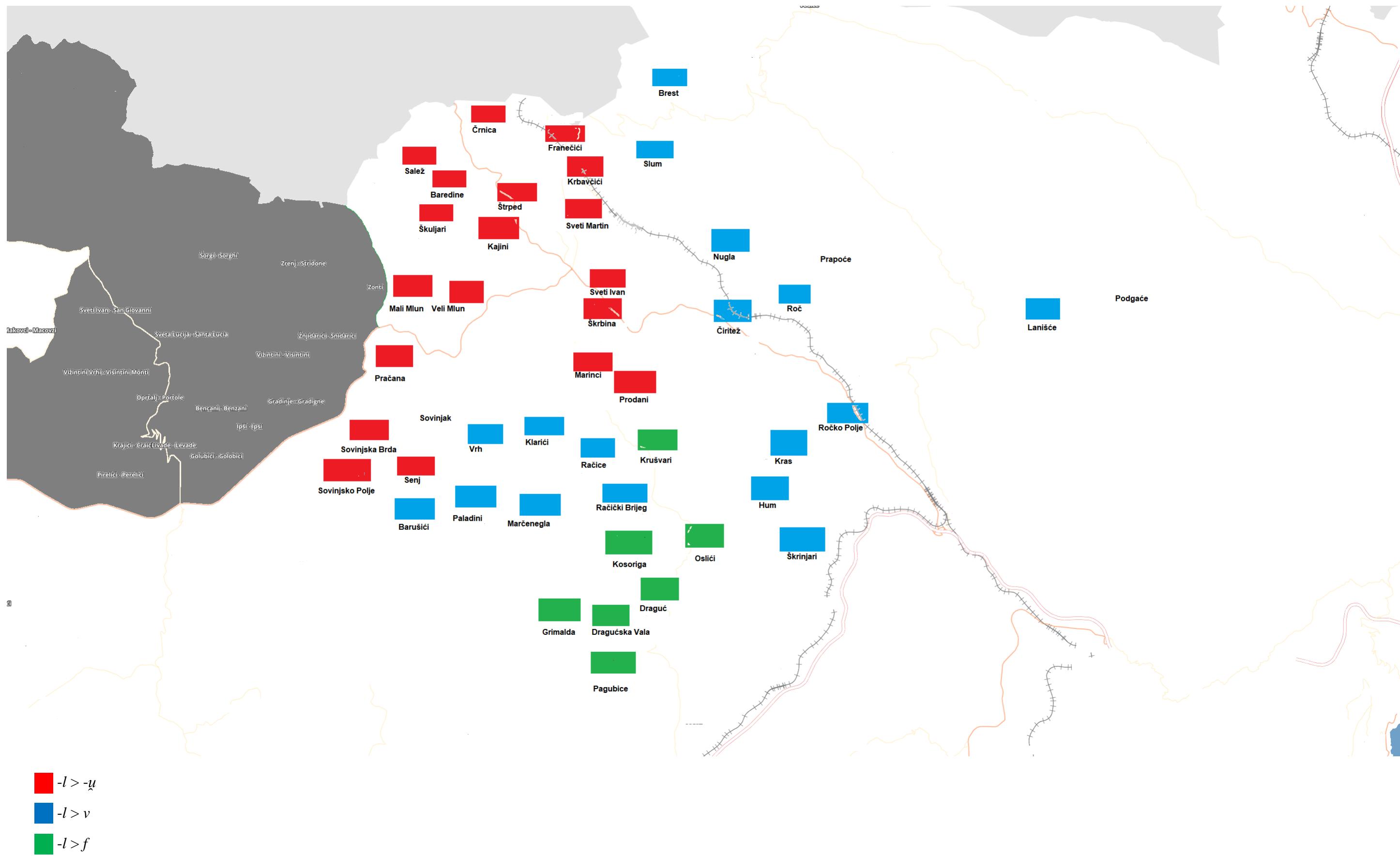
■ govori bez opreke po dužini s novijim mjestom naglaska

■ govori s oprekom po dužini

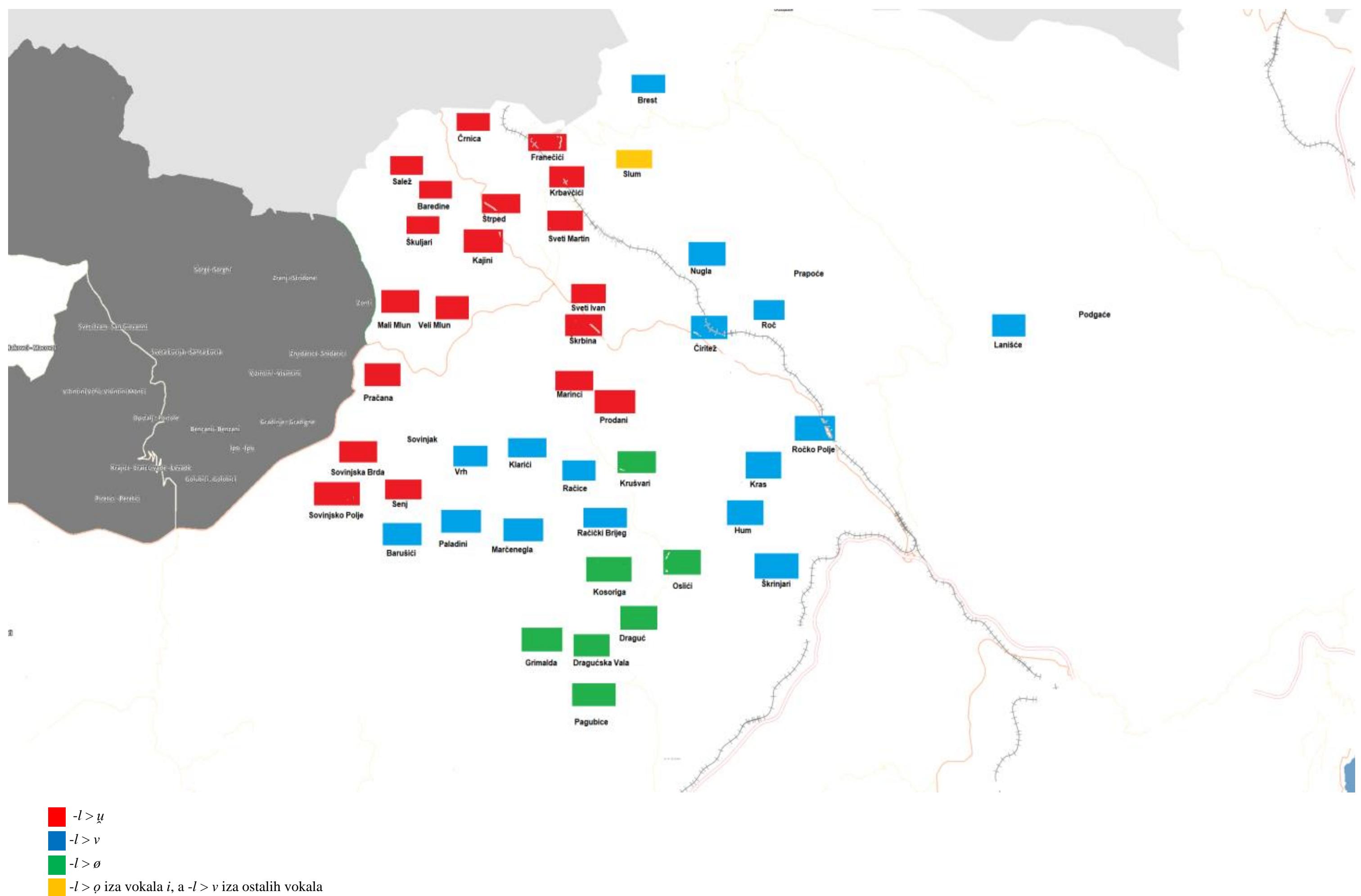
Karta 14.: Akcenatski sustavi: duljenje u naglašenome predzadnjemu slogu



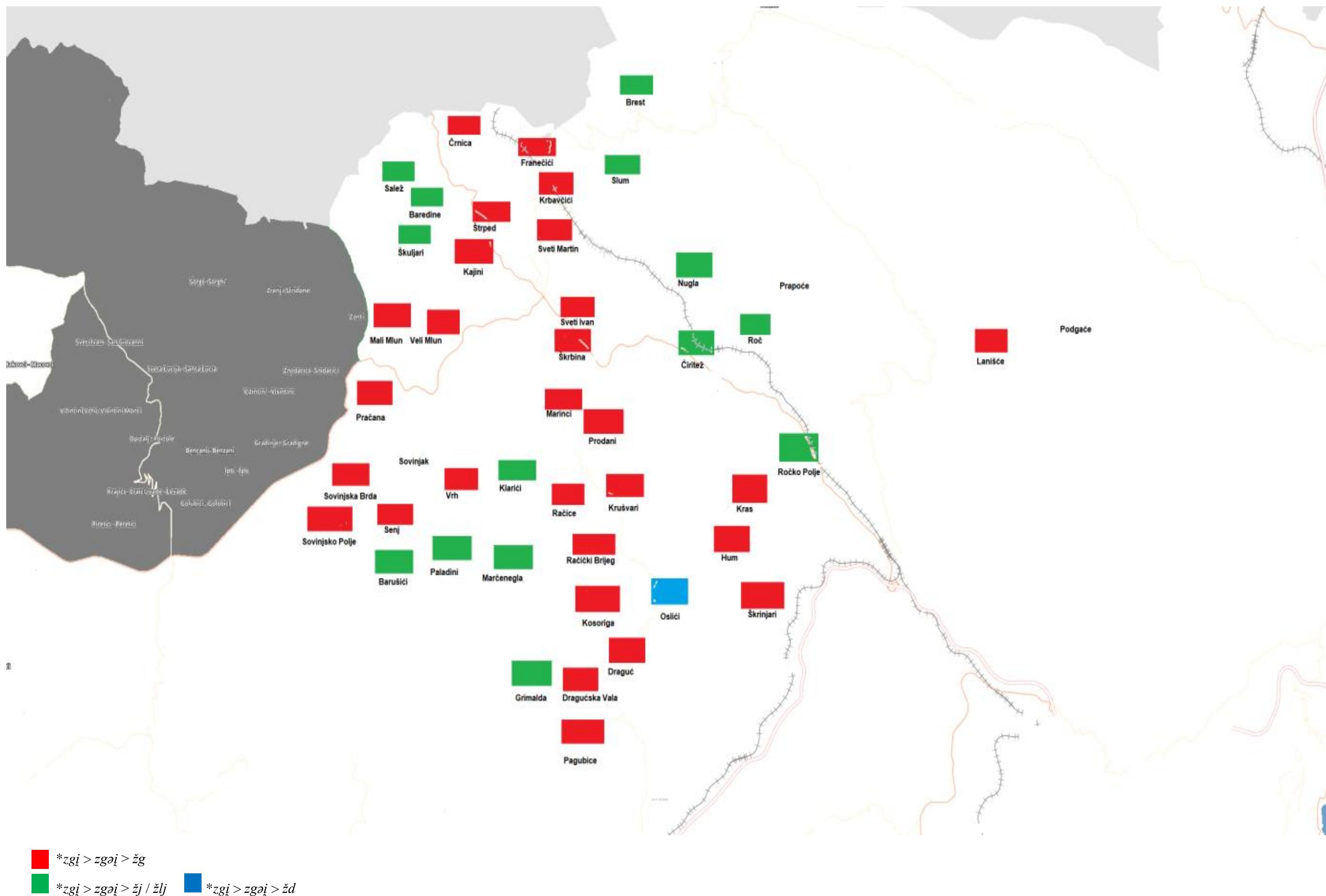
Karta 15.: Odrazi završnoga *-l* na dočetku završnoga sloga u imeničkim riječima i na dočetku unutrašnjega sloga u imenica i pridjeva



Karta 16.: Odrazi završnoga *-l* na dočetku glagolskoga pridjeva radnoga muškog roda



Karta 17.: Odrazi suglasničke skupine *zgj i *zgəj u imenici 'mozak'



Karta 18.: Klasifikacija govora buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja

